

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ «ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

**КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ**

«Банківські операції»

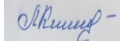
Запоріжжя - 2023

ПЕРЕДМОВА
КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ РОЗРОБЛЕНО

Циклова комісія спец.дисциплін спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

РОЗРОБНИК

Л.А.Кравцова, викладач вищої категорії, методист

РЕЦЕНЗЕНТ

Циклова комісія спец.дисциплін спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок»

Розглянуто та схвалено ЦК СПЕЦДИСЦИПЛІН СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 «ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ ТА ФОНДОВИЙ РИНОК»

ПРОТОКОЛ № 1 ВІД 30.08.2023 Р.

ГОЛОВА ЦК _ _ ЛАРИСА КРАВЦОВА

КОМПЛЕКС НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ДИСЦИПЛІНИ
«Банківські операції»

- 1) Навчальна програма дисципліни
- 2) Робоча навчальна програма дисципліни
- 3) Глосарій. Плани лекцій (та зміст)
- 4) План практичних (семінарських) занять
- 5) Завдання для самостійної роботи студентів
- 6) Комплексна контрольна робота
- 7) Засоби для проведення поточного та підсумкового контролю
- 8) Питання на комплексний екзамен з дисципліни «Банківські операції».
- 9) Перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів
- 10) Критерії оцінювання результатів навчання
- 11) Рецензія ЦК подовження дії комплексу навчально–методичного забезпечення дисципліни .

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: формування теоретичних знань про функціонування комерційних банків, здійснювані ними операції та послуги.

Завдання: засвоєння теоретичних засад і методології проведення банківських операцій та надання банківських послуг; набуття вмінь оперувати нормативно-правовими документами НБУ, аналізувати стан банківських операцій, розв'язувати питання взаємовідносин між клієнтами і комерційними банками та між НБУ і комерційними банками.

Предмет: операції комерційних банків.

Міждисциплінарні зв'язки

Дисципліна “Банківські операції” ґрунтується на знаннях, одержаних студентами при вивченні дисципліни “Гроші та кредит”. Дисципліна “Банківські операції” дає практичні навички основних питань банківської справи, дає розуміння конкретних банківських операцій та формує навички їх проведення. Дисципліна створює підґрунтя для опанування таких дисциплін як “Фінанси підприємств”, “Економіка підприємства”.

Зміст навчальної дисципліни

Вступ

Основні етапи розвитку банківської справи у світі та в Україні. Сутність та структура сучасної банківської системи України. Призначення та функції центрального банку. Прямі та непрямі методи проведення грошово-кредитної політики центральним банком. Комерційні банки як нижня ланка банківської системи України. Функції комерційних банків. Суть та класифікація банківських операцій. Види банківських послуг. Державне регулювання діяльності комерційних банків. Сучасний стан банківської системи України.

Модуль 1 Організація банківської діяльності

Тема 1. Створення і державна реєстрація банків

1. Сучасна банківська система України, її характеристика.
2. Характеристика банку як важливого елемента банківської системи. Види комерційних банків.
3. Види банків. Створення і державна реєстрація банків
4. Ліцензування банків.

Тема 2. Формування ресурсів комерційного банку

1. Склад і структура банківських ресурсів. Види пасивних операцій комерційного банку. Характеристика фондів банку, що формують його капітал. Достатність капіталу банку
2. Власний капітал банку та його функції. Структура регулятивного капіталу, порядок його формування та напрямки використання
3. Депозити комерційних банків, їх види та характеристика. Відсоток на депозит, відсоткова політика комерційного банку.
4. Не депозитні джерела банківських ресурсів, їх види та значення.
5. Система страхування (гарантування) вкладів населення в банках

Модуль 2 Банківські операції

Тема 3. Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних осіб

1. Проведення банками безготівкових операцій за рахунками фізичних осіб
2. Організація роботи установ банків із готівкою
3. Касові операції банків
4. Розрахунково-касові операції банків із пластиковими картками

Тема 4. Кредитні операції банків

1. Умови банківського кредитування
2. Надання банками юридичним особам кредитів
3. Надання банками фізичним особам кредитів
4. Надання банками інших видів кредитів
5. Надання банками юридичним особам кредитів в інвестиційну діяльність
6. Надання банками лізингового кредиту

Тема 5. Операції банків із вексями

1. Порядок здійснення банками розрахункових операцій із вексями
2. Активні та пасивні кредитні операції банків із вексями

Тема 6. Операції банків із цінними паперами

1. Пасивні операції банків із цінними паперами
2. Активні операції банків із цінними паперами
3. Позабалансові операції банків із цінними паперами
4. Місце банків у Національній депозитарній системі. Форми випуску цінних паперів і способи їх зберігання. Депозитарна діяльність банків

Тема 7. Операції банків з іноземною валютою

1. Відкриття і ведення банками рахунків в іноземній валюті

2.неторговельні поточні операції банків в іноземній валюті

3.торговельні поточні операції банків в іноземній валюті

4.Кредитні операції банків в іноземній валюті

Тема 8. Нетрадиційні банківські операції та послуги

1.Нетрадиційні операції банків із дорогоцінними металами

2.Консультаційні та інформаційні послуги банків. Фінансовий інжиніринг.

Інтернет-банкінг.

Тема 9. Забезпечення фінансової стійкості банку

1.Прибутковість банків

2.Розрахунок показників прибутковості банку

Тема 10. Регулювання діяльності банку

1.Економічні нормативи регулювання діяльності банків.

2.Банківський нагляд, його повноваження та основні завдання

Міністерство освіти і науки України
ВІДОКРЕМЛЕНИЙ СТРУКТУРНИЙ ПІДРОЗДІЛ «БЕРДЯНСЬКИЙ
МАШИНОБУДІВНИЙ ФАХОВИЙ КОЛЕДЖ
Національного університету «Запорізька політехніка»

Циклова комісія професійних дисциплін спеціальності 072

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник директора з навчальної роботи

_____ 2023 року
«__» _____

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ

Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність	072 Фінанси, банківська справа та страхування
ОПП	Фінанси і кредит

2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни «Банківські операції» для здобувачів освіти спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, ОПП «Фінанси і кредит».

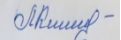
«30» серпня 2023 року – 20с.

Розробник: викладач ВСП «БМФК НУ «Запорізька політехніка» Лариса КРАВЦОВА.

Робоча програма затверджена на засіданні циклової комісії професійних дисциплін спеціальності 072.

Протокол № 1 від 28 серпня 2023 року

Голова циклової комісії професійних дисциплін спеціальності 072

 Лариса КРАВЦОВА
(підпис)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ОПП, освітньо-кваліфікаційний рівень (ступінь)	Характеристика навчальної дисципліни
		денна форма навчання
Кількість кредитів - 5	Галузь знань: 07 Управління та адміністрування	нормативна
	Спеціальність 072 Фінанси, банківська справа та страхування	
Модуль – 2	ОПП «Фінанси і кредит»	Рік підготовки: 3
Індивідуальне завдання –		Семестр: V, VI
Загальна кількість годин – 150		
Тижневих годин: V семестр аудиторних – 3 год. Самостійної роботи студента – 4 год. VI семестр аудиторних – 4 год. Самостійної роботи студента – 4 год.	Освітньо-кваліфікаційний ступінь: Фаховий молодший бакалавр	Лекції
		70
		Практичні
		30
		Лабораторні
		-
		Самостійна робота
		50
		Індивідуальні завдання:
Вид контролю: V-й семестр – диференційований залік VI семестр – екзамен		

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Дисципліна «Банківські операції» направлена на формування системи теоретичних і практичних знань з основ банківської діяльності та її впливу на соціально-економічний процеси в країні. В результаті вивчення курсу здобувачі освіти набудуть знань щодо сутності, видів банків в Україні, вивчення порядку заснування та організації діяльності комерційних банків, методик проведення основних (розрахунково-касових, кредитно-інвестиційних, з цінними паперами, валютою та нетрадиційних) й прогресивних видів банківських операцій та послуг, а також методик формування ресурсів банку, аналізу його прибутковості та фінансової стійкості.

Метою дисципліни є формування системи знань у сфері теоретико-методичних і організаційно-правових засад функціонування банківської системи, її ролі в економічному розвитку країни.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- вивчення змісту, завдань та функцій комерційного банку;
- аналіз методів здійснення банківських операцій та надання банківських послуг;
- вирішення питань організації роботи із основних напрямків банківської діяльності, виконувати банківські операції;
- аналізування стану кредитоспроможності позичальника та рівня фінансової стійкості банку.

Об'єктом дослідження дисципліни є банківська система України в умовах розвитку ринкових відносин.

Предметом дослідження дисципліни є діяльність комерційних банків, що пов'язана із здійсненням операцій та наданням послуг юридичним і фізичним особам.

Вивчивши курс здобувач вищої освіти повинен **знати**:

- основні характерні риси сучасної банківської системи України, цілі, функції та принципи функціонування її окремих ланок;
- економічний зміст та механізми здійснення базових банківських операцій та надання банківських послуг; методичні підходи до проведення аналізу банківської діяльності;
- показники, які характеризують фінансовий стан банку; економічний зміст нормативів банківської діяльності;
- порядок здійснення регулювання, нагляду та контролю банківської діяльності; - основи використання фінансових методів та важелів у системі фінансової безпеки банків.

Вивчивши курс здобувач вищої освіти повинен **вміти**:

- оцінювати діяльність комерційного банку за різними напрямками;
- забезпечувати раціональне використання банківських ресурсів;
- аналізувати особливості взаємодії банківської системи з міжнародними фінансовими організаціями; - виділяти напрями забезпечення стабільності банківської системи;
- пояснити механізм дії та основні етапи забезпечення фінансової безпеки та фінансової стійкості комерційних банків.

При вивченні дисципліни повинні формуватися наступні компетентності:

ЗК1	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
ЗК2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
ЗК3	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
ЗК5	Знання і розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
ЗК6	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
ЗК7	Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.
ЗК8	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
СК1	Здатність використовувати теоретичний і методичний інструментарій фінансової, економічної, математичної, статистичної, правової та інших наук для розв'язання складних завдань у сфері фінансів, банківської справи та страхування.
СК2	Здатність здійснювати професійну діяльність, згідно з вимогами законодавства.
СК3	Розуміння особливостей функціонування сучасної національної і світової фінансових систем та їх структури.
СК4	Розуміння принципів організації фінансових відносин.
СК6	Здатність складати й аналізувати фінансову звітність.
СК7	Здатність самостійно виконувати складні завдання у сфері фінансів, банківської справи та страхування
СК8	Здатність застосовувати сучасне інформаційне та програмне забезпечення для отримання й обробки даних у сфері фінансів, банківської справи та страхування
СК9	Здатність виконувати контрольні функції у сфері фінансів, банківської справи та страхування
СК10	Здатність здійснювати ефективні комунікації між фахівцями і

	користувачами послуг у сфері фінансів, банківської справи та страхування.
СК11	Здатність підтримувати належний рівень знань та постійно підвищувати рівень професійної підготовки у сфері фінансів, банківської справи та страхування

3. Структура навчальної дисципліни

Назва модулів і тем	Кількість годин					
	усього	У тому числі				
		лек	пр	лаб	інд	с.р.
Модуль 1. Організація банківської діяльності	40	18	8			14
Модуль 2. Банківські операції	110	52	22			36
Разом по дисципліні	150	70	30			50

4. Теми аудиторних занять

№ пп	Назва розділу, теми	Лекції	Практичні	Самостійна робота студента
1	2	3	4	5
	МОДУЛЬ 1	18	8	14
	Організація банківської діяльності			
	1.Створення і державна реєстрація банків	8	4	
1.1 Л	Сучасна банківська система України, її характеристика.	2-45		
1.2 Л	Характеристика банку як важливого елемента банківської системи. Види комерційних банків.	2-43		
1.3 Л	Види банків. Створення і державна реєстрація банків	2-41		
1.4 Л	Ліцензування банків.	2-39		
1.5 ПЗ	Практичне заняття № 1 з теми «Створення і державна реєстрація банків»		2-37	
1.6 ПЗ	Практичне заняття № 2 з теми «Створення і державна реєстрація банків»		2-35	
1.7 СРС	Закон України «Про банки та банківську діяльність» Документ 2121-III, чинний, поточна редакція —			14

	Редакція від 29.07.2023, підстава - 3249-IX			
	2.Формування ресурсів комерційного банку	10	4	
2.1 л	1. Склад і структура банківських ресурсів. Види пасивних операцій комерційного банку. Характеристика фондів банку, що формують його капітал. Достатність капіталу банку	2-33		
2.2 л	2. Власний капітал банку та його функції. Структура регулятивного капіталу, порядок його формування та напрямки використання	2-31		
2.3 л	3. Депозити комерційних банків, їх види та характеристика. Відсоток на депозит, відсоткова політика комерційного банку.	2-29		
2.4 л	4. Не депозитні джерела банківських ресурсів, їх види та значення.	2-27		
2.5 л	5. Система страхування (гарантування) вкладів населення в банках	2-25		
<i>2.6 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 3 з теми «Формування ресурсів комерційного банку»</i>		<i>2-23</i>	
<i>2.7 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 4 з теми «Формування ресурсів комерційного банку»</i>		<i>2-21</i>	
	МОДУЛЬ 2 Банківські операції	52	22	36
3	3. Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних осіб	8	4	
3.1 л	Проведення банками безготівкових операцій за рахунками фізичних осіб	2-19		
3.2 л	Організація роботи установ банків із готівкою	2-17		
3.3 л	Касові операції банків	2-15		
3.4 л	Розрахунково-касові операції банків із пластиковими картками	2-13		
<i>3.5 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 5 з теми «Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних осіб»</i>		<i>2-11</i>	
<i>3.6 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 6 з теми «Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних осіб»</i>		<i>2-9</i>	
4	4. Кредитні операції банків	10	4	
4.1 л	Умови банківського кредитування	2-7		
4.2	Надання банками інших видів кредитів	2-5		

л				
4.3 л	Надання банками юридичним особам кредитів в інвестиційну діяльність	2-3		
4.4 л	Практичне заняття № 7 «Надання банками фізичним особам кредитів»		2-1	
4.5 Л	Практичне заняття № 8 «Надання банками юридичним особам кредитів»		2-0	
	6-й семестр			
5	5. Операції банків із векселями	4	2	
5.1 л	Порядок здійснення банками розрахункових операцій із векселями	2		
5.2 л	Активні та пасивні кредитні операції банків із векселями	2		
<i>5.3 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 9 «Операції банків з векселями»</i>		<i>2</i>	
6	6. Операції банків із цінними паперами	8	2	
6.1 Л	Пасивні операції банків із цінними паперами	2		
6.2 Л	Активні операції банків із цінними паперами	2		
6.3 л	Позабалансові операції банків із цінними паперами	2		
6.4 л	Місце банків у Національній депозитарній системі. Форми випуску цінних паперів і способи їх зберігання. Депозитарна діяльність банків	2		
<i>6.5 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 10 з теми «Операції банків із цінними паперами»</i>		<i>2</i>	
7	7. Операції банків з іноземною валютою	8	2	
7.1 л	відкриття і ведення банками рахунків в іноземній валюті	2		
7.2 л	неторговельні поточні операції банків в іноземній валюті	2		
7.3 л	торговельні поточні операції банків в іноземній валюті	2		
7.4 л	Кредитні операції банків в іноземній валюті	2		
<i>7.5 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 11 з теми «Операції банків з іноземною валютою»</i>		<i>2</i>	
8	8. Нетрадиційні банківські операції та послуги	4	2	
8.1 л	8. 1 Нетрадиційні операції банків із дорогоцінними металами	2		
8.2 л	Консультаційні та інформаційні послуги банків. Фінансовий інжиніринг. Інтернет-банкінг.	2		

8.3 ПЗ	Практичне заняття № 12 з теми «Нетрадиційні банківські операції та послуги»		2	
9	9. Забезпечення фінансової стійкості банку	4	2	
9.1 Л	Прибутковість банків	2		
9.2 Л	Розрахунок показників прибутковості банку	2		
<i>9.3 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 13 з теми «Забезпечення стійкості банку»</i>		<i>2</i>	
10	10. Регулювання діяльності банку	6	4	
10.1 Л	Економічні нормативи регулювання діяльності банків	2		
10,2 Л	Банківський нагляд, його повноваження та основні завдання.	2		
10.3 Л	Принципи та методи нагляду за діяльністю банків	2		
<i>10.4 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 14 з теми «Регулювання діяльності банку»</i>		<i>2</i>	
<i>10.5 ПЗ</i>	<i>Практичне заняття № 15 з тем дисципліни</i>		<i>2</i>	
	Разом:	70	30	50
	5 сем	36	20	26
	6 сем	34	10	24

5. Теми семінарів- не передбачено

6. Теми практичних занять

1	Практичне заняття № 1 з теми «Створення і державна реєстрація банків»	2
2	Практичне заняття № 2 з теми «Створення і державна реєстрація банків»	2
3	Практичне заняття № 3 з теми «Формування ресурсів комерційного банку»	2
4	Практичне заняття № 4 з теми «Формування ресурсів комерційного банку»	2
5	Практичне заняття № 5 з теми «Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних осіб»	2
6	Практичне заняття № 6 з теми «Розрахунково-касові операції банків проведення банками безготівкових операцій за рахунками юридичних	2

	осіб»	
7	Практичне заняття № 7 «Надання банками фізичним особам кредитів»	2
8	Практичне заняття № 8 «Надання банками юридичним особам кредитів»	2
9	Практичне заняття № 9 «Операції банків з векселями»	2
10	Практичне заняття № 10 з теми «Операції банків із цінними паперами»	2
11	Практичне заняття № 11 з теми «Операції банків з іноземною валютою»	2
12	Практичне заняття № 12 з теми «Нетрадиційні банківські операції та послуги»	2
13	Практичне заняття № 13 з теми «Забезпечення стійкості банку»	2
14	Практичне заняття № 14 з теми «Регулювання діяльності банку»	2
15	Практичне заняття № 15 з тем дисципліни	2
	Разом:	30

7. Теми лабораторних занять – не передбачено

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Закон України “ Про Національний банк України” від 20.05.99 № 679-XIV // Урядовий кур’єр. – 1999, 1 липня. – С. 1–9.	6
2	https://bank.gov.ua/ «Монетарна політика»	6
3	https://bank.gov.ua/ «Фінансова стабільність»	6
4	https://bank.gov.ua/ «Нагляд»	6
5	https://bank.gov.ua/ «Платежі та розрахунки»	6
6	https://bank.gov.ua/ Фінансові ринки	6
7	https://bank.gov.ua/ «Статистика»	6
8	https://bank.gov.ua/ «Новини»	8
	Разом по дисципліні	50

9. Індивідуальні завдання–

10. Методи контролю

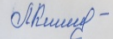
Поточний	Усні опитування
	Виконання практичних занять
Підсумковий	V-й семестр – Диференційований залік; VI-й семестр - екзамен

13. Методичне забезпечення

1. Методичний посібник для виконання практичних робіт з дисципліни «Банківські операції»;
2. Конспект лекцій з дисципліни «Банківські операції»;
3. Методичний посібник для самостійної роботи студента.

Плани лекцій (та зміст)

Конспект лекцій розроблено відповідно освітньо-професійної програми дисципліни «Банківські операції». Мета - допомогти студентам конкретизувати і поглибити набуті знання й уміння з дисципліни «Банківські операції», а також навчити самостійно працювати з навчальною літературою та законодавчою базою.

Розробила: викладач вищої категорії, методист Бердянського машинобудівного фахового коледжу Національного університету «Запорізька політехніка»
Кравцова Л.А.

Глосарій «Банківські операції»

Андеррайтинг - купівля на первинному ринку цінних паперів з наступним їх перепродажем інвесторам; укладання договору про гарантування повного або часткового продажу цінних паперів емітента інвесторам, про повний чи частковий їх викуп за фіксованою ціною з наступним перепродажем або про накладання на покупця обов'язку робити все можливе, щоб продати якомога більше цінних паперів, не беручи зобов'язання придбати будь-які цінні папери, що не були продані.

Афілійована особа банку - будь-яка юридична особа, в якій банк має істотну участь або яка має істотну участь у банку.

Банк - юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банк з іноземним капіталом - банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків.

Банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб.

Банківська ліквідність - здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань. Визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку.

Банківська ліцензія - документ, який видається Національним банком України, і на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність.

Банківська операція - діяльність банку, пов'язана з виконанням його специфічно банківських функцій. Коло банківських операцій в Україні виключно визначене національним законодавством.

Банківський кредит - будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми.

Банківський платіжний інструмент - засіб, що містить реквізити, які ідентифікують його емітента, платіжну систему, в якій він використовується, та, як правило, держателя цього банківського платіжного інструмента. За допомогою банківських платіжних інструментів формуються відповідні документи за операціями, що здійснені з використанням банківських платіжних інструментів, на підставі яких проводиться переказ грошей або надаються інші послуги держателям банківських платіжних інструментів.

Банківський процент - процент, установлений як плата за здійснювані банком операції.

Банківські рахунки - рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів.

Бартер - обмін одного товару на інший без допомоги грошей.

Вклад (депозит) - це кошти в готівковій або у безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, які розміщені клієнтами на їх іменних рахунках у банку на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору.

Державна реєстрація банку - надання банку статусу юридичної особи.

Державний реєстр банків - реєстр, що ведеться Національним банком України і містить відомості про державну реєстрацію усіх банків.

Ділова репутація - сукупність підтвердженої інформації про особу, що дає можливість зробити висновок про професійні та управлінські здібності такої особи, її порядність та відповідність її діяльності вимогам закону.

Економічні нормативи - показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків.

Емісійна функція кредиту - у сучасній економіці гроші виникають унаслідок банківського кредитування. Нестача платіжних засобів у економіці також може покриватись за рахунок розширення комерційного кредиту.

Емісійний банк - банк, якому надано право випуск грошей в обіг. Зазвичай це центральний банк країни, якому монополюно належить таке право.

Іноземний - пов'язаний з громадянином або юридичною особою будь-якої країни, крім України.

Істотна участь - пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

Капітал банку - залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал підписний - величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Капітал приписний - сума грошових коштів у вільно конвертованій валюті, надана іноземним банком філії для її акредитації.

Капітал регулятивний (власні кошти) - складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Капітал статутний - сплачений та зареєстрований підписний капітал.

Клієнт банку - будь-яка фізична чи юридична особа, що користується послугами банку.

Комерційний банк - банківська установа, яка належить до другого рівня банківської системи України. Універсальна фінансово-кредитна установа, що створюється для залучення коштів і розміщення їх від свого імені на умовах повернення та платності. Комерційний банк здійснює розрахункові операції за дорученням клієнтів, їх касове обслуговування, операції з валютою, дорогоцінними металами, цінними паперами та інші операції, дозволені законом.

Комерційний кредит - вид кредиту, що надається продавцем покупцеві у вигляді відстрочення платежу за реалізовані товари і послуги.

Контроль - безпосереднє або опосередковане володіння часткою в юридичній особі, одноосібне або разом з іншими особами, що презентує еквівалент 50 чи більше відсотків статутного капіталу або голосів юридичної особи, або можливість справляти вирішальний вплив на управління, або діяльність юридичної особи на основі угоди або будь-яким іншим чином.

Кошти - гроші у національній або іноземній валюті чи їх еквівалент.

Кредит - економічні відносини між юридичними та фізичними особами, а також державами з приводу отримання позики в грошовій або товарній формі на засадах поверненості, строковості, платності.

Кредитна експансія - комплекс заходів, спрямованих на розширення банківського кредитування. Спрямована на прискорення економічного зростання і застосовується при антициклічному регулюванні економіки.

Кредитна операція - угода про надання кредиту, що супроводжується відповідними записами в балансах кредитора і позичальника.

Кредитна система - сукупність установ, які реалізують кредитні відносини у конкретній державі.

Кредитна спілка - громадська організація, головною метою якої є фінансовий та соціальний захист її членів шляхом залучення їх особистих заощаджень для взаємного кредитування.

Кредитний ризик — ризик несплати позичальником основного боргу і відсотків за користування кредитом.

Кредитор - суб'єкт кредитних відносин, який надає кредит іншому суб'єкту господарської діяльності у тимчасове користування.

Кредитор банку - юридична або фізична особа, яка має документально підтверджені вимоги до боржника щодо його майнових зобов'язань.

Кредитоспроможність - спроможність суб'єкта повернути кредит у випадку його надання.

Ліквідатор - юридична або фізична особа, яка здійснює функції щодо припинення діяльності банку та задоволення вимог кредиторів.

Ліквідаційна маса - усі види майнових активів (майно та майнові права) банку, які належать йому на праві власності на день відкриття ліквідаційної процедури та виявлені в ході ліквідації.

Ліквідація банку - процедура припинення функціонування банку як юридичної особи.

Мораторій - зупинення виконання банком майнових зобов'язань і зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), строк виконання яких настав до дня введення мораторію, та зупинення заходів, спрямованих на забезпечення виконання цих зобов'язань та зобов'язань щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), застосованих до прийняття рішення про введення мораторію.

Неплатоспроможність банку - неспроможність банку своєчасно та в повному обсязі виконати законні вимоги кредиторів через відсутність коштів або зменшення розміру капіталу банку до суми, що становить менше однієї третини мінімального розміру регулятивного капіталу банку.

Нормативно-правові акти Національного банку України - нормативно-правові акти, що видаються Національним банком України у межах його повноважень на виконання цього та інших законів України.

Обов'язкові банківські резерви - сума грошових коштів, яку повинні постійно зберігати комерційні банки на своїх рахунках в центральному банку. Визначаються у вигляді норми в процентах до банківських пасивів.

Обов'язкові резерви - це вклади комерційних банків у центральні банки, розмір яких встановлено в законодавчому порядку в певному співвідношенні до залучених ресурсів. В Україні обов'язкові резерви комерційних банків зберігаються на кореспондентському рахунку НБУ.

Підрозділ банку - структурна одиниця банку, що не має статусу юридичної особи і виконує функції, визначені банком.

Представництво банку - територіально відокремлений структурний підрозділ банку, що виконує функції представництва та захисту інтересів банку і не здійснює банківську діяльність.

Реорганізація банку - злиття, приєднання, виділення, поділ банку, перетворення його організаційно-правової форми, наслідком яких є передача, прийняття його майна, коштів, прав та обов'язків правонаступникам.

Розрахункові банківські операції - рух грошей на банківських рахунках, здійснюваний згідно з розпорядженнями клієнтів або в результаті дій, які в рамках закону призвели до зміни права власності на активи.

Системоутворюючий банк - банк, зобов'язання якого становлять не менше 10 відсотків від загальних зобов'язань банківської системи.

Споріднена особа - юридична особа, яка має спільних з банком власників істотної участі.

Тимчасова адміністрація - процедура, що застосовується Національним банком України при здійсненні банківського нагляду.

Тимчасовий адміністратор - фізична або юридична особа, що призначається Національним банком України для здійснення тимчасової адміністрації.

Уповноважена особа банку - особа, яка на підставі статуту чи угоди має повноваження представляти банк та вчиняти від його імені певні дії, що мають юридичне значення.

Учасники банку - засновники банку, акціонери банку, який є відкритим акціонерним товариством, і пайовики кооперативного банку.

Філія банку - відокремлений структурний підрозділ банку, що не має статусу юридичної особи і здійснює банківську діяльність від імені банку.

Фінансова холдингова група - фінансова установа, яка складається переважно або виключно з установ, що надають фінансові послуги. Причому серед них має бути щонайменше один банк і материнська компанія повинна бути фінансовою установою.

ТЕМА 1. СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.

ЛЕКЦІЯ 1. СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ.

План

1. Сутність банківської діяльності
2. Порядок реєстрації комерційних банків
3. Ліцензування банківської діяльності

Мета: з'ясувати місце і роль банків у банківській системі; зрозуміти загальний механізм здійснення банківських операцій; засвоїти порядок реєстрації і ліцензування банків.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № // Відомості ВР України. - 2001.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. - 255 с.
3. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. – Стор. 5 – 55.
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Сутність банківської діяльності

Банківська діяльність – це сукупність дій комерційних банків з приводу руху грошей шляхом здійснення пасивних та активних операцій. У правовому розумінні банківська діяльність - це сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами в формі, якої вимагає закон або договір. У даному аспекті банківська діяльність становить систему постійно здійснюваних угод і операцій, що спрямовані на отримання прибутку. Банківська діяльність може мати лише професійний характер і є виключною. Водночас її слід розглядати як підприємницьку діяльність, що має певну специфіку і особливі риси. Якщо в діяльності звичайного підприємства гроші виконують роль засобу платежу, то в банківській діяльності самі гроші виступають у ролі товару. Ця особливість банківського підприємства робить його настільки своєрідним, що вона потребує спеціального правового регулювання, яке відрізняється від загального законодавства про підприємства.

У широкому розумінні, комерційний банк – це будь-який банк, що функціонує на другому рівні банківської системи. Таке трактування комерційного банку характерне для української практики, в якій усі банки, крім центрального, називаються комерційними. У вузькому розумінні комерційний банк – це банк, який виконує повний набір базових банківських операцій та єдиною метою має одержання максимального прибутку.

Разом з цим банк як підприємство має свою специфіку, бо його діяльність відрізняється від діяльності багатьох підприємств. Ці відмінності полягають у такому:

1. **Банк** – це торгове підприємство. На відміну від промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку діє в сфері обміну, а не виробництва.
2. **Банк** – це посередницьке підприємство, яке погоджує інтереси кредитора і позичальника, здійснюючи тим самим перелив коштів з однієї сфери господарства

(сектора економіки) в іншу (інший). Проте на відмінність від індивідуального кредитора ресурси в банку втрачають свій первісний вигляд.

3. Банк – це кредитне підприємство особливого типу.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що **банк** – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Серед приблизно 200 операцій, які виконують банки, виділяють декілька базових, що й визначають банк як фінансову установу.

До базових банківських операцій належать:

- 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- 3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перелічених операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Комерційні банки можуть створювати свої філії та представництва як на території України, так і за її межами. Філії та представництва банку є його відособленими підрозділами, розташованими поза межами банку, і функціонують на підставі положень про філію чи представництво. На відміну від представництв, які фінансуються банком і діють від його імені без права виконувати банківські операції, філії виконують усі або деякі його функції. Представництвам відкриваються поточні рахунки в регіональних управліннях НБУ за місцем їх створення, а філії проводять усі операції за субкореспондентськими рахунками.

У разі відкриття представництв іноземних банків в Україні, крім клопотання про реєстрацію, положення про представництво і довіреності керівникам на здійснення представницьких функцій, в НБУ подаються витяг з банківського

(торговельного) реєстру про реєстрацію банку та свідоцтво про реєстрацію представництва Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків України. Всі документи оформляються мовою оригіналу з нотаріально завіреними перекладами. Крім того, вони мають бути нотаріально засвідченими за місцем їх видачі і легалізовані в консульських установах України.

Усі вітчизняні банківські установи, включаючи філії і представництва, зобов'язані згідно з положенням НБУ «Про порядок створення і реєстрації комерційних банків» у місячний строк повідомляти Національному банку України про внесення змін і доповнень в установчі документи, положення про філію, представництво та інші документи, що підтверджують їх реєстрацію.

2. Порядок реєстрації комерційних банків

Для реєстрації уповноважена на здійснення цієї процедури особа подає до територіального управління НБУ (ТУ НБУ) визначений законодавством пакет документів (стаття 17 Закону України «Про банки та банківську діяльність»). У місячний термін мають бути підготовлені висновки щодо фінансового стану, платоспроможності; репутації учасників, які матимуть істотну участь; наявності приміщення, професійної придатності і ділової репутації керівних осіб майбутнього банку та відповідності установчих документів чинному законодавству.

Розмір статутного фонду визначається засновниками банку, але не може бути меншим за нормативні вимоги Національного банку України. Для формування статутного фонду в регіональному управлінні НБУ за місцем створення комерційного банку відкривається поточний рахунок, на який кожен засновник вкладає визначену установчими документами частку статутного фонду.

Для реєстрації орган управління банку у двотижневий строк після аудиторської перевірки фінансового стану засновників подає до регіонального управління НБУ за місцем створення банку такі документи (ст 17):

- заява про реєстрацію банку;
- установчий договір;
- статут банку;
- рішення про створення банку;
- бізнес-план, що визначає ті види діяльності які банк планує здійснювати на 1 рік та стратегію діяльності банку на найближчі 3 роки;
- інформацію про фінансовий стан учасників, які мають істотну участь у банку (ст. 34);
- бухгалтерська та фінансова звітність за останні 4 квартали – для учасників юридичних осіб, які мають істотну участь у банку; довідку ДПА про доходи як мінімум за останній рік для учасників фізичних осіб, які матимуть істотну участь у банку;
- відомості про кількість, стан спостережної ради правління, ради директорів, ревізійної комісії;
- копія платіжного документа про внесення плати за реєстрацію; копія звіту про проведення відкритої підписки на акції;
- нотаріально завірени копії установчих документів учасників банку;
- копії звіту про проведення відкритої підписки на акції;
- відомості про професійну придатність та ділову репутацію голови, ради директорів, головного бухгалтера банку;

– НБУ відкриває у тижневий строк рахунок для накопичення внесків засновників і учасників.

Рішення про реєстрацію або про відмову приймається НБУ не пізніше трьох місяців подання повного пакету документів.

Реєстрація здійснюється шляхом внесення запису до державного реєстру банків, з цього моменту банк набуває статусу юридичної особи і отримує від НБУ свідоцтво про реєстрацію.

3. Ліцензування банківської діяльності.

Створення нового банку регулюється загальним або спеціальним банківським законодавством, яке в більшості країн передбачає необхідність отримання ліцензії на відкриття банку. Ліцензування має на меті обмежити здійснення банківських операцій тільки тими юридичними особами, які мають право на їх проведення від уповноваженого органу.

Для отримання ліцензії кредитна установа, що подає заяву, повинна дотримуватись низки вимог, передусім щодо:

- 1) мінімального розміру статутного капіталу;
- 2) джерел формування статутного капіталу;
- 3) складу засновників банку;
- 4) кваліфікації, досвіду та репутації керівництва банку;
- 5) кола операцій, що виконуватимуться банком, та стратегії його діяльності;
- 6) правильності оцінки банківських активів за їх ринковою вартістю;
- 7) заходів щодо створення резервів на випадок виникнення сумнівних та безнадійних боргів і збитків від банківської діяльності.

Ліцензія може містити положення про строки її дії, умови їх продовження, можливості внесення змін і доповнень, а також анулювання. У ній може бути обумовлено затвердження центральним банком кандидатур на перші керівні посади в банку після попередньої перевірки їх кваліфікації і досвіду роботи.

В Україні згідно з Законом «Про банки і банківську діяльність» питання про можливість видачі ліцензії розглядається спочатку ТУ НБУ на підставі клопотання банку і за умови наявності документів, які підтверджують дотримання встановлених Законом «Про банки і банківську діяльність» вимог:

- 1) наявність повністю сплаченого зареєстрованого підписного капіталу банку;
- 2) забезпеченість банку необхідним обладнанням, комп'ютерною технікою, програмними продуктами та засобами зв'язку;
- 3) відповідність приміщення банку вимогам НБУ;
- 4) наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів), які мають відповідну освіту та досвід для управління банком.

У разі дотримання банком усіх вимог НБУ йому надається банківська ліцензія на право здійснення базових операцій. Крім банківської ліцензії, для здійснення окремих операцій банк повинен одержати письмовий дозвіл, який без додатку з переліком операцій не дійсний. НБУ поряд із загальними умовами має право встановлювати спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності.

Банківська ліцензія та письмовий дозвіл на здійснення окремих операцій оформляються на спеціальних бланках за підписом заступника Голови НБУ і набувають чинності з моменту прийняття рішення Комісією з питань нагляду і регулювання діяльності банків НБУ. Строк дії ліцензії та дозволу не обумовлюється, тобто вони дійсні весь період діяльності банку.

Оформлена банківська ліцензія та письмовий дозвіл на здійснення окремих операцій надсилаються генеральним департаментом банківського нагляду ТУ НБУ за місцем створення чи функціонування комерційного банку і видаються голові правління чи його представнику на підставі довіреності і копії документа про оплату процедури ліцензування.

Рішення про надання чи відмову у видачі ліцензії та дозволу НБУ приймає протягом місяця з дня отримання клопотання і повного пакета документів.

Рішення про відмову у видачі ліцензії, письмового дозволу надсилається комерційному банку в письмовій формі із зазначенням причин відмови.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає основна мета ліцензування банківської діяльності?
2. Які встановлено основні умови видачі банкам ліцензії на здійснення банківських операцій?
3. Який механізм прийняття рішення щодо видачі ліцензії?
4. В яких випадках НБУ може відмовити банку у видачі ліцензії?
5. Які операції вважаються виключно банківськими (з метою ліцензування)?
6. Які встановлено обмеження щодо діяльності банків?

ТЕМА 2. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

ЛЕКЦІЯ 1. ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

План

1. Структура капіталу банку
2. Порядок формування власного капіталу банку
3. Порядок залучення коштів комерційними банками

Мета: засвоїти економічну сутність пасивних операцій банків, познайомитись зі структурною побудовою та функціональною спрямованістю капіталу банку, зрозуміти механізм здійснення депозитних і недепозитних банківських операцій різних видів.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № // Відомості ВР України. - 2001.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. - 255 с.
3. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. - С. 57 - 100
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Структура капіталу банку

Капітал банку – сукупність коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються для забезпечення його діяльності.

Залежно від джерел формування капітал поділяється на власний, залучений і запозичений.

Власний (регулятивний) капітал банку, є не тільки гарантом забезпечення довіри до банку зі сторони вкладників, а також виконує і другорядну для нього функцію — забезпечення оперативної діяльності банку. До того ж він служить основним джерелом і гарантом збереження вартості активів банківської установи поряд із залученими й запозиченими коштами.

Більшу частину ресурсів банку становлять залучені й позичені кошти і близько третини — власний капітал. До власних ресурсів, належать *статутний, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків, нерозподілений прибуток поточного і минулих років.* Ці фонди створюються для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності банку.

Залучені кошти банку – це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, громадських організацій, різноманітних громадських фондів, які розміщуються в активи з метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

Основну суму залучених коштів становлять тимчасово вільні грошові кошти, що утворюються внаслідок кругообороту промислового і торгового капіталу, грошові накопичення держави, особисті грошові накопичення населення.

Позичені кошти банку – це головним чином позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів НБУ, операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку.

Ці кошти мають суттєве значення для підтримки поточної банківської ліквідності і тому активно використовуються комерційними банками України.

2. Порядок формування власного капіталу банку

Власний капітал – це грошові кошти, внесені засновниками банку, а також кошти, сформовані в процесі подальшої діяльності банку.

У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу у сукупному капіталі, приблизно 8—10 %, тоді як у промислових підприємств — 40—60 %. До того ж він має інше призначення в банках, а ніж в інших сферах підприємництва.

Функції власного капіталу:

1. *Захисна:* власний капітал слугує насамперед, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, та для покриття поточних збитків від банківської діяльності.

2. *Забезпечення оперативної діяльності у вигляді* формування його інфраструктури.

3. *Регулююча:* розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і тому перебуває під контролем НБУ.

Регулятивний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення ек. нормативів, складається з осн. і додат. капіталу, зваженого на ризики.

У свою чергу основний капітал банку включає *сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви*, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал.

Порядок формування статутного капіталу банку:

1. Статутний капітал банку формується відповідно до вимог законодавства та установчих документів банку.

2. Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

3. Статутний капітал не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

4. Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо сплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

5. Банк не має права без згоди НБУ України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня.

Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні мінімальний розмір регулятивного капіталу

6. Банкам забороняється використовувати для формування капіталу бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із звичайних акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першою випуску акцій звільняється від оподаткування податком на операції з цінними паперами.

1) Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку тобто прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 відсотків статутного капіталу банку, зобов'язана отримати *письмовий дозвіл НБУ*.

Другою складовою основного капіталу банку є розкриті резерви, до яких слід віднести:

Резервний фонд – це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку.

Наявність коштів у резервному фонді забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Резервний фонд створюється у порядку, визначеному зборами акціонерів, а його розмір не може бути меншим 25 % регулятивного капіталу, а розмір щорічних відрахувань — меншим 5 % прибутку. *Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та інші), які призначені для покриття збитків від активних операцій та для виробничого і соціального розвитку банку; їх формування здійснюється за рахунок прибутку.*

Порядок формування і використання цих коштів визначається *Законом України «Про банки і банківську діяльність»* та статутними документами банку:

- 1) відрахування до фондів здійснюються з прибутку після оподаткування;
- 2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись в опублікованих звітах банку;
- 3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;
- 4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

Прибуток є ресурсом внутрішнього походження. Він існує у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахування до фондів банку. За його рахунок сплачуються дивіденди акціонерам. Якщо після сплати дивідендів за ставкою, що встановлена зборами акціонерів, виникне залишок прибутку, то ця сума може бути спрямована на поповнення статутного фонду банку. Така операція (поповнення статутного фонду) може бути здійснена і без сплати дивідендів акціонерам, але також за рішенням, що приймається загальними зборами акціонерів.

Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку, їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення. Загальні резерви формуються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

Нерозподілений прибуток – резерв банку, який залишається після розподілу прибутку на сплату податків, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно позначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік - залежить головним чином від розміру дивідендів, які повинні виплачуватися акціонерам.

Основними елементами додаткового капіталу за умови його затвердження НБУ:

- 1) *нерозкриті резерви* (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);
- 2) *резерви переоцінки* (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);
- 3) *гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти*, які повинні відповідати

таким критеріям:

- вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
- капітальні інструменти не можуть бути погашені з ініціативи власника;
- вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;
- передбачають відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) *субординований борг* — звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути заборані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів. *Загальний розмір додаткового капіталу не може бути більшим 100 відсотків основного капіталу банку.*

Макроекономічний вплив на формування власних ресурсів банку здійснюється на законодавчому рівні через встановлення відповідних нормативів мінімального розміру, адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу. Крім того, величина регулятивного капіталу банку є основою для розрахунку більшості економічних нормативів, дотримання і зміна граничних значень яких, позначається на його кредитній активності.

3. Порядок залучення коштів комерційними банками

Переважна частина ресурсів банку формується за рахунок залученого капіталу.

Залучений капітал (кошти) – це кредиторська заборгованість банку, яка має бути погашена у визначений термін. Банки залучають вільні грошові кошти головним чином шляхом виконання депозитних операцій, у процесі яких використовуються різні види банківських рахунків.

Депозит (вклад) – це грошові кошти в національній та іноземній валюті, що передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах.

Депозити класифікуються за такими ознаками:

за категоріями вкладників

- депозити суб'єктів господарської діяльності;
- депозити фізичних осіб;
- депозити банків;

за строками використання коштів

- депозити до запитання;
- строкові депозити.

Депозити до запитання – це кошти, що залучені на депозит без визначеного строку погашення та поповнюються і використовуються власниками залежно від потреби в цих коштах.

Депозити до запитання розміщуються у банку на поточних, кор. та бюджет. рахунках клієнтів і використовуються ними для здійснення поточних розрахунків.

Клієнти банку не повною мірою використовують кошти на депозитних рахунках, в результаті чого на них постійно є стабільний залишок коштів, який комерційні банки використовують для здійснення активних операцій.

Щоб залучити більше клієнтів і стимулювати приріст поточних внесків, банк надає їм додаткові послуги та підвищує якість обслуговування. Це, зокрема, кредитування з поточного рахунку, пільги вкладникам в одержанні кредиту,

використання зручних для клієнта форм розрахунків: застосування кредитних карток, чеків, розрахунково-консультативне обслуговування тощо.

Строкові депозити – це кошти, які розміщені у банку на певний термін і можуть бути знятими після закінчення цього строку або після попереднього повідомлення банку. Дана операція оформляється договором банківського вкладу (депозиту) у письмовій формі, за яким банк, що прийняв від вкладника або для нього грошову суму, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій і юрмі на умовах та в порядку, встановлених договором. В угоді проставляється номер відкритого особового депозитного рахунку. Юридичні особи мають право перераховувати кошти на депозитний рахунок тільки з поточного рахунку, а фізичні особи можуть вносити кошти готівкою або перераховувати з поточного рахунку.

Строкові депозити мають такі особливості:

- чітко встановлений строк зберігання;
- оформляються депозитною угодою;
- не використовуються для здійснення поточних платежів;
- при достроковому вилученні депозиту банк застосовує штрафні санкції;
- особливість нарахування та сплати процентів.

У банківській практиці використовується три методи визначення кількості днів для розрахунку відсотків:

1. Метод «факт/факт» — при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році;
2. Метод «факт/360» — при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році — 360 днів.
3. Метод «30/360» — враховується умовна кількість днів у місяці — 30 та у році — 360.

Вилучення строкових вкладів юр. осіб відбувається тільки через перерахування коштів на поточний рахунок, а фіз.. — шляхом виплати готівки або перерахування коштів на поточний рахунок. Дострокове закриття деп.. рахунку можливе на підставі заяви або клопотання вкладника.

Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні і зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку

Сертифікат – це цінний папір, що може використовуватися його власником як платіжний засіб і обертатися на вторинному ринку цінних паперів.

Сертифікат (крім іменного) може бути достроково проданий власником іншій особі, при цьому обсяг ресурсів банку не змінюється, тоді як дострокове вилучення власником строкового вкладу означає для нього втрату прибутку, а для банку — втрату частини ресурсів.

Сертифікати класифікуюватись і за такими ознаками:

- *спосіб випуску* (у разовому порядку і серіями);
- *спосіб оформлення* (іменні і на пред'явника);
- *термін обертання* (строкові і до запитання);
- *умови сплати процентів* (авансом, з регулярною сплатою відсотків по закінченні розрахункового періоду та з виплатою відсотків в день погашення сертифіката).

Сертифікати бувають *депозитними* та *ощадними*.

Депозитний сертифікат – це письмове свідоцтво банку про внесення юридичною особою грошових коштів на депозит. Ощадний сертифікат – документ, що використовується фізичною особою для оформлення своїх заощаджень.

Запозичені кошти – кошти, які банк залучає шляхом випуску та продажу боргових зобов'язань (облігацій та векселів) або міжбанківських кредитів.

Облігація – це цінний папір, що емітується банком для залучення коштів, і свідчить про надання власниками облігацій у розпорядження емітента довгострокової позики.

З настанням терміну погашення облігації банк повертає власнику номінальну вартість цього цінного паперу. У разі погашення старої заборгованості шляхом випуску нових позик, головним чином заміною короткострокових зобов'язань довгостроковими цінними паперами, має місце рефінансування.

Облігації, якщо це передбачено умовами емісії, можуть бути конвертовані в прості акції. Тоді залучені з їх допомогою кошти переходять у власний капітал комерційного банку. Конвертованість облігацій дає змогу підвищити їх привабливість у колі покупців, оскільки останні можуть придбати акції банку в найбільш вигідний момент.

Емісія облігацій регламентується законами України «Про господарські товариства», «Про цінні папери та фондовий ринок».

КБ може випускати облігації для залучення позикових коштів лише за умови повної реалізації усіх випущених ним акцій. Реалізація облігацій може відбуватися або на основі їх продажу за договорами з покупцями, або шляхом обміну на раніше випущені облігації та цінні папери. Погашаються облігаційні позики кб після закінчення терміну за їх номінальною вартістю.

Банки можуть залучати вільні кошти юр. і фіз.. осіб за допомогою банківського векселя. Банківський вексель має депозитну природу, і цим він схожий на сертифікат. Проте, на відміну від сертифіката, банківський вексель може бути використаний його власником як платіжний засіб за товари і послуги, причому новий власник векселя може передавати його третій особі шляхом індосаменту. Щоб придбати банківський вексель, покупець має перерахувати гроші на рахунок банку-продавця, після чого останній виписує банківський вексель на ім'я покупця і позначає дату зарахування грошей. Погашення банківських векселів відбувається шляхом їх викупу банком після закінчення терміну обертання або ж дострокового викупу. Власник векселя отримує прибуток у вигляді процента до номіналу (різниця між ціною покупки і ціною продажу).

Одним із джерел поповнення ресурсів банку є міжбанківський кредит.

Міжбанківський кредит – це позичковий капітал к.б, що передається іншому банку у тимчасове користування на умовах повернення і платності.

Комерційні банки залучають міжбанківські кредити для:

- розширення своєї кредитної діяльності з клієнтами;
- отримання прибутку від купівлі-продажу ресурсів;
- регулювання банківської ліквідності та виконання вимог щодо обов'язкового резервування;
- встановлення більш тісних ділових стосунків між банками.

Для одержання міжбанківського кредиту банк надає іншому такі документи:

- клопотання на одержання кредиту;
- заяву;

- гарантію на повернення кредиту;
- строкове зобов'язання;
- баланс банку на останню дату.

Після перевірки вказаних документів між комерційними банками укладається кредитна угода. Міжбанківські кредити мають як правило *короткостроковий характер*.

Загальний розмір отримання кб міжбанківських ресурсів обмежується розміром власного капіталу банку. Забороняється їх надання та отримання банківськими установами які не є юридичними особами, крім випадків, коли це здійснюється за дорученням юридичної особи. Банківські установи можуть купувати та продавати ресурси тільки в системі одного банку, який має філійну мережу.

Банки позичають кошти у НБУ шляхом одержання кредитів через:

кредитні тендери. Правила:

- один банк не може отримати більше 50% запропонованого обсягу;
- сума заборгованості за кредитами НБУ, не повинна перевищувати п'ятикратну величину власного капіталу банку.

ломбардний кредит (кредитування під забезпечення держаних цінних паперів);

Право на одержання ломбардного кредиту мають банки, які:

- отримали ліцензію на здійснення банківської діяльності, занесені до Державного реєстру банків, які працюють не менше 1 року;
- дотримуються встановлених НБУ економічних нормативів.;
- дотримуються встановлених НБУ правил ведення бухгалтерського обліку, своєчасно і в повному обсязі надають звітність до ТУ НБУ;
- дотримуються нормативу обов'язкового рефінансування;
- не мають простроченої заборгованості за кредитами НБУ, за процентами цих кредитів на момент надання кредиту.

Отримавши підтвердження від НБУ про надання ломбардного кредиту:

- комерційний банк переказує портфель ЦП, що надається в забезпечення ломбардного кредиту, із свого рахунку ДЕПО на рахунок ДЕПО в НБУ;
- емісійно-кредитний департамент (ЕКД) НБУ блокує перелік державних цінних паперів на рахунку ДЕПО і перераховують кошти в рахунок наданого ломбардного кредиту комерційного банку.

Після настання строку погашення ломбардного кредиту територіальне управління НБУ стягує його суму і проценти з кореспондентського рахунку комерційного банку.

Операції РЕПО;

Це операції з цінними паперами, які складаються з двох частин і при яких укладається єдина генеральна угода між учасниками ринку (НБУ та комерційними банками) про продаж-купівлю державних цінних паперів на певний строк із зобов'язанням зворотного продажу-купівлі у визначений термін або на вимогу однієї із сторін за заздалегідь обумовленою ціною.

Використання НБУ державних цінних паперів для операцій РЕПО здійснюється через «пряме РЕПО» — купівлю у банку державних цінних паперів та «зворотне РЕПО» — обов'язковий продаж державних цінних паперів.

Надання кредитів овернайту рамках постійно діючої генеральної угоди. рефінансування у формі переобліку векселів та перезастави векселів.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке капітал банку?
2. Які особливості формування статутного капіталу акціонерного банку?
3. Яка структура капіталу банку?
4. Які основні функції виконує капітал банку?
5. Як розрахувати норматив мінімального обсягу регулятивного капіталу?
6. Як розрахувати норматив адекватності регулятивного капіталу?
7. Як розрахувати норматив адекватності основного капіталу?
8. Які операції банків належать до депозитних?
9. Що таке банківський сертифікат?
10. У чому сутність ощадного вкладу?
11. Як нараховуються прості та складні проценти з банківських депозитів?
12. Що таке ефективна річна процентна ставка?
13. Які операції банків належать до не депозитних?
14. У чому сутність проведення операції РЕПО?
15. Які особливості випуску та обігу фінансових векселів та облігацій банку?
16. Що таке сек'юритизація активів?
17. Як здійснюються операції з продажу банківських позик?
18. У чому полягає головне завдання менеджменту пасивних операцій банку?

ТЕМА 3. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

ЛЕКЦІЯ 1. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

План

1. Робота банків з обслуговування клієнтських розрахункових операцій
2. Касові операції банківських установ
3. Організація міжбанківських розрахунків

Мета: познайомитись з видами банківських рахунків та особливостями їх обслуговування; засвоїти форми та види безготівкових розрахунків; з'ясувати механізм здійснення міжбанківських розрахунків; зрозуміти порядок функціонування системи готівково-грошового обігу в банках.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № // Відомості ВР України. - 2001.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. - 255 с.
3. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. - С. 57 - 100
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Робота банків з обслуговування клієнтських розрахункових операцій

Кожен банк надає своїм клієнтам послуги, пов'язані з розрахунково-касовим обслуговуванням. Будь-яка операція банку супроводжується здійсненням платежу, отже розрахунковим чи касовим обслуговуванням відповідного клієнта. При чому для виконання таких операцій банкам не потрібні додаткові резерви, оскільки необхідні кошти мають бути у тих клієнтів, за дорученням яких банки здійснюють розрахунки чи касові операції.

Для клієнтів банку розрахунково-касові операції забезпечують одержання грошового еквівалента за реалізовану продукцію чи послуги, оплату необхідних для виробництва матеріальних ресурсів, виплату заробітної плати працівниками, оплату зобов'язань перед бюджетом та позабюджетними фондами, накопичення та використання заощаджень тощо.

Як правило банки укладають з клієнтом **договір** на розрахункове та на касове обслуговування. В цьому договорі зазначається права, обов'язки, відповідальність сторін, предмет договору, строк його дії. Тарифи за обслуговування та знижки, як правило, визначаються додатковою угодою, яка є невід'ємною частиною цього договору, але може змінюватися за згодою сторін.

Під час укладання договору, окрім надання документів, необхідних для відкриття рахунку, необхідно також надати:

- заявку-розрахунок для встановлення ліміту каси та строків здавання готівкової виручки (при її неподанні ліміт вважається рівним 0);
- календар видачі заробітної плати, який потім подається щоквартально.

Рахунок може бути закритий, а договір розірваний, якщо на рахунку нема залишків коштів та якщо операції на ньому не здійснюються 30 днів за рішенням банку.

2. Касові операції банківських установ

Касові операції банків полягають у прийнятті та видачі готівкових коштів (банкнот та розмінних монет) від клієнтів та клієнтам.

Банки України здійснюють касові операції, виходячи з таких принципів:

1) усі суб'єкти господарської діяльності зобов'язані зберігати свої кошти на рахунках у банках;

2) суб'єкти господарської діяльності, які мають готівкові кошти, зберігають їх у касі в межах ліміту, встановленого комерційним банком. Сума готівки, що перевищує ліміт, повинна бути здана в банк і зарахована на поточний рахунок протягом трьох днів, враховуючи день отримання;

3) витрачання готівки суб'єктами господарювання здійснюється за цільовим призначенням.

Банки України, крім традиційного касового обслуговування, змушені здійснювати контроль за дотриманням касової дисципліни своїх клієнтів. Але це суперечить партнерським взаємовідносинам між банком та його клієнтами. Зокрема, мінімум один раз на два роки працівник банку повинен здійснювати перевірку дотримання касової дисципліни з виїздом на підприємство. Він має право вимагати надання усіх первинних документів, де відображені касові обороти.

Для того, щоб задовольнити інтереси клієнтів, установа банку має касу, де повинна міститись певна сума готівки. Розмір готівки в касі не повинен бути завищеним, оскільки для банку це - непрацюючі активи. Навпаки, здійснення касових операцій пов'язані з певними витратами для банку (наприклад, на охорону, інкасацію, придбання готівки).

Розрізняють каси банку:

- Прибуткові
- Видаткові
- Денні
- вечірні

Денні каси функціонують протягом операційного дня, а після його закінчення готівку приймають вечірні каси. Видаткові операції вечірні каси не здійснюють. Готівка видається клієнтам видатковими касами на підставі таких документів, як грошовий чек, видатковий касовий ордер.

Грошові купюри формуються в корінці по 100 банкнот одного номіналу, на який накладають бандероль. 10 корінців банкнот одного номіналу формують пачку з картонним накладенням та пломбою. Для підвищеної відповідальності касових працівників на бандеролях та пачках зазначають назву банку, номінал купюри, суму, дату покупки, підпис та іменний штамп касира. Готівка в касу банку потрапляє у результаті надходжень коштів від клієнтів, в установах банків здійснюють прогнозування касових оборотів. Для цього всі підприємства подають до комерційного банку заявку-розрахунок, в якій показують касові обороти підприємства з надходження і видатку готівки з кас підприємств на плановий квартал, а також фактичні дані за відповідний квартал минулого року.

3. Організація міжбанківських розрахунків

Система розрахунків НБУ є прикладом організації розрахунків усередині великих багатофілійних банків, відділення і філії яких стають учасниками в системі міжфілійних розрахунків. Система міжбанківських розрахунків через установи НБУ в даний час відіграє головну роль.

Міжбанківські розрахунки – система безготівкових розрахунків між банківськими установами, що обумовлені виконанням платежів клієнтів або власними зобов'язаннями одного банку перед іншими.

До функцій міжбанківських розрахунків належать:

- 1) розміщення коштів у вигляді депозитів і кредитів;
- 2) переоблік векселів один в одного (КБ) та в НБУ;
- 3) купівля/продаж цінних паперів;
- 4) надання централізованих кредитів;
- 5) розрахунково-касове обслуговування клієнтів за дорученням один одному на основі кореспондентських відносин.

Розрахунки між комерційними банками можуть проводитися через:

- 1) розрахункову мережу НБУ;
- 2) прямі кореспондентські рахунки “ЛОРО” і “НОСТРО”;
- 3) клірингові палати;
- 4) внутрішньобанківську розрахункову систему (міжфіліальні розрахунки).

Для здійснення розрахунків укладаються договори між банками і відкривається кореспондентський рахунок

Для здійснення міжбанківських розрахунків НБУ створено систему електронних платежів (СЕП). Система електронних платежів-загальнодержавна платіжна система, що забезпечує здійснення розрахунків між банківськими установами, органами державного казначейства на території України із застосуванням електронних засобів приймання, оброблення, передавання та захисту інформації. Програмне забезпечення складається з програмно-технічних комплексів – автоматизованих робочих місць (АРМ), що відповідають трьом рівням структури СЕП:

- 1) центральна розрахункова палата – АРМ-1, АРМ інформаційно-пошукової системи НБУ;
- 2) розрахункові палати – АРМ-2;
- 3) банківські установи – учасники СЕП-АРМ-НБУ.

Інформаційно-пошукова система НБУ – складова частина СНП, що призначена для надання користувачам довідкової інформації про платежі, виконані засобами СЕП.

Учасниками СЕП є територіальні управління НБУ та комерційні банки (філії), які мають технічні рахунки в розрахунковій палаті або Центральній розрахунковій палаті.

Для роботи в СЕП комерційний банк (філія) має укласти з НБУ угоди на інформаційно-розрахункове обслуговування в СЕП НБУ та про використання криптографічних засобів захисту інформації в інформаційно-обчислювальній мережі НБУ. На підставі угоди НБУ надає учасникам СЕП необхідні програмно-технічні комплекси, програмні засоби електронного зв'язку, апаратно-програмні засоби захисту інформації.

У державній платіжній системі НСЕП реалізовано модель «брутто» рахунків. Згідно з цим механізмом розрахунки між банками здійснюються за кожним документом і лише в межах наявних коштів на коррахунку в момент виконання платежу, тобто при цьому механізмі овердрафт заборонений.

Національна система електронних платежів реалізує такі функції:

– забезпечує розрахунки між банками в національній валюті України;

- транзакції (операції з переказу коштів) відображаються на рахунках у режимі реального часу, що дозволяє учасникам розрахунків прогнозувати ліквідність;
  - транзакції, що призводять до овердрафту, блокуються в системі;
  - відсутні будь-які пріоритети обробки транзакцій, крім черговості надходження в систему;
  - ініційована транзакція не може бути відмінена банком-відправником;
  - ініціатива проведення транзакції належить банку, який дебетує свій рахунок.
- Можливість дебетувати рахунок іншого учасника НСЕП належить тільки НБУ для обмеженої кількості типів транзакцій. Про необхідність дебетувати рахунок іншого банку передається повідомлення через НСЕП, і рахунок дебетується за згодою цього банку;
- основним режимом НСЕП є передача пакетів електронних платіжних документів. Система виключає використання паперових технологій;
  - організований обмін документами у вигляді технологічних циклів приймання-передачі, величина яких залежить від поточних потреб банку;
  - у регіональних управліннях НБУ ведеться транзитний рахунок для відображення транзакцій, які не були завершені протягом одного банківського дня. Це дозволяє організувати роботу учасників НСЕП з урахуванням специфіки діяльності кожного з них (наприклад, при збоях у роботі каналів зв'язку);
  - обмежень на суми транзакцій в НСЕП немає. Неявними обмеженнями є:
    - мінімальна сума
    - собівартість однієї транзакції, максимальна сума
    - наявні кошти на рахунку НБУ;
    - кількість платіжних документів в одному пакеті не повинна перевищувати однієї тисячі. Комерційний банк входить до числа учасників НСЕП після підписання угоди з регіональним управлінням НБУ про відкриття кореспондентського рахунку. Установам комерційного банку за його згодою можуть відкриватись субкореспондентські рахунки. Кореспондентський рахунок відкривається комерційному банку в регіональному управлінні НБУ за місцем знаходження банку (тобто його юридичною адресою). Для відкриття рахунку комерційний банк подає такі документи:
      - копію банківської ліцензії;
      - заяву на відкриття рахунку;
      - примірник Статуту банку, посвідчений НБУ, із зазначеним реєстраційним номером;
      - карточку із взірцями підписів (керівника банку та головного бухгалтера) та відбитком печатки, посвідчену нотаріально. Про відкриття рахунку установа НБУ зобов'язана повідомити податкову адміністрацію в триденний строк. Відкриття коррахунку в НБУ є заключним етапом у процедурі реєстрації банку (або його установи). Для комерційного банку коррахунок виконує ту ж функцію, що й поточний рахунок для підприємства. Облік міжбанківських розрахунків у системі НСЕП здійснюється за дворівневою системою обліку. Це означає, що облік операцій ведеться одночасно на двох окремих рахунках. Отже, комерційному банку відкривається два рахунки: — кореспондентський рахунок — відкривається в обліково операційному відділі регіонального управління і виконує функцію реального статичного рахунку;
      - технічний коррахунок – відкривається в регіональній розрахунковій палаті і виконує функцію технічного динамічного рахунку. На технічному коррахунку

відображаються операції по кожному документу. На реальному коррахунку облік ведеться реальними, агрегованими сумами підсумкових обігів за день. На початку кожного дня операційний відділ регіонального управління НБУ передає в регіональну розрахункову палату інформацію щодо залишку коштів на реальному коррахунку. Протягом дня всі платіжні документи відображаються на технічному рахунку. Підведені в кінці операційного дня підсумки за технічним рахунком передаються в операційний відділ НБУ для виконання проводок за реальним коррахунком. Якщо протягом дня крім НСЕП не було інших джерел надходження коштів на коррахунок, то після виконання проводки залишок на технічному рахунку повинен дорівнювати залишку на коррахунку.

Комерційні банки отримують від регіональної розрахункової палати інформацію:

- про стан кореспондентського рахунку на початок кожного банківського дня;
- про стан технічного коррахунку протягом робочого дня. Це дозволяє комерційному банку в разі потреби проводити розрахунки з урахуванням надходжень на коррахунок протягом дня.

Регіональне управління НБУ після відкриття кореспондентського (субкореспондентського) рахунку комерційному банку повідомляє повну інформацію про нього в департамент інформації Національного банку України (адреса банку, найменування банку, номер кореспондентського рахунку та інші реквізити). На підставі цієї інформації департамент розраховує номер за міжбанківськими розрахунками, який присвоюється певному комерційному банку. Згідно традиції, що склалася, цей номер називають номером за МФО (міжфілійними обігами). Усі реквізити комерційного банку заносяться департаментом в електронний «Довідник комерційних банків України». Порядок обслуговування кореспондентського рахунку і режим його функціонування регламентується угодою, яку підписують керівник регіонального управління НБУ та голова правління комерційного банку. Плата за обслуговування складається з абонентної плати і фактично виконаного обсягу інформаційно-розрахункових послуг. Комерційний банк сплачує послуги щомісячно у визначені строки. Кореспондентський рахунок комерційного банку може бути закритий:

- за рішенням НБУ щодо ліквідації комерційного банку;
- за рішенням арбітражного суду про ліквідацію комерційного банку або визнання його банкрутом;
- за рішенням загальних зборів акціонерів (засновників) комерційного банку про реорганізацію або ліквідацію банку.

Питання для самоконтролю:

1. Які банківські рахунки відкриваються підприємствами в Україні?
2. Які основні вимоги та особливості відкриття цих рахунків?
3. Які банківські рахунки відкриваються фізичними особами?
4. Що таке рахунок типу “Н” та які умови його функціонування?
5. Що таке рахунок типу “Л” та які умови його функціонування?
6. Що таке платіжна вимога-доручення?
7. Який механізм здійснення акредитивної форми розрахунків?
8. Як здійснюються розрахунки чеками?
9. В яких випадках застосовуються такі форми розрахунків, як платіжна

вимога та інкасове розпорядження?

- 10.** Який порядок погашення заборгованості з рахунків підприємств?
- 11.** Що таке міжбанківські розрахунки?
- 12.** Що виступає необхідною передумовою здійснення міжбанківських розрахунків в Україні?
- 13.** Який механізм проведення міжбанківських розрахункових операцій?
- 14.** Як працюють операційні каси банків?
- 15.** Що таке ліміт залишку готівки в касі та який порядок його встановлення?
- 16.** Які існують обмеження щодо здійснення підприємствами операцій з готівкою?
- 17.** У чому полягають особливості діяльності банків з контролю за виконанням касових операцій їхніми клієнтами?

ТЕМА 4. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

ЛЕКЦІЯ 1. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

План

1. Балансові операції з вексялями
2. Позабалансові операції з вексялями
3. Довірчі та комісійні операції банків з вексялями

Мета: вивчити операції комерційних банків з вексялями, особливу увагу приділяючи балансовим та позабалансовим операціям з вексялями, а також зрозуміти сутність комісійних та довірчих операцій комерційних банків з вексялями.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № // Відомості ВР України. - 2001.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2006. - 255 с.
3. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. - С. 57 - 100
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Балансові операції з вексялями

1. Розрізняють такі балансові операції з вексялями:

- 1) Кредитні;
- 2) Торговельні.

Кредитними вважаються вексельні операції, котрі супроводжуються наданням або залученням грошових коштів проти векселів чи під забезпечення вексялями.

Ці операції можуть бути:

- 1) Активними:

– врахування (дисконт) векселів – це кредитування шляхом придбання вексяля до настання строку платежу за ним зі знижкою з метою отримання прибутку від погашення вексяля за номінальною вартістю;

– надання кредитів під заставу векселів.

- 2) Пасивними:

– переврахування придбаних векселів – це врахування вже врахованих банком векселів;

– одержання кредитів під заставу векселів.

Торговельними є операції з купівлі або продажу векселів за ціною, що встановлюється у відсотках до суми вексяля. До активних торговельних операцій належить придбання векселів, а до пасивних — продаж придбаних векселів.

Урахування векселів здійснюється банками виключно на підставі укладеного з векселедержателем відповідного договору у формі:

- 1) Окремого договору про врахування векселів, який укладається при врахуванні певних векселів.

- 2) Генеральної угоди про врахування векселів, котра укладається на певний термін і передбачає встановлення ліміту заборгованості за операцією врахування.

Для отримання облікового кредиту векселедержатель подає в банк заяву, до якої на вимогу банку можуть додаватися документи, що характеризують його фінансовий стан та кредитоспроможність, угоди на підставі яких придбавались векселі, тощо.

Векселі до врахування надаються в банк при **реєстрах**. Реєстри поданих до врахування векселів щонайменше у двох примірниках складаються векселедержателем за формою, затвердженою відповідним банком. У реєстрі міститься інформація про векселі, що передаються банку, а саме: номер векселя, вексельна сума, назва і реквізити платника, дату і місце платежу.

Прийняття векселів оформлюється розпискою, яка видається пред'явникові. Після цього реєстри нумеруються і записуються у Відомість реєстрів, поданих до врахування векселів.

Як правило, банки здійснюють операції врахування векселів під забезпечення.

Сума, яка підлягає утриманню на користь банку, складається з процентної ставки (дисконту), а для іногородніх векселів — також з **порто** (поштових витрат) і **дамно** (комісії за інкасування іногородніх векселів).

Рішення про врахування векселів приймається кредитним комітетом (кредитною комісією). Вчиняється дозвільний напис на кожному реєстрі із зазначенням кількості і суми векселів, що приймаються до врахування, а також суми процентів і строку кредитування. Підписується Акт прийняття-передавання векселів. Операція врахування векселів відбувається після підписання Договору про врахування векселів.

До різновидів урахування векселів належать безоборотне урахування і урахування з реверсом, які відрізняються від звичайного урахування порядком і обсягом відповідальності клієнта.

Безоборотне урахування – різновид урахування, за якого пред'явник векселя вибуває з числа зобов'язаних за векселем осіб, що здійснюється шляхом учинення пред'явником у тексті індосаменту безоборотного застереження (проставлення безоборотного індосаменту) або через передавання банку векселя пред'явником без учинення індосаменту, якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника. Ризик, пов'язаний з можливістю втрати підпису пред'явника, банк має компенсувати утриманням підвищеного дисконту. Також банк може вимагати від клієнта позавексельного поручительства третьої особи щодо викупу векселя у разі його несплати в строк.

Урахування з реверсом – різновид урахування, за якого пред'явник векселя дає банку позавексельне зобов'язання викупити враховані векселі до настання строку їх оплати або при настанні чи ненастанні певних обставин. Від звичайного урахування цей різновид урахування відрізняється тим, що платіж за векселем виконує не безпосередньо зобов'язана за векселем особа-платник, а пред'явник, який підписує письмове зобов'язання викупити векселі до настання строку їх оплати та/або при настанні/ненастанні певних обставин (*реверс*) і викупує вексель. За допомогою реверсу векселі відчужуються і тимчасово передаються банку.

Методологія здійснення операції переврахування аналогічна врахуванню банками векселів.

З метою здійснення вексельного кредитування комерційні банки можуть не лише викупити векселі до настання строку їх погашення, а й приймати їх у вигляді забезпечення наданих позик.

При кредитуванні під заставу векселів позичальник не перевідступає вексель банку (на відміну від облікового кредиту), а лише віддає його під

заставу на певний строк, зберігаючи усі права векселедержателя (право власності на вексель може перейти лише у разі непогашення позики). Ще одна відмінність між цими формами вексельного кредиту полягає в тому, що якщо при обліковому кредиті позичальник і той, хто повертає кошти, є різними особами, то при кредитуванні під заставу векселів погашення позики здійснюється самим позичальником. Особливістю цього виду кредитування є також порядок надання, зберігання та реалізації застави.

Кредити під заставу векселів можуть надаватись у вигляді:

- **строкових кредитів**, тобто позик, дата погашення яких зафіксована за домовленістю з позичальником;
- **кредитів до запитання** (онкольних кредитів), коли строк погашення не вказується або встановлюється термін до настання строку погашення векселів із застави.

2. Позабалансові операції з вексями

Розрізняють такі позабалансові операції з вексями:

- 1) Гарантійні;
- 2) Розрахункові
- 3) Комісійні та довірчі

Гарантійні операції супроводжуються взяттям банком на себе зобов'язань платежу за вексями з умовою оплатити векселі при настанні певних обставин і в обумовлений строк.

До таких операцій належать:

– **авалювання** – це взяття банком на себе зобов'язань уплатити вексель повністю або частково за одну із зобов'язаних за них осіб, вексель не оплачений платником у строк. Аваль виражається словами «Вважати за аваль», «Гарантую», «Як аваліст за ...» або іншими рівнозначними формулюваннями, а також підписом аваліста.

– **надання гарантій на забезпечення оплати векселів**. Гарантія платежу за вексями – це безвідкличне забор'язання банку здійснити платіж за векселем у строк за пред'явленням вимоги.

Розрахункові операції поділяються на:

- 1) **Операції з оформлення заборгованості вексями:**
  - акцептування (надання згоди на оплату) переказних векселів банком, виданих на банк кредитором банку;
  - видача простих векселів банком кредиторіві банку;
  - видача банком переказних векселів на боржника банку;
  - видача банку простих векселів боржником банку.
- 2) **Операції з розрахунків з використанням векселів:**
  - вексельний платіж банку кредитору;
  - вексельний платіж боржника банку.

Виконання **комісійних та довірчих операцій** пов'язано з:

– **інкасування векселів** – це виконання банком доручень своїх клієнтів – векселедержателів, щодо подання векселів і супровідних документів у строк платежу та одержання належних платежів;

– **оплата векселів, у яких банк є особливим платником (доміциліатом);**

– **зберігання векселів (оригіналів, копій і примірників);**

– **купівля, продаж і обмін векселів за дорученням клієнтів.**

Векселі подаються для авалювання самим клієнтом або іншою особою (векселедержателем) разом із реєстром векселів, пред'явлених для авалювання,

щонайменше у двох примірниках. При прийманні реєстрів банк перевіряє відповідність даних пред'явника і реквізитів векселів.

У разі ухвалення банком позитивного рішення про авальювання всіх або окремих векселів на кожному реєстрі розраховується сума нарахувань, які має сплатити клієнт, а з останнім укладається договір про авальювання, якщо він до цього ще не був укладений.

Сума, яка має бути нарахована на користь банку як плата за надання авального кредиту, обчислюється на підставі процентної ставки банку. Крім процентів, за іногородніми авальюваними векселями можуть утримуватися комісія, дамно і порто. Також банк може утримувати з позичальника комісію за зобов'язання надати авальний кредит.

При настанні строку платежу векселедержатель може звернутися з вимогою про платіж за векселем до банку-аваліста, якщо вексель не був оплачений або був оплачений частково.

Також банк може сплатити векселедержателю проценти і пеню на повну суму векселя, витрати на опротестування, відсилання повідомлень та інші витрати, якщо вимога про такі пред'явлена банку векселедержателем або надписувачем, який оплатив вексель у порядку регресу.

Банк не зобов'язаний відшкодувати векселедержателю витрати на опротестування, якщо векседавець (трасант) або ж він сам зняли з себе відповідальність за такі витрати (зокрема, застереженнями «Оборот без витрат», «Без протесту» або іншими рівнозначними).

Відповідальність банку як аваліста припиняється у разі:

- 1) оплати векселя платником;
- 2) оплати векселя особою, яка поставила свій підпис раніше позичальника;
- 3) закінчення строку позовної давності проти банку-аваліста.

3 Довірчі та комісійні операції банків з векселями

Інкасування векселів – це послуга, яка належить до комісійних операцій, пов'язаних з виконанням банками доручень клієнтів щодо подання векселів у строк платникові та одержання платежів.

В інкасовій операції беруть участь 5 учасників:

- 1) принципал – векселедержатель, який дає доручення інкасувати вексель;
- 2) ремітент – банк, якому доручено інкасування;
- 3) інкасуєчий банк – банк, який бере участь в інкасуванні, але не є ремітентом;
- 4) платник за векселем;
- 5) пред'являючий банк – інкасуєчий банк, який здійснює пред'явлення векселів платникові.

Принципал (комітент) звертається в банк із заявою, до якої додаються по дві ксерокопії векселів та реєстр векселів.

Працівник банку видає клієнтові розписку про їх отримання.

Інкасування векселів здійснюється на підставі договору та доручення на інкасування.

Принципал подає доручення ремітенту:

- у 3 примірниках, якщо ремітент і пред'являючий банк – одна особа;
- у 4 примірниках, якщо ремітент і пред'являючий банк різні особи;
- у 5 примірниках, якщо в інкасування бере участь ще й інкасуєчий банк.

Правильно оформлені доручення приймаються ремітентом під розписку на останньому примірнику доручення і реєструються у журналі.

Далі укладається договір, до якого прикладається реєстр векселів.

Прийнявши векселі на інкасо, банк реєструє їх у Книзі векселів, прийнятих на інкасо.

Ремітент здійснює інкасування самостійно або користуючись послугами інших банків.

Подання документів платникові може бути зроблене:

1) поштою;

2) у місці акцепту або платежу зазначеному у векселі.

Платник підписує Акт подання векселів до платежу і здійснює оплату не пізніше наступного дня після настання строку платежу.

При отриманні платежу за векселем банк-презентант учиняє напис на звороті векселя «Валюта отримана» і засвідчує його підписом. Отримані кошти зараховуються на поточний рахунок клієнта.

Доходи банку від інкасування з комісійної винагороди, яка утримується в процентному відношенні до повної суми векселя, але не менше встановленої банком суми на кожний пункт (мінімальна комісія).

Дамно утримується в процентному відношенні до повної суми векселя, але не менше встановленої банком суми на кожний пункт (мінімальне дамно). Порто утримується у визначеному розмірі на кожний пункт.

У разі ненадходження платежу і здійснення протесту всі витрати пов'язані з протестом, комісія та інші платежі також сплачуються клієнтом.

Здійснюючи інкасування векселів, банк не несе відповідальності за втрату векселів на пошті, несвоєчасне їх одержання у місці платежу з вини пошти; за упущення або недоліки, допущені нотаріусом при опротестуванні. Витрати банку можуть виникнути лише у разі порушень умов ним договору. Щоб запобігти претензій клієнта, банк повинен уважно стежити за термінами векселів, якомога точніше дотримуватись інструкцій своїх клієнтів, для чого рекомендується, щоб останні були задокументовані зі значною деталізацією.

Доміциляція векселя – це доручення оплатити вексель в особливому місці платежу, яке відрізняється від місцезнаходження (доміциль) особи, котра зазначена як платник за векселем.

Вексель, що підлягає оплаті в місці доміциляції, називається доміцильованим.

Особа, призначена для оплати векселів поза місцезнаходженням платників, виступає в ролі доміциліата.

Зовнішньою ознакою доміцильованого векселя є надпис, учинений на лицьовому боці векселя (під ім'ям платника) векседавцем простого чи переказного векселя або акцептантом переказного векселя на зразок «Доміцильований в ...», «Платник ...», «Підлягає сплаті в ...» разом з підписом доміциліата.

Для виконання послуги доміциляції між банком і векселедержателем укладається угода, згідно з якою банк зобов'язується здійснити оплату за векселями за відповідну комісію.

Після підписання угоди довіритель сплачує комісійну винагороду і передає в банк векселі, попередньо вчинивши на них напис про доміцилювання.

Працівники банку реєструють векселі довірителя у Книзі обліку доміцильованих векселів. Довіритель зобов'язаний перерахувати в банк на рахунок кошти в обсязі, достатньому для оплати векселя. За рахунок цих коштів або за

рахунок наданого довірителю кредиту, сума якого попередньо зарахована на відповідний рахунок для оплати векселів, банк як особливий платник (доміциліат) здійснює платіж за векселем

Банк здійснює платіж лише при виконанні таких умов:

1) подання оригіналу (але не копії!) векселя і реєстру векселів, поданих до оплати;

2) наявності коштів для оплати на відповідному рахунку.

Банк може відмовитись від оплати векселів, у яких прямо не вказаний саме цей банк як особливий платник (доміциліат) або зазначена лише адреса банку, навіть якщо банку і відомо, що він призначений платником за векселем на підставі інших документів.

Після оплати векселів банк повідомляє про це клієнта і повертає йому векселі під розписку або вони відсилаються з повідомленням про оплату.

Банк відмовляється від оплати векселів у разі, якщо клієнтом не внесено коштів, достатніх для оплати векселя. У такому разі подавець векселя має здійснити протест, але не проти банку-доміциліата, а проти платника.

Зберігання банками векселів клієнта.

Ці операції можуть полягати в:

1) зберіганні;

2) передаванні оригіналу векселя законному векселедержателю копії векселя;

3) передаванні примірника переказного векселя, що призначався для акцепту, законному векселедержателю іншого примірника векселя;

4) передаванні оригіналів, примірників і копій векселів іншій особі на умовах, указаних довірителем.

Закрите зберігання надання довірителю депозитного вічка у сховищі банку без будь-яких інструкцій щодо дій банку з векселями і здійснюється на підставі договору зберігання.

Відкрите зберігання передбачає подання у банк супровідного до векселя доручення на зберігання з точними і повними інструкціями щодо дій банку з векселями.

Доручення на зберігання має містити реєстр векселів, що передаються, якого достатньо для здійснення зберігання.

Банк не повинен приймати векселі на зберігання, а доручення на зберігання до виконання, якщо:

1) реквізити хоча б одного із векселів не відповідають зазначеним у дорученні на зберігання даним;

2) якщо банк упевнений, що виконання цього доручення негативно позначиться на його діловій репутації.

При передаванні векселя(ів) зі зберігання вони можуть бути одержані тільки представником довірителя.

При врученні векселя представник довірителя має дати розписку про його одержання.

Банк здійснює зберігання векселів тільки самостійно, незалежно від мети зберігання і не має права передоручати зберігання іншій установі цього самого банку. Він також не має права користуватися і розпоряджатися векселями без письмового дозволу довірителя.

За здійснення операцій зі зберігання банк може утримувати на свою користь винагороду, розмір якої може встановлюватися як у відсотках до вартості або суми векселів, так і як фіксована сума за один вексель.

Питання для самоконтролю:

- 1.** В чому проявляється подвійна природа векселя?
- 2.** Охарактеризуйте функціональне призначення векселя.
- 3.** Наведіть класифікацію видів векселів.
- 4.** В чому полягає особливість вексельного обороту в Україні?
- 5.** Розкрийте зміст процедури індосації векселя.
- 6.** Процедура опротестування векселя: її значення та механізм.
- 7.** Вкажіть переваги та недоліки вексельних операцій для банку.
- 8.** Охарактеризуйте операції банку як прямого учасника вексельного обігу.
- 9.** В чому полягає особливість ціноутворення за кредитними операціями банку з векселями?
- 10.** Наведіть механізм реалізації та особливості комісійних операцій банку з векселями.
- 11.** Як оформлюються права та обов'язки сторін при обслуговуванні банком вексельного обороту. Наведіть основні реквізити договорів.

ТЕМА 5. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

ЛЕКЦІЯ 1. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

План

1. Кредитна політика комерційного банку
2. Порядок формування кредитного портфеля банку
3. Структура кредитного портфеля

Мета: засвоїти теоретичні основи, функції та принципи банківського кредитування; познайомитись із системою організації кредитної діяльності банків; з'ясувати основні етапи процесу банківського кредитування.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № // Відомості ВР України. - 2001.
2. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2005. - 255 с.
3. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. – С. 100 - 171.
4. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Кредитна політика комерційного банку

Кредитні операції комерційного банку – це сукупність дій, спрямованих на забезпечення всіх етапів кредитного процесу і подальше відображення їх в бухгалтерському обліку комерційного банку.

Кредитні операції включають в себе:

- 1) залучення клієнтів;
- 2) попередній розгляд кредитних заявок;
- 3) поглиблений аналіз кредитних проектів;
- 4) супроводження кредитних проектів.

Банківський кредит - це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на засадах строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Кредитні правовідносини між кредитором і позичальником регламентуються на підставі кредитних договорів.

Кредитний договір – це юридичний документ, що визначає взаємні обов'язки і відповідальність між банком і клієнтом з нагоди одержання останнім кредиту. Кредитний договір укладається тільки в письмовому вигляді і не може змінюватися в односторонньому порядку. Кредити надаються після укладання кредитного договору. Умови договору визначаються для кожного клієнта індивідуально, з тим щоб ступінь ризику був мінімальний. Зміст і перелік умов кредитного договору визначаються за згодою сторін і включають розмір кредиту, умови надання і погашення позичок, розмір відсоток за кредит та інші умови, які не суперечать чинному законодавству.

На практиці комерційні банки розробляють типові форми кредитних угод, основними положеннями яких є:

1. Опис суб'єктів угоди – визначається, хто позичальник, хто кредитор, при цьому визначаються юридичні права сторін, що підписують договір.

2. Опис умов кредитування – вказуються сума і строк кредиту, порядок його видачі та погашення. Банк перевіряє обґрунтованість замовленої суми кредиту і вносить поправки до неї з урахуванням залучення власних коштів позичальника. Конкретний строк користування кредитом встановлюється на основі оборотності цінностей, що кредитуються, та окупності понесених витрат.

3. Зобов'язання позичальника повернути суму кредиту та сплатити проценти за користування кредитом.

4. Опис забезпечення кредиту з посиланням на угоди, що є частинами кредитного договору (договір застави, гарантії, поручительства, страхова угода).

5. Обмежувальні умови, до яких відносяться: захисні та негативні.

Захисні статті – це перелік дій чи умов, яких повинен дотримуватись позичальник протягом дії кредитного договору (зобов'язання періодично подавати банку звітну документацію, надавати працівникам банку інформацію про свою господарську діяльність).

Негативні статті – це список умов, які не повинен допустити позичальник (заборона отримання додаткових кредитів, передачі в заставу третім особам активів, надання гарантії, не виплати дивідендів, заробітної плати вище встановленого рівня, злиття з іншими компаніями);

6. Права суб'єктів угоди. Банк залишає за собою право вимагати дострокового погашення кредиту у випадку порушень умов кредитної угоди. Позичальник може домагатися перенесення строків погашення позички, підвищення суми позички, права достроково погашати кредит.

7. Санкції за порушення умов угоди. Порушення з боку позичальника умов кредитної угоди карається шляхом стягнення пені, яка нараховується на суму боргу або на суму кредиту, або на суму порушення. Банк може заперечити проти надання наступної суми кредиту, вимагати дострокового погашення кредиту, відмовитись від подальшого співробітництва з клієнтом, ініціювати процедуру банкрутства підприємства. Порушення умов кредитної угоди з боку банку так само тягне за собою фінансові санкції. В угоді можна зазначити, хто буде відшкодовувати витрати на вирішення спорів.

8. Строк набуття угодою чинності.

9. Можливості зміни умов угоди.

10. Юридичні адреси суб'єктів угоди, підписи уповноважених осіб, скріплені печатками.

Організація кредитних взаємовідносин банку і клієнтів визначається багатьма факторами, що включають стратегію і тактику банку, кваліфікацію банківських працівників, розмір статутного та власного капіталу, кредитну політику банку тощо.

2. Порядок формування кредитного портфеля банку

Кредитний портфель – це сукупність позичок, наданих банком для одержання доходів, обсяг яких оцінюється за балансовою вартістю кредитів банку, у тому числі прострочених, пролонгованих, сумнівних.

Структура портфеля формується під впливом факторів:

- 1) прибутковості та ризиковості окремих видів;
- 2) попиту позичальників на кредит;
- 3) нормативів кредитного ризику;
- 4) структури кредитних ресурсів тощо.

Джерела формування кредитного портфелю:

- депозитні ресурси;
- кредити інших банків, в тому числі ЦБ;
- кошти від переобліку векселів продавців товарів та послуг;
- кошти материнських компаній.

Головна мета процесу управління кредитним портфелем банку – це забезпечення максимальної доходності за певного рівня ризику.

Різновиди заборгованості за категоріями ризику:

- стандартна;
- сумнівна;
- безнадійна.

Кредитний ризик – це міра, ступінь невизначеності щодо виникнення небажаних подій при здійсненні фінансових угод, суть яких полягає в тому, що контрагент банку не зможе виконати взятих на себе за угодою зобов'язань, і не вдається скористатися забезпеченням повернення позичених коштів.

Види ризиків:

- 1) щодо кредитної угоди;
- 2) портфельний.

Методи управління кредитними ризиками:

- диверсифікація;
- резервування;
- використання фінансових деривативів;
- сек'юритизація;
- встановлення лімітів.

Диверсифікація – це розподіл кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного розмірами капіталу, формою власності, галузями економіки, географічними регіонами тощо.

Встановлення лімітів передбачає визначення максимально допустимих обсягів наданих кредитів за:

- 1) видами кредитів;
- 2) категоріями позичальників;
- 3) напрямками кредитування.

Завдяки встановленню лімітів за кредитними операціями банкам вдається уникнути критичних втрат унаслідок необдуманого концентрування будь-якого виду ризику, а також диверсифікувати свої портфелі та забезпечити стабільні прибутки.

Резервування – це акумуляція частини коштів, які будуть використані для компенсації неповернутих кредитів.

Застосування резервів необхідне для:

- 1) впливу і поліпшення якості активів банку;
- 2) зменшення ризику можливої незбалансованості ліквідності в результаті слабкого управління активами;
- 3) уникнути розподілу частини валового прибутку банку, яка необхідна для покриття майбутніх втрат за кредитами.

Сек'юритизація – це процес трансформації неліквідних активів у ліквідні, іншими словами, трансформація активів банку у цінні папери для продажу інвесторам.

Основні фінансові інструменти, які страхують від ризиків:

- 1) **Форвард** – це обов'язкова угода про купівлю (продаж) певного обсягу активів у визначений день за фіксованою ціною або про надання кредиту на певну

суму у визначений день за фіксованою процентною ставкою; в разі зростання ринкових ставок виграє клієнт, у разі їх падіння – банк. Отже, форвард дає змогу поділити ризик між клієнтом і банком.

2) **Ф'ючерс** – обов'язкова угода між продавцем (покупцем) і біржею про продаж активів за фіксованою ціною у визначений день.

3) **Опціон** – необов'язкова угода про право купівлі/продажу активів за фіксованою ціною у певний день або протягом визначеного періоду.

4) **Своп** – угода між двома учасниками (як правило – банками) про обмін процентними платежами.

Процес банківського кредитування охоплює декілька етапів, кожний з яких забезпечує рішення локального завдання, а разом – досягнення головної мети.

На початковому етапі юр.особа подає банку:

- бізнес-план;
- техніко-економічне обґрунтування проекту;
- копії контрактів стосовно об'єкта кредитування;
- пакет документів щодо забезпечення кредиту (гарантійний лист, угода про пере відступлення – цесію, договір страхування);
- балансову і фінансову звітність;
- дані щодо професійної підготовленості керівництва позичальника;
- інформація про подальшу перспективу у його розвитку.

Другий етап присвячений глибокому вивченню фінансового стану юр.особи з метою оцінки можливості і здатності повернути кредит.

Поряд з матеріалами позичальника використовуються:

- відомості про клієнта;
- інформація, одержана за межами банку.

Примітка. З метою зменшення ризиків, що виникають при кредитуванні юр. та фіз. Осіб, унаслідок неповної інформації про клієнтів в Україні створена і діє з 01.10.2001 року єдина інформаційна система (ЄІС) «Реєстр позичальників», яка забезпечує облік клієнтів банків, які мають прострочену заборгованість за кредитами, збереження банківської інформації про клієнтів та доступ уповноважених осіб банків до інформації про клієнта. Для участі банки укладають з НБУ договір і несуть витрати тільки на електронну пошту, а також за власний рахунок адаптують внутрішньобанківські інформаційні системи для роботи з ЄІС.

На даному етапі важливим моментом є перевірка позичальника на місці, яка дає можливість оцінити дійсний рівень компетенції працівників, скласти уявлення щодо майна клієнта.

Третій етап називають структуруванням позички, яка закінчується укладанням угоди. При цьому потенційному позичальнику пропонуються умови майбутньої кредитної угоди, які можуть істотно відрізнитися від умов кредитної заявки клієнта.

Зближення позицій банку і клієнта й досягнення компромісу є кінцевою метою переговорів.

Після визначення і узгодження параметрів угоди складається висновок щодо кредиту, який подається на розгляд кредитному комітету. У разі позитивного рішення цього органу підписується угода представниками банку та юр.особи.

Кредит може зараховуватися на поточний рахунок клієнта або переказуватися на рахунки господарських партнерів позичальника. Видача коштів оформлюється розпорядженням кредитного відділу операційному відділу банківської установи.

Якщо в процесі кредитування відбулися зміни укладається додаткова угода.

Четвертий етап пов'язаний з поверненням кредиту, яке здійснюється з ініціативи юр.особи на підставі його платіжного доручення. Якщо в день повернення кредиту клієнт цього не робить, банк своїм розпорядженням стягує суму, переводячи строкову заборгованість у прострочену, негативними чинниками якої зі сторони позичальника стали:

- припинення контактів з працівниками банку;
- невчасне подання фінансової звітності;
- погіршення якості продукції і роботи;
- помилки в оцінюванні ринків збуту;
- падіння цін на акції позичальника;
- зміни показників ліквідності;
- зростання невиробничих витрат;
- збільшення дебіторської заборгованості;
- обмеженість фінансових ресурсів позичальника;
- збитки в роботі.

Управління проблемними кредитами банк здійснює методом ліквідації (реалізація застави або процедура банкрутства) та методом реабілітації (розробка плану заходів щодо повернення кредитів).

Рішення про конкретний метод приймається керівництвом банку.

План реабілітації включає:

- зміна керівництва юр.особи;
- реструктуризація юр.особи;
- рефінансування юр.особи;
- сек'юритизація кредиту;
- продаж кредиту;
- викуп банком активів позичальника;
- злиття позичальника з іншою фірмою;
- скорочення запасів юр.особи;
- інші.

Якщо жоден із заходів не дає можливість юр.особі повернути кредит, банк застосовує метод ліквідації.

3. Структура кредитного портфеля

Споживчий кредит – це кредит, який видається фізичній особі на її власні потреби і тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам-резидентам і який повертається в розстрочку.

Іпотечний кредит – це вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

Умова іпотечного кредитування - право на заставу землі та нерухомості.

Для отримання споживчого кредиту фізичними особами обов'язковим є повний пакет документів, невід'ємними складовими якого визначаються:

- кредитна заявка;
- повідомлення про умови кредитування;
- заява на страхування;

- паспорт позичальника (оригінал та ксерокопія);
- паспорт поручителя (оригінал та ксерокопія);
- довідка з постійного місця роботи позичальника із зазначенням посади та отримуваного середньомісячного доходу протягом останніх 3 місяців і розміру відрахувань з нього;
- довідка з постійного місця роботи поручителя із зазначенням посади та отримуваного середньомісячного доходу протягом останніх 3 місяців і розміру відрахувань з нього;
- документи, що підтверджують інші доходи позичальника;
- свідоцтво про одруження (оригінал та ксерокопія);
- свідоцтво про народження дитини (оригінал та ксерокопія);
- документи, що підтверджують доходи членів сім'ї позичальника та/або поручителя;
- довідка про присвоєння ідентифікаційного коду;
- документи, що підтверджують право власності на майно позичальника або майнового поручителя;
- згода чоловіка (дружини) заставодавця на передачу майна в заставу - в разі, якщо майно придбано в період шлюбу та є спільною сумісною власністю подружжя;
- форма № 3 ЖЕУ (відомості щодо прописаних на житловій площі осіб);
- довідка з психоневрологічного диспансеру (ПНД);
- довідка банку про залишки коштів на рахунках і наявності заборгованості за кредитами;
- документ про оцінку майна, яке пропонується в заставу;
- договір страхування заставленого майна та страховий поліс. Документальне підтвердження про сплату страхового внеску;
- інші документи (з метою визначення кредитоспроможності позичальника банк може вимагати від позичальника подання інших документів);
- статут юридичної особи – поручителя (ксерокопія);
- баланс юридичної особи (ксерокопія).

Для отримання іпотечного кредиту, крім цього , подати треба:

- довідку про відведення земельної ділянки під будівництво;
- довідку про власність на будинок;
- квартиру;
- балансову вартість квартири
- право власності на квартиру;
- членство фіз..особи в садовому товаристві.

Подальші етапи в основі своїй аналогічні тим, що викладені в питанні №1.

Питання для самоконтролю:

1. У чому полягає сутність кредиту як економічної категорії?
2. Що таке перерозподільна функція кредиту?
3. Що таке функція заміщення?
4. Які межі має кредит як економічна категорія?
5. За якими ознаками здійснюється класифікація банківських кредитів?
6. Які основні принципи банківського кредитування?
7. Що таке споживчий кредит?
8. У чому призначення та який порядок розрахунку обов'язкових нормативів НБУ з регулювання кредитної діяльності банків?

9. На які цілі забороняється надання банківських кредитів?
10. У чому сутність та призначення кредитної політики банку?
11. Що таке стандарти кредитування?
12. Який зміст кредитних інструкцій?
13. Яка структура процесу банківського кредитування?
14. Що таке кредитоспроможність позичальника та основні етапи її оцінки.
15. Які основні джерела погашення кредиту?
16. Як розрахувати оптимальну процентну ставку за кредитом?
17. У чому сутність та призначення кредитного моніторингу?
18. Як класифікують кредит за ступенем ризику?
19. Як формується загальний резерв для відшкодування втрат за кредитами?
20. Як розраховується спеціальний резерв для відшкодування втрат за кредитами?

ТЕМА 6. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

ЛЕКЦІЯ 1. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

План

1. Правове регулювання роботи банків з цінними паперами
2. Операції банків за дорученням клієнтів
3. Власні угоди банків з цінними паперами
4. Формування портфеля цінних паперів банком та управління ним

Мета: засвоїти сутність та види банківських операцій з цінними паперами згідно чинного законодавства, особливу увагу приділяючи операціям банків за дорученням клієнтів та власним угодам банків з цінними паперами.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року // Відомості ВР України. - 2001.
2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року №3480 – IV // Відомості ВР, 2006, №31, ст.268
3. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2005. - 255 с.
4. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. - 476 с.
5. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Правове регулювання роботи банків з цінними паперами

Всі відносини на фондовому ринку підлягають інституційно-правовому регулюванню та державно-правовому регулюванню.

Перше із них здійснюється Державними органами. Друге здійснюється саморегулювальними, зокрема фондовими біржами та асоціаціями, які об'єднують перш за все емітентів та інвесторів.

Метою правового регулювання ринку цінних паперів є упорядкування всіх видів діяльності на фондовому ринку, щоб узгодити інтереси всіх суб'єктів.

Система правового регулювання включає:

- 1) органи регулювання ринку цінних паперів;
- 2) законодавчі та підзаконні акти;
- 3) етику фондового ринку;
- 4) традиції та звичаї, які впливають на роботу ринку цінних паперів.

Державними нормативними актами регулюються такі відносини:

- 1) механізм реєстрації емісії цінних паперів;
- 2) відкритість чи конфіденційний характер інформації про емітентів;
- 3) порядок реєстрації фондових бірж та їх членів, зокрема комерційних банків;
- 4) норми поведінки суб'єктів ринку цінних паперів;
- 5) процеси приєднання й поглинання;
- 6) облік та звітність.

2. Операції банків за дорученням клієнтів

.Чинне законодавство України у сфері банківської діяльності не передбачає принципових обмежень для здійснення операцій за цінними паперами, тому остання мають можливість здійснювати практично увесь спектр операцій з цінними паперами, а саме:

- 1) операції за власний рахунок:
  - а) торгівля цінними паперами;
  - б) термінові вклади в цінні папери.
- 2) посередницькі операції:
  - а) в процесі емісії цінних паперів;
  - б) в процесі обігу цінних паперів.
- 3) довірчі операції:
  - а) в процесі емісії цінних паперів;
  - б) в процесі обігу цінних паперів.
- 4) інфраструктурні операції:
  - а) управління іпотекою;
  - б) депозитарний облік;
  - в) професійне консультування;
  - г) управління ЦП та грошовими фондами;
  - д) здійснення клірингових розрахунків за цінними паперами.

Розрізняють, згідно з положенням НБУ, такі категорії цінних паперів:

- 1) цінні папери, що мають активний ринок в портфелі на продаж;
- 2) цінні папери, що не мають активного ринку в портфелі на продаж;
- 3) цінні папери, що мають активний ринок на інвестиції;
- 4) цінні папери, що не мають активного ринку на інвестиції.

Професійна діяльність банків на ринку цінних паперів включає:

- 1) діяльність з торгівлі цінними паперами:
  - а) дилерська діяльність – пов’язана з купівлею-продажем банком цінних паперів від свого імені та за свій рахунок для перепродажу третім особам;
  - б) брокерська діяльність - пов’язана з купівлею-продажем банком цінних паперів від свого імені та за рахунок клієнтів;
  - в) діяльність з управління цінними паперами – це діяльність, яку здійснює банк як професійний учасник ринку від свого імені за винагороду стосовно довірчого управління цінними паперами, які належать на правах власності іншій особі, а йому передані у володіння.
  - г) андеррайтинг – це діяльність з випуску цінних паперів за дорученням, від імені і за рахунок емітента.

Існують такі види андеррайтингу, а саме:

- 1) повний викуп з перепродажем. Андеррайтер викупує за свій рахунок весь випуск акцій за єдиною ціною, щоб потім його перепродати зазвичай за вищою ціною;
  - 2) розміщення з гарантією. Андеррайтер шукає інвесторів для акцій емітента і гарантує, що викупить усю нерозміщену серед сторонніх інвесторів частину випуску;
  - 3) розміщення без гарантій викупу. Андеррайтер шукає інвесторів для акцій і намагається по можливості продати їх, але не розміщену частину акцій сам не викупує;
  - 4) купівля посередником опціону «call», який надає право йому купити вказані в договорі акції за ціною виконання опціону або відмовитись від цієї купівлі.
- 2) депозитарна діяльність, яка включає такі види діяльності:

а) банк, як зберігач цінних паперів. Для виконання функції обслуговування обігу цінних паперів на рахунках у цінних паперах банки як депозитарні установи здійснюють адміністративні операції, облікові операції та інформаційні операції.

Адміністративні операції — це депозитарні операції з відкриття рахунків у цінних паперах та їх закриття, а також операції, пов'язані зі зміною способу зберігання цінних паперів та іншими змінами, що не приводять до зміни залишків цінних паперів на рахунках у цінних паперах.

Облікові операції — це депозитарні операції з ведення рахунків у цінних паперах та відображення операцій з цінними паперами, наслідком яких є зміна кількості цінних паперів на рахунках у цінних паперах, установлення або зняття обмежень щодо їх обігу, а також зміна режиму та місця зберігання цінних паперів. До облікових операцій належать операції зарахування, списання, переказування та переміщення цінних паперів.

Інформаційні операції — це депозитарні операції, пов'язані з видачею виписок з рахунку у цінних паперах, а також видачею іншої інформації щодо операцій клієнтів з рахунками у цінних паперах за запитами клієнтів та інших осіб, що мають повноваження на отримання такої інформації.

б) банк, як реєстратор, обліковує власників іменних цінних паперів на підставі письмового розпорядження зареєстрованої особи та видає їй інформацію стосовно кількості цінних паперів, що належать останній, і стосовно операцій по їх особовому рахунку.

Для обслуговування операцій емітентів, пов'язаних з випущеними ними цінними паперами, банки можуть їм надавати такі послуги, а саме:

1) викуп цінних паперів, випущених емітентом, для їх подальшого перепродажу або анулювання;

2) дроблення або консолідація цінних паперів (зміну номінальної вартості цінних паперів певного випуску з одночасною зміною їх вартості, але без зміни обсягу випуску);

3) конвертація цінних паперів, тобто обмін емітентом цінних паперів одного випуску на цінні папери іншого випуску;

4) анулювання цінних паперів;

5) погашення цінних паперів та виплата емітентом доходів за випущеними ними цінними паперами;

6) деякі інші операції.

3. Власні угоди банків з цінними паперами

Банки інвестують власні кошти у цінні папери з метою:

1) розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у формі процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів;

2) підтримання ліквідності банку створенням вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів, які легко можна реалізувати або використати як заставу при позичанні коштів;

3) забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів;

4) формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкта інвестування;

5) розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на ринках;

6) забезпечення участі банку, як на внутрішньому так і на зовнішньому ринках.

Власні угоди банку з цінними паперами передбачають:

- 1) випуск власних емісійних (акції, облигації) та неемісійних паперів (векселі, ощадні та депозитні сертифікати);
- 2) придбання цінних паперів емітентів та вкладення коштів комерційних банків у статутний капітал інших підприємств;
- 3) придбання державних боргових зобов'язань (перш за все ОВДП);
- 4) операції з векселями.

Для залучення додаткових ресурсів на середньо- і довгостроковій основі банки вдаються до емісії облигацій та інших боргових, яка має для банків деякі переваги порівняно з емісією акцій. По-перше, проценти, які банки виплачують за зобов'язаннями, вираховуються з прибутку, що оподатковується. По-друге, боргові зобов'язання не надають їх власникам права голосу на зборах акціонерів.

З метою підвищення привабливості облигацій для інвесторів банки емітують конвертовані облигації, які забезпечують їхнім власникам (кредиторам) право на отримання (в рахунок погашення боргових зобов'язань) акцій банку-емітента.

Згідно з законодавством України корпоративні облигації можуть випускатися підприємствами різних форм власності. Облигації можуть випускатися:

- 1) іменні або на пред'явника;
- 2) процентні, дисконтні, або цільові;
- 3) у документарній формі або бездокументарній.

Не дозволяється випуск корпоративних облигацій для формування і поповнення статутного капіталу емітентів, а також для покриття збитків, пов'язаних з їх господарською діяльністю.

Крім облигацій банки емітують ще один вид боргових цінних паперів - депозитні (ощадні) сертифікати, які засвідчують суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (держателя сертифіката) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та обумовлених у сертифікаті процентів у банку, що емітував сертифікат. Основна різниця між депозитним і ощадним сертифікатами полягає у тому, для кого вони призначені. Банки емітують ощадні сертифікати з низьким номіналом, орієнтовані на індивідуальних вкладників (інвесторів), тобто це «роздрібні» сертифікати, і депозитні сертифікати з великим номіналом, орієнтовані на інституційних вкладників (інвесторів), великий бізнес, тобто це «оптові» сертифікати. Крім процентних депозитних сертифікатів, випускаються також дисконтні (зеро) депозитні сертифікати.

Сертифікати можуть випускатися:

- 1) номіновані як у національній валюті, так і в іноземній валюті;
- 2) іменними або на пред'явника;
- 3) одноразово або серіями;
- 4) у без документарній формі або в документарній;
- 5) на вимогу або на строк;
- 6) купонними і без купонними.

Іпотечний сертифікат – це особливий вид цінних паперів, забезпечених іпотечними активами, або іпотеками. Розрізняють:

- 1) сертифікати з фіксованою дохідністю – це сертифікати, які забезпечені іпотечними активами;
- 2) сертифікати участі – це сертифікати, які забезпечені іпотеками та посвідчують частку його власника у платежах за іпотечними активами.

Іпотечні облигації – це облигації, виконання зобов'язань емітента (банку) за якими забезпечене іпотечним покриттям. Іпотечні облигації є іменними цінними паперами. Розрізняють звичайні іпотечні облигації та структуровані іпотечні облигації. Банки можуть бути емітентами звичайних іпотечних облигацій. Емітентом структурованих іпотечних облигацій є спеціалізована іпотечна установа.

Емісія цінних паперів пов'язана для банків, з фінансовими і функціональними ризиками. Суттєве значення для емісійної діяльності має ризик нерозміщення цінних паперів на ринку і ринковий ризик. Рівень цих ризиків визначається:

- 1) інвестиційною привабливістю цінних паперів;
- 2) наявністю на ринку платоспроможного попиту і взагалі кон'юктурою ринку;
- 3) послугами і правами, які банки-емітенти пропонують інвесторам (потенційним акціонерам і кредиторам).

Емісія боргових зобов'язань (облигацій, депозитних сертифікатів) чутливі до коливань процентної ставки пов'язана для банків-емітентів з процентним ризиком. Управління ризиками передбачає використання різних методів і інструментів їх хеджування.

4. Формування портфеля цінних паперів банком та управління ним

Розмаїття інвестиційних операцій банків на ринку цінних паперів визначається як різними цілями, так і неоднаковими стратегіями, які використовує банк-інвестор і які передбачаються його інвестиційною політикою. Зокрема, комерційні банки здійснюють такі операції з цінними паперами:

- 1) випуск власних емісійних (акції, облигації) та неемісійних паперів (векселі, ощадні та депозитні сертифікати);
- 3) придбання цінних паперів емітентів та вкладення коштів комерційних банків у статутний капітал інших підприємств;
- 4) придбання державних боргових зобов'язань (перш за все ОВДП);
- 5) облік векселів.

Банки інвестують кошти у цінні папери, маючи при цьому різні цілі:

- 1) розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у формі процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів;
- 2) підтримання ліквідності банку створенням вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів, які легко можна реалізувати або використати як заставу при позичанні коштів;
- 3) забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів;
- 4) формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкта інвестування;
- 5) розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на ринках.

Національний банк України може продавати комерційним банкам цінний папір власної емісії – депозитний сертифікат, та здійснювати операції з розміщення депозитних сертифікатів на договірній основі і шляхом проведення аукціонів.

Згідно з вимогами НБУ комерційні банки зобов'язані створювати резерв на відшкодування можливих збитків від операцій з цінними паперами.

Структура портфеля цінних паперів залежить від цілей інвестиційної діяльності і від обраної банком інвестиційної стратегії. Головне завдання банку – інвестора – це сформувати ефективний портфель, тобто портфель, який забезпечує найвищий рівень

очікуваного доходу за даного рівня ризику або найменший ризик за даного рівня доходу.

Пасивна (консервативна, очікувальна) стратегія формування й управління портфелем полягає у диверсифікації інвестицій по різних сегментах ринку й у різні цінні папери. Вона ґрунтується на прагненні до гарантованого досягнення заданих параметрів доходу (на рівні середньо ринкового) і ризику.

Активна стратегія формування й управління портфелем цінних паперів ґрунтується на прогнозуванні майбутніх процентних ставок і цінової динаміки. Використання цієї стратегії щодо портфельних інвестицій у боргові зобов'язання передбачає вибір зобов'язань з максимальним значенням показників доходності, а щодо портфельних інвестицій в акції – вибір акцій недооцінених ринком на даний момент. Характерною рисою активної стратегії є постійний перегляд інвестиційних рішень з урахуванням ринкових тенденцій і на цій основі реструктуризація (поновлення) портфеля цінних паперів.

Питання для самоконтролю:

1. Які групи цінних паперів обертаються на фондовому ринку?
2. Хто є прямими учасниками фондового ринку?
3. Як функціонують біржовий та позабіржовий ринки цінних паперів?
4. За якими групами класифіковані банківські операції з цінними паперами?
5. Які основні завдання постають перед банками у процесі формування та управління портфелем цінних паперів?

ТЕМА 7. БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ

ЛЕКЦІЯ 1. БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ

1. Зміст і характеристика банківських інвестицій
2. Формування ресурсів - основа інвестиційної діяльності банків
3. Механізм банківського інвестування

Мета: засвоїти сутність та види банківських інвестицій згідно чинного законодавства, особливу увагу приділяючи операціям банків з формування довгострокових ресурсів.

Перелік літератури:

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року // Відомості ВР України. - 2001.
2. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23 лютого 2006 року №3480 – IV // Відомості ВР, 2006, №31, ст.268
3. Васюренко О. В. Банківські операції: Навч. посібн. / О. В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2005. - 255 с.
4. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008. - 476 с.
5. Савлук М. І. Гроші та кредит: Підручник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко. - К.: КНЕУ, 2006. - 744 с.

1. Зміст і характеристика банківських інвестицій

Інвестиції - це витрати на виробництво та нагромадження запасів виробництва, або ж сукупність витрат, які реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в промисловість, сільське господарство, транспорт, будівництво та інші галузі народного господарства.

Згідно з законодавством інвестиції поділяються на:

1. Капітальні (придбання будівель, споруд, інших об'єктів нерухомості, інших основних фондів та нематеріальних активів).
2. Фінансові (придбання корпоративних прав, цінних паперів, деривативів та інших фінансових інструментів). У свою чергу, фінансові інвестиції розрізняються як:
  - прямі інвестиції - передбачає внесення коштів чи майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права, емітовані такою юридичною особою;
  - портфельні інвестиції - придбання цінних паперів та інших фінансових активів за кошти на біржовому ринку;
3. Інвестиції під реінвестиції - здійснення капітальних чи фінансових інвестицій за рахунок прибутку, отриманого від інвестиційних операцій.

Цілі інвестиційної діяльності комерційного банку полягають у додержанні безпеки банківських коштів, забезпеченні їх диверсифікації, доходу та ліквідності. Комерційний банк може брати участь у санації підприємства: він дає кошти підприємству, натомість одержує його цінні папери. Також можлива і передача державної частки капіталів підприємства в довірче управління банку, замість чого банк зобов'язується інвестувати певну суму коштів.

2. Формування ресурсів - основа інвестиційної діяльності банків

Емісійні операції банків на ринку цінних паперів можна систематизувати залежно від виду цінних паперів, що випускаються в обіг, а саме:

- операції з випуску пайових цінних паперів (акцій або, інакше кажучи, інструментів власності);
- операції з випуску боргових зобов'язань (облігацій, депозитних сертифікатів, векселів, комерційних цінних паперів або, інакше кажучи, інструментів позики);
- операції з випуску похідних цінних паперів.

Банки, що створюються у формі акціонерних компаній (товариств), емітують акції (основний випуск) з метою формування статутного капіталу. Для банку-емітента основною перевагою відкритого (публічного) розміщення акцій є можливість акумулювати значний капітал, а перевагою закритого (приватного) розміщення — можливість зберегти для основної групи власників акцій контрольний вплив на банк.

Емісія акцій — це цілеспрямована й організована певним чином діяльність емітента. Вимоги до цієї діяльності та процедури її здійснення визначаються нормами законодавства, положеннями установчого договору та статуту акціонерного товариства.

Основні етапи емісійної діяльності:

- прийняття рішення про емісію акцій;
- державна реєстрація випуску акцій, а для відкритих акціонерних товариств також реєстрація інформації про випуск акцій;
- опублікування відомостей відносно підписки на акції у засобах масової інформації;
- виготовлення акцій (сертифікатів) у разі документарної форми випуску;
- розміщення акцій на первинному ринку цінних паперів;
- звіт про результати випуску акцій.

Засновники приймають рішення про випуск акцій відповідно до установчого договору й оформляють його протоколом, зміст якого має містити певні відомості щодо випуску акцій згідно з нормами законодавства: фірмове найменування емітента та його місцезнаходження, мета випуску акцій, загальна сума емісії і кількість акцій, види акцій, номінальна вартість акцій, строк і порядок підписки на акції, порядок їх оплати, порядок виплати дивідендів тощо. Практично в усіх країнах відносини на ринку цінних паперів підлягають державно-правовому та інституційно-правовому регулюванню. Інституційно-правове регулювання здійснюється самоврядними організаціями, наприклад фондовими біржами, асоціаціями, що об'єднують професійних учасників ринку цінних паперів. Державно-правове регулювання здійснюється державними органами (комісіями), які мають на це відповідні повноваження і виконують регулятивні функції у межах визначеної їм компетенції. Важливим елементом державно-правового регулювання ринку цінних паперів є введення режиму державної реєстрації випуску цінних паперів та інформації (проспекту) про емісію. Цілі та процедури, види цінних паперів і випуски, що підлягають такій реєстрації, визначаються законом. Факт державної реєстрації підтверджує, що відомості про компанію (емітента) та її цінні папери є об'єктивними.

Емітент повинен опублікувати інформацію про емісію акцій в органах преси Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України і в офіційному виданні фондової біржі до початку підписки на акції. Опублікування відомостей про емісію акцій є одним із способів захисту інтересів потенційних акціонерів і посередників, оскільки їм для прийняття рішення — вкласти гроші в новий випуск акцій чи ні, необхідна інформація про емітента і причини, що спонукують його акумулювати капітал.

Законодавство України передбачає, що банки можуть емітувати виключно іменні акції. Випуск і обіг іменної акції фіксуються у реєстрі власників акцій. Реєстр може вести сам банк-емітент або за його дорученням реєстратор цінних паперів. Банк може сам вести реєстр власників акцій за умови, що кількість власників іменних акцій не перевищує 500 і він має дозвіл Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку на здійснення реєстраторської діяльності. Привілейовані акції можуть бути випущені на суму, що не перевищує 10% статутного капіталу.

В Україні поширенішим є прямий продаж акцій емітентом, зокрема і банками

Необхідним елементом розміщення (продажу) акцій є укладання договору між емітентом та інвестором, згідно з яким інвестор зобов'язується сплатити вартість певної кількості акцій, а емітент — передати інвестору зазначену кількість акцій.

Можливі два варіанти продажу акцій. *Перший варіант.* Інвестор укладає договір (в усній або письмовій формі) з емітентом про разову оплату повної вартості акцій, які він купує. *Другий варіант.* Інвестор укладає з емітентом договір про підписку на акції, згідно з яким він зобов'язується сплатити повну вартість певної кількості акцій шляхом неодноразового платежу, тобто в декілька етапів. Згідно з законодавством України термін відкритої підписки не може перевищувати 6 місяців. Якщо до закінчення цього строку не вдалося покрити підпискою 60% акцій, акціонерне товариство вважається незаснованим. До дня установчих зборів інвестори, які підписалися на акції, повинні оплатити не менше 30% номінальної вартості акцій, а якщо всі акції розподіляються поміж засновниками, то вони повинні оплатити не менше 50%. Взагалі засновники повинні бути держателями акцій на суму не менше 25% статутного капіталу, строком не менше двох років. Акціонери, які підписалися на акції, зобов'язані оплатити повну вартість акцій у строки, визначені установчими зборами, але не пізніше року після реєстрації товариства.

Не пізніше двох місяців з моменту завершення підписки на акції скликаються установчі збори, на яких приймається рішення про створення акціонерного товариства і затверджується його статут.

Крім емісії акцій з метою формування статутного капіталу, банки здійснюють також емісію акцій для досягнення ще декількох цілей, а саме:

- збільшення статутного капіталу шляхом додаткового випуску акцій при незмінній номінальній вартості акцій;
- розщеплення (поділ) або консолідації акцій при незмінному статутному капіталі;
- реорганізації банку (наприклад, внаслідок злиття двох банків створюється новий банк, який має випустити свої акції. Акції банків, що злились, обмінюються на акції новоствореного банку.)

Законодавство України дозволяє акціонерним товариствам здійснювати додаткові випуски акцій лише за умови, що всі раніше випущені акції повністю оплачені за вартістю, що не нижча номінальної.

Банки можуть викуповувати в акціонерів власні акції з різними цілями:

- подальший перепродаж акцій з метою підтримки ринкового курсу;
- пільговий перепродаж акцій працівникам банку;
- анулювання акцій, тобто списання їх, зниження у такий спосіб статутного капіталу і зменшення числа акціонерів.

Викуплені акції мають бути реалізовані або анульовані упродовж одного року. Протягом цього періоду розподіл прибутку, а також голосування на загальних зборах акціонерів здійснюється без урахування викуплених банком акцій.

З метою залучення додаткових ресурсів на середньо- і довгостроковій основі (довгі пасиви) банки вдаються до емісії облігацій та інших боргових зобов'язань.

Емісія облігацій та інших боргових зобов'язань має для банків деякі переваги порівняно з емісією акцій. *По-перше*, проценти, які банки виплачують за зобов'язаннями, вираховуються з прибутку, що оподатковується. *По-друге*, боргові зобов'язання не надають їх власникам права голосу на зборах акціонерів.

Ефективність залучення ресурсів за допомогою емісії облігацій тісно пов'язана з їх ліквідністю та ціною. У свою чергу, ці характеристики облігаційної позики визначаються рейтингом облігацій. Для присвоєння облігаціям рейтингової категорії емітенти за кордоном звертаються до відомих рейтингових агентств (наприклад, Moody's, Standard & Poor's). Рейтинг забезпечує емітенту доступ до ринку облігацій, а його підвищення — це кращі цінові умови, краща ліквідність.

З метою підвищення привабливості облігацій для інвесторів банки емітують конвертовані облігації, які забезпечують їхнім власникам (кредиторам) право на отримання (в рахунок погашення боргових зобов'язань) акцій банку-емітента.

Облігації можуть випускатися:

- іменними і на пред'явника;
- процентними, дисконтними і безпроцентними (цільовими);
- з вільним колом обігу і з обмеженнями.

Не дозволяється випуск корпоративних облігацій для формування і поповнення статутного капіталу емітентів, а також для покриття збитків, пов'язаних з їх господарською діяльністю. Акціонерні товариства можуть випускати облігації на суму, що не перевищує 25% від розміру статутного капіталу, і лише після повної оплати всіх випущених акцій.

Депозитний (ощадний) сертифікат — це вид цінних паперів, що засвідчує суму вкладу, внесеного в банк, і права вкладника (держателя сертифіката) на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу та обумовлених у сертифікаті процентів у банку, що емітував сертифікат.

Банки завдяки емісії депозитних сертифікатів мають можливість гнучко управляти процесом залучення коштів, оскільки вони самостійно визначають:

- номінал сертифікатів, обсяг і порядок їх емісії;
- строк сертифікатів, тобто тривалість залучення коштів, що дозволяє банкам знизити ризик незбалансованої ліквідності і планувати активні операції;
- вартість залучення коштів, тобто дисконтну ставку або процентну (фіксовану або плаваючу).

Для вкладників депозитні сертифікати — це ліквідний і досить дохідний інструмент розміщення їхніх коштів.

Згідно з законодавством України і нормативними актами НБУ право випускати ощадні (депозитні) сертифікати надано тільки банкам. Умови та процедура їх емісії та обігу регулюються внутрішніми положеннями банків і повинні бути оприлюднені в друкованих засобах масової інформації або в загальнодоступному для клієнтів місці в банку.

Сертифікати можуть випускатися:

- номіновані як у національній валюті, так і в іноземній валюті;
- іменними або на пред'явника;
- одноразово або серіями;
- строковими або до запитання.

Сертифікат має містити також умови випуску, сплати та обігу сертифіката.

Виготовлення бланків акцій, облігацій, сертифікатів здійснюється тільки на державних спеціалізованих підприємствах відповідно до вимог Правил виготовлення бланків цінних паперів і документів суворого обліку.

3. Механізм банківського інвестування

Банки інвестують кошти у цінні папери, маючи при цьому різні цілі:

- розширення дохідної бази за рахунок зростання вартості цінних паперів, одержання прибутку у формі процентів, дивідендів, дисконту, курсової різниці від перепродажу цінних паперів;
- підтримання ліквідності банку шляхом створення вторинних резервів у формі високоліквідних цінних паперів, які у разі необхідності легко можна реалізувати або використати як заставу;
- забезпечення диверсифікації банківських операцій з метою мінімізації банківських ризиків і стабілізації доходів;
- формування контрольного пакету цінних паперів і участь в управлінні діяльністю об'єкта інвестування;
- розширення клієнтської бази, забезпечення присутності банку на найдинамічніших ринках.

Процес формулювання інвестиційних цілей передбачає деяку попередню роботу. Так, банк повинен оцінити вільні ресурси, які є в його розпорядженні і які він може використати для інвестування в цінні папери, йому необхідно зібрати достатню інформацію про доступні інвестиційні (фінансові) інструменти, оцінити економічну кон'юнктуру і прогнози на майбутнє. На цьому ж етапі банк визначає свій інвестиційний горизонт, тобто проміжок часу, в межах якого він має здатність розробити більш-менш чітку і розумну стратегію, а також оцінити її результати у подальшому. Величина часового горизонту визначається як цілями інвестора, так і його здатністю прогнозувати ціни і дохідність фінансових інструментів. Інвестиційний горизонт може бути невеликим, якщо інвестор орієнтований на одержання короткострокового прибутку, і довгостроковим — у стратегічного інвестора.

Цілі інвестиційної діяльності визначають форму інвестицій у цінні папери. Інвестиції можуть бути стратегічними і портфельними. Стратегічні інвестиції — це вкладання коштів у цінні папери конкретних емітентів. Мета стратегічних інвестицій — це формування контрольного пакету цінних паперів компанії (фірми) й управління її діяльністю. Портфельні інвестиції — це вкладання коштів у цінні папери різних видів, що належать різним емітентам, але управляються як єдине ціле. Мета портфельних інвестицій — це приріст капіталу на основі зростання курсової вартості портфеля й одержання прибутку від створення цінними паперами стабільних грошових потоків (дивідендів, процентів) при диверсифікації ризиків.

Формування цілей, визначення горизонту і форм інвестицій — це перший етап інвестування. Наступний етап — це інвестиційний аналіз. Його мета — це прогнозування ціни фінансового інструменту. Наступний етап інвестиційного процесу — це формування банком портфеля цінних паперів з урахуванням результатів проведеного аналізу й управління цим портфелем. З метою аналізу інвестиційної якості фінансових інструментів прийнято умовно поділяти їх на дві групи. *Перша* — це інструменти грошового ринку зі строком обігу до одного року, які характеризуються, як правило, низьким рівнем ризику, поміркованою дохідністю і високою ліквідністю (казначейські векселі, депозитні сертифікати, банківські акцепти, комерційні папери). *Друга* група — інструменти ринку капіталів, строк обігу яких перевищує рік і яким

притаманна вища дохідність і відповідно вищий рівень ризику (корпоративні цінні папери, довгострокові державні облигації). Головне завдання банку-інвестора — це сформувати ефективний портфель, який забезпечує найвищий рівень очікуваного доходу за даного рівня ризику або найменший ризик за даного рівня доходу.

Пасивна (консервативна, очікувальна) стратегія формування і управління портфелем полягає у диверсифікації інвестицій по різних сегментах ринку й у різні цінні папери. Вона базується на прагненні до гарантованого досягнення заданих параметрів доходу (на рівні середньоринкового) і ризику.

Активна стратегія передбачає вибір зобов'язань з максимальним значенням показників дохідності, а при портфельних інвестиціях у акції — вибір акцій недооцінених ринком на даний момент. Характерною рисою активної стратегії є постійний перегляд інвестиційних рішень з урахуванням ринкових тенденцій і на цій основі реструктуризація (поновлення) портфеля цінних паперів.

Останній етап інвестиційного процесу — це оцінка ефективності інвестиційної діяльності банку і, зокрема, ефективності управління портфелем цінних паперів. Під оцінкою ефективності мається на увазі, *по-перше*, періодичний контроль за тим, наскільки реальні результати інвестиційної діяльності відповідають цілям політики, сформованої банком і, *отже*, наскільки ефективною виявилася стратегія банку з формування й управління портфелем. *По-друге*, ефективність, безумовно, оцінюється дохідністю вкладень, яка досягнута банком за відповідний проміжок часу, порівняно з показниками інших інвесторів або ринку взагалі.

Вкладення в боргові цінні папери підрозділяють на п'ять видів:

- боргові цінні папери центральних органів;
- боргові цінні папери місцевих органів державного управління;
- боргові цінні папери, випущені банками;
- боргові цінні папери, випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- боргові цінні папери, випущені нефінансовими підприємствами.

Окремо виділяють в балансі комерційних банків вкладення в боргові цінні папери, які входять до переліку цінних паперів, що приймаються Національним банком до рефінансування.

Вкладення в акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком підрозділяють на чотири види:

- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені банками;
- акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, які випущені фінансовими (небанківськими) установами;
- інші акції та цінні папери з нефіксованим прибутком;
- власні акції банку, викуплені в акціонерів.

Банки можуть здійснювати операції з цінними паперами за рахунок власних та залучених коштів, як на первинному ринку, так і на вторинному, на біржовому і позабіржовому.

Банки для проведення операцій купівлі-продажу цінних паперів беруть участь у біржовій та позабіржовій торгівлі. Порядок проведення операцій на біржовому ринку регламентується нормативними документами відповідної біржі. Біржова торгівля здійснюється на підставі великої низки конкретних правил, вимог, принципів, процедур, тобто вона являє собою значною мірою «організовану» систему торгів. Так, для того, щоб брати участь у біржових торгах з цінними паперами, наприклад, на Українській міжбанківській валютній біржі (УМВБ), банк має стати членом Фондової

секції (ФС) біржі і придбати брокерське місце на торговельному майданчику секції. Категорія членства у Фондовій секції залежить від того, які біржові угоди має намір укласти банк.

Установлено три категорії членства у Фондовій секції:

- торговий член — дилер (укладає біржові угоди на ФС виключно за свій рахунок і від свого імені);
- торговий член — брокер (надає послуги тільки з укладання біржових угод на ФС для своїх клієнтів);
- торговий член — дилер-брокер (поєднує діяльність члена-дилера і члена-брокера).

Позабіржовий ринок цінних паперів у більшості країн являє собою складну систему ринкових відносин, що складаються «поза» або «поруч» з торгівлею на фондових біржах. В цілому вимоги щодо участі в ній є більш ліберальними порівняно з біржовим ринком. З огляду на це досить часто позабіржовий ринок ще називають «неорганізованим» ринком. Найбільшим позабіржовим ринком в Україні є ПФТС

Порядок проведення операцій з цінними паперами в Позабіржовій фондовій торговельній системі (ПФТС) регламентується нормативними документами Асоціації цієї системи. Доступ до ПФТС надається членам Асоціації — реєстровим торговцям і нереєстровим торговцям. Реєстровий торговець може вводити котирування на ПФТС у відповідних цінних паперах.

Згідно з нормативними документами НБУ банки створюють спеціальні резерви на покриття можливих втрат за придбаними цінними паперами.

Номинальна вартість акції не має нічого спільного з курсовою ціною, по якій продають і купують акції на біржі. Курсову ціну акції там визначають попит та пропозиція. За акціями не існує терміну погашення, тому їх можна розглядати як довічну ренту. Ціну акції можна визначити, дисконтуючи суму дивідендів за нескінчений період:

$$P = \frac{D}{(1+K)^1} + \frac{D}{(1+K)^2} + \dots + \frac{D}{(1+K)^\infty},$$

де: P - ціна акції;

D - постійний річний дивіденд на акцію;

K - річна ставка дисконту (очікувана ставка доходу).

Дисконтна ставка - це відсоткова ставка, яка застосовується до майбутніх платежів, щоб врахувати ризик і непевність, пов'язану з фактором часу.

Складнішим є визначення ціни звичайної акції. За звичайними акціями величина дивідендів заздалегідь не фіксується і відсутні гарантії на їхнє одержання. Розмір дивідендів зумовлений величиною прибутку компанії.

Якщо розмір дивідендів не змінюється, то ціна акції розраховується за вказаною вище формулою.

У тому випадку, коли розмір дивідендів постійно зростає, формула ціни акції трансформується:

де: P - ціна звичайної акції;

- останній сплачений дивіденд на акцію;

- дивіденд на акцію через рік;

K - річна очікувана ставка доходу (ставка дисконту);

g - постійний очікуваний темп приросту дивіденду.

Вкладення в облігації є менш ризикованими у порівнянні із вкладеннями в акції.

Для визначення ціни облігації з терміном погашення понад 1 рік застосовується така формула:

$$P = \frac{D}{(1+k)} + \frac{D}{(1+k)^2} + \dots + \frac{D}{(1+k)^n} + \frac{N}{(1+k)^n}$$

де: P - вартість облігації;

N - номінальна вартість облігації;

D - річний купонний дохід на облігацію;

K - річна очікувана ставка доходу на облігацію (або дохід на облігацію при її погашенні);

n - термін розміщення облігації.

Ціна облігації може бути вищою за номінал і нижчою від нього. Вона прямо пропорційна купонній відсотковій ставці та обернено пропорційна ставці очікуваного доходу.

Найважливішою характеристикою облігації є її дохідність. Розрізняють такі види дохідності: купонну, поточну та повну.

Купонна дохідність визначається відносно номіналу і показує, який відсоток нараховується щорічно власникові облігації. Ця ставка встановлюється згідно з умовами випуску.

Поточна дохідність визначає відсоток, який щорічно одержує власник облігації на інвестований капітал. Вона розраховується як відсоткове співвідношення між річним купонним доходом від облігації і тією ціною, за якою інвестор її придбав. Слід розрізнити дохідність, що наводиться у біржових зведеннях, і дохідність для певного інвестора: у першому випадку використовується поточний курс цінного паперу, у другому випадку у знаменнику записують курс, за яким облігацію купив інвестор.

Повна дохідність характеризує не тільки поточний дохід за облігацією, а й виграш (збиток), що його одержує інвестор, погашаючи облігацію за ціною, вищою або нижчою за ціну купівлі.

З метою підвищення доходів, зменшення ризику втрати ліквідності в нинішніх умовах комерційні банки застосовують дійові методи управління інвестиційним портфелем, а саме:

1. Метод короткострокового акцепту. Цей метод відноситься до найбільш обережних. Інвестиційний портфель банку повністю формується з короткострокових цінних паперів (2 - 3 роки), що підвищує банківську ліквідність. Цей підхід доцільний в період зростання процентних ставок. Дохідність тут не розглядається як пріоритетна ціль.

2. Метод рівномірного розподілу коштів. Дозволяє зменшувати коливання в доходах від цінних паперів і, хоча не приносить великих доходів, гарантує відсутність значних втрат.

3. Метод довгострокового акцепту. Цей метод є протилежністю методу короткострокового акцепту. Доцільний в період падіння ринкових норм процента. На практиці є доступною переважно великим банкам, які мають доступ до ліквідних коштів.

4. Метод процентних очікувань. Застосування цього методу пов'язане з прогнозуванням динаміки процентних ставок і спекуляцією на цих змінах.

5. Метод «штанги». Цей метод є найбільш доцільним для комерційних банків. При такому підході основна частина інвестиційного портфеля складається з довгострокових зобов'язань, що врівноважуються короткостроковими паперами, в той час як облігацій з середнім терміном дуже мало або вони взагалі відсутні.

Основним засобом зменшення ризику є диверсифікація вкладень, коли капітал розподіляється між великою кількістю цінних паперів. При цьому цінні папери купуються різних видів, різної якості та з різним терміном погашення. За допомогою диверсифікації неможливо повністю позбавитись ризику, але можна його зменшити.

При диверсифікації рекомендується обмежити вкладення коштів у певний вид цінних паперів в розмірі 10% від загальної вартості інвестиційного портфеля. Коли інвестиційний портфель досягне такого стану, що інвестор забезпечить необхідне досягнення інвестиційних цілей, він вважається збалансованим.

Балансу можна досягнути за допомогою включення до інвестиційного портфеля оборонних цінних паперів (облігацій, простих і привілейованих акцій), що забезпечить надійність вкладень і стабільний дохід, та агресивних цінних паперів (простих акцій), що забезпечують швидке зростання капіталу.

Питання для самоконтролю?

1. Сутність банківських інвестицій?
2. Способи формування ресурсів, необхідних для здійснення банківських операцій?
3. Емісійна діяльність банків?
4. Мета і завдання формування банківського портфелю інвестицій?
5. Принципи і задачі емісійної політики банку?
6. Основні нормативи, що регламентують інвестиційну діяльність банків?
7. Ринкова вартість цінних паперів: сутність, порядок розрахунку.

ТЕМА 8. ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

ЛЕКЦІЯ 1. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ.

План

1. Сутність та види операцій банків на валютному ринку
2. Торговельні операції з валютою
3. Неторговельні операції комерційних банків з іноземною валютою

Мета – формування системи знань щодо сутності і класифікації валютних операцій банків, учасників валютного ринку і операцій, що здійснюються на ньому, а також особливості регулювання валютних операцій в Україні.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон від 7.12.01. зі зм. та доп., внес. ЗУ від 20.09.01 №2740 – III.
2. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001
3. Коцовська Р. Р. Банківські операції: Навч. посібник/ Р.Р. Котовська, О.П. Павлишин, Л. М. Хміль. – К.: УБС НБУ, Знання, 2010.– 390с.
4. Романова М.І., Устюгова Ж.В. Основи банківської справи: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2007.- 458

1. Сутність та види операцій банків на валютному ринку

Згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і контролю» до валютних операцій належать:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій між резидентами у валюті України;
- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобу платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;
- операції, пов'язані із ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Отже, операції, пов'язані з використанням як засобу платежу іноземної валюти і платіжних документів в іноземній валюті, а також з покладанням виконання зобов'язань в іноземній валюті на третю особу є валютними операціями.

Операції з іноземною валютою поділяються на поточні і такі, що пов'язані з рухом капіталу, причому для здійснення останніх має бути спеціальний дозвіл НБУ.

Банківські операції з іноземною валютою за ступенем їх складності та ризикованості можна класифікувати таким чином:

- ведення валютних рахунків клієнтів;
- неторговельні операції;
- встановлення прямих кореспондентських зв'язків з іноземними банками;
- операції за міжнародними торговельними розрахунками;
- операції з торгівлі іноземною валютою на внутрішньому валютному ринку;
- операції із залучення та розміщення валютних коштів на внутрішньому ринку (здійснюються з резидентами України);

- операції із залучення та розміщення валютних коштів на міжнародних ринках (здійснюється з нерезидентами України);
- валютні операції на міжнародних грошових ринках;
- операції з монетарними металами на внутрішньому ринку;
- операції з монетарними металами на міжнародних ринках.

Валютні операції здійснюються уповноваженими банками, тобто банками, що мають ліцензії НБУ на здійснення цих операцій. Банки, котрі одержали ліцензію на здійснення операцій в іноземній валюті, виконують функції агента валютного контролю за операціями своїх клієнтів.

При проведенні валютних операцій банки керуються законодавчими та нормативними документами України.

2. Торговельні операції з валютою

Банки, які одержали ліцензію Національного банку України на проведення операцій з іноземною валютою, здійснюють міжнародні розрахунки за дорученням своїх клієнтів у трьох загальноприйнятих формах: банківський переказ, інкасо та акредитив. Форми розрахунків — це способи оформлення, передавання та оплати платіжних та товаросупроводжувальних документів, які склалися в міжнародній банківській та комерційній практиці. Вибір конкретної форми розрахунків визначається за погодженням сторін і фіксується в розділі «Умови платежу» зовнішньоторговельної угоди.

Банківський переказ. Банківський переказ являє собою просте доручення банку своєму банку-кореспонденту виплатити певну суму грошей за дорученням та за рахунок переказодавця іноземному одержувачу (бенефіціару) з вказівкою способу відшкодування виплаченої суми. Банківський переказ здійснюється безготівковим способом за допомогою платіжних доручень, адресованих одним банком іншому.

Переказні операції банки виконують тільки після подання платником у банк платіжного доручення на оплату контракту.

Інкасо — це доручення експортера (кредитора) до свого банку одержати від імпортера (платника, боржника) безпосередньо або через інший банк певну суму або підтвердження (акцепт) того, що ця сума буде виплачена у встановлений термін.

Базою для проведення операцій документарного інкасо є «Уніфіковані правила по інкасо» (УПІ), розроблені Міжнародною Торговельною Палатою і визнані банками.

Згідно з УПІ інкасо — це операція, яка здійснюється банком на підставі одержаних інструкцій з документами з метою:

- одержання акцепту та/або платежу;
- видачі комерційних документів проти акцепту та/або платежу;
- видачі документів на інших умовах.

Залежно від видів документів, за якими здійснюється інкасова операція, визначають два види інкасо:

- чисте інкасо, тобто інкасо тільки фінансових документів;
- документарне інкасо — інкасо комерційних документів, які іноді супроводжуються фінансовими документами, або інкасо тільки комерційних документів.

Головними комерційними документами є комерційні рахунки, або рахунки-фактури. Комерційний рахунок виставляється на покупця і містить суму, представлену до платежу, повне та точне найменування товару.

Транспортний документ є основою для оформлення комерційного рахунку. До транспортних документів належать:

- коносаменти (морські та річкові), які дають право власності на товар їх держателям;
- накладні;
- акти прийняття-передавання товару, а також поштові квитанції та ін.

Страхові поліси та страхові сертифікати свідчать про присутність договору страхування вантажу. Учасниками інкасової операції є:

- довіритель — клієнт, який доручає операцію з інкасування своєму банку;
- банк-ремітент — банк, якому довіритель доручає операцію з інкасування;
- банк-інкасатор — будь-який банк, що не є банком-ремітентом, котрий бере участь в операції з виконання інкасового доручення;
- репрезентуючий банк — банк, який безпосередньо одержує платіж або акцепт та подає документи платнику.

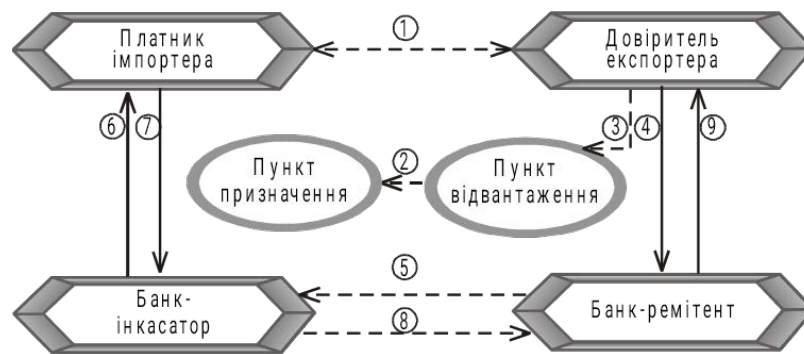

Рис. Схема розрахунків за інкасо

Акредитив — це умовне грошове зобов'язання банку, яке виставляється на підставі доручення його клієнта-імпортера провести платіж на користь експортера (акцептувати його тратти) або забезпечити платіж (акцепт тратт) іншим банком у межах певної суми та у встановлені терміни проти документів, указаних в акредитиві.

У розрахунках за зовнішньоторговельними операціями використовуються документарні акредитиви (платежі здійснюються за умови подання в банк комерційних документів).

Застосування акредитивів у міжнародних розрахунках регулюється спеціальним документом — «Уніфікованими правилами і звичаями для документарних акредитивів» (УПДА).

Учасниками акредитивних операцій є:

- покупець (імпортер), який звертається до банку з проханням відкрити акредитив;
- бенефіціар (експортер) — сторона, якій адресується акредитив і на користь якої буде виконано платіж за умови подання документів, указаних в акредитиві;
- банк-емітент — банк, який відкриває акредитив на прохання клієнта або просить інший банк відкрити акредитив за його рахунок та за його дорученням;
- авізуючий банк — банк, який повідомляє бенефіціара про відкриття на його ім'я акредитива. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або ж будь-який третій банк;

□ підтверджуючий банк — банк, який бере на себе зобов'язання в доповнення до обов'язків банку-емітента здійснити платіж (акцепт тратт) бенефіціару при додержанні ним умов акредитива. Підтверджуючим може бути авізуючий банк або будь-який третій банк, але він має бути добре відомим, великим банком, бажано першокласним;

□ банк-платник (виконуючий банк) — банк, указаний в акредитиві як виконуючий платіж бенефіціару проти документів, передбачених акредитивом; ним може бути банк-емітент, підтверджуючий, авізуючий банк або будь-який інший банк, уповноважений банком-емітентом;

□ неогоціуючий банк — банк, який виконує платіж проти документів та бере на себе ризик, якщо навіть цей банк не має відношення до акредитива. Неогоціуючим банком може бути банк, який здійснює платіж, або підтверджуючий банк.

□

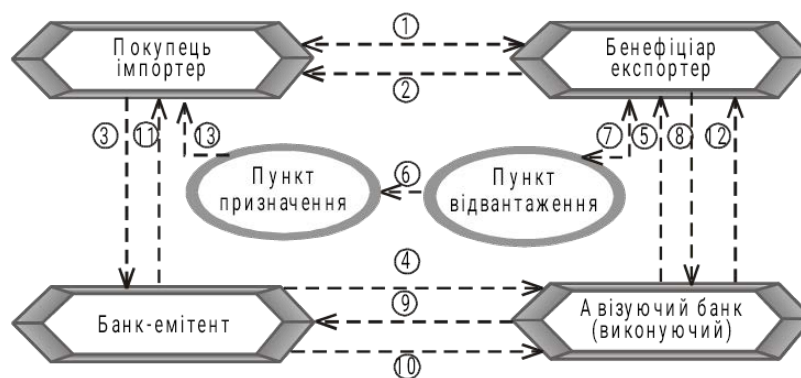

Рис. Схема розрахунку акредитивом

За ступенем банківського забезпечення платежу для продавця акредитиви поділяються на:

□ підтвержені — тверде зобов'язання двох банків (один з яких, як правило, розташований у країні експортера, а другий — у країні покупця);

□ непідтвержені — банк експортера обмежується лише повідомленням експортера про відкриття акредитива і платить тільки у випадку, якщо банк імпортера перераховує йому відповідну суму.

Все частіше в міжнародній банківській практиці застосовується трансферабельний (переказний) акредитив. Він дає змогу здійснювати платежі не тільки на користь бенефіціара, а й третіх осіб.

Якщо умовами акредитива не передбачена можливість його переказування, а бенефіціар за акредитивом не є постачальником товару, в розрахунках може бути використано компенсаційний акредитив. Він відкривається бенефіціаром за основним, базисним акредитивом як зустрічний акредитив на користь виробника товару або субпостачальника. Базисний та компенсаційний акредитиви є самостійними і в правовому відношенні не зв'язані між собою.

При постійних поставках товару рівними партіями в розрахунках може бути використано револьверний (поновлювальний) акредитив. Револьверний акредитив передбачає поповнення акредитива на певну суму (квоту) або до початкової величини у міру використання. При відкритті револьверного акредитива, як правило, вказується загальна сума акредитива, розмір однієї квоти та кількість квот, а також термін використання квот.

Для забезпечення платежу за акредитивом може відкриватись акредитив з валютним покриттям. При відкритті покритих акредитивів банк-емітент подає в розпорядження іноземного банку, виконуючого акредитив, валютні кошти на суму відкритого акредитива на строк його дії з умовою використання цих коштів для виплат за акредитивом. У міжнародній практиці в основному використовуються непокриті акредитиви, які не потребують відвернення коштів банку-емітента в момент відкриття акредитива.

Іноді в міжнародній практиці використовуються акредитиви «з червоним застереженням», які передбачають видачу виконуючим банком експортеру авансу до певної суми. Аванс, як правило, використовується бенефіціаром для закупівлі товару, передбаченого для експорту. Фактично частина суми акредитива витрачається на оплату невідвантаженого товару. Банки видають аванси проти пред'явлення експортером «зобов'язання здійснити відвантаження» або іншого аналогічного документа.

Відкриваючи акредитив з «червоним застереженням», банк-емітент зобов'язується відшкодувати виконуючому банку суму виплачених авансів навіть у тому разі, якщо відвантаження товару по цьому акредитиву не було здійснено.

Як спосіб виконання зобов'язань за контрактом у міжнародній практиці використовується резервний (гарантійний) акредитив. Він відкривається як на користь експортера, так і на користь імпортера за контрактом. Резервний акредитив може використовуватись для додаткового забезпечення платежів на користь експортера при розрахунках у формі інкасо чи банківського переказу. Водночас резервний акредитив може бути забезпеченням повернення раніше виплаченого імпортером авансу або виплати штрафів на користь імпортера при невиконанні експортером умов контракту.

3. Неторговельні операції комерційних банків з іноземною валютою

Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

- виплата іноземної валюти готівкою та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- виплата іноземної валюти готівкою, за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам та нерезидентам);
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами (резидентами та нерезидентами);
- виплата авторських гонорарів і платежів за користування авторськими правами;
- перерахування коштів на проведення міжнародних виставок, конгресів, симпозіумів та інших міжнародних зустрічей;
- оплата праці нерезидентів, які згідно з укладеними трудовими угодами (контрактами) працюють в Україні;
- перерахування коштів в іноземній валюті за навчання, лікування, патентування, сплату митних платежів, членських внесків;
- платежі з відшкодування витрат судових, арбітражних, нотаріальних, правоохоронних органів;
- виплата іноземної валюти готівкою за переказами з-за кордону та переказ за межі України (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо);
- інші виплати та перекази в іноземній валюті, що не суперечать чинному законодавству України.

До неторговельних операцій в іноземній валюті належать також операції банків з дорожніми чеками та кредитними картками.

Торгівля іноземною валютою на території України резидентами і нерезидентами — юридичними особами здійснюється через уповноважені банки та інші кредитно-фінансові установи, які одержали ліцензію НБУ на торгівлю іноземною валютою.

Уповноважені банки можуть продавати іноземну валюту на міжбанківському валютному ринку України за заявками клієнтів.

Продаж уповноваженими банками іноземної валюти здійснюється як за умови фактично здійсненого імпорту товарів, робіт і послуг, так і на умовах попередньої оплати (авансовий платіж).

Куплена клієнтом іноземна валюта має бути використана у повній відповідності з контрактом або іншими необхідними документами протягом 5-ти банківських днів, інакше банк здійснить зворотну операцію.

Заявки клієнтів на купівлю чи продаж безготівкової іноземної валюти разом з підтверджуючими документами надходять до операційного відділу банку, де вони перевіряються спеціалістами відділу на предмет відповідності всім тим вимогам і нормам, які були наведені вище. У разі позитивного рішення на заявках ставляться відмітки, і вони передаються до відділу конвертації управління.

Звичайно валютні угоди поділяються на «касові» і «строкові». Якщо куплена валюта має бути надана у розпорядження покупця в день укладання угоди (today — «ТОД»), або на наступний день (tomorrow — «ТОМ»), то такі угоди називаються «овернайт» (overnight).

Угоди, які передбачають поставку валюти протягом двох робочих днів після їх укладання, іменуються угодами «спот» (spot).

Питання для самоконтролю:

1. Які операції є поточними торговельними та неторговельними операціями в іноземній валюті?
2. Які види банківських рахунків в іноземній валюті існують?
3. Що являють собою міжнародні розрахунки?
4. Який порядок відкриття та функціонування рахунків юридичних та фізичних осіб?

ТЕМА 9. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПОСЛУГИ

Лекція 1. Нетрадиційні банківські операції

План

1. Загальна характеристика нетрадиційних банківських операцій
2. Механізм здійснення
3. Особливості проведення.

Мета - формування системи знань щодо сутності, необхідності і особливостей проведення нетрадиційних банківських операцій.

1. Загальна характеристика нетрадиційних банківських операцій

Виникнення та подальший розвиток нетрадиційних банківських операцій та послуг зумовлені багатьма причинами. Зокрема це:

- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг;
- загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами;
- необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів. Це виявляється, зокрема, в тому, що відбувається закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, котрий надає йому весь комплекс послуг та здійснює необхідні операції;
- диверсифікація банківських доходів, зокрема шляхом збільшення в них частки непроцентних доходів, включаючи комісійні доходи;
- необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;
- необхідність зменшення ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій і наданням традиційних послуг;
- залучення нових клієнтів з метою розширення та вдосконалення структури ресурсної бази комерційного банку.

Серед нетрадиційних банківських послуг дедалі важливішу роль відіграють посередницькі послуги. На практиці надання таких послуг оформляється двома видами цивільно-правових договорів: договором доручення та договором комісії. За своєю суттю ці договори є договорами на продаж послуг. Законодавець під продажем послуг розуміє будь-які операції цивільно-правового характеру з надання послуг, надання права на користування або розпорядження товарами, у тому числі нематеріальними активами, а також з надання будь-яких інших, ніж товари, об'єктів власності за компенсацію, а також операції з безоплатного надання послуг.

За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії — підписання документів, укладення угод. Але, виконуючи юридичні дії, повірена особа виконує і фактичні дії — пошук контрагентів, наведення довідок, огляд майна тощо. Повірений є представником свого довірителя перед третіми особами. Вказівки довірителя на вчинення повіреним конкретних юридичних дій містяться у договорі або у виданій на його підставі довіреності. Повірений зобов'язаний терміново передати довірителеві все отримане у зв'язку з виконанням доручення (цінні папери, майно, грошові кошти, документи). Довіритель, оскільки повірений діє за його рахунок, повинен забезпечити повіреного коштами, необхідними для виконання доручення, а також відшкодувати йому фактичні витрати при виконанні ним доручення.

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду укласти одну або кілька угод від свого імені за рахунок комітента. За цим договором укладаються угоди не безпосередньо особою, заінтересованою в їх кінцевому результаті, а за її дорученням і за її рахунок іншою особою. За угодами, які укладає комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов'язаним не комітент, а комісіонер, бо він укладає угоди хоч і за рахунок комітента, але від свого імені.

Повіренним і довірительцем, а також комісіонером і комітентом можуть бути громадяни та юридичні особи, зокрема банки.

Договір доручення має багато спільного з договором комісії. Схожість полягає в тому, що в них є третя особа, а також у тому, що на підставі цих договорів одна сторона (повірений чи комісіонер) укладає угоди в інтересах другої сторони (довірителя чи комітента).

Але між ними існують істотні відмінності:

1. За договором комісії комісіонер укладає угоди від свого імені, а за договором доручення повірений діє від імені довірителя. У комісіонера виникають права та обов'язки щодо третьої особи, а повірений жодних прав та обов'язків за укладеними договорами не набуває.

2. Договір доручення може бути оплатним і безоплатним. Договір комісії є оплатним, причому ознака платності настільки характерна, що право на винагороду виникає у комітента незалежно від того, чи було воно спеціально передбачене договором.

Комерційні банки надають різноманітні види посередницьких послуг. Найпоширенішими серед них є посередництво в одержанні клієнтом кредиту, в операціях з майном, зокрема цінними паперами, валютою. Перший вид посередницьких послуг надається банком тоді, коли він сам з тієї чи іншої причини не може задовольнити кредитну заявку клієнта. У цьому разі обслуговуючий банк може бути посередником у пошуку клієнтові іншого банку-кредитора або на його прохання одержати міжбанківський кредит і за рахунок його надати кредит клієнту. Якщо клієнтові потрібен великий кредит, то банк може вдатися до консорціумного або паралельного кредитування клієнта.

Помітно збільшилося надання посередницьких послуг в операціях з цінними паперами. При первинному розміщенні цінних паперів комерційні банки можуть за дорученням, від імені і за рахунок емітента виконувати обов'язки щодо організації передплати на цінні папери або їх реалізації іншим способом. При цьому можливі два варіанти. При першому комерційний банк надає послуги з первинного розміщення цінних паперів без зобов'язань щодо викупу нерозміщеної частини емісії. Головний обов'язок банку в цьому випадку — докласти максимальних зусиль для розміщення цінних паперів, проте фінансової відповідальності за кінцевий результат банк не несе.

Другий варіант передбачає, що комерційний банк зобов'язується у разі неповного розміщення цінних паперів викупити в емітента їх нереалізовану частину, тобто бере на себе ризики розміщення цінних паперів.

Комерційні банки можуть займатися і брокерською діяльністю, тобто здійснювати цивільно-правові угоди щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику на підставі договорів доручення чи комісії за рахунок своїх клієнтів.

Посередництво комерційних банків у валютних операціях передбачає, зокрема, купівлю-продаж іноземної валюти або платіжних документів у ній, конверсію однієї

іноземної валюти в іншу, конверсію упродовж визначеного строку національної валюти в іноземну, і навпаки; переказ за дорученням громадян іноземної валюти за кордон та виплату громадянам отриманих на їх ім'я з-за кордону переказів; інкасування іноземної валюти та платіжних документів у ній тощо.

Комерційні банки надають своїм клієнтам **консультаційні послуги**. Вони консультують клієнтів з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних та юридичних осіб. Значну кількість видів консультаційних послуг, яку надають комерційні банки, становлять послуги, пов'язані з виконанням ними активних і пасивних операцій та наданням інших послуг: залученням ресурсів, кредитуванням, фінансуванням капітальних вкладень, розрахунково-касовим обслуговуванням, зовнішньоекономічною діяльністю, операціями з цінними паперами тощо.

Інформаційні послуги. Банки, завдяки своїм місцю і ролі в економіці, наявності сучасних засобів телекомунікацій і електронно-обчислювальної техніки завжди мають значну кількість різноманітної інформації, тобто документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі, економіці. Це дає змогу комерційним банкам надавати інформаційні послуги, тобто займатися діяльністю, пов'язаною з доведенням інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їхніх інформаційних потреб.

До найпоширеніших видів інформаційних послуг, що надають комерційні банки, можна віднести:

- інформування про чинне законодавство зарубіжних країн у галузі банківської справи, фінансів, валютного регулювання, оподаткування тощо;
- надання копій грошово-розрахункових документів;
- допомога у розшуку перерахованих сум;
- надання інформації про прийняття Національним банком України та іншими органами рішень, які впливають на господарську діяльність клієнта;
- доведення інформації про курси іноземних валют, котирування цінних паперів та їх дохідність тощо;
- сприяння в підборі партнерів (покупців або постачальників), засновників, учасників обмінних операцій тощо.

Під **трастовими** розуміють послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа — засновник, передає своє майно у розпорядження іншій особі — довірительному власнику, для управління в інтересах третьої особи — бенефіціара. Отже, в зазначених правовідносинах беруть участь три сторони:

- довіритель майна (засновник) — юридична або фізична особа, яка заснувала траст та/або передала довірительному власнику повноваження власника належного їм майна відповідно до умов укладеного між ними договору;
- довірительний власник (траст) — сторона, яка здійснює управління майном. Ним можуть бути спеціалізовані трастові компанії (довірчі товариства) або трастові відділи банків;
- бенефіціар — особа, на користь та в інтересах якої надаються довірчі послуги. Ним може бути сам довіритель майна або третя особа.

Виникнення та розвиток довірчих послуг пов'язані з цілою низкою факторів, зокрема:

- відсутністю або недостатнім рівнем знань та вміння у власників майна, щоб розпоряджатися ним, особливо великим та різних видів;

- вірогідністю втрати власником свого майна у разі самостійного здійснення ним операцій, які потребують відповідних професійних знань;
- зростаючою заінтересованістю клієнтів в одержанні все більшого набору банківських послуг;
- зростаючою конкуренцією між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, між самими комерційними банками на ринку грошей і ринку капіталів та щодо залучення нових клієнтів;
- проблемами ліквідності банків та зниженням рівня прибутковості традиційних банківських операцій і послуг;
- порівняно невеликими витратами на здійснення зазначених послуг;
- трастові послуги дають можливість залучити значні кошти, які можуть використовуватися банком і приносити йому доходи.

Залежно від характеру розпорядження майном трастові послуги поділяються на:

- активні, коли майно, що перебуває у розпорядженні трастової компанії чи банку, може видозмінюватися, зокрема, шляхом його продажу, надання в позику або заставу без додаткової згоди довірителя;
- пасивні, коли майно не може бути використане довіреними особами без відповідної згоди довірителя.

За характером дій, які може здійснювати довірительний власник, розрізняють довірчі послуги, пов'язані з управлінням майна довірителя і не пов'язані з таким. Правовою основою трастових послуг, не пов'язаних з управлінням майна, є те, що комерційний банк або трастова компанія у цьому разі є повіреною особою, яка бере на себе здійснення юридичних дій за рахунок і від імені клієнта.

Залежно від категорії довірителя майна розрізняють трастові послуги:

- 1) для фізичних осіб;
- 2) для юридичних осіб.

Інколи в окремий вид виділяють трастові послуги, що надаються, наприклад, пенсійним, благодійним, інвестиційним фондам. Останні здійснюють нагромадження коштів своїх акціонерів чи засновників, які бажають отримати високі доходи по них за рахунок вкладення об'єднаних грошових коштів у надійні та високоприбуткові активи.

Довірча власність може виникнути у трьох випадках:

- у результаті волевиявлення довірителя майна;
- у результаті укладення угоди;
- згідно з законом або рішенням суду.

Законодавство України не передбачає довірче управління як один із видів зобов'язань. За правовою природою довірче управління подібне і перебуває ближче до таких видів зобов'язань, як доручення та комісія (див. параграф 9.4.). Тому відносини, адекватні довірчій власності, можуть бути надто різними залежно від того, хто, з якою метою і кому передає своє майно на правах довірчої власності.

Трастові послуги на користь фізичних осіб, як правило, включають такі послуги:

1. Розпорядження спадщиною, або заповідальний траст, тобто розпорядження майном клієнта після його смерті, може здійснюватися відповідно до письмового заповіту, залишеного померлим і в якому зазначений виконавець заповіту, або за рішенням суду, коли заповіт не був складений. В обох випадках розпорядником спадщиною може бути трастова компанія чи траст-відділ комерційного банку. Розпорядження майном включає: одержання рішення суду; збір та інвентаризація

майна; забезпечення схоронності спадщини; сплату адміністративних витрат та податків; здійснення розрахунків з кредиторами; реалізацію майна, яке не підлягає тривалому зберіганню; контроль за здійсненням комерційних операцій; розподіл майна між спадкоємцями тощо.

2. Управління майном згідно з договором або прижиттєвий траст. Сутність полягає в тому, що довіритель передає банку в управління майно, який зберігає його, інвестує, розпоряджається доходом, одержаним від майна, у визначеному договором порядку. У визначених договором випадках довіритель зберігає право втручатися в процес управління майном. Право управління майном може переходити до банку не лише за заповітом, а й шляхом укладення прижиттєвих угод. Це пов'язано з тим, що довіритель майна не хоче передавати його спадкоємцям відразу, не в змозі чи не бажає самостійно займатися своїм бізнесом тощо.

Управління майном передбачає прийняття рішень щодо його розміщення, оформлення страхування і внесення страхових платежів, депозитні операції з готівкою, облікові операції, виплату доходів бенефіціару, аналіз ефективності використання майна тощо.

3. Опікунство та забезпечення зберігання майна передбачає набір операцій, аналогічний управлінню майном. Зазначений вид трастових послуг поширюється переважно на неповнолітніх, які вважаються недієздатними для управління та володіння майном. Якщо неповнолітній дістав у спадщину майно, то в цьому разі призначається опікун, який розпоряджається ним в інтересах спадкоємця.

Опікунство та забезпечення зберігання майна існує в двох формах: опікунства індивіда (неповнолітнього, недієздатного) та опікунства майна — у випадку, якщо власник майна фізично неспроможний самостійно здійснювати управління ним.

4. Агентські послуги характеризуються тим, що одна особа (агент) учиняє як юридичні, так і фактичні дії за дорученням і за рахунок іншої особи (принципала). Кінцевою метою агентських послуг є встановлення договірних зобов'язань між принципалом і третьою особою. Агент, а ним може бути траст-відділ банку, діє, як правило, від імені принципала і відповідно укладені ним або за його сприяння договори створюють права та обов'язки безпосередньо для принципала. У деяких випадках, вступаючи у відносини з третіми особами за дорученням принципала, агент має право діяти від свого імені, не розкриваючи перед третьою особою існування принципала, або може вказати на те, що він виступає за дорученням і за рахунок принципала, не розкриваючи його імені. Незалежно від того, як виступає агент у відносинах з третіми особами, результат укладених ним угод лягає на принципала.

Агентські послуги включають, зокрема: збереження активів, наприклад цінних паперів; одержання доходів за ними та повідомлення клієнта; купівлю-продаж цінних паперів та доставку їх до клієнта; обмін цінних паперів; погашення облігацій; сплату податків; оформлення страхових полісів; оплату рахунків; укладання від імені клієнта договорів; отримання кредитів; купівлю-продаж іноземної валюти і дорогоцінних металів.

Трастові послуги, що надаються юридичним особам, як правило, включають:

- обслуговування облігаційної позики, що супроводжується передачею довіреній особі права розпорядження майном, яке слугує забезпеченням позики;
- агентські послуги;

створення фондів погашення заборгованості, з яких, відповідно до умов договору, може здійснюватись погашення боргів, сплата відсотків, викуп облігацій; виплата дивідендів акціонерам тощо;

тимчасове управління справами компанії у випадку її реорганізації чи ліквідації;

послуги депозитарію (зберігання акцій, за якими акціонери передали право голосу уповноваженим представникам);

розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю як всередині країни, так і за кордоном;

обслуговування працівників компанії. У цьому разі траст-відділи надають послуги в інтересах працівників, здійснюючи управління фондами компаній, призначеними для виплати пенсій, різних винагород та допомог;

інвестування коштів клієнта у визначені ним види активів;

управління коштами благодійних фондів.

Однією з довірчих послуг, яку надають комерційні банки фізичним і юридичним особам, є послуги щодо зберігання цінностей. Основною рисою надання таких послуг є те, що комерційні банки мають відповідні спеціальні приміщення чи спеціальне обладнання, які виключають випадкову втрату або пошкодження цінностей, прийнятих на зберігання. З процесу зберігання цінності повинні вийти такими, якими вони були прийняті на зберігання банком. Відносини між особою, яка передає цінності на зберігання, та комерційним банком регулюються договором, який може бути укладений на визначений строк, без зазначення строку або до витребування. Після закінчення строку зберігання, передбаченого договором, та невитребуванням клієнтом цінностей комерційний банк продовжує їх зберігати до того моменту, поки вони не будуть взяті іншою стороною. В такому разі банк має право вимагати відшкодування йому додаткових витрат зі зберігання цінностей.

Послуги щодо зберігання цінностей надаються комерційними банками у трьох формах: зберігання цінностей клієнтів у сховищі; надання клієнтам сейфів у приміщенні банку; надання нічних сейфів клієнтам.

При першій формі послуг банк приймає цінності згідно з умовами укладеного між банком і клієнтом договору, причому складаються описи, в яких указуються найменування цінностей і сума оцінки кожного виду цінностей. Цінності мають бути вкладені у пакети або іншу упаковку і відповідно опечатані. Прийняті банком від клієнтів цінності поміщають до сховища, усередині якого вони зберігаються на металевих стелажах (полицях) тощо за умови, що вони мають ґрати і замикаються на замок. За схоронність цінностей, прийнятих на зберігання, установи банків несуть перед їхніми власниками відповідальність у сумі реальної шкоди, але не вище суми оцінки.

Надання клієнту сейфа у приміщенні банку здійснюється шляхом здавання йому в оренду сейфа для самостійного використання. Клієнт не сповіщає банк про вміст сейфа, отримує ключ від сейфа і самостійно вміщує або вилучає з нього цінності протягом робочого дня банку. Комерційний банк зобов'язується забезпечити зберігання сейфа та доступ до нього виключно клієнта або уповноважених ним осіб.

Надання нічних сейфів клієнтам відбувається тоді, коли у них виникає потреба здійснювати регулярні внески грошових коштів до банку, після закінчення робочого дня в останнього. Цією послугою користуються клієнти, які мають бізнес, пов'язаний з одержанням готівки, наприклад власники магазинів, кафе, ресторанів тощо. Вони надають перевагу здачі готівки до банку, ніж залишати її в сейфах на роботі чи носити

з собою. Між банком і клієнтом укладається відповідна угода. Клієнт вкладає готівку у спеціальну сумку, одержану в банку, та опускає її у спеціальний отвір, розміщений на зовнішньому боці будівлі банку. Вранці службовець банку забирає всі сумки з нічних сейфів і заносить інформацію про них у відповідні регістри бухгалтерського обліку. Договором може бути передбачена умова, згідно з якою банк здійснює розкриття сумок, перерахування вкладеної готівки та зарахування її на відповідний рахунок клієнта.

За надання довірчих послуг банк стягує плату, розмір якої встановлюється в договорі між банком та клієнтом.

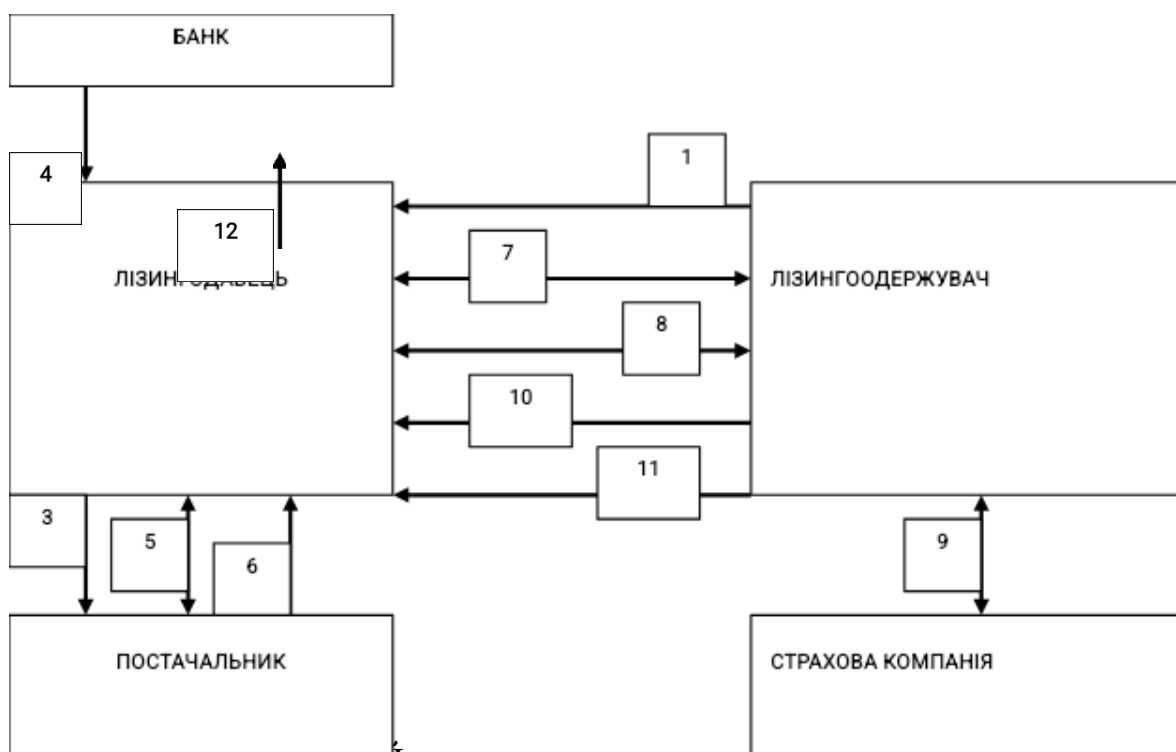
2.Механізм здійснення

Лізинг – це підприємницька діяльність, яка спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингоодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність за дорученням і погодженням з лізингоодержувачем періодичних лізингових платежів.

Фінансовий лізинг – це договір лізингу, в результаті укладення якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує в платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за яким амортизується 60 відсотків вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладення договору.

Оперативний лізинг – договір лізингу, в результаті укладання якого лізингоодержувач на своє замовлення отримує у платне користування від лізингодавця об'єкт лізингу на строк, не менший строку, за який амортизується 90% вартості об'єкта лізингу, визначеної в день укладання договору.

Схема лізингового процесу

1 етап – підготовчий:

1 – заявка на лізингове обслуговування;

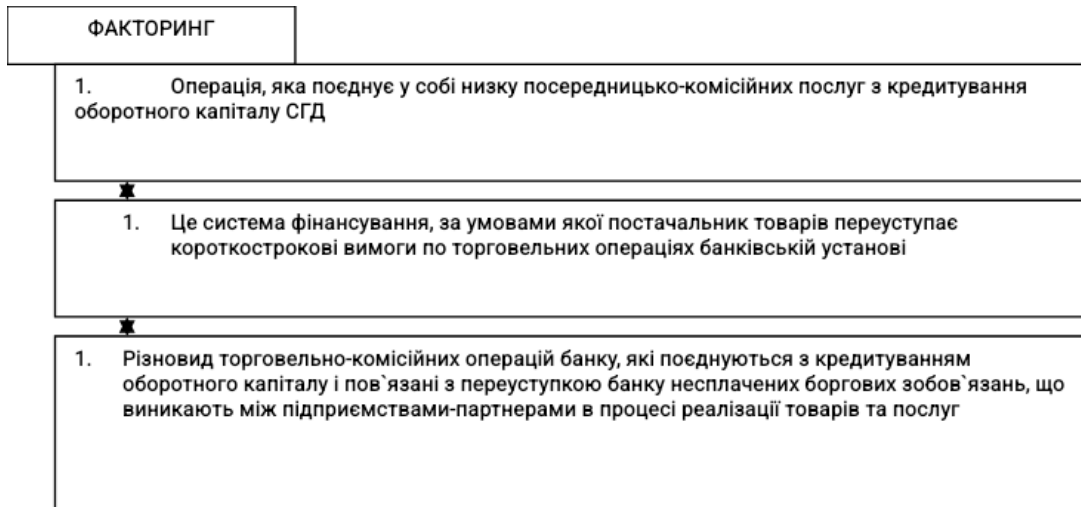
2 – висновок про платоспроможність лізингоодержувача та ефективність його проекту;

- 3 – замовлення-наряд на певне обладнання, що стане об'єктом лізингу;
 4 – надання позики (фінансування угоди);
 II етап – ЮРИДИЧНЕ ОФОРМЛЕННЯ:
 5 – укладання договору купівлі-продажу об'єкта лізингу;
 6 – акт прийому-передачі обладнання в експлуатацію;
 7 – договір лізингу;
 8 – договір про технічне обслуговування;
 9 – договір про страхування об'єкта лізингу;
 III етап – ЕКСПЛУАТАЦІЙНИЙ:
 10 – сплата лізингових платежів;
 11 – повернення об'єкта лізингу;
 12 – повернення позики та виплата відсотків.

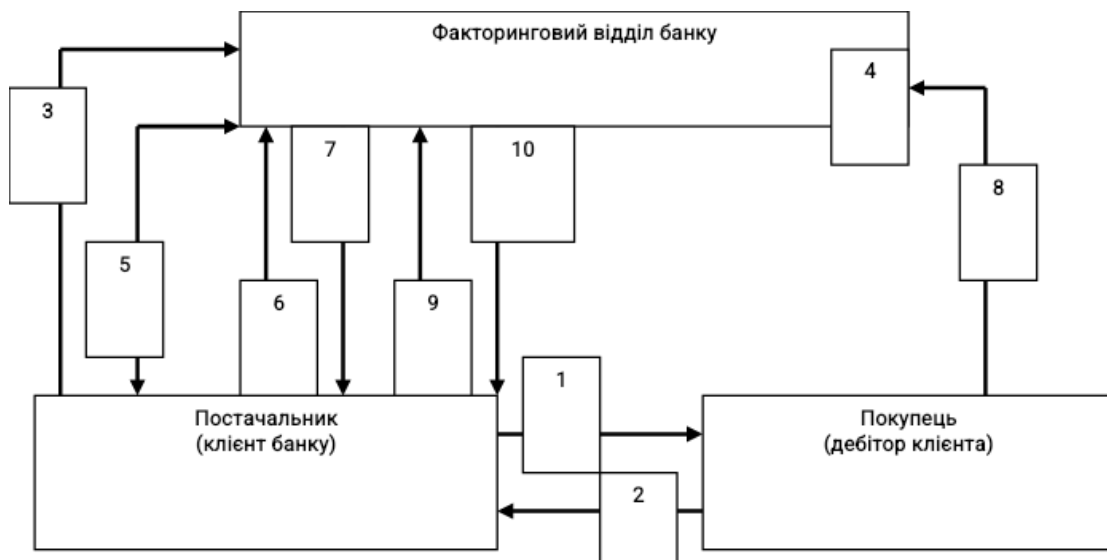
Форми участі банків у лізинговому бізнесі

№ пор.	Мета банку	Форма участі банку у лізингу
1	Отримання відсоткового доходу	Кредитор лізингової компанії
2	Розширення сфери своєї діяльності	Засновник лізингової компанії
3	Отримання комісійного доходу	Гарант за зобов'язаннями однієї зі сторін лізингової угоди Консультант з питань лізингу

Факторинг – це банківська операція, що передбачає придбання банком права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги і взяття на себе ризику виконання таких вимог і приймання платежів

Типова схема факторингової операції банку

1 – відвантаження товару на умовах відстрочення платежу та виставлення платіжних вимог;

2 – акцепт боргових вимог;

3 – заявка на факторингову послугу;

4 – аналіз кредитоспроможності клієнта та платоспроможності дебітора;

5 – укладання договору факторингу;

6 – надання платіжних вимог;

7 – часткова оплата платіжних вимог;

8 – перерахування суми у погашення боргових вимог на дату платежу;

9 – оплата відсотків за користування кредитом;

10 – оплата решти вартості вимог.

Форфейтинг – це кредитна операція, пов'язана з купівлею банком на певний строк на заздальгідь встановлених умовах векселів, інших боргових та платіжних документів за зовнішньоторговельними операціями без права регресу (обороту) цих документів на попереднього власника

3. Особливості проведення.

Дорогоцінні метали — це золото, срібло, платина і метали платинової групи у будь-якому вигляді та стані. Операції з дорогоцінними металами включають дії, пов'язані з: виникненням та припиненням права власності та інших прав на дорогоцінні метали; надходженням дорогоцінних металів до місць їх зберігання, а також зберіганням і відпуском у встановленому порядку дорогоцінних металів; зміною вмісту або фізичного стану дорогоцінних металів у будь-яких речовинах і матеріалах під час їх видобутку, виробництва та використання; ввезенням дорогоцінних металів у країну з-за кордону та вивезенням їх з неї.

Банки здійснюють на ринку дорогоцінних металів операції з банківськими металами. До останніх належать золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів. Найвищими пробами банківських металів визнаються проби не нижче ніж: для золота — 995,0; для срібла — 999,0; для платини та паладію — 999,5.

Ринок дорогоцінних металів поділяють також на:

1) оптовий, який включає просування металів від постачальників до споживачів на внутрішньому ринку, а також міжбанківський ринок та поставки з нього посередникам (торговцям), які займаються перепродажем металів кінцевим споживачам;

2) роздрібний ринок включає постачання металами безпосередніх споживачів та дрібних інвесторів, які знаходяться на внутрішньому ринку.

В Україні до оптової торгівлі належать операції купівлі-продажу за однією угодою або з одним контрагентом протягом робочого дня більше ніж 100 грамів золота, платини чи металів платинової групи або 1000 грамів срібла у зливках чи монетах у кількості понад 10 золотих, платинових або срібних монет. Якщо торгівля відбувається у розмірах, менших ніж указано вище, то вона називається роздрібною.

До складу учасників ринку входять постачальники металу (видобувні компанії, афінажні підприємства, асоціації виробників тощо), професійні посередники (банки,

спеціалізовані компанії) та фінансові і промислові споживачі (центральні банки, інвестори, ювелірні підприємства тощо).

Торгівля металами на ринку здійснюється тільки в регламентованій стандартній формі, тобто стандартних і мірних зливок, а також монет вітчизняного та іноземного виробництва, якість металу яких відповідає вимогам до проби відповідного металу. Стандартні зливки повинні відповідати світовим стандартам якості, насамперед прийнятим Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів. Мірні зливки (міні зливки) — це зливки масою до 1 кг і менше та відповідним вмістом у них чистого дорогоцінного металу.

До операцій з банківськими металами, які можуть виконувати банки, відносять такі.

1. Депозитні операції здійснюються у тому разі, коли необхідно залучити метал на рахунок або, навпаки, розмістити на визначений строк. Для цього використовуються металеві рахунки. Якщо у клієнта беруться метали у фізичній формі для тимчасового зберігання, то йому відкриваються металеві рахунки відповідального зберігання типу «Allocated», тобто «З розміщенням». Характерним для цих рахунків є те, що на них обліковується метал, який зберігається в даному банку, причому останній не має права використовувати цей метал і повертає власнику саме ті зливки, які отримав на зберігання.

Для здійснення операцій з «безготівковим» металом використовуються рахунки типу «Unallocated», тобто «Без розміщення». На таких рахунках облік ведеться у грамах чи унціях, а не в конкретних зливках. Фактично такі металеві рахунки знеособлені, метали на них мають лише кількісну характеристику маси (для монет — кількість у штуках) і вартісну балансову оцінку. Підставою для зарахування дорогоцінних металів на знеособлені металеві рахунки може бути їх поставка у фізичній формі, перерахунок з інших знеособлених рахунків, продаж металів клієнтові чи їх придбання банком. Отримати метал клієнт може в даному банку, банках-кореспондентах або у світових центрах торгівлі дорогоцінним металом, зокрема Лондон (Loco London), Цюрих (Loco Zürich), Нью-Йорк (Loco New York).

Банки можуть випускати золоті сертифікати, які свідчать про депонування золота в банку. Вони підлягають вільному обміну на зазначену в них кількість золота або грошовий еквівалент золота за ринковою ціною. Золоті сертифікати переважно іменні, однак передбачається право їх передавання шляхом відповідного надпису. Вони можуть випускатися замість депонованих монет, а також золота, яке зберігається в інших країнах з метою фактичного гарантування на випадок його блокування чи націоналізації. Операції із золотими сертифікатами вигідні банкам-емітентам, тому що дають комісійний дохід, розширюють клієнтуру, підвищують репутацію банку. Різновидом золотих сертифікатів є ощадна книжка, яка видається власникові депонованого золота, що дає змогу здійснювати багаторазові операції з ним.

Операції з надання кредитів у дорогоцінних металах здійснюються шляхом поставок їх у фізичній формі або зарахування на знеособлені рахунки в обмін на зобов'язання зворотної поставки відповідного металу в термін, зазначений у договорі. Погашення кредитів у дорогоцінних металах може здійснюватися у формі фізичної поставки, шляхом перерахування дорогоцінних металів із металевих рахунків позичальника чи придбання банком за грошові кошти позичальника металу в іншого учасника міжбанківського ринку для погашення раніше одержаного кредиту.

Банки можуть кредитувати позичальника і під заставу золотого депозиту. Видача та погашення кредиту здійснюється в грошовій формі, а золото є формою забезпечення виконання зобов'язань у кредитних правовідносинах.

Операції з монетами з дорогоцінних металів. Банки здійснюють продаж клієнтам монет з дорогоцінних металів, а також викуповують у них такі монети, звісно, за нижчою ціною. Центральні банки, як правило, є оптовими постачальниками монет для уповноважених дистриб'юторів, роль яких виконують, насамперед, комерційні банки.

Ринок монет із дорогоцінних металів включає монети нумізматичні, напівнумізматичні, обігові та зливкові. Останні три види монет ще називають інвестиційними або тезавраційними, оскільки вони використовуються практично для нагромадження абстрактної вартості шляхом інвестування грошових коштів у монети з дорогоцінних металів, особливо золота.

Продаж монет здійснюється з премією, розмір якої залежить від багатьох факторів, зокрема якості монет. Так, американська система класифікації якості монет «Червона книга» включає три типи рейтингів: базові, додаткові та нумізматичні. Найвища якість за базовим рейтингом — «proof», тобто монети із дзеркальною поверхнею, виразним зображенням малюнка. Додатковий рейтинг може бути «proof like» (подібна до високопробної), тобто монети поза обігом, але так якісно викарбувані, що нагадують високопробні. Згідно з нумізматичними рейтингами монета може бути «extremely rare» (екстремально рідкісною), тобто майже унікальною, існує лише кілька екземплярів.

Операції спот (spot) — це операції з купівлі-продажу дорогоцінних металів, що здійснюються контрагентами на умовах зарахування/списання металу та валюти з рахунків на рахунки не пізніше другого робочого дня після укладення угоди. Умови розрахунків спот є зручними для контрагентів: протягом поточного та наступного дня обробляється необхідна документація, оформлюються платіжні та інші доручення для виконання умов угоди. Всі інші угоди купівлі-продажу металу, датою валютування за якими не є другий робочий день після дати укладення, є угодами аутрайт (outright).

Операції типу своп (swap) — це одночасна купівля і продаж дорогоцінного металу. Такі операції поділяються на три види:

- своп у часі або фінансовий своп — це купівля (продаж) однієї і тієї самої кількості металу на умовах спот проти продажу (купівлі) на умовах форвард;

- своп за якістю металу передбачає одночасну купівлю (продаж) металу однієї якості, наприклад золота проби 999,9 проти продажу (купівлі) золота іншої якості, наприклад проби 999,5. Сторона, яка продає золото вищої якості, отримуватиме премію;

- своп за місцезнаходженням металу передбачає купівлю-продаж золота в одному місці, наприклад, Локо-Лондон, проти продажу (купівлі) золота в іншому, наприклад, Локо-Цюріх, за існування різниці цін на метал однакової якості у двох зазначених пунктах.

б. Опціони — право (але не обов'язок) продати чи придбати певну кількість золота за певною ціною на певну дату (європейський опціон) чи протягом усього обумовленого строку (американський опціон). Продавець опціону продає контрагентові права на виконання угоди чи відмови від неї, за що отримує від покупця премію.

Розрізняють два види опціонів:

□ опціон пут (put), тобто опціон на продаж, дає покупцеві опціону право на продаж металу за ціною виконання чи відмовитися від його продажу. Він захищає власника від зниження цін на метали;

□ опціон кол (call), тобто опціон на купівлю, дає покупцеві опціону право придбати метал за ціною виконання чи відмовитися від його купівлі. Цей опціон захищає власника від підвищення цін на метали.

Хеджування за допомогою опціонів полягає у такому. Якщо банк хеджує себе від підвищення в майбутньому ціни металу, він або купує опціон кол, або продає опціон пут. Якщо ж банк хеджує себе від зниження ціни металу, він повинен або купити опціон пут або продати опціон кол.

Форвардні угоди передбачають продаж (купівлю) металу на строк, що перевищує 2-й робочий день після укладення угоди. Укладення форвардної угоди означає, що одна зі сторін бере на себе зобов'язання здійснити поставку визначеної кількості металу на дату, яка обумовлена в угоді, але віддалена проміжком часу від дати укладення угоди, а інша сторона зобов'язується прийняти поставку за обумовленою в угоді ціною. Метою укладення форвардної угоди покупцем металу є страхування від підвищення в майбутньому ціни на метал на спотовому ринку, а продавцем металу — страхування від падіння в майбутньому ціни металу на ринку спот.

Різновидом форвардних угод є форвардні контракти за процентними ставками (FRA), тобто це двостороння угода, за якою контрагенти беруть на себе зобов'язання обмінятися на певну дату у майбутньому платежами на підставі короткострокових процентних ставок, одна з яких є твердою, а інша — плаваючою. Сума цих платежів розраховується відносно контрактного номіналу, а в умови контракту закладено певний форвардний період, тобто період, який починається з обумовленої дати в майбутньому. Основна мета таких угод полягає в хеджуванні процентної ставки, що пов'язано з тим, що на ринку дорогоцінних металів відбуваються коливання процентних ставок за золотими кредитами та депозитами

Фінансовий інжиніринг — це цілеспрямоване розроблення та реалізація нових фінансових інструментів та/або нових фінансових технологій, а також творчий пошук нових підходів до вирішення фінансових проблем за допомогою уже відомих фінансових інструментів та технологій. Можна сказати, що фінансовий інжиніринг допомагає банкам та іншим фінансовим посередникам оперативніше та ефективніше реагувати на зміни, що відбуваються у світі, в законодавстві та економіці конкретної країни, всередині конкретного суб'єкта господарювання.

Фінансовий інжиніринг, використовуючи результати фінансового аналізу, займається розробленням, конструюванням та реалізацією нових фінансових інструментів та/або технологій з метою розв'язання відповідних фінансових проблем.

Кожний фінансовий інструмент чи схема повинні задовольняти конкретні потреби клієнта, у більшості випадків схеми фінансового інжинірингу не можуть бути універсальними та уніфікованими.

Відчутна роль фінансового інжинірингу в торгівлі цінними паперами та похідними цінними паперами, особливо при здійсненні арбітражу у часі. У галузі корпоративних фінансів часто виникає потреба у фінансовому інжинірингу для створення нових інструментів або технологій захисту капіталів при здійсненні значних за обсягом комерційних операцій.

До проблем фінансового інжинірингу належать питання, що виникають при злитті або поглинанні підприємств. Водночас банк заінтересований у найскорішому поверненні кредиту, оскільки такий кредит є досить ризиковим.

Фінансовий інжиніринг відіграє значну роль в управлінні короткостроковими та довгостроковими інвестиціями. Зокрема були розроблені та впроваджені в практику такі інструменти, як взаємні фонди грошового ринку, взаємні фонди та ринок *REPO*. Взаємні фонди грошового ринку продають свої паї дрібним інвесторам, а потім об'єднують кошти для наступного інвестування — так само, як і традиційні взаємні фонди. Різниця полягає в тому, що взаємні фонди грошового ринку інвестують кошти виключно в низькоризикові короткострокові інструменти грошового ринку. Дохід від цих інструментів потім розподіляється між пайовиками за відрахуванням невеликих комісійних. У більшості випадків вартість паю була постійною, дивіденди сплачувалися часто, як правило щоденно, і переглядалися щомісяця. Потім взаємні фонди грошового ринку отримали можливість випускати чеки, що ще більше підвищило їхню привабливість.

Значна роль фінансового інжинірингу пов'язана з обслуговуванням населення — індив. пенсійні рахунки.

Розроблення нових інструментів або схем фінансового інжинірингу починається, як правило, з пошуку нових концептуальних ідей. Можливі два шляхи. При першому ідею нових інструментів та схем фінансового інжинірингу можуть висувати працівники банку. При другому — аналізується та узагальнюється ситуація в економіці, на ринку грошей, дії конкурентів, досліджуються потреби клієнтів та зміни в законодавстві тощо.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення лізингу, його характерних ознак.
2. Перелічіть основні переваги та недоліки лізингу.
3. Хто є учасником лізингових операцій?
4. Охарактеризуйте об'єкти лізингу.
5. Які існують види та форми лізингу?
6. Які характерні риси має оперативний та фінансовий лізинг?
7. Назвіть етапи лізингового процесу.
8. Чим лізинг привабливий для банків?
9. Розкрийте зміст категорії “факторинг”.
10. Охарактеризуйте суб'єктів факторингової операції.
11. Опишіть механізм факторингової операції банку.
12. В чому полягають переваги та недоліки факторингу для учасників операції?
13. За яких обставин банкам не рекомендується укладати угоду на факторингове обслуговування?
14. Дайте характеристику факторингових операцій банку відповідно до ознак класифікації.
15. Охарактеризуйте форфейтинг як різновид факторингу.
16. Розкрийте зміст процедури щодо укладання факторингової угоди.
17. На що повинні звертати увагу працівники факторингового відділу банку, оцінюючи дебіторів свого клієнта?
18. В чому полягає особливість визначення вартості факторингової послуги банку?

Література:

Законодавчі та нормативні акти:

1. Закон України "Про банки і банківську діяльність" № 2121-III від 07.12.00 (з урахуванням змін).
2. Постанова Правління Національного банку України Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів N 306 від 08.09.2011 (з урахуванням змін).
3. Основні засади грошово-кредитної політики
4. Постанова Правління Національного банку України "Про врегулювання питань щодо приймання готівки для подальшого її переказу" № 42 від 12.02.2013 (з урахуванням змін).
5. Постанова Правління Національного банку України Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів N 306 від 08.09.2011 (з урахуванням змін).
6. Постанова Правління Національного банку України "Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства" № 494 від 15.08.2014 (з урахуванням змін).
7. Постанова Правління Національного банку України "Про механізм оперативного підтримання ліквідності банків " № 48 від 06.02.2014 (з урахуванням змін).

Основна та допоміжна література:

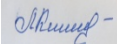
1. Банківські операції: Підручник / М.І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна, [та ін.]; за ред. А.М. Мороз. - 3-є вид., перероб. і доп. - К. : КНЕУ, 2008. - 608 с.
2. Васюренко О.В. Банківські операції: навч. посібник / О.В. Васю-ренко. - 6-те вид., перероб. і доп. - К. : Знання, 2008. - 318 с.
3. Копилюк О.І. Банківські операції : навч. посібник / О.І.Копилюк, Г.В. Боднарчук-Грита. – К.: Знання, 2010. – 447 с.
4. Реверчук С. К. Банківська система : підручник / С. К. Реверчук. – К. : Ліра-К, 2014. – 400 с.
5. Реверчук С.К. Банківська система: навч. підручник. / Реверчук С.К. – Львів «Магнолія 2006», 2017. - 400 с.
6. Журнал Банківська справа

Інтернет ресурси:

1. <http://www.ukrpravo.com/>
2. Міністерство фінансів України <http://www.minfin.gov.ua/>
3. Українське право <http://www.ukrpravo.com/>
4. НБУ <http://www.bank.gov.ua/>

Завдання для самостійної роботи студентів

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи складені відповідно освітньо-професійної програми дисципліни «Банківські операції». Мета - допомогти студентам конкретизувати і поглибити набуті знання й уміння з дисципліни «Банківські операції», а також навчити самостійно працювати з навчальною літературою та законодавчою базою.

Розробила: викладач вищої категорії, методист Бердянського машинобудівного фахового коледжу Національного університету «Запорізька політехніка» Кравцова Л.А.

ТЕМА 1. СТВОРЕННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Питання

1. Організаційна структура та управління банками.
2. Функції окремих департаментів комерційних банків.
3. Класифікація банківських операцій.
4. Види банківських операцій, які підлягають ліцензуванню.

Форма виконання

Перше питання - схема-конспект.

Друге питання - схема-конспект.

Третє питання – конспектування.

Четверте питання - конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.
2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 34 – 48.

Запитання для самоконтролю

1. Визначте організаційну структуру банку.
2. Які функції виконує управління кредитних операцій?
3. Назвіть види банківських операцій.
4. Які види банківських операцій підлягають ліцензуванню?

ТЕМА 2. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Питання

1. Структура власного капіталу комерційного банку.
2. Види депозитних рахунків.
3. Проходження операцій на відкритому ринку НБУ.
4. Стабілізаційні кредити НБУ, порядок надання.
5. Сутність операцій РЕПО.

Форма виконання

Перше питання - схема-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання – конспектування.

Четверте питання – конспектування.

П'яте питання - тези-конспект.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.
2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008.- С. 57 - 74

Запитання для самоконтролю

1. Яка структура власного капіталу комерційного банку?
2. Які існують види депозитних рахунків?

3. Що представляє собою стабілізаційний кредит?
4. Визначте сутність операцій РЕПО.
5. Що таке капітал комерційного банку?
6. Які особливості формування статутного капіталу акціонерного банку?
7. Яка структура капіталу банку?
8. Які основні функції виконує капітал банку?
9. Як розрахувати норматив платоспроможності банківської установи?
10. Які операції належать до депозитних?
11. Що таке банківський сертифікат? У чому сутність ощадного вкладу?
12. Які операції банків належать до недепозитних?
13. У чому сутність проведення ломбардних операцій?
14. Що таке сек'юритизація активів?
15. Як здійснюються операції з продажу банківських позик?
16. У чому полягає головне завдання управління пасивними операціями банку?

ТЕМА 3. РОЗРАХУНКОВО-КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Питання

1. Особливості відкриття, обслуговування поточних рахунків.
2. Депозитні рахунки, порядок відкриття резидентами та нерезидентами.
3. Здійснення міжбанківських розрахунків.
4. Платіжні інструменти, що застосовуються в готівкових розрахунках України.

Форма виконання

Перше питання - схема-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання – конспектування.

Четверте питання - конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.
2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008.- С. 119 – 147.

Запитання для самоконтролю

1. Які особливості відкриття та обслуговування поточних рахунків?
2. Який порядок відкриття депозитних рахунків резидентами та нерезидентами?
3. Який механізм здійснення міжбанківських розрахунків?
4. Назвіть платіжні інструменти, що застосовуються в готівкових розрахунках України.
5. В чому заключається роль комерційних банків в організації платіжного обороту?
6. Що таке система міжбанківських розрахунків?
7. Назвіть правила емісійно-касової роботи в банках.
8. Поясніть призначення вечірніх кас та особливості їх роботи.
9. Назвіть найперспективніші види безготівкових розрахунків.

ТЕМА 4. ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ З ВЕКСЕЛЯМИ

Питання

1. Сутність та види векселів.
2. Реквізити векселя.

3. Класифікація операцій комерційних банків з вексями.

Форма виконання: конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.

2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008.- С. 286 - 338

Запитання для самоконтролю

1. Назвіть реквізити векся.
2. Які існують види векся?
3. Охарактеризуйте операції комерційних банків з вексями.

ТЕМА 5. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

Питання

1. Класифікація банківських кредитів.
2. Принципи й умови банківського кредитування.
3. Методи оцінювання кредитоспроможності позичальника.
4. Особливості іпотечного кредитування.

Форма виконання

Перше питання - схема-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання – конспектування.

Четверте питання - конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.

2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008.- С. 186 – 212.

Запитання для самоконтролю

1. За якими ознаками здійснюється класифікація банківських кредитів?
2. Які основні принципи банківського кредитування?
3. Що таке споживчий кредит?
  1. У чому призначення та який порядок розрахунку обов'язкових нормативів НБУ з регулювання кредитної діяльності банків?
  2. У чому сутність та призначення кредитної політики банку?
  3. Що таке стандарти кредитування?
  4. Який зміст кредитних інструкцій?
  5. Яка структура процесу банківського кредитування?
  6. Що таке кредитоспроможність позичальника та основні етапи її оцінки?
  7. Які основні джерела погашення кредиту?
  8. Як розрахувати оптимальну процентну ставку за кредитом?
  9. У чому сутність та призначення кредитного моніторингу?
  10. Як класифікуються кредити за ступенем ризику?
  11. Як формується загальний резерв для відшкодування втрат за кредитами?

ТЕМА 6. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

Питання

1. Особливості емісії акцій комерційних банків України.

Форма виконання: конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.

2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 359 – 380.

Запитання для самоконтролю

1. За якими групами класифіковані банківські операції з цінними паперами?

2. Які основні завдання постають перед банками у процесі формування та управління портфелем цінних паперів?

3. Що таке інвестиційні операції комерційних банків?

4. Як здійснюється структуризація інвестиційного портфеля банку?

5. Які основні види ризиків інвестиційної діяльності банків існують?

6. Який рівень розвитку інвестиційних операцій комерційних банків України?

7. Які цілі інвестиційних операцій комерційних банків?

ТЕМА 7. БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ

Питання

1. Сутність та види банківських інвестицій.

2. Характеристика основних етапів інвестування.

3. Особливості здійснення банківських інвестицій у нерухомість.

Форма виконання

Перше питання - схема-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання - конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.

2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 359 - 373

Запитання для самоконтролю

1. Що таке інвестиції?

2. Що таке інвестиційні операції комерційних банків?

3. Які існують види банківських інвестицій?

4. Які цілі інвестиційних операцій комерційних банків?

5. Який рівень розвитку інвестиційних операцій комерційних банків?

6. Як здійснюється структуризація інвестиційного портфеля банку?

7. Які основні види ризиків інвестиційної діяльності банків існують?

8. Назвіть основні принципи фінансування капітальних вкладень банками.

9. Як оформлюється фінансування капітальних вкладень?

10. На які витрати банк може надати підприємству довгостроковий кредит?

11. Що є об'єктами довгострокового кредитування?

ТЕМА 8. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

Питання

1. Порядок ведення поточних рахунків в іноземній валюті.
2. Вкладні (депозитні) рахунки в іноземній валюті.
3. Операції з торгівлі іноземною валютою на міжбанківському ринку.
4. Операції з залучення та розміщення валютних коштів.

Форма виконання: конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.
2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 399 - 409

Запитання для самоконтролю

1. Яка структура міжбанківського валютного ринку України?
2. Який механізм придбання іноземної валюти на МБВР?
3. Який механізм використання іноземної валюти, придбаної на МБВР?
4. Який механізм використання іноземної виручки резидентів на МБВР?
5. Як банки здійснюють функції органу контролю за експортно-імпортними операціями клієнтів?
6. Що таке конверсійні валютні операції?
7. Що таке валютний арбітраж?
8. У чому сутність проведення форвардних операцій?
9. Що таке валютні ф'ючерси?
10. Як класифікують валютні опціони?
11. У чому сутність валютної позиції банку та які її види існують?
12. У чому полягає механізм управління валютною позицією комерційних банків з боку НБУ?
13. Що входить у поняття “банківські метали”?
14. Які операції впливають на розмір валютної позиції банку?
15. Які банківські операції можуть здійснюватись у межах установлених нормативів відкритої валютної позиції комерційного банку?

ТЕМА 9. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ ТА ПОСЛУГИ

Питання

1. Об'єкти та суб'єкти лізингу. Лізингова угода. Види лізингу. Ризики.
2. Факторинг.
3. Відмінність гарантії від поруки.
4. Посередницькі, інформаційні та консультативні послуги.

Форма виконання

Перше питання - тези-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання - тези-конспект.

Четверте питання - конспектування.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.

2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 479 - 499

Запитання для самоконтролю

1. Що таке факторинг?
2. Що таке лізинг?
3. В чому суть банківського посередництва?
4. В чому суть трастових послуг банку?
5. Чим відрізняються агентські функції від трастових?
6. Що таке банківська гарантія?

ТЕМА 10. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКУ

Питання

1. Ліквідність та платоспроможність комерційного банку.
2. Класифікація економічних нормативів.
3. Фінансові звіти банку та оцінка його діяльності.

Форма виконання

Перше питання - тези-конспект.

Друге питання – конспектування.

Третє питання - тези-конспект.

Перелік літератури

1. Про банки та банківську діяльність: Закон України від 21 вересня 2001 року зі змінами та доповненнями.
2. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна. - К.: КНЕУ, 2008 – С. 529 – 553.

Запитання для самоконтролю

1. Які економічні нормативи існують в Україні?
2. Охарактеризуйте фінансові звіти банку.

Питання для самоконтролю

1. Види та операції комерційних банків
2. Організаційна структура комерційного банку та управління ним
3. Функціональні підрозділи комерційного банку та їх функції
4. Територіальні підрозділи комерційного банку та їх характеристика
5. Основні типи банківських об'єднань та їх суть
6. Порядок реєстрації комерційного банку
7. Ліцензування банківської діяльності
8. Склад власного капіталу банку
9. Формування власного капіталу банку
10. Операції по залученню вкладів і депозитів
11. Види вкладів та їх характеристика
12. Недепозитні джерела залучення ресурсів комерційного банку
13. Залучення ресурсів на міжбанківському ринку
14. Методи прогнозування банківських ресурсів
15. Гарантування вкладів фізичних осіб
16. Управління ресурсами у взаємозв'язку з прибутковістю банку і ліквідністю його балансу
17. Основи організації, способи і форми грошових розрахунків
18. Правила документообігу при здійсненні безготівкових розрахунків
19. Ведення рахунків клієнтів

20. Безготівкові міжгосподарські розрахунки
21. Міжбанківські розрахунки
22. Розрахунки з використанням платіжних карток
23. Характеристика та види векселів
24. Класифікація банківських операцій з векселями
25. Кредитні операції банків у сфері вексельного обігу
26. Авалювання та акцептування векселів
27. Інкасування та доміціяція векселів
28. Зберігання банками векселів клієнтів
29. Емісія та використання банківських векселів
30. Класифікація банківських кредитів
31. Умови кредитної угоди
32. Позичковий відсоток та його диференціація
33. Способи захисту від кредитного ризику
34. Процес кредитування клієнтів банку
35. Формування і використання резерву для відшкодування можливих втрат за позичками комерційних банків
36. Кредити, пов'язані з вексельним обігом
37. Споживчий кредит
38. Поточний кредит
39. Консорціальні та паралельні кредити
40. Кредити під заставу цінних паперів
41. Контокорентний кредит
42. Поточний рахунок з овердрафтом
43. Місце та роль комерційних банків на ринку цінних паперів. Професійна діяльність на фондовому ринку
44. Поняття та види цінних паперів
45. Посередницькі операції комерційних банків на фондовому ринку
46. Банки в ролі андеррайтерів
47. Ризики, властиві банківським інвестиціям
48. Поняття та види банківських інвестицій
49. Оцінка інвестиційних проектів
50. Аналіз доцільності та ефективності інвестування
51. Довгострокове кредитування інвестиційних проектів
52. Порядок відкриття та ведення уповноваженими банками України рахунків в іноземній валюті
53. Посередництво банків у фінансових розрахунках між експортером та імпортером
54. Валютне кредитування
55. Неторговельні операції банків в іноземній валюті та їх склад
56. Операції з торгівлі іноземною валютою
57. Банківські послуги та їх види
58. Лізингові операції банків
59. Факторинг і форфейтинг
60. Фінансовий інжиніринг
61. Операції банків з дорогоцінними металами
62. Сутність фінансової стійкості комерційного банку

63. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків, їх склад та класифікація
64. Класифікація резервів за активними операціями та їх зміст
65. Доходи і витрати комерційного банку, їх склад та класифікація
66. Форми звітності комерційного банку та їх зміст

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Конституція України, прийнята п'ятою сесією Верховної Радою України 28 червня 1996 р. // Відомості ВРУ. – 1996. – №30. – Ст. 141.
2. Про внесення змін до Конституції України: Закон від 8 грудня 2004 р. №2222-IV // Голос України. – 2004. – 8 грудня. – С. 38-46.
3. Про Національний банк України: Закон від 20.05.99 №679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №29. – Ст. 25.
4. Про банки і банківську діяльність: Закон від 7.12.01. зі зм. та доп., внес. ЗУ від 20.09.01 №2740 – III.
5. Постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок формування обов'язкових резервів для банків України» від 27 червня 2001 року / Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 11 липня 2001 р. за № 586/5777.
6. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001
7. Васюренко О. В. Банківські операції: Підручник / О. В. Васюренко. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2002. – 250 с
8. Мороз А. М. Банківські операції: Підручник / А. М. Мороз – К.: КНЕУ, 2002. – 420 с.
9. Романова М.І., Устюгова Ж.В. Основи банківської справи: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2007.

Додаткова:

10. Шевченко Р.І. Банківські операції: Навч-метод. посібник для самостійного вивчення дисципліни – К.: КНЕУ, 2003.-267 с.
11. Господарський кодекс України: від 16.01.2003 р. № 436-IV – «Одіссей» Харків. – 2003. – 248 с.
12. Про кредитні спілки: Закон від 20 грудня 2001 р. №2908-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - №15 – 50 с.
13. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2004 № 2346 зі змінами та доповненнями // <http://www.customs.com.ua/>.
14. Про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 12.11.2003 № 492 зі змінами та доповненнями // http://www.bank.gov.ua.P1_syst/.

15. Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 21.01.2004 № 22 зі змінами та доповненнями // http://www.bank.gov.ua.P1_syst/.

16. Про касові операції в банках України: Інструкція затверджена Постановою Правління НБУ від 14.08.2003 р. № 337 зі змінами та доповненнями // <http://www.vobu.com.ua/>.

17. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків: Положення затверджено Постановою Правління НБУ від 06.07.2000 № 279 зі змінами та доповненнями // <http://www.gdo.kiev.ua/>.

18. Порядок подання податковим органам Повідомлення про відкриття (закриття) рахунків в установах банків: Наказ Державної податкової адміністрації України від 01.08.2001 р. № 306 зі змінами та доповненнями // <http://www.sta.gov.ua/>.

19. Зміни до Інструкції про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті: Постанова Правління Національного банку України від 05.06.2008 р. № 165 // Додатки до журналу Вісник НБУ. – 2008. - № 9.с. – 6.

20. Постанова Правління Національного банку України «Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операції з юридичними і фізичними особами» від 03 грудня 2003 року за № 516

21. Постанова Правління Національного банку України «Положення про депозитарну діяльність Національного банку України» від 19 березня 2003 року за № 114

22. Постанова Правління НБУ «Про затвердження інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України» від 15.09.2004 № 435

23. Облік і аудит у банках: Навч. посіб. / О.В. Васюренко, Л.В. Сердюк, О.М. Сидоренко та ін., За ред. О.В. Васюренко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008 – 623 с.

Практичні заняття з дисципліни «Банківські операції»

№ п/п	Текст завдання	Варіанти відповідей
----------	----------------	---------------------

1.	Складна, внутрішньо організована та динамічна система, яка включає комплекс різноманітних банківських інституцій, діяльність яких законодавчо регламентована і спрямована на обслуговування потреб економіки та суспільства, а також забезпечення фінансової стабільності країни - це	<p>А) банківська операція;</p> <p>Б) банківська система;</p> <p>В) банківська послуга;</p> <p>Г) банківський продукт;</p> <p>Д) правильна відповідь відсутня.</p>
2.	Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», Банківська система України складається з:	<p>А) Національного банку України;</p> <p>Б) комерційних банків;</p> <p>В) філій іноземних банків;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
3.	Банківська система України є:	<p>А) однорівневою;</p> <p>Б) дворівневою;</p> <p>В) трирівневою;</p> <p>Г) чотирьохрівневою;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
4.	Банки, які виконують широкий спектр операцій та надають різноманітні послуги своїм клієнтам, називаються:	<p>А) універсальними;</p> <p>Б) спеціалізованими;</p> <p>В) центральними;</p> <p>Г) кліринговими;</p> <p>Д) інвестиційними</p>
5.	Банк називається державним, якщо:	<p>А) 100 % депозитів належить державі;</p> <p>Б) 100 % позикового капіталу банку</p>

		<p>належить державі;</p> <p>В) 100 % статутного капіталу належить державі;</p> <p>Г) 100 % активів належить державі;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
6.	Банківська система виконує наступні функції:	<p>А) трансформаційну, захисну, інформаційну;</p> <p>Б) захисну, інформаційну, емісійну;</p> <p>В) трансформаційну, емісійну, стабілізаційну.</p> <p>Г) трансформаційну, емісійну, функцію забезпечення платіжного обороту, функцію забезпечення кредитування уряду;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
7.	Банківська послуга – це	<p>А) дія або подія, внаслідок якої відбуваються зміни у фінансовому стані банку та яка відображається за балансовими або позабалансовими рахунками банку;</p> <p>Б) стандартизовані процедури, що забезпечують виконання банками операцій, згрупованих за відповідними типами та ознаками;</p> <p>В) дії банку, спрямовані на зростання його прибутковості, або це надані клієнтам різноманітні види банківської діяльності, які супроводжують і оптимізують банківські операції;</p> <p>Г) правильна відповідь відсутня;</p>

		Д) всі відповіді правильні.
8.	Функції Центрального банку США виконує:	А) Федеральна Резервна система; Б) Федеральний комітет відкритого ринку; В) Федеральна корпорація страхування депозитів; Г) кредитні установи та банки другого рівня; Д) всі відповіді правильні.
9.	Центральний банк в Україні має назву:	А) Центральний банк України; Б) Національний банк України; В) Державний банк України. Г) Федеральна резервна система України; Д) всі відповіді правильні.
10.	Управляти пропозицією грошей шляхом її зміни (збільшення/зменшення) адекватно реагуючи на потреби економіки, дозволяє банківській системі:	А) емісійна функція; Б) трансформаційна функція; В) захисна функція; Г) управлінська функція; Д) всі відповіді правильні.
11.	Існують два шляхи створення центрального банку:	А) еволюційний і регресійний; Б) директивний та регулюючий; В) еволюційний та директивний; Г) еволюційний та революційний; Д) всі відповіді правильні.
12.	В Україні центральний банк за формою власності є:	А) державним;

		<p>Б) комерційним;</p> <p>В) змішаним;</p> <p>Г) комбінованим;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
13.	<p>Банки, мобілізуючи вільні кошти одних суб'єктів господарювання і передаючи їх іншим, мають можливість змінювати (трансформувати) величину й строки грошових капіталів та фінансові ризики, - це сутність:</p>	<p>А) трансформаційної функції банківської системи;</p> <p>Б) функції створення грошей і регулювання грошової маси (емісійна);</p> <p>В) стабілізаційної функції;</p> <p>Г) правильна відповідь відсутня;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
14.	<p>Банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, збільшуючи або зменшуючи її відповідно до зміни попиту на гроші, - це сутність:</p>	<p>А) трансформаційної функції банківської системи;</p> <p>Б) функції створення грошей і регулювання грошової маси (емісійна);</p> <p>В) стабілізаційної функції;</p> <p>Г) правильна відповідь відсутня;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
15.	<p>Забезпечення сталості банківської діяльності та грошового ринку передбачає:</p>	<p>А) трансформаційна функція банківської системи;</p> <p>Б) функція створення грошей і регулювання грошової маси (емісійна);</p> <p>В) стабілізаційна функція;</p> <p>Г) правильна відповідь відсутня;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
16.	<p>Головними цілями банківської системи є:</p>	<p>А) Забезпечення суспільного нагляду і регулювання банківської діяльності з метою узгодження інтересів окремих банків із загальносуспільними інтересами;</p> <p>Б) Забезпечення надійності і стабільності функціонування окремих банків та банківської</p>

		<p>системи в цілому з метою стабілізації грошей та безперервного обслуговування економіки;</p> <p>В) отримання прибутку;</p> <p>Г) правильні відповіді А і Б;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
17.	До загальних рис банківської системи відносять:	<p>А) Поєднання багатьох однотипних елементів;</p> <p>Б) Динамічність системи;</p> <p>В) Закритість системи;</p> <p>Г) Саморегуляція системи;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
18.	У світовій практиці історично відомі три види національних банківських систем:	<p>А) однорівнева (централізована монобанківська система);</p> <p>Б) дворівнева банківська система;</p> <p>В) трирівнева банківська система;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
19.	Система, побудована на принципах планового ведення господарства, кошторисного планування і фінансування. Головним завданням банків у цієї системі є не кредитування, а фінансування народного господарства. Така система передбачає лише горизонтальні зв'язки між банками, універсалізацію їх операцій і функцій, це:	<p>А) однорівнева (централізована монобанківська система);</p> <p>Б) дворівнева банківська система;</p> <p>В) трирівнева банківська система;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>

20.	Банківська система, де на першому рівні функціонує центральний банк країни, на другому – комерційні банки:	<p>А) однорівнева (централізована монобанківська система);</p> <p>Б) дворівнева банківська система;</p> <p>В) трирівнева банківська система;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
21.	Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є:	<p>а) підтримка цінової стабільності в державі;</p> <p>б) сприяння фінансовій стабільності, в тому числі стабільності банківської системи;</p> <p>в) сприяння додержанню стійких темпів економічного зростання;</p> <p>г) забезпечення стабільності грошової одиниці України;</p> <p>д) правильна відповідь відсутня.</p>

Практичне заняття № 2

Тема: «Сучасна банківська система України»

Завдання: До тексту додати вірну відповідь

№ п/п	Текст завдання	Варіанти відповідей
1.	Юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги - це	<p>А) страхова компанія;</p> <p>Б) банк;</p> <p>В) ломбард;</p> <p>Г) кредитна спілка;</p>

		Д) правильна відповідь відсутня.
2.	До банківських послуг належать:	<p>А) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;</p> <p>Б) відкриття та ведення поточних (розрахункових, кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);</p> <p>В) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
3.	Банківські послуги дозволяється надавати:	<p>А) ломбарду;</p> <p>Б) інвестиційній компанії;</p> <p>В) кредитній спілці;</p> <p>Г) виключно банку;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
4.	Банки, які виконують широкий спектр операцій та надають різноманітні послуги своїм клієнтам, називаються:	<p>А) універсальними;</p> <p>Б) спеціалізованими;</p> <p>В) центральними;</p> <p>Г) кліринговими;</p> <p>Д) інвестиційними</p>
5.	Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі:	<p>А) ліцензії, що видається Національною комісією з цінних</p>

		паперів та фондового ринку; Б) банківської ліцензії; В) Генеральної ліцензії; Г) індивідуальної ліцензії; Д) немає правильної відповіді
6.	Банк здійснює професійну діяльність на ринках капіталу на підставі:	А) ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; Б) банківської ліцензії; В) Генеральної ліцензії; Г) індивідуальної ліцензії; Д) немає правильної відповіді
7.	Банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо:	А) інвестицій; Б) випуску власних цінних паперів; В) зберігання цінностей (у тому числі щодо обліку і зберігання цінних паперів та інших коштовностей, конфіскованих (заарештованих) на користь держави та/або визнаних безхазяйними) або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; Г) інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; Д) всі відповіді правильні.
8.	Процентні ставки та комісійну винагороду за надані послуги банку:	А) визначає та встановлює НБУ; Б) визначає комерційний банк за умови погодження з НБУ; В) банк самостійно встановлює;

		Г) визначає та встановлює Міністерство фінансів України; Д) всі відповіді правильні.
9.	Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше:	А) 15 відсотків власного капіталу банку; Б) 20 відсотків власного капіталу банку; В) 25 відсотків власного капіталу банку. Г) 30 відсотків власного капіталу банку; Д) всі відповіді правильні.
10.	Залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб, це:	А) банківська діяльність; Б) банківська операція; В) банківський продукт; Г) страхова діяльність; Д) всі відповіді правильні.
11.	Банки в Україні створюються у формі:	А) акціонерного товариства; Б) кооперативного банку; В) товариства з обмеженою відповідальністю; Г) правильні відповіді А і Б; Д) всі відповіді правильні.
12.	Функції з управління корпоративними правами держави у державному банку здійснює:	А) Президент України; Б) Верховна Рада України; В) Кабінет Міністрів України; Г) правильна відповідь відсутня;

		Д) всі відповіді правильні.
13.	Мінімальна кількість учасників місцевого (у межах області) кооперативного банку має бути не менше:	А) 40 осіб; Б) 50 осіб; В) 60 осіб; Г) правильна відповідь відсутня; Д) 70 осіб.
14.	Засновники банку та власники істотної участі у банку повинні мати:	А) бездоганну ділову репутацію; Б) задовільний фінансовий/майновий стан; В) нерухомість; Г) правильна відповідь відсутня; Д) правильні відповіді А і Б.
15.	Учасниками банку не можуть бути:	А) юридичні особи, в яких банк має істотну участь; Б) громадські об'єднання; В) політичні партії; Г) релігійні та благодійні організації; Д) всі відповіді правильні.
16.	Найменування банку має містити:	А) слово "банк"; Б) вказівку на організаційно-правову форму банку; В) слово "центральний"; Г) правильні відповіді А і Б; Д) немає правильної відповіді.
17.	Додавати до свого найменування слово "державний", використовувати зображення	А) державний банк; Б) універсальний банк;

	Державного Герба України, Державного Прапора України має право лише:	В) комерційний банк; Г) немає правильної відповіді; Д) всі відповіді правильні.
18.	Статут банку обов'язково має містити таку інформацію про банк::	А) найменування банку, у тому числі скорочене (за наявності); Б)) його місцезнаходження; В) організаційно-правову форму; Г) види діяльності, які має намір здійснювати банк; Д) всі відповіді правильні.
19.	Забороняється здійснювати банківську діяльність без:	А) дозволу Міністерства фінансів України; Б) ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; В) банківської ліцензії; Г) всі відповіді правильні; Д) немає правильної відповіді.
20.	Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим:	А) 100 мільйонів гривень; Б) 200 мільйонів гривень; В) 300 мільйонів гривень; Г) 400 мільйонів гривень; Д) немає правильної відповіді.

Практичне заняття – 2 години

Завдання: Дати вірну відповідь на текст завдання.

№ п/п	Текст завдання	Варіанти відповідей
1.	Власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань - це	<p>А) активи банку;</p> <p>Б) власний капітал;</p> <p>В) зобов'язання банку;</p> <p>Г) депозит;</p> <p>Д) правильна відповідь відсутня.</p>
2.	Сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України:	<p>А) активи банку;</p> <p>Б) власний капітал;</p> <p>В) зобов'язання банку;</p> <p>Г) депозит;</p> <p>Д) капітал регулятивний.</p>
3.	Функціями, які покладаються на власний капітал банку, є:	<p>А) захисна;</p> <p>Б) оперативна;</p> <p>В) регулююча;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
4.	Враховуючи, що значна частка активів банку фінансується вкладниками, основною функцією власного капіталу є захист інтересів вкладників. Капітал відіграє також роль своєрідного захисного бар'єра і дозволяє банку продовжувати операції у разі виникнення великих непередбачених збитків або витрат, це характеристика:	<p>А) захисної функції власного капіталу банку;</p> <p>Б) оперативної функції власного капіталу банку;</p> <p>В) регулюючої функції власного капіталу банку;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
5.	Включає виділення власних коштів	<p>А) захисна функція власного</p>

	на придбання будівель, обладнання, а також створення фінансового резерву на випадок непередбачених збитків:	<p>капіталу банку;</p> <p>Б) оперативна функція власного капіталу банку;</p> <p>В) регулююча функція власного капіталу банку;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
6.	Регулятивний капітал банку включає:	<p>А) основний капітал;</p> <p>Б) додатковий капітал;</p> <p>В) активи банку;</p> <p>Г) зобов'язання банку;</p> <p>Д) правильні відповіді А і Б</p>
7.	Основний капітал банку включає:	<p>А) статутний капітал;</p> <p>Б) розкриті резерви;</p> <p>В) активи банку;</p> <p>Г) зобов'язання банку;</p> <p>Д) правильні відповіді А і Б</p>
8.	За умови затвердження Національним банком України додатковий капітал може включати:	<p>А) нерозкриті резерви;</p> <p>Б) резерви переоцінки;</p> <p>В) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти;</p> <p>Г) субординований борг;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
9.	Додатковий капітал не може бути більш як:	<p>А) 100 відсотків основного капіталу;</p> <p>Б) 90 відсотків основного капіталу;</p> <p>В) 80 відсотків основного капіталу.</p>

		Г) 70 відсотків основного капіталу; Д) 60 відсотків основного капіталу.
10.	Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку не може бути меншим:	А) 100 мільйонів гривень; Б) 200 мільйонів гривень; В) 300 мільйонів гривень; Г) 400 мільйонів гривень; Д) 500 мільйонів гривень.
11.	Банкам забороняється випуск:	А) звичайних іменних акцій; Б) акцій на пред'явника; В) привілейованих іменних акцій; Г) правильні відповіді А і Б; Д) облігацій.
12.	Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними:	А) 20 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Б) 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; В) 30 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Г) 35 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Д) всі відповіді правильні.
13.	Заборгованість банку, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів банку, що втілюють в собі економічні вигоди, це:	А) активи банку; Б) власний капітал; В) зобов'язання банку; Г) депозит; Д) правильна відповідь відсутня.

14.	До складу зобов'язань банку входить:	<p>А) залучений (капітал, мобілізований самим банком);</p> <p>Б) позиковий капітал;</p> <p>В) необоротні активи;</p> <p>Г) нематеріальні активи;</p> <p>Д) правильні відповіді А і Б.</p>
15.	Операція банку із залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними сертифікатами, це:	<p>А) кредитна операція;</p> <p>Б) розрахункова операція;</p> <p>В) валютна операція;</p> <p>Г) вкладна (депозитна) операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
16.	Грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника, це:	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
17.	Грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк:	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
18.	Цінний папір, який підтверджує суму вкладу, унесеного в банк України, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом установленого строку суми вкладу	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p>

	та процентів, установлених сертифікатом, у банку України, який його видав:	Д) немає правильної відповіді.
19.	Забороняється здійснювати банківську діяльність без:	А) дозволу Міністерства фінансів України; Б) ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку; В) банківської ліцензії; Г) всі відповіді правильні; Д) немає правильної відповіді.
20.	Сума, строки та умови залучення вкладів (депозитів) визначаються:	А) НБУ; Б) Міністерство фінансів України; В) КМУ; Г) між банком та вкладником на договірних засадах; Д) немає правильної відповіді.

Практичне заняття – 2 години

Завдання: Дати вірну відповідь на текст завдання.

№ п/п	Текст завдання	Варіанти відповідей
1.	Власні кошти, залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань - це	А) активи банку; Б) власний капітал; В) зобов'язання банку; Г) депозит; Д) правильна відповідь відсутня.

2.	Сукупність основного та додаткового капіталів, складові яких визначаються Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України:	<p>А) активи банку;</p> <p>Б) власний капітал;</p> <p>В) зобов'язання банку;</p> <p>Г) депозит;</p> <p>Д) капітал регулятивний.</p>
3.	Функціями, які покладаються на власний капітал банку, є:	<p>А) захисна;</p> <p>Б) оперативна;</p> <p>В) регулююча;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
4.	Враховуючи, що значна частка активів банку фінансується вкладниками, основною функцією власного капіталу є захист інтересів вкладників. Капітал відіграє також роль своєрідного захисного бар'єра і дозволяє банку продовжувати операції у разі виникнення великих непередбачених збитків або витрат, це характеристика:	<p>А) захисної функції власного капіталу банку;</p> <p>Б) оперативної функції власного капіталу банку;</p> <p>В) регулюючої функції власного капіталу банку;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>
5.	Включає виділення власних коштів на придбання будівель, обладнання, а також створення фінансового резерву на випадок непередбачених збитків:	<p>А) захисна функція власного капіталу банку;</p> <p>Б) оперативна функція власного капіталу банку;</p> <p>В) регулююча функція власного капіталу банку;</p> <p>Г) всі відповіді правильні;</p> <p>Д) немає правильної відповіді</p>

6.	Регулятивний капітал банку включає:	<p>А) основний капітал;</p> <p>Б) додатковий капітал;</p> <p>В) активи банку;</p> <p>Г) зобов'язання банку;</p> <p>Д) правильні відповіді А і Б</p>
7.	Основний капітал банку включає:	<p>А) статутний капітал;</p> <p>Б) розкриті резерви;</p> <p>В) активи банку;</p> <p>Г) зобов'язання банку;</p> <p>Д) правильні відповіді А і Б</p>
8.	За умови затвердження Національним банком України додатковий капітал може включати:	<p>А) нерозкриті резерви;</p> <p>Б) резерви переоцінки;</p> <p>В) гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти;</p> <p>Г) субординований борг;</p> <p>Д) всі відповіді правильні.</p>
9.	Додатковий капітал не може бути більш як:	<p>А) 100 відсотків основного капіталу;</p> <p>Б) 90 відсотків основного капіталу;</p> <p>В) 80 відсотків основного капіталу.</p> <p>Г) 70 відсотків основного капіталу;</p> <p>Д) 60 відсотків основного капіталу.</p>
10.	Мінімальний розмір статутного капіталу на момент державної реєстрації юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, а також мінімальний розмір статутного капіталу банку	<p>А) 100 мільйонів гривень;</p> <p>Б) 200 мільйонів гривень;</p> <p>В) 300 мільйонів гривень;</p> <p>Г) 400 мільйонів гривень;</p>

	не може бути меншим:	Д) 500 мільйонів гривень.
11.	Банкам забороняється випуск:	А) звичайних іменних акцій; Б) акцій на пред'явника; В) привілейованих іменних акцій; Г) правильні відповіді А і Б; Д) облігацій.
12.	Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 відсотків від прибутку банку до досягнення ними:	А) 20 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Б) 25 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; В) 30 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Г) 35 відсотків розміру регулятивного капіталу банку; Д) всі відповіді правильні.
13.	Заборгованість банку, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів банку, що втілюють в собі економічні вигоди, це:	А) активи банку; Б) власний капітал; В) зобов'язання банку; Г) депозит; Д) правильна відповідь відсутня.
14.	До складу зобов'язань банку входить:	А) залучений (капітал, мобілізований самим банком); Б) позиковий капітал; В) необоротні активи; Г) нематеріальні активи; Д) правильні відповіді А і Б.
15.	Операція банку із залучення	А) кредитна операція;

	грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними сертифікатами, це:	<p>Б) розрахункова операція;</p> <p>В) валютна операція;</p> <p>Г) вкладна (депозитна) операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
16.	Грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника, це:	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
17.	Грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк:	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
18.	Цінний папір, який підтверджує суму вкладу, унесеного в банк України, і права вкладника (власника сертифіката) на одержання зі спливом установленого строку суми вкладу та процентів, установлених сертифікатом, у банку України, який його видав:	<p>А) вклади (депозити) на вимогу;</p> <p>Б) вклади (депозити) строкові;</p> <p>В) ощадний сертифікат;</p> <p>Г) кредитна операція;</p> <p>Д) немає правильної відповіді.</p>
19.	Забороняється здійснювати банківську діяльність без:	<p>А) дозволу Міністерства фінансів України;</p> <p>Б) ліцензії, що видається Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку;</p>

		В) банківської ліцензії; Г) всі відповіді правильні; Д) немає правильної відповіді.
20.	Сума, строки та умови залучення вкладів (депозитів) визначаються:	А) НБУ; Б) Міністерство фінансів України; В) КМУ; Г) між банком та вкладником на договірних засадах; Д) немає правильної відповіді.

Практичне заняття № 4 – 2 години

Тема: Операції банків з формування власного капіталу

План практичного заняття

1. Загальна характеристика фінансових ресурсів банку
2. Капітал банку, його функції
3. Структура та порядок формування власного капіталу банку

Завдання:

- 1 Дати рішення задач
2. Дати відповіді на тестові завдання.

Термінологічний словник

Капітал банку – залишкова вартість активів банку після вирахування всіх його зобов'язань.

Капітал підписний – величина капіталу, на яку отримано письмові зобов'язання акціонерів (пайовиків) банку на внесення коштів за підпискою на акції (паї).

Капітал регулятивний (власні кошти) складається з основного та додаткового капіталу, зваженого на ризики, що визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України.

Капітал статутний – сплачений та зареєстрований підписний капітал.

Навчальні завдання

1. Задачі

Завдання 1

Використовуючи наведені окремі дані, визначте розмір регулятивного капіталу комерційного банку та з'ясуйте чи дотримується банк нормативного значення:

- 1) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал – 500 млн.грн.;
- 2) додаткові внески акціонерів у статутний капітал – 10 млн.грн.;
- 3) фінансова допомога акціонерів банку – 5 млн.грн.;
- 4) емісійні різниці – 5 млн. грн.;
- 5) нематеріальні активи – 10 млн.грн.;
- 6) резервні фонди, що створюються згідно із законами України – 125 млн.грн.;
- 7) загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківської діяльності – 30 млн.грн.;
- 8) збитки минулих років – 100 млн.грн.;
- 9) інші фонди банку – 10 млн.грн.;
- 10) субординований борг (субординований капітал) – 50 млн.грн.;
- 11) збитки поточного року – 10 млн.грн.

Завдання 2

Визначте розмір регулятивного капіталу банку, якщо:

- а) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал – 300 млн.грн.;
- б) прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу 10 млн.грн.;
- в) розкриті резерви – 50 млн.грн.;

- г) результат переоцінки основних засобів, що включався до суми регулятивного капіталу банків за станом на 31.12.2010 – 50 млн.грн.;
- г) результат поточного та звітного року (прибуток) – 50 млн.грн.;
- ж) субординований борг (субординований капітал) – 150 млн.грн.;
- д) нерозподілений прибуток минулих років – 50 млн.грн.;
- з) капітальний інструмент який включається до додаткового капіталу – 100 млн.грн.

Завдання 3

Розрахуйте суму субординованого боргу, що враховується до капіталу банку. Строк, на який залучено кошти, 9 років (з 01.02.2010 до 31.01.2019). Сума залучених коштів на умовах субординованого боргу, на яку отримано Дозвіл на врахування до капіталу банку, – 900 000 грн.

Завдання 4

Визначте за окремими даними, які вимоги законодавства порушені комерційним банком при формуванні власного капіталу, якщо за результатами звітного періоду розмір статутного капіталу банку становить 200 млн. грн., розмір додаткового капіталу складає 250 млн. грн., розмір фондів, що створюються згідно із законами України, складає 50 млн. грн., збитки минулих років 50 млн.грн.

Визначте чи всі вимоги до формування капіталу дотримані?

Завдання 5

Статутний фонд банку становить 500 млн. грн. і розподілений на 400 тис. звичайних та 100 тис. привілейованих акцій. Усі акції мають однаковий номінал, визначте його.

Завдання 6

Чи дотримується банк нормативу адекватності регулятивного капіталу (платоспроможності, Н2), якщо регулятивний капітал банку становить 500 млн. грн., а сумарні активи банку, зважені на відповідний коефіцієнт ризику – 4900 млн. грн.

Завдання 7

Розділіть у таблиці за номерами наведені нижче складові капіталу банку до елементів основного капіталу та елементів розкритих резервів:

- 1) фактично сплачений зареєстрований статутний капітал;
- 2) додаткові внески акціонерів у статутний капітал;
- 3) фінансова допомога акціонерів банку;
- 4) прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу.
- 5) емісійні різниці;
- 6) резервні фонди, що створюються згідно із законами України;
- 7) загальні резерви, що створюються під невизначений ризик під час проведення банківської діяльності;
- 8) інші фонди банку;
- 9) капітальний інструмент з умовами списання/конверсії.

Елементи основного капіталу	Елементи розкритих резервів

2. Тестові завдання:

1.	Операції, за допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються:	<ul style="list-style-type: none"> а) контрактивними; б) пасивними; в) активними; г) контрпасивними; д) правильна відповідь відсутня.
2.	Статутний капітал комерційного банку може створюватися за рахунок:	<ul style="list-style-type: none"> а) власних коштів учасників (акціонерів); б) банківських кредитів; в) коштів неприбуткових організацій (громадських, релігійних, фондів тощо); г) всього вище переліченого; д) немає правильної відповіді.

3.	Статутний капітал банку може створюватися шляхом внесення:	а) товарно-матеріальних цінностей; б) банківських металів; в) національної валюти; г) іноземної валюти; д) правильні відповіді в) і г).
4.	Згідно до вимог НБУ мінімальний рівень статутного капіталу комерційного банку становить:	а) 500 млн. євро; б) 500 млн. доларів США.; в) 500 млн. грн.; г) 200 млн. грн.; д) правильна відповідь відсутня.
5.	На скільки відсотків від її первинного розміру щорічно зменшується сума субординованого боргу, уключеного до капіталу протягом п'яти останніх років дії договору?	а) на 10 %; б) на 15 %; в) на 20 %; г) на 25 %; д) правильна відповідь відсутня.
6.	Мінімальний розмір резервного капіталу визначений законодавством не може бути менший:	а) 25% статутного капіталу; б) 15% статутного капіталу; в) 35% статутного капіталу; г) 5% чистого прибутку; д) 25 % регулятивного капіталу.
7.	Розмір відрахувань до резервного фонду до досягнення необхідного розміру, має бути не меншим:	а) 15 % від прибутку банку; б) 45 % від прибутку банку; в) 5 % від прибутку банку; г) 10 % від прибутку банку; д) правильна відповідь відсутня.

8.	Власний капітал банку не може бути:	<ul style="list-style-type: none"> а) більшим ніж статутний капітал; б) меншим ніж статутний капітал; в) рівним статутному капіталу; г) власний капітал не залежить від статутного капіталу; д) немає правильної відповіді.
9.	Банк зобов'язаний письмово повідомити НБУ про наміри придбати загальну кількість акцій загальної емісії у розмірі:	<ul style="list-style-type: none"> а) 10 % і більше; б) 15 % і більше; в) 20 % і більше; г) 25 % і більше; д) немає правильної відповіді.
10.	Збільшення статутного капіталу комерційного банку здійснюється шляхом:	<ul style="list-style-type: none"> а) випуску нових акцій або збільшення номінальної вартості раніше випущених акцій; б) випуску нових акцій або обміну облігацій на акції; в) переведення субординованого боргу до розряду статутного капіталу; г) обміну облігацій на акції або переведення субординованого боргу до розряду статутного капіталу; д) правильні відповіді а) і г).
11.	Банкам забороняється випуск акцій:	<ul style="list-style-type: none"> а) іменних простих; б) простих на пред'явника; в) іменних привілейованих; г) всі відповіді правильні; д) немає правильної відповіді.

12.	Комерційні банки можуть продавати акції первинного розміщення за ціною:	<p>а) не нижчою від номінальної вартості;</p> <p>б) не вищою від номінальної вартості;</p> <p>в) рівною номінальній вартості;</p> <p>г) яка не залежить від номінальної вартості;</p> <p>д) немає правильної відповіді.</p>
13.	Банкам забороняється викуповувати власні акції у випадку:	<p>а) якщо це може призвести до падіння рівня регулятивного капіталу нижче за мінімальний рівень;</p> <p>б) якщо це може призвести до зменшення розміру статутного капіталу більш як на 10 %;</p> <p>в) якщо ці акції підлягають анулюванню;</p> <p>г) всі відповіді правильні;</p> <p>д) немає правильної відповіді.</p>
14.	Основний капітал банку включає наступні елементи:	<p>а) статутний капітал і розкриті резерви, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку;</p> <p>б) надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у статутний капітал;</p> <p>в) загальний фонд покриття ризиків, що створюється під невизначений ризик при проведенні банківських операцій, за винятком збитків за поточний рік і нематеріальних активів;</p>

		<p>г) всі відповіді правильні;</p> <p>д) немає правильної відповіді.</p>
15.	Додатковий капітал складається з таких елементів:	<p>а) резерви під стандартну заборгованість інших банків;</p> <p>б) результат переоцінки статутного капіталу з урахуванням індексу ревальвації чи девальвації;</p> <p>в) результат переоцінки основних засобів;</p> <p>г) субординований борг;</p> <p>д) всі відповіді правильні.</p>
16.	Яке з нижче наведених тверджень правильне:	<p>а) розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розмір основного капіталу;</p> <p>б) розмір додаткового капіталу повинен перевищувати розмір основного капіталу;</p> <p>в) розмір додаткового капіталу повинен дорівнювати розміру основного капіталу;</p> <p>г) правильна відповідь відсутня;</p> <p>д) всі відповіді правильні.</p>
17.	Функції власного капіталу є:	<p>а) захисна, оперативна і регулююча;</p> <p>б) контрольна, фіскальна та ревізійна;</p> <p>в) економічна, політична та соціальна;</p> <p>г) правильна відповідь відсутня;</p> <p>д) всі відповіді правильні.</p>

18.	Регулятивний капітал банку включає в себе:	<p>а) основний та статутний капітал;</p> <p>б) основний та додатковий капітал;</p> <p>в) статутний та додатковий капітал;</p> <p>г) основний капітал та субординований борг;</p> <p>д) правильна відповідь відсутня.</p>
19.	Субординований борг – звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку:	<p>а) раніше 1 року;</p> <p>б) раніше 3 років;</p> <p>в) раніше 5 років;</p> <p>г) раніше 10 років;</p> <p>д) правильна відповідь відсутня.</p>
20.	Банк може мати у власності нерухоме майно загальною вартістю не більше ніж:	<p>а) 10 % капіталу банку;</p> <p>б) 15 % капіталу банку;</p> <p>в) 20 % капіталу банку;</p> <p>г) 25 % капіталу банку;</p> <p>д) правильна відповідь відсутня.</p>

Практична робота

Тема. Ліцензування банків

Термін виконання практичної роботи – 2 години.

Мета: повторити й закріпити вивчений матеріал з теми та вчити застосовувати його; формувати вміння використовувати офіційний сайт Національного банку України; стимулювати пізнавальну активність, критичність і самостійність мислення; формувати мовленнєву і життєву компетентність студентів; розкривати багатство, різноманітність і унікальність рідної мови.

Обладнання: комп'ютер, проектор, екран, інструкції до практичного заняття, буклет викладача, публікації студентів, картки для оцінювання презентацій, виставка літератури з теми.

Література: Рябініна Л.М., Няньчук Н.Ю., Ухлічева Л.І. / за ред. Рябініної Л.М. Банківські операції: навчальний посібник. - Одеса: ОДЕУ, 2011. – 536 с., стор. 46-58

Сайт НБУ <https://bank.gov.ua/>

Завдання: Дати відповіді на запитання, використовуючи сайт Національного банку України.

Запитання:

1. З якою метою Національний банк здійснює ліцензування банківської діяльності?
2. Назвіть форми документів ліцензування банків.
3. Назвіть загальну кількість питань з тестування у формі опитування з керівниками банків та кандидатами на керівні посади.
4. Чому Національний банк перевіряє джерела походження коштів власників банків?
5. Які загальні вимоги до джерел походження коштів?
6. Для чого і які додаткові документи можуть бути запитані?

Практичне заняття

Тема «Операції банків із цінними паперами»

Завдання:

- 1) Дати відповіді на тести
- 2) Вирішити задачі 1-3

1. Тестовий контроль знань

1. Ринок, на якому банки можуть купувати цінні папери, не користуючись послугами інших суб'єктів фінансового ринку, називається:

а) позабіржовий;

- б) організований;
- в) неорганізований;
- г) біржовий;
- д) немає правильної відповіді.

2. До інвестиційної діяльності банку відноситься:

- а) продаж фінансових векселів;
- б) купівля короткострокових державних облігацій на продаж;
- в) надання довгострокового кредиту підприємству;
- г) розміщення депозитних сертифікатів банку;
- д) немає правильної відповіді.

3. Для активної інвестиційної політики банку є характерним:

- а) в основному короткостроковий характер інвестицій;
- б) незначні обороти за операціями купівлі-продажу цінних паперів;
- в) високий рівень ризикованості інвестиційного портфеля;
- г) високий рівень диверсифікації інвестиційного портфеля;
- д) немає правильної відповіді.

4. Для пасивної інвестиційної політики банку є характерним:

- а) спекулятивна спрямованість операцій з цінними паперами;
- б) в основному довгостроковий характер інвестицій;
- в) низький рівень диверсифікації інвестиційного портфеля;
- г) збалансований ризик інвестиційного портфеля;
- д) немає правильної відповіді.

5. Які цілі переслідує банк при здійсненні інвестиційних операцій:

- а) отримати додатковий дохід;
- б) знизити ризики;
- в) диверсифікувати активи;
- г) розширити клієнтську базу за рахунок надання нових послуг;
- д) немає правильної відповіді.

6. За об'єктами вкладень коштів інвестиції бувають:

- а) прямими;
- б) фінансовими;
- в) реальними;
- г) довгостроковими;
- д) немає правильної відповіді.

7. За характером участі в інвестуванні розрізняють такі інвестиції:

- а) державні;
- б) прямі;
- в) реальні;
- г) непрямі;
- д) немає правильної відповіді.

8. За формами власності інвесторів розрізняють такі інвестиції:

- а) приватні;
- б) державні;
- в) фінансові;
- г) іноземні.

9. Які види ризиків властиві банківським інвестиціям в Україні?

- а) процентний;
- б) кредитний;
- в) валютний;
- г) ринковий;
- д) немає правильної відповіді.

10. Боргові цінні папери - це:

- а) облігації;
- б) акції;
- в) векселі;
- г) ф'ючерси;
- д) немає правильної відповіді.

11. Пайові цінні папери - це:

- а) опціони;
- б) облігації;
- в) акції;
- г) ощадні сертифікати;
- д) немає правильної відповіді.

12. До похідних фінансових інструментів відносяться:

- а) векселі;
- б) опціони;
- в) облігації; г) ф'ючерси;
- д) немає правильної відповіді.

13. У бездокументарній формі можуть функціонувати:

- а) векселі;
- б) деривативи;
- в) облігації;
- г) акції;
- д) немає правильної відповіді.

14. До емісійної діяльності банку відноситься:

- а) купівля державних облігацій;
- б) розміщення депозитних сертифікатів банку;
- в) перепродаж власних акцій за дорученням клієнта;
- г) організація на підприємстві проведення підписки на акції;
- д) немає правильної відповіді.

15. Яка залежність між ціною облігації і доходом від неї?

- а) пряма;
- б) зворотна;
- в) ніякої.

16. Индосамент – це:

- а) спосіб отримання доходу;
- б) протест в несплаті векселя;
- в) передавальний надпис на векселі;
- г) згода на оплату векселя;
- д) немає правильної відповіді.

17. Юридична особа, що випустила в обіг цінні папери, є:

- а) реєстратором;
- б) депозитарієм;
- в) емітентом;
- г) інвестором;
- д) немає правильної відповіді.

18. Дохід брокера складається з:

- а) різниці в ціні купівлі і продажу;
- б) посадового окладу;
- в) комісійних від клієнта;
- г) визначеного відсотка від суми угоди;
- д) немає правильної відповіді.

19. Професійна діяльність на ринку цінних паперів, що пов'язана з визначенням взаємних зобов'язань та їх заліку, це:

- а) депозитарна діяльність;
- б) дилерська діяльність;
- в) реєстраторська діяльність;
- г) кліринг;
- д) немає правильної відповіді.

20. Організації, що надають послуги по зберіганню сертифікатів цінних паперів, обліку прав власності на цінні папери це:

- а) депозитарії;
- б) реєстратори;
- в) брокери;
- г) емітенти;
- д) немає правильної відповіді.

21. Знецінення цінних паперів внаслідок росту цін на товари і послуги характерно для:

- а) кредитного ризику;
- б) процентного ризику;
- в) ринкового ризику;
- г) валютного ризику;
- д) немає правильної відповіді.

22. Зміна процентних ставок на ринку пов'язується з:

- а) ринковим ризиком;
- б) процентним ризиком;
- в) кредитним ризиком;
- г) валютним ризиком;
- д) немає правильної відповіді.

23. Допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі називається:

- а) лістинг;
- б) котирування;
- в) сертифікація;
- г) кліринг;
- д) немає правильної відповіді.

24. Дохід дилера складається з:

- а) різниці в ціні купівлі і продажу;
- б) посадового окладу;
- в) комісійних від клієнта;
- г) визначеного відсотка від суми угоди;
- д) немає правильної відповіді.

25. Фондова біржа – це ринок, який:

- а) здійснює торгівлю товарами;
- б) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля цінними паперами;
- в) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля нерухомим майном;
- г) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля виключно державними цінними паперами та виконуються кредитні тендери НБУ;
- д) немає правильної відповіді.

2. Практичні задачі та приклади їх вирішення

Задача 1. Акціонерне товариство “Холдінгова компанія “Київміськбуд”” випустило 1 тисячу привілейованих акцій номіналом 10 грн. Мінімальний річний прибуток при емісії акцій було оголошено рівним 25% від їх номіналу. Чистий прибуток товариства складає 5000 грн. Визначити мінімальну суму, яку товариство повинно сплатити кожного року у вигляді дивідендів за привілейованими акціями та прибуток на прості акції.

Рішення:

Дивіденд на одну акцію дорівнює:

$$D_1 = 10 \cdot 25/100 = 2,5 \text{ грн.},$$

тоді величина дивіденду за всіма випущеними привілейованими акціями буде дорівнювати:

$$D \Sigma = 1000 \cdot 2,5 = 2500 \text{ грн.}$$

Прибуток на прості акції – це різниця між чистим прибутком і виплаченим дивідендом за привілейованими акціями.

$$П(ЗА) = 5000 - 2500 = 2500 \text{ грн.}$$

Задача 2. В оголошенні акціонерного товариства “Укртрансффта” вказано, що дивіденди за його акціями за рік складуть 20% річних за простими акціями та 30% за привілейованими акціями. Визначити суму дивіденду на одну привілейовану акцію номіналом 5 тис. грн. і одну звичайну номіналом 1 тис. грн. Визначити дивідендний вихід, якщо дохід на просту акцію складає 200 грн.

Рішення:

Сума дивіденду на одну привілейовану акцію буде дорівнювати:

$$D_1 = 0,3 \cdot 5000 = 1500 \text{ грн}$$

Сума дивіденду на одну просту акцію буде дорівнювати:

$$D_2 = 0,2 \cdot 1000 = 200 \text{ грн.}$$

Величина виплаченого дивіденду характеризується дивідендним виходом, який розраховується за формулою:

$$\text{дивідендний вихід} = \frac{\text{дивіденд на акцію}}{\text{дохід на акцію}}$$

Тоді дивідендний вихід за простими акціями буде дорівнювати:

$$D\Sigma = \frac{200}{200} = 1 \text{ або } 100\%$$

Задача 3. У річному звіті АТ “Акціонерний комерційний банк “Капітал”” за поточний рік наведені наступні дані на одну акцію (у грн.): ціна за книгами - 27,67; діапазон ринкових цін протягом року - 33,275 - 8,125; дохід на акцію - 1,56. Визначити діапазон зміни протягом року цінності акції та коефіцієнт котирування.

Рішення:

Цінність акцій з урахуванням їх попиту на ринку характеризується показником Р/Е (Price to Earning ratio):

$$P / E = \frac{\text{ринкова ціна акції}}{\text{дохід на акцію за рік}}$$

Цей показник використовується для порівняльної оцінки якості акцій різноманітних акціонерних товариств. Крім того, для оцінки якості акцій на ринку використовується коефіцієнт котирування:

$$\text{коефіцієнт котирування} = \frac{\text{ринкова ціна акції}}{\text{книжна (ооблікова) ціна}}$$

Книжна ціна характеризує частку власного капіталу акціонерного товариства, що припадає на одну акцію, і складається з номінальної вартості, частки емісійного прибутку (накопиченої різниці між ринковою ціною проданих акцій та їх

номінальною вартістю) і частки нагромадженого прибутку, вкладеного в розвиток акціонерного товариства.

Цінність акції (показник Р/Е) банківського АТ “Акціонерний комерційний банк “Капітал”” протягом року становила

$$\text{від } 8,125/1,56 = 5,208 \text{ до } 33,375/1,56 = 21,394$$

Коефіцієнт котирування знаходився в межах

$$\text{від } 8,125/27,67 = 0,294 \text{ до } 33,275/27367 = 1,203$$

Задача 4. У газеті «Цінні папери України» від 16 лютого поточного року наведені наступні дані про акції ВАТ комерційного банку “Південкомбанк” : номінал акції 10 грн., курсова вартість – 4,3 грн., сума дивіденду на акцію за III квартал попереднього року – 5 грн. Визначити цінність акції та коефіцієнт її котирування, якщо весь прибуток на акцію був сплачений у вигляді дивіденду.

Рішення:

Так як дивідендний вихід склав 100% (весь прибуток на акцію був сплачений у вигляді дивіденду), то дохід на акцію за III квартал склав 5 грн. Вважаючи цей прибуток середнім щоквартальним за рік, одержуємо для річного прибутку на акцію суму:

$$5 \square 4 = 20 \text{ грн.}$$

Отже, цінність акції (показник Р/Е) буде дорівнювати:

$$4,3/20 = 0,215$$

Вважаючи далі книжну ціну акції рівною її номінальній вартості, одержуємо для коефіцієнта котирування акції значення: $4,3/10 = 0,43$.

Задача 5. Визначити розмір прибутку та цінність акції, якщо дивідендний вихід ВАТ “Запорізький автомобільний завод” складає 50%. За даними поточного року на акції номіналом 10 грн. курсова вартість дорівнює 4,3 грн., а сума дивіденду на акцію за один квартал попереднього року складає 5 грн.

Рішення:

Якщо дивідендний вихід склав 50%, то прибуток на акцію у III кварталі дорівнює:

$$5/0,5 = 10 \text{ грн., то за рік: } 10 \square 4 = 40 \text{ грн.}$$

Отже, цінність акції товариства становитиме:

$$4,3/40 = 0,1075$$

Задача 6. Акції ЗАТ “Харків-вовна” номіналом 1 тис. грн. продавалися на початку року за курсовою вартістю 4 тис. грн. за акцію. Дивіденд за рік був оголошений у розмірі 10% річних. Визначити реальну прибутковість за рівнем дивідендів акцій, куплених на початку року.

Рішення:

Якщо прибутки, одержані в процесі фінансової операції, реінвестуються, у формулах для визначення прибутковості треба враховувати весь отриманий прибуток. Реальна прибутковість акцій за рівнем дивіденду залежить від того, наскільки ціна їхньої купівлі відрізняється від номіналу, виходячи з якого українські акціонерні товариства оголошують дивіденд.

Сума дивіденду на акцію за рік складе:

$$D = 0,1 \times 1000 = 100 \text{ грн.}$$

Прибутковість за рівнем дивіденду визначається відношенням розміру дивіденду до курсової вартості акції.

$$P = 100/4000 = 0,025 \text{ або } 2,5\%.$$

Задача 7. ЗАТ “Подільське борошно” на акції номіналом 10 тис. грн., курсова вартість яких на початку року була рівна 40 тис. грн., сплатила за рік дивіденди в розмірі 14% річних. Курс долара на початку року складав 5,6 грн./\$, а на кінець року 5,7 грн./\$. Визначити реальну прибутковість за рівнем дивіденду акцій.

Рішення:

Дивіденд за акціями товариства за рік склав:

$$D = 0.14 \times 10 = 1,4 \text{ тис. грн.}$$

Дохідність операції з акціями за рівнем дивіденду можна визначити за формулою для ефективної ставки відсотків:

$$I_e = w/p \times n,$$

де w – дохід від фінансової операції;

p – початкова сума;

n – період.

$$I_e = \frac{40 \cdot (1 + 1 \times 0.14) - 40}{40 \times 1} = 0.035$$

Вартість акцій у доларах на початку року була:

$$P\$ = 40/5.6 = 7,1 \text{ дол.}$$

Величина річного дивіденду за акціями в доларах склала:

$$Д\$ = 40/5,7 = 7 \text{ дол.}$$

Реальна прибутковість акцій корпорації за рівнем дивіденду за рік у доларах, таким чином, дорівнювала:

$$Ie\$ = 7/7,1 = 0,98 \text{ або } 98\%.$$

Задача 8. Акціонерний комерційний банк “Імплексбанк” на акції номіналом 1 тис. грн., курсова вартість яких на початку року становила 2 тис. грн, виплачувала дивіденди щокварталу за ставками 13, 16, 20 і 26% річних відповідно. Курс долара на початку року складав 4,6 грн./\$, а в кінці кожного наступного кварталу - 5,8, 5,1, 5,3 і 5,5 грн./\$ відповідно. Визначити прибутковість за рівнем дивіденду акцій, куплених на початку року.

Рішення:

Розмір дивіденду за акціями товариства щоквартально складає:

1	кв.:	0,25 □ 0,	13 □ 1000	=	325	грн.;
II	кв.:	0,25 □ 0,16 □ 1000		=	400	грн.;
III	кв.	:0,25 □ 0,2 □ 1000		=	500	грн.;
IV	кв.:	0,25 □ 0,26 □ 1000		=	650	грн.

Тоді розмір дивідендів за рік:

$$325 + 400 + 500 + 650 = 1875 \text{ грн.}$$

Так як прибутковість за рівнем дивіденду визначається відношенням розміру дивіденду до курсової вартості акції, тоді

$$Ie = 1875/2000 = 0,9375 \text{ або } 93,75\%.$$

Задача 9. Облігації АТ “Вінницянафтопродукт” номіналом 25 грн. продається за ціною 24,5 грн. Визначити курс облігацій. Як зміниться ціна облігації, якщо курс облігації зменшиться на 5%.

Рішення:

Курс облігації (K_0) визначається відношенням ринкової ціни облігації до номіналу (N).

$$R_0 = \frac{24,5}{25} \times 100 = 98$$

Ціна облігації при заданому її курсі дорівнює:

$$P = K_0 \square N/100$$

Якщо курс облігації зменшиться на 5%, то ціна облігації буде дорівнювати:

$$P = (98 - 98 \square 0,05) \square 25/100 = 23,3 \text{ грн.}$$

Задача 10. Курс короткострокових облігацій ВАТ “Вінницький пивзавод” номіналом 100 грн. дорівнює 77,5. Визначити ціну облігацій. Як зміниться курс облігації, якщо ціна на облігації збільшиться на 10%.

Рішення:

Ціна облігації при заданому курсі буде дорівнювати:

$$P = 77,5 \square 100/100 = 77,5 \text{ грн}$$

Курс облігації визначається за наступною формулою:

$$K_0 = P/N$$

Якщо ціна на облігації збільшиться на 10%, то курс облігації дорівнюватиме:

$$K_0 = 77,5 \square 1,1 \square 100/100 = 85,2,$$

тобто курс облігації збільшиться на 7,7 (85,2 – 77,5).

Задача 11. Прибуток за облігаціями товариства з обмеженою відповідальністю “Будмеханізація” номіналом 10000 грн. виплачується два рази на рік, виходячи з 45% річних. Визначити суму прибутку при кожній виплаті. Як зміниться прибуток якщо виплати будуть чотири рази на рік з розрахунку 50% річних.

Рішення:

Сума прибутку виходячи з 45% річних:

$$I_1 = 0,5 \square 0,45 \square 10000 = 2250 \text{ грн.}$$

Якщо виплати будуть чотири рази на рік з розрахунку 50% річних, то сума прибутку буде дорівнювати

$$I_2 = 0,25 \square 0,5 \square 10000 = 1250 \text{ грн.}$$

Задача 12. Державні короткострокові облігації номіналом 1 тис. грн. і терміном обертання 91 день продаються за курсом 87,5. Визначити суму прибутку від покупки

10 облігацій та прибутковість фінансової операції для розрахункової кількості днів у році, рівної 365.

Рішення:

Якщо відсотки за облігаціями не виплачуються, джерелом прибутку від їхнього придбання буде різниця між ціною викупу (номіналом) і ціною покупки. Різницю цих цін називають дисконтом, а самі облігації - дисконтними. До таких облігацій належать державні короткострокові зобов'язання (ДКЗ). Прибуток від покупки таких облігацій буде рівний:

$$W = N - P = N - P_k \square N/100 = N (1 - P_k/100)$$

Тоді прибуток від покупки однієї облігації

$$W_1 = 1000 \square (1 - 87,5/100) = 125 \text{ грн.}$$

Прибуток від купівлі 10 облігацій складе

$$W \Sigma = 10 \square 125 = 1250 \text{ грн.}$$

Прибутковість покупки за ефективною ставкою простих відсотків розраховується наступним чином:

$$I_e = \frac{100 - 87,5}{87,5} \times \frac{365}{91} = 0,573$$

Задача 13.5 облігацій АТ “Чернігівсортнасіняовоч” номіналом 10 тис. грн. і терміном 10 років куплені за курсом 94. Відсотки за облігаціями виплачуються в кінці терміну за складною ставкою 25% річних. Визначити загальний прибуток від фінансової операції та її прибутковість.

Рішення:

Прибуток від покупки довгострокових облігацій з виплатою відсотків буде складатися з суми отриманих відсотків і різниці між ціною їхнього погашення (номіналом) і ціною покупки. Якщо відсотки по облігації сплачуються в кінці терміну, то при їхньому нарахуванні за ставкою складних відсотків g сума процентних грошей при погашенні облігації через n років складе:

$$I = N (1 + g)^n - N$$

Якщо облігація була куплена за ціною P , загальний прибуток від неї буде дорівнювати:

$$W = I + N - P = N \square (1+g)^n - P = N \square [(1 + g)^n - P_k/100]$$

Прибутковість покупки облігації у вигляді ефективної ставки складних відсотків буде рівна:

$$I_e = \sqrt[n]{1 + \frac{W}{P}} - 1 = \frac{1 + g}{\sqrt[n]{100}} - 1$$

Прибуток від однієї облігації

$$W_1 = 10000 \square [(1 + 0,25)^{10} - 94/100] = 83732 \text{ грн.}$$

Прибуток від 5 облігацій

$$W \Sigma = 5 \square 83\,732 = 418\,660 \text{ грн.}$$

Тоді прибутковість покупки облігацій:

$$I_e = \frac{1 + 0,25}{\sqrt[10]{\frac{94}{100}}} - 1 = 0,26$$

Задача 14. Дивіденд на акцію АТВТ “Макіївський універмаг” за рік склав 4,5 тис. грн. Банківська ставка за вкладами дорівнює 10% річних. Винагорода за ризик покупку за прогнозованими даними може бути 5%, 10% або 15%. Визначити теоретичну ціну акції.

Рішення:

Теоретична ціна акції для покупця буде дорівнювати:

$$P = D / r,$$

де D – розмір дивіденду;

r – норма прибутку, яка в даному випадку буде дорівнювати сумі банківської ставки за вкладами та відсотку ризику.

$$P_1 = 4500/15 = 300 \text{ грн.}$$

$$P_2 = 4500/20 = 225 \text{ грн.}$$

$$P_3 = 4500/25 = 180 \text{ грн.}$$

Задача 15. Акції корпорації номіналом 1 тис. грн. були куплені за ціною 2,5 тис. грн. за півроку до виплати дивіденду. Дивіденд за акціями за рік був проголошений у розмірі 10% річних. Після оголошення про виплату дивідендів курс акцій склав 2,8

тис.грн. Визначити поточну прибутковість акцій у вигляді ефективної ставки відсотків.

Рішення:

Розмір річного дивіденду за акцією дорівнює

$$D = 0,1 \cdot 1000 = 100 \text{ грн}$$

Поточна прибутковість акції за термін з моменту її покупки визначається сумою річного дивіденду і можливим прибутком від продажу акції:

$$P = \frac{100 + 2800 - 2500}{2500 \cdot 0,5} = 0,32$$

тобто поточна прибутковість складає 32%.

Практичне заняття

Тема «Банківський кредит»

Завдання:

- 1) Ознайомитися з методичними вказівками до практичного заняття.
- 2) За допомогою [онлайн калькулятори](#) розрахувати результати кредитування.

Базові умови

<i>Термін кредитування</i>	: 36 місяців	48 місяців
<i>Сума кредиту</i>	: 50000 грошових одиниць	100000 грн
<i>Відсоткова ставка</i>	: 18 % річних (стандартна схема нарахування)	16%
<i>Разова комісія</i>	: 0 %	15%
<i>Щомісячна комісія</i>	: 0 грошових одиниць	5000 грн

Підсумкові значення, грошових одиниць

<i>Разом сума виплат</i>		
<i>у тому числі %</i>		
<i>тіло кредиту</i>		
<i>комісії</i>		

Методичні вказівки щодо практичного заняття:

Формула розрахунку відсотків по кредиту виглядає так:

$$П = С * ПС / 100 * КД / ДГ \quad \text{де}$$

- П – сума нарахованих відсотків;
- С – сума кредиту;
- ПС – процентна ставка по кредиту (% річних);
- КД – кількість днів кредитування;
- ДГ – кількість днів в році.

прикладом, щоб зрозуміти порядок розрахунку відсотків по кредиту:

Михайло вирішив оформити кредит на покупку холодильника. Вартість товару – 60 000 грн. Термін кредиту – 2 роки, відсоткова ставка – 24%, форма погашення кредиту – анuitетна (рівними частинами протягом усього періоду погашення). Крім основного платежу передбачена комісія 1% щомісяця.

У підсумку отримуємо переплату в розмірі 43 200 гривень:

$$П = 60\,000 * 24/100 * 730/365 + 60\,000 * 0,01 * 24 = 43\,200$$

В цілому холодильник обійдеться Михайлу в 103 200 гривень.

Формула показує, що на суму переплати впливає тривалість кредитного періоду, а також наявність комісій та інших прихованих платежів. Тому при оформленні позики необхідно з'ясувати не тільки чистий відсоток, а й додаткові платежі: комісійні, плату за обслуговування, розміри штрафів та пені за прострочення платежу.

Банківські та кредитні організації не завжди оголошують реальну кредитну ставку, це не в їхніх інтересах. Рекламуючи свої послуги, вони вказують лише номінальну процентну ставку, «забуваючи» внести уточнення про додаткові платежі. Щоб уникнути подібних несподіванок, потрібно уважно вивчити текст кредитного договору перед тим, як його підписувати.

На що слід звернути увагу при оформленні позики?

Сума, яку позичальник повинен повернути банку або кредитній організації після закінчення терміну кредиту, в основному визначається річною ставкою по кредиту. Але це не означає, що взявши, наприклад, 100 000 гривень на рік зі ставкою 16% річних, вам доведеться повернути лише 116 000 гривень. Крім відсотків по кредиту потрібно враховувати й інші складові:

1. Комісію банку.
2. Оплату страховки.
3. Оплату телефонних і смс-повідомлень, що нагадують про настання чергового платежу.
4. Плату за банківське обслуговування.

Кожна банківська або Мікрофінансовий установа має свої умови кредитування і використовує всі можливі важелі залучення клієнтів. У рекламних проспектах вони намагаються завуалювати приховані платежі і надати інформацію найбільш вигідним для себе чином.

Так, наприклад, в одній установі вас може залучити обіцянку кредитної ставки в розмірі 1%, при цьому про розмір комісійних платежів ви дізнаєтеся вже після підписання договору. Інший банк, з непривабливою на перший погляд ставкою в 18%, виявиться вигіднішим при підрахунку кінцевої суми виплат.

На жаль, не всі позичальники мають високу фінансовою грамотністю, і банки користуються цим. Не знаючи специфіки кредитування, легко піддатися рекламним обіцянкам і в кінцевому підсумку загрузнути в боргах і прострочених кредитах. На допомогу клієнтам банків і кредитних організацій прийшла держава: прийняті проекти законів, за якими банки і МФО будуть зобов'язані вказувати реальні, а не номінальні ставки споживчих кредитів.

Кожен, хто хоче скористатися споживчим кредитом, повинен відповідально поставитися до підписання кредитного договору і уважно вивчити всі пункти, що стосуються процентної ставки і загальної суми, визначеної до

погашення. І якщо договір, в якому прописана річна ставка в розмірі 16%, передбачає переплату за куплений товар в розмірі 50-70%, відповідальність за платежем лягає на плечі позичальника.

Вибираючи відповідного кредитора, потрібно правильно підрахувати реальну процентну ставку і можливу переплату. Допоможе в розрахунках наступна формула:

$$(СК * \% (п + 1)) / (24 * 100\%) = \%,$$

де СК – сума кредиту; % – ставка кредиту; п – період кредитування в місяцях.

Зазвичай на сайтах кредитних організацій є [онлайн калькулятори](#), за допомогою яких можна легко підрахувати кредитну ставку та інші потрібні параметри. Щоб з'ясувати, яку суму за позикою доведеться заплатити, досить ввести дані в формулу і дочекатися результату підрахунку.

Приклади

1-й варіант (Погашення кредиту+ Відсотки за кредитом- без Комісії) Стандартна схема нарахування відсотків)

Кредитний калькулятор

Калькулятор

Термін кредитування:	<input type="text" value="48"/>
	<i>місяців</i>
Сума кредиту:	<input type="text" value="50000"/>
	<i>грошових одиниць</i>
Відсоткова ставка:	<input type="text" value="18"/>
	<i>% річних</i>

Разова комісія:	<input type="text" value="0"/>	
		%
Щомісячна комісія:	<input type="text" value="0"/>	
		<i>грошових одиниць</i>
☐	Аннуїтетна схема нарахування відсотків	
☒	Стандартна схема нарахування відсотків	
		<input type="button" value="Порахувати"/>

Результати

Базові умови

Термін кредитування : 36 місяців

Сума кредиту : 50000 грошових одиниць

Відсоткова ставка : 18 % річних (стандартна схема нарахування)

Разова комісія : 0 %

Щомісячна комісія : 0 грошових одиниць

Підсумкові значення, грошових одиниць

Разом сума виплат : 63876.20

у тому числі % : 13876.20

тіло кредиту : 50000.00

комісії : 0.00

Схема виплат за кредитом

Місяць	Заборгованість за кредитом	Погашення кредиту	Відсотки за кредитом	Комісії	Виплати в місяць
1	50000.00	1388.90	750.00	0.00	2138.90
2	48611.10	1388.90	729.20	0.00	2118.10

3	47222.20	1388.90	708.40	0.00	2097.30
4	45833.30	1388.90	687.50	0.00	2076.40
5	44444.40	1388.90	666.70	0.00	2055.60
6	43055.50	1388.90	645.90	0.00	2034.80
7	41666.60	1388.90	625.00	0.00	2013.90
8	40277.70	1388.90	604.20	0.00	1993.10
9	38888.80	1388.90	583.40	0.00	1972.30
10	37499.90	1388.90	562.50	0.00	1951.40
11	36111.00	1388.90	541.70	0.00	1930.60
12	34722.10	1388.90	520.90	0.00	1909.80
13	33333.20	1388.90	500.00	0.00	1888.90
14	31944.30	1388.90	479.20	0.00	1868.10
15	30555.40	1388.90	458.40	0.00	1847.30
16	29166.50	1388.90	437.50	0.00	1826.40
17	27777.60	1388.90	416.70	0.00	1805.60
18	26388.70	1388.90	395.90	0.00	1784.80
19	24999.80	1388.90	375.00	0.00	1763.90
20	23610.90	1388.90	354.20	0.00	1743.10
21	22222.00	1388.90	333.40	0.00	1722.30
22	20833.10	1388.90	312.50	0.00	1701.40
23	19444.20	1388.90	291.70	0.00	1680.60
24	18055.30	1388.90	270.90	0.00	1659.80
25	16666.40	1388.90	250.00	0.00	1638.90
26	15277.50	1388.90	229.20	0.00	1618.10
27	13888.60	1388.90	208.40	0.00	1597.30
28	12499.70	1388.90	187.50	0.00	1576.40
29	11110.80	1388.90	166.70	0.00	1555.60
30	9721.90	1388.90	145.90	0.00	1534.80
31	8333.00	1388.90	125.00	0.00	1513.90

32	6944.10	1388.90	104.20	0.00	1493.10
33	5555.20	1388.90	83.40	0.00	1472.30
34	4166.30	1388.90	62.50	0.00	1451.40
35	2777.40	1388.90	41.70	0.00	1430.60
36	1388.50	1388.50	20.90	0.00	1409.40
Разом		50000.00	13876.20	0.00	63876.20

Практичне заняття

Тема: «Депозит»

Методичні вказівки щодо виконання практичного заняття

Депозит(вклад) - грошові кошти в національній та іноземній валюті, передані їх власником або іншою особою за його дорученням в готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Депозитна операція оформляється договором банківського вкладу (депозиту) у письмовій формі.

При визначенні рівня доходів вкладників від розміщення їхніх грошових коштів на депозиті банки використовують схеми нарахування простих і складних відсотків.

При використанні **схеми простих процентів** базою нарахування відповідної процентної ставки за кожний встановлений період буде одна і та сама основна сума строкового вкладу. Загальний розмір вкладу на кінець встановленого періоду (S) розраховується за формулою

$$S = P * \left(1 + \frac{r * n}{T * 100}\right), \quad (1)$$

де P – основна сума вкладу;

r - річна відсоткова ставка за вкладом, %;

n - кількість днів розрахункового періоду;

T – максимальна кількість днів у році за умовами договору.

Виходячи з формули (1), сума процентних платежів за період у n днів (R) обчислюється за формулою

$$R = \frac{P * r * n}{T * 100},$$

(2)

При використанні схеми **складних відсотків** доход за кожний період обчислюється не з первісної суми вкладу, а із загальної суми, яка включає основну (первісну) суму та відсотки, що були нараховані за всі попередні періоди.

Складні відсотки застосовують у тому разі, коли виплата відсоткового доходу здійснюється по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Формула для розрахунку загального розміру вкладу на кінець встановленого періоду (S) за умови використання схеми складних відсотків:

$$S = P * \left(1 + \frac{r * n}{m * T * 100}\right)^m,$$

(3)

де P – основна сума вкладу;

r - річна відсоткова ставка за вкладом, %;

n - кількість днів розрахункового періоду;

T – максимальна кількість днів у році за умовами договору;

m – кількість періодів (разів) нарахування складного відсотку.

Суму складних відсотків за певний розрахунковий період обчислюють за формулою

$$R = P * \left(1 + \frac{r * n}{m * T * 100}\right)^m - 1$$

(4)

У банківській практиці використовують три методи визначення кількості днів для розрахунку відсотків:

метод “факт/ факт” - при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці й році.

метод “ факт/360” - при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році – 360 днів.

метод “ 30/360” – враховується умовна кількість днів у місяці -30 днів. у році – 360.

При розрахунку відсотків враховується перший день і не враховується останній день контракту. При нарахуванні відсотків за звітний місяць останній день місяця може враховуватися, окрім випадків, коли звітна дата є датою закінчення операції.

Задача 1. Необхідно розрахувати суми процентних платежів за терміновим депозитом номіналом 100 грн. з номінальною ставкою 9% річних, використовуючи різні методи визначення кількості днів. Термін депозиту з 21 березня по 10 травня.

Таблиця 5. –Порядок розрахунку процентного доходу

Методи розрахунку	Кількість днів депозиту	Кількість днів у році	Розрахунок суми відсотків, грн..
1	2	3	4
Метод “факт/факт”	березень – 11 днів, квітень – 30 днів, травень – 9 днів. Усього – 50 днів	365	$\frac{100 * 9 * 50}{365 * 100} = 1.232$

Продовження табл.5

1	2	3	4
Метод “факт/360”	березень – 11 днів, квітень – 30 днів, травень – 9 днів. Усього – 50 днів.	360	$\frac{100 * 9 * 50}{360 * 100} = 1.250$
Метод “30/360”	березень – 10 днів, квітень – 30 днів, травень – 9 днів. Усього – 49 днів	360	$\frac{100 * 9 * 49}{360 * 100} = 1.225$

Результати розрахунків показують, що для вкладника вигідний метод „факт/360”, а для позичальника – метод „30/360”.

Умови нарахування відсотків визначаються депозитним договором.

Задача 2. Комерційний банк залучає строковий депозит фізичної особи в розмірі 25 000 грн. на три місяці на термін від 01 жовтня до 01 січня за річною відсотковою ставкою 21 % річних. Відсотки нараховуються щомісячно за простою схемою. Кількість днів згідно з угодою обчислюється за методом

„факт/факт”. Необхідно розрахувати щомісячні платежі за відсотками та платіж по закінченні дії депозитної угоди.

Весь період дії депозитної угоди розділяться на розрахункові періоди:

а) від 01 жовтня до 31 жовтня (кількість днів – 31)

$$\frac{25000 * 21 * 31}{365 * 100} = 445,89 \text{ грн};$$

б) від 01 листопада до 30 листопада (кількість днів – 30)

$$\frac{25000 * 21 * 30}{365 * 100} = 431,51 \text{ грн};$$

в) від 01 грудня до 31 грудня (кількість днів – 31):

$$\frac{25000 * 21 * 31}{365 * 100} = 445,89 \text{ грн}.$$

Платіж по закінченні дії депозитної угоди складе – повернення основної суми боргу 25 000 грн. і відсотковий платіж за останній місяць депозитної угоди 445,89. Загальна сума – 25 445,89 грн.

Задача 3. Комерційний банк залучає депозит фізичної особи в розмірі 1000 грн. на три місяці на термін з 13 серпня до 13 листопада за відсотковою ставкою 15 % річних з капіталізацією відсотків щомісячно. Відсотки нараховують в останній день місяця і сплачуються при погашенні депозиту. Кількість днів згідно з угодою розраховується за методом факт/360.

Необхідно нарахувати відсотковий дохід за кожен місяць та обчислювати платіж по закінченні терміну дії депозитної угоди.

Згідно з умовою завдання маємо чотири періоди нарахування складних відсотків: 1-й – 13.08 до 31.08 (кількість днів –19) , 2-й – з 01.09 до 30.09 (кількість днів – 30), 3-й – з 01.10 до 31.10 (кількість днів –31) , 4-й – 01.11 до 12.11(кількість днів – 12).

Визначаємо платіж при погашенні депозиту:

$$1000 * \left(1 + \frac{15 * (19 + 30 + 31 + 12)}{4 * 360 * 100}\right)^4 = 1038,87 \text{ грн}.$$

Сума відсотків за розрахункові періоди:

за серпень:

$$1000 * \left[\left(1 + \frac{15 * 19}{360 * 100} \right)^1 - 1 \right] = 7,92 \text{ грн.}$$

за серпень-вересень:

$$1000 * \left[\left(1 + \frac{15 * 49}{2 * 360 * 100} \right)^2 - 1 \right] = 20,52 \text{ грн.}$$

за вересень:

$$20,52 - 7,92 = 12,6 \text{ грн.}$$

за серпень – жовтень:

$$1000 * \left[\left(1 + \frac{15 * 80}{3 * 360 * 100} \right)^3 - 1 \right] = 33,71 \text{ грн.}$$

за жовтень:

$$33,71 - 20,52 = 13,19 \text{ грн.}$$

за серпень - листопад:

$$1000 * \left[\left(1 + \frac{15 * 92}{4 * 360 * 100} \right)^4 - 1 \right] = 38,89 \text{ грн.}$$

за листопад:

$$38,89 - 33,71 = 5,18 \text{ грн.}$$

Підсумуємо відсотковий дохід за весь період : $7,92 + 12,6 + 13,19 + 5,18 = 38,89$ грн.

По закінченні терміну дії депозитної угоди банк поверне фізичній особі 1038,87 грн. (розходження в 2 копійки ($38,89 - 38,87 = 0,02$ грн.) зумовлено округленням, які виконувались під час розрахунку відсоткового доходу за кожен період).

Практичне заняття. Тема Інвестиційний кредит

Основні поняття

Інвестиції – вкладання капіталу у грошовій, матеріальній і не матеріальній формах з метою: забезпечення його зростання в майбутньому періоді, отримання поточного доходу та вирішення певних соціальних задач. У законодавстві інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в

підприємницьку діяльність та інші види діяльності з метою отримання доходу (прибутку) або соціального ефекту.

Приклад 1. Підприємство, що має інвестиційну потребу в 2500 тис. грн розробило два альтернативні плани фінансування: випуск простих акцій та одержання кредиту. Вартість обох альтернатив становить 18%. Інвестиційний проект строком на один рік незалежно від джерела фінансування інвестицій приносить дохід у розмірі 9200 тис. грн., собівартість продукції (без відсоткових платежів) становить 5900 тис. грн. (див. табл. 1).

З прикладу видно, що позичкові кошти залучати вигідніше – економія становить $(922\ 000 - 787\ 000) = 135\ 000$ грн.

Однак, кредитне фінансування для підприємства є більш ризикованим, бо відсотки за кредит та основну частину боргу треба повертати незалежно від прибутковості інвестиційного проекту. Таблиця 1 (тис. грн)

Показник	Фінансування інструментів власності	Кредитне фінансування
Виручка від реалізації	9200	9200
Собівартість продукції	5900	5900
Виплата відсотків $(2500 \cdot 0,18)$	0	450
ПДВ	1533	1533
Валовий прибуток (гр. 1 – 2 – 3 – 4)	1767	1317
Податок на прибуток (30%)	530	395
Дивіденди	450	0
Чистий прибуток (гр. 5 – 6 – 7)	787	922

Незважаючи на це, в процесі формування джерел фінансування інвестиційних проектів інвестор повинен завжди використовувати "золоте правило" інвестування: чим більший ризик інвестування, тим більша прибутковість.

ТЕСТОВА ЧАСТИНА

Розв'яжіть тести:

1. Банківська система - це: а) організація, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок отриманих коштів підприємств, організацій, населення й інших кредитних ресурсів; б) сукупність банківських організацій, які діють на підставі чинних законів згідно з покладеними на них функціями та загальними принципами організації банківської справи; в) основна ланка кредитної системи країни, до якої входять кредитні установи, які здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на підставі комерційного розрахунку.
2. До першої групи активів, зважених на коефіцієнт ризиків, відносять: а) прострочені кредити; б) міжбанківські депозити; в) факторингові операції; г) кредити та депозити НБУ.
3. Запозичені кошти банку - це: а) кошти, які банк залучає шляхом випуску варанта; б) кошти, які банк залучає шляхом випуску облігацій або міжбанківських кредитів; в) кошти, які банк залучає на вклади і депозити.
4. Хто виставляє акредитив? а) постачальник; б) покупець; в) банк.
5. Кредитний ризик - це: а) ризик несплати отримувачем кредиту основного боргу та відсотків, що належать кредитору; б) ризик несплати юридичною особою мінімального боргу та процентів кредитору; в) ризик несплати відсотків від суми основного боргу.
6. Ризик, пов'язаний з тим, що фінансові можливості емітента зменшуються настільки, що він не буде в змозі виконувати свої фінансові обов'язки - це: а) кредитний ризик; б) ринковий ризик; в) процентний ризик.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА Дайте відповіді на питання:

1. Які теорії існують щодо виникнення банківської справи?
2. Охарактеризуйте сутність та умови залучення субординованого боргу.
3. Опишіть категорії кредитних операцій за результатами класифікації кредитного портфеля.
4. Розкрийте особливості диверсифікації та концентрації кредитних ризиків на рівні портфелю.

ПРАКТИЧНО-РОЗРАХУНКОВА ЧАСТИНА

Розв'яжіть задачу:

Приклади розв'язку типових задач

Задача 1.

Витрати по проекту (інвестиції) – 7000 гр. од.;

період експлуатації – 2 роки;

сума грошового потоку – 10000 гр. од.;

в тому числі:

1-й рік – 6000;

2-й рік – 4000.

Дисконтна ставка – 10 %.

Розв'язок.

Розраховуємо дисконтний множник для першого року:

$$\frac{1}{(1 + 0,1)} = 0,909 \text{ гр. од.}$$

Аналогічно розраховується дисконтний множник для другого року:

$$\frac{1}{(1 + 0,1) * (1 + 0,1)} = 0,826 \text{ гр. од.}$$

Далі розраховується теперішня вартість майбутніх надходжень:

$$6000 * 0,909 + 4000 - 0,826 = 8758 \text{ гр. од.}$$

Чистий приведений дохід (ЧПД) дорівнює:

$$8758 - 7000 = 1758 \text{ гр. од.}$$

Цей проект слід розглядати як ефективний, тому що приведені до сучасного вимірювання майбутні доходи перевищують інвестовані у проект кошти (ЧПД має позитивне значення).

Індекс прибутковості визначається як відношення дисконтованих грошових потоків до суми інвестованих коштів:

$$ІП = ГП / ІК.$$

Стосовно даних, наведених вище, він складає:

$$ІП = 8758 / 7000 = 1,25 (> 1).$$

Задача 2.

Два проекти передбачають однаковий обсяг інвестицій 1000 гр. од. і розраховані на чотири роки.

Проект А по роках генерує такі грошові потоки: 500, 400, 300, 100 гр. од.

Проект В – 100, 300, 400, 600.

Вартість капіталу проекту оцінена на рівні 10 %.

Необхідно розрахувати дисконтований строк окупності інвестицій та зробити висновок: який з проектів є доцільнішим?

Розв'язок.

Дисконтований строк окупності інвестицій розраховується за формулою:

$$DPP = \frac{IC}{\sum \frac{PV}{(1+i)^n}}$$

де DPP – дисконтований строк окупності;

IC – початкові інвестиції;

PV – величина дисконтованих доходів;

i – ставка дисконту;

n – кількість періодів часу, за який нараховуються дисконти.

Розв’язок задачі здійснюємо за допомогою наведеної формули та таблиць.

Проект а, гр. Од.

Грошовий потік	Роки				
	0-й	1-й	2-й	3-й	4-й
Чистий	-1000	500	400	300	100
Чистий дисконтований	-1000	455	331	225	68
Чистий накопичений дисконтований	-1000	-545	-214	11	79

Проект в, гр. Од.

Грошовий потік	Роки				
	0-й	1-й	2-й	3-й	4-й
Чистий	-1000	100	300	400	600
Чистий дисконтований	-1000	91	248	301	410
Чистий накопичений дисконтований	-1000	-909	-661	-360	50

Пояснення: Дисконтовані значення грошових доходів підприємства в ході реалізації інвестиційного проекту інтерпретуються таким чином: приведення грошової суми до теперішнього моменту часу відповідає доходу інвестора. Залишкова частина грошового потоку покриває вихідний обсяг інвестиції.

Чистий накопичений дисконтований грошовий потік являє собою непокриту частину вихідної інвестиції. З часом її величина скорочується. З наведених у таблицях даних видно, що до кінця другого року непокритими залишаються 214 гр. од., а оскільки дисконтоване значення грошового потоку у третьому році становить 225 гр. од., стає зрозумілим, що період покриття інвестиції складає два повних роки ще й якусь частку року. Для проекту А:

$$DPP = 2 + \frac{214}{225} = 2,95.$$

Для проекту В:

$$DPP = 2 + \frac{661}{301} = 4,2.$$

Висновок: проект А є кращим, оскільки має менший дисконтований строк окупності.

Задача 3.

Підприємство А є відносно стабільним з величиною $\beta = 0,5$, а підприємство В останнім часом відчувало коливання зростання й падіння своїх доходів, що призвело до величини $\beta = 1,2$. Відсоткова ставка безризикового вкладу капіталу дорівнює 6 %, а середня по фондовому ринку – 12 %.

Знайдіть вартість капіталу підприємств за допомогою цінової моделі капітальних активів. Зробіть висновки.

Розв'язок.

Згідно цінової моделі капітальних активів:

$$C_e = C_{RF} + (C_M - C_{RF}) * \beta,$$

де C_{RF} – показник прибутковості (віддачі) для безризикового вкладення капіталу;

C_M – середній по ринку показник прибутковості;

β – фактор ризику.

Для підприємства А:

$$C_e = C_{RF} + (C_M - C_{RF}) * \beta = 0,06 + (0,12 - 0,06) * 0,5 = 9 \%,$$

для підприємства В:

$$C_e = C_{RF} + (C_M - C_{RF}) * \beta = 0,06 + (0,12 - 0,06) * 1,2 = 13,2 \%.$$

Оскільки підприємство В є менш стабільним і більш ризикованим, вартість його капіталу за розрахунками закономірно вища.

Задача 4.

Ринкова вартість звичайних акцій підприємства АВ складає 450000 гр. од., привілейовані акції складають 120000 гр. од., а загальний позичковий капітал – 200000 гр. од. Вартість власного капіталу дорівнює 14 %, привілейованих акцій – 10 %, а облігацій підприємства – 9 %.

Визначте зважену середню вартість капіталу підприємства при ставці податку $T = 30 \%$.

Розв'язок.

Обчислимо спочатку частки кожного компоненту капіталу:

$$W_D = \frac{200000}{770000} = 25,97\%;$$

$W_P = \frac{120000}{770000} = 15,58\%$	
$W_E = \frac{450000}{770000} = 58,44\%$	

Остаточний розрахунок WACC:

Вид	Вартість	Частка		Зважена вартість
Позиковий капітал	9 % * (1 – 0,3)	x 0,2597	=	1,636
Привілейовані акції	10 %	x 0,1558	=	1,558
Звичайні акції	14 %	x 0,5844	=	8,183
Зважена вартість капіталу (WACC)				11,38 %

Остаточний розрахунок WACC: 11,38 %.

WACC використовується для розрахунку ефективності інвестицій у якості ставки дисконту.

Задача 5.

Визначте інвестиційний ризик двох проектів (А, В) при відомій кон'юнктурі ринку, доходах і ймовірності методами середньоквадратичного відхилення і коефіцієнта варіації.

Розв'язок.

Можливі значення кон'юнктури	Розрахунковий дохід, тис. грн.	Ймовірність, p	Математичне очікування (ряд. 2 x	Середній очікувальний дохід E ₂	(E – E ₂)*p	$\sqrt{(\epsilon - \epsilon_2)^2 * p}$

			ряд. 3)			
Проект А						
Висока	600	0,25	150	450	5625	
Середня	500	0,5	250	450	1250	
Низька	200	0,25	50	450	15625	
УСЬОГО		1,0	450		22500	150
Проект В						
Висока	800	0,2	160	450	24500	
Середня	450	0,6	270	450	0	
Низька	100	0,2	20	450	24500	
УСЬОГО		1,0	450		49000	221

Результати розрахунку показують, що середньоквадратичне відхилення по інвестиційному проекту А складає 150, а по проекту В – 221, що свідчить про більший рівень його ризику.

Коефіцієнти варіації відповідно дорівнюють:

$CV^A = \frac{150}{450} = 0,33;$	
$CV^B = \frac{221}{450} = 0,49.$	

Висновок: перевагу слід віддати проекту А, оскільки значення коефіцієнту варіації за цим проектом нижче, ніж за проектом В.

Задачі для самостійного розв'язку

Задача 1.

Розрахувати чисту приведену вартість грошових потоків від інвестицій, якщо сума грошового потоку – 1000000 грн., ставка дисконтування – 20 %, початкові інвестиції – 200000 грн. Чи можна такий проект прийняти?

Задача 2.

Розрахувати внутрішню норма дохідності інвестицій, якщо сума грошового потоку – 1000000 грн., початкові інвестиції – 200000 грн. Очікувана доходність інвестора – 30 %. Рекомендована ставка дисконтування – 20 %.

Задача 3.

Визначте показник індексу доходності на підставі таких даних:

Початкові інвестиції по проекту – 6000 грн.

Період експлуатації проекту – 3 роки.

Грошові потоки:

1-й рік – 5800 грн.

2-й рік – 4500 грн.

3-й рік – 3000 грн.

Ставка дисконту – 18 %.

Чи доцільно здійснювати цей проект?

Задача 4.

Підприємству необхідно 14 % віддачі при інвестуванні власних коштів. Воно має можливість придбати нове обладнання вартістю 84900 гр. од. Використання цього обладнання дозволить збільшити обсяг продукції, що випускається. Це призведе

до 15000 гр. од. додаткового річного грошового доходу протягом 15 років використання обладнання.

Розрахуйте чисту приведену вартість проекту, передбачивши нульову ліквідаційну вартість обладнання через 15 років.

Задача 5.

Величина необхідних інвестицій по проекту дорівнює 18000 гр. од. Доходи очікуються: у перший рік – 1500 гр. од.; у наступні 8 років – 3600 гр. од. щорічно.

Необхідно оцінити доцільність прийняття проекту, якщо вартість капіталу дорівнює 10 %.

Задача 6.

Проект потребує інвестицій в розмірі 160000 гр. од. За проектом очікується річний дохід у розмірі 30000 гр. од. протягом 15 років.

Необхідно оцінити доцільність такої інвестиції, якщо коефіцієнт дисконтування дорівнює 15 %.

Задача 7.

Необхідно оцінити значення внутрішньої норми прибутковості (IRR) інвестиції обсягом 6000 гр. од., який генерує грошовий потік 1500 гр. од. протягом 10 років.

Задача 8.

Який з двох варіантів, на Вашу думку, є кращим: 4500 грн. готівкою чи 1500 грн. щороку протягом 3 років, якщо річна ставка складного відсотку 10 %.

Задача 9.

+Грошовий потік 1000 гр. од. генерується якоюсь інвестицією в реальні активи протягом 3 років. Розрахункова ставка дисконту складає 10 %.

Визначити сучасну вартість цього грошового потоку.

Якою буде майбутня вартість потоку грошових коштів на кінець третього року?

Задача 1 Вартість інвестиційного проекту становить 100 млрд. грн, норма прибутку - 45 %, податок на прибуток – 227 %. Номінальна відсоткова ставка дорівнює 15%, темп інфляції – 9,3 %. Обчисліть очікуваний чистий прибуток.

Задача 2 Курс короткострокових облігацій ВАТ “Залізний вод” номіналом 175 грн. дорівнює 87,6. Визначити ціну облігацій. Як зміниться курс облігації, якщо ціна на облігації збільшиться на 12%.

Задача 3 Підприємство одержало в банку позичку 2400 грн. на 17 місяців під 20% річних, відсотки нараховуються один раз у кварталі на залишок боргу. Скласти графік погашення кредиту за умови: - основний борг погашається рівними частинами.

Задача 4 Банк оголосив наступне котирування валют: USD/ UAN 25,2312 25,2621, EUR / UAN 31,1151 31,1513. Визначити курс - курс долара до євро (USD/EUR).

Задача 5 Облігації АТ “Хрюкорм” номіналом 34 грн. продається за ціною 32,5 грн. Визначити курс облігацій. Як зміниться ціна облігації, якщо курс облігації зменшиться на 6%.

Практичне заняття. Тема Інвестиційний кредит

Основні поняття

Інвестиції – вкладання капіталу у грошовій, матеріальній і не матеріальній формах з метою: забезпечення його зростання в майбутньому періоді, отримання поточного доходу та вирішення певних соціальних задач. У законодавстві інвестиції – це всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в підприємницьку діяльність та інші види діяльності з метою отримання доходу (прибутку) або соціального ефекту.

Приклад 1. Підприємство, що має інвестиційну потребу в 2500 тис. грн розробило два альтернативні плани фінансування: випуск простих акцій та одержання кредиту. Вартість обох альтернатив становить 18%. Інвестиційний проект строком на один рік незалежно від джерела фінансування інвестицій приносить дохід у розмірі 9200 тис. грн., собівартість продукції (без відсоткових платежів) становить 5900 тис. грн. (див. табл. 1).

З прикладу видно, що позичкові кошти залучати вигідніше – економія становить $(922\ 000 - 787\ 000) = 135\ 000$ грн.

Однак, кредитне фінансування для підприємства є більш ризикованим, бо відсотки за кредит та основну частину боргу треба повертати незалежно від прибутковості інвестиційного проекту. Таблиця 1 (тис. грн)

Показник	Фінансування інструментів власності	Кредитне фінансування
Виручка від реалізації	9200	9200
Собівартість продукції	5900	5900
Виплата відсотків (2500 -0,18)	0	450
ПДВ	1533	1533
Валовий прибуток (гр. 1 – 2 – 3 – 4)	1767	1317
Податок на прибуток (30%)	530	395
Дивіденди	450	0
Чистий прибуток (гр. 5 – 6 – 7)	787	922

Незважаючи на це, в процесі формування джерел фінансування інвестиційних проектів інвестор повинен завжди використовувати "золоте правило" інвестування: чим більший ризик інвестування, тим більша прибутковість.

ТЕСТОВА ЧАСТИНА

Розв'яжіть тести:

1. Банківська система - це: а) організація, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок отриманих коштів підприємств, організацій, населення й інших кредитних ресурсів; б) сукупність банківських організацій, які діють на підставі чинних законів згідно з покладеними на них функціями та загальними принципами організації банківської справи; в) основна ланка кредитної системи країни, до якої входять кредитні установи, які здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на підставі комерційного розрахунку.

2. До першої групи активів, зважених на коефіцієнт ризиків, відносять: а) прострочені кредити; б) міжбанківські депозити; в) факторингові операції; г) кредити та депозити НБУ.
3. Запозичені кошти банку - це: а) кошти, які банк залучає шляхом випуску варанта; б) кошти, які банк залучає шляхом випуску облігацій або міжбанківських кредитів; в) кошти, які банк залучає на вклади і депозити.
4. Хто виставляє акредитив? а) постачальник; б) покупець; в) банк.
5. Кредитний ризик - це: а) ризик несплати отримувач кредитуом основного боргу та відсотків, що належать кредитору; б) ризик несплати юридичною особою мінімального боргу та процентів кредитору; в) ризик несплати відсотків від суми основного боргу.
6. Ризик, пов'язаний з тим, що фінансові можливості емітента зменшуються настільки, що він не буде в змозі виконувати свої фінансові обов'язки - це: а) кредитний ризик; б) ринковий ризик; в) процентний ризик.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА Дайте відповіді на питання:

1. Які теорії існують щодо виникнення банківської справи?
2. Охарактеризуйте сутність та умови залучення субординованого боргу.
3. Опишіть категорії кредитних операцій за результатами класифікації кредитного портфеля.
4. Розкрийте особливості диверсифікації та концентрації кредитних ризиків на рівні портфелю.

Практичне заняття

Тема :»Нетрадиційні банківські операції»

Завдання: Практичне засвоєння методів розрахунку фордвардних курсів, дохідності конверсійних операцій та валютної позиції банку.

- 1) ознайомитися з методичними вказівками щодо практичного заняття
- 2) Вирішити завдання- задача 1
- 3) дати відповіді на тести

Перед практичним заняттям студент має **знати**: сутність та порядок здійснення конверсійних валютних операцій, основи функціонування міжбанківського валютного ринку, методику розрахунку валютних курсів, маржі, дисконту за валютними угодами та валютної позиції банку.

Мета практичного заняття: практичне засвоєння механізму здійснення конверсійних валютних операцій та отримання практичного досвіду щодо розрахунку форвардних курсів, маржі, дисконту, премії при здійсненні валютних угод та визначення валютної позиції банку.

Після проведення практичного заняття студент повинен **уміти**: - розраховувати форвардні курси, маржу, дисконт, премію за угодами на міжбанківському валютному ринку;

- визначати валютну позицію банку;

Питання практичного заняття:

1. Методика розрахунку форвардних курсів, маржі, дисконту, премії за угодами на міжбанківському валютному ринку;

2. Визначення валютної позиції банку;

Ключові поняття: конверсійні операції, валютні угоди, поточні конверсійні операції, строкові конверсійні операції, операції типу спот, операції типу своп, операції типу форвард, валютні опціони, валютні ф'ючерси, форвардні операції своп, своп-репорт, своп-депорт, валютна позиція банку, відкрита валютна позиція, закрита валютна позиція, довга відкрита валютна позиція, коротка відкрита валютна позиція.

Типові задачі та ситуаційні завдання.

Задача № 1. На поточну дату вимоги та зобов'язання банку "Імідж" по долару США відповідно в гривні становлять:

- кошти на поточних рахунках в USD – 2000 тис. грн.;
- кошти на коррахунках в інших банках в USD – 5000 тис. грн.;
- кошти інших банків на коррахунках в банку в USD – 1000 тис. грн.;
- депозити юридичних осіб в USD – 1500 тис. грн.;
- кредитний портфель банку в USD – 2500 тис. грн.;
- депозити в інших банках в USD – 300 тис. грн.;

- позабалансові зобов'язання в USD – 500 тис. грн.;
- позабалансові вимоги в USD – 1000 тис. грн.

Визначити характер та величину валютної позиції банку.

Проаналізувати отримані результати.

Розв'язок

1) Згрупуємо та знайдемо суму активів і позабалансових вимог банку щодо долара США:

- кошти на коррахунках в інших банках в USD – 5000 тис. грн.;
- кредитний портфель банку в USD – 2500 тис. грн.;
- депозити в інших банках в USD – 300 тис. грн.;
- позабалансові вимоги в USD – 1000 тис. грн.

Отже, сума всіх активів: $5000+2500+300+1000=8800$ тис. грн

2) Згрупуємо та знайдемо суму зобов'язань банку щодо долара США:

- кошти на поточних рахунках в USD – 2000 тис. грн.;
- кошти інших банків на коррахунках в банку в USD – 1000 тис. грн.;
- депозити юридичних осіб в USD – 1500 тис. грн.;
- позабалансові зобов'язання в USD – 500 тис. грн.;

Отже, сума всіх зобов'язань: $2000+1000+1500+500=5000$ тис. грн

3) Валютна позиція ВП= $8800-5000=3800$ тис. грн є відкритою довгою.

Тест підсумкового контролю

1. Курс за яким банк продає іноземну валюту і купує національну є?: а) крос-курсом; б) bid-курсом; в) offer-курсом; г) плаваючим курсом.

2. Що справедливо у випадку прямого котирування валюти?: а) курс покупця вищий, а курс продавця нижчий; б) курс продавця вищий, а курс покупця нижчий; в) курс покупця нижчий, а курс продавця вищий; г) курс продавця нижчий, а курс покупця вищий.

3. Які з суб'єктів є учасниками валютного ринку?: а) Державна податкова адміністрація; б) Національний банк України; в) валютні біржі; г) Державне казначейство.
4. Які з перерахованих операцій є операціями з міжнародних розрахунків?: а) депозитні; б) акредитив; в) інкасо; г) конверсійні.
5. Які з перерахованих операцій відносяться до конверсійних?: а) банківські перекази; б) форвардні; в) акредитив; г) ф'ючерсні.
6. Цінний папір, що містить умови на перевезення вантажів морським або річковим транспортом називається: а) опціон; б) коносамент; в) індосамент; г) ф'ючерс.
7. Які з перерахованих суб'єктів беруть участь в угоді за документарним інкасо?: а) бенефіціар; б) банк-емітент; в) репрезентуючий банк; г) неогоціуючий банк.
8. Які з перерахованих угод відносяться до строкових?: а) спот; б) своп; в) tomorrow; г) форвард.
9. Які з перерахованих угод відносяться до поточних (касових)?: а) тод; б) аутрайт; в) овернайт; г) ф'ючерс.
10. Продаж валюти на умовах спот з одночасною купівлею на умовах форвард відповідає угоді?: а) своп; б) своп-репорт; в) своп-депорт; г) спот. 11. Які з валютних угод поєднують операції спот і форвард?: а) валютні опціони; б) своп; в) ф'ючерс; г) своп-репорт.
12. За спот угодою поставка валюти здійснюється в термін?: а) в той же день; б) через день; в) через два дні; г) через три дні.
13. Яка з угод відповідає купівлі валюти за умовами спот з одночасним продажем на умовах форвард?: а) форвард-репорт; б) своп-депорт; в) своп-репорт; г) своп.
14. Де укладається ф'ючерсний контракт?: а) на валютній біржі; б) у валютній брокерській компанії; в) в уповноваженому банку; г) у приватних дилерів.
15. Яких видів бувають валютні опціони?: а) today; б) put; в) call; г) tomorrow.
16. Які з перерахованих міжнародних чеків можна передавати іншій особі за індосаментом?: а) кросовані; б) ордерні; в) підтверджені; г) на пред'явника.
17. Величина, на яку відрізняється курс купівлі чи продажу валюти від міжбанківського, називається: а) маржа; б) дисконт; в) премія; г) спред.

Практичне заняття

Тема «Операції банків із цінними паперами»

Завдання:

- 1) Дати відповіді на тести
- 2) Вирішити задачі 1-3

1. Тестовий контроль знань

1. Ринок, на якому банки можуть купувати цінні папери, не користуючись послугами інших суб'єктів фінансового ринку, називається:

- а) позабіржовий;
- б) організований;
- в) неорганізований;
- г) біржовий;
- д) немає правильної відповіді.

2. До інвестиційної діяльності банку відноситься:

- а) продаж фінансових векселів;
- б) купівля короткострокових державних облігацій на продаж;
- в) надання довгострокового кредиту підприємству;
- г) розміщення депозитних сертифікатів банку;
- д) немає правильної відповіді.

3. Для активної інвестиційної політики банку є характерним:

- а) в основному короткостроковий характер інвестицій;
- б) незначні обороти за операціями купівлі-продажу цінних паперів;
- в) високий рівень ризикованості інвестиційного портфеля;
- г) високий рівень диверсифікації інвестиційного портфеля;
- д) немає правильної відповіді.

4. Для пасивної інвестиційної політики банку є характерним:

- а) спекулятивна спрямованість операцій з цінними паперами;
- б) в основному довгостроковий характер інвестицій;
- в) низький рівень диверсифікації інвестиційного портфеля;
- г) збалансований ризик інвестиційного портфеля;
- д) немає правильної відповіді.

5. Які цілі переслідує банк при здійсненні інвестиційних операцій:

- а) отримати додатковий дохід;
- б) знизити ризики;
- в) диверсифікувати активи;
- г) розширити клієнтську базу за рахунок надання нових послуг;
- д) немає правильної відповіді.

6. За об'єктами вкладень коштів інвестиції бувають:

- а) прямими;
- б) фінансовими;

- в) реальними;
- г) довгостроковими;
- д) немає правильної відповіді.

7. За характером участі в інвестуванні розрізняють такі інвестиції:

- а) державні;
- б) прямі;
- в) реальні;
- г) непрямі;
- д) немає правильної відповіді.

8. За формами власності інвесторів розрізняють такі інвестиції:

- а) приватні;
- б) державні;
- в) фінансові;
- г) іноземні.

9. Які види ризиків властиві банківським інвестиціям в Україні?

- а) процентний;
- б) кредитний;
- в) валютний;
- г) ринковий;
- д) немає правильної відповіді.

10. Боргові цінні папери - це:

- а) облігації;
- б) акції;
- в) векселі;
- г) ф'ючерси;
- д) немає правильної відповіді.

11. Пайові цінні папери - це:

- а) опціони;
- б) облігації;
- в) акції;
- г) ощадні сертифікати;
- д) немає правильної відповіді.

12. До похідних фінансових інструментів відносяться:

- а) векселі;
- б) опціони;
- в) облігації; г) ф'ючерси;
- д) немає правильної відповіді.

13. У бездокументарній формі можуть функціонувати:

- а) векселі;
- б) деривативи;
- в) облігації;
- г) акції;
- д) немає правильної відповіді.

14. До емісійної діяльності банку відноситься:

- а) купівля державних облігацій;

- б) розміщення депозитних сертифікатів банку;
- в) перепродаж власних акцій за дорученням клієнта;
- г) організація на підприємстві проведення підписки на акції;
- д) немає правильної відповіді.

15. Яка залежність між ціною облигації і доходом від неї?

- а) пряма;
- б) зворотна;
- в) ніякої.

16. Индосамент – це:

- а) спосіб отримання доходу;
- б) протест в несплаті векселя;
- в) передавальний надпис на векселі;
- г) згода на оплату векселя;
- д) немає правильної відповіді.

17. Юридична особа, що випустила в обіг цінні папери, є:

- а) реєстратором;
- б) депозитарієм;
- в) емітентом;
- г) інвестором;
- д) немає правильної відповіді.

18. Дохід брокера складається з:

- а) різниці в ціні купівлі і продажу;
- б) посадового окладу;
- в) комісійних від клієнта;
- г) визначеного відсотка від суми угоди;
- д) немає правильної відповіді.

19. Професійна діяльність на ринку цінних паперів, що пов'язана з визначенням взаємних зобов'язань та їх заліку, це:

- а) депозитарна діяльність;
- б) дилерська діяльність;
- в) реєстраторська діяльність;
- г) кліринг;
- д) немає правильної відповіді.

20. Організації, що надають послуги по зберіганню сертифікатів цінних паперів, обліку прав власності на цінні папери це:

- а) депозитарії;
- б) реєстратори;
- в) брокери;
- г) емітенти;
- д) немає правильної відповіді.

21. Знецінення цінних паперів внаслідок росту цін на товари і послуги характерно для:

- а) кредитного ризику;
- б) процентного ризику;
- в) ринкового ризику;

- г) валютного ризику;
- д) немає правильної відповіді.

22. Зміна процентних ставок на ринку пов'язується з:

- а) ринковим ризиком;
- б) процентним ризиком;
- в) кредитним ризиком;
- г) валютним ризиком;
- д) немає правильної відповіді.

23. Допуск цінних паперів до торгів на фондовій біржі називається:

- а) лістинг;
- б) котирування;
- в) сертифікація;
- г) кліринг;
- д) немає правильної відповіді.

24. Дохід дилера складається з:

- а) різниці в ціні купівлі і продажу;
- б) посадового окладу;
- в) комісійних від клієнта;
- г) визначеного відсотка від суми угоди;
- д) немає правильної відповіді.

25. Фондова біржа – це ринок, який:

- а) здійснює торгівлю товарами;
- б) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля цінними паперами;
- в) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля нерухомим майном;
- г) регулярно функціонує і на якому здійснюється торгівля виключно державними цінними паперами та виконуються кредитні тендери НБУ;
- д) немає правильної відповіді.

2. Практичні задачі та приклади їх вирішення

Задача 1. Акціонерне товариство “Холдінгова компанія “Київміськбуд”” випустило 1 тисячу привілейованих акцій номіналом 10 грн. Мінімальний річний прибуток при емісії акцій було оголошено рівним 25% від їх номіналу. Чистий прибуток товариства складає 5000 грн. Визначити мінімальну суму, яку товариство повинно сплатити кожного року у вигляді дивідендів за привілейованими акціями та прибуток на прості акції.

Рішення:

Дивіденд на одну акцію дорівнює:

$$D_1 = 10 \cdot 25/100 = 2,5 \text{ грн.},$$

тоді величина дивіденду за всіма випущеними привілейованими акціями буде дорівнювати:

$$D_{\Sigma} = 1000 \cdot 2,5 = 2500 \text{ грн.}$$

Прибуток на прості акції – це різниця між чистим прибутком і виплаченим дивідендом за привілейованими акціями.

$$П(ЗА) = 5000 - 2500 = 2500 \text{ грн.}$$

Задача 2. В оголошенні акціонерного товариства “Укртранснафта” вказано, що дивіденди за його акціями за рік складуть 20% річних за простими акціями та 30% за привілейованими акціями. Визначити суму дивіденду на одну привілейовану акцію номіналом 5 тис. грн. і одну звичайну номіналом 1 тис. грн. Визначити дивідендний вихід, якщо дохід на просту акцію складає 200 грн.

Рішення:

Сума дивіденду на одну привілейовану акцію буде дорівнювати:

$$D_1 = 0,3 \cdot 5000 = 1500 \text{ грн}$$

Сума дивіденду на одну просту акцію буде дорівнювати:

$$D_2 = 0,2 \cdot 1000 = 200 \text{ грн.}$$

Величина виплаченого дивіденду характеризується дивідендним виходом, який розраховується за формулою:

$$\text{дивідендний вихід} = \frac{\text{дивіденд на акцію}}{\text{дохід на акцію}}$$

Тоді дивідендний вихід за простими акціями буде дорівнювати:

$$D_{\Sigma} = \frac{200}{200} = 1 \text{ або } 100\%$$

Задача 3. У річному звіті АТ “Акціонерний комерційний банк “Капітал”” за поточний рік наведені наступні дані на одну акцію (у грн.): ціна за книгами - 27,67; діапазон ринкових цін протягом року - 33,275 - 8,125; дохід на акцію - 1,56. Визначити діапазон зміни протягом року цінності акції та коефіцієнт котирування.

Рішення:

Цінність акцій з урахуванням їх попиту на ринку характеризується показником P/E (Price to Earning ratio):

$$P / E = \frac{\text{ринкова ціна акції}}{\text{дохід на акцію за рік}}$$

Цей показник використовується для порівняльної оцінки якості акцій різноманітних акціонерних товариств. Крім того, для оцінки якості акцій на ринку використовується коефіцієнт котирування:

$$\text{коефіцієнт котирування} = \frac{\text{ринкова ціна акції}}{\text{книжна (ооблікова) ціна}}$$

Книжна ціна характеризує частку власного капіталу акціонерного товариства, що припадає на одну акцію, і складається з номінальної вартості, частки емісійного прибутку (накопиченої різниці між ринковою ціною проданих акцій та їх номінальною вартістю) і частки нагромадженого прибутку, вкладеного в розвиток акціонерного товариства.

Цінність акції (показник P/E) банківського АТ “Акціонерний комерційний банк “Капітал”” протягом року становила

$$\text{від } 8,125/1,56 = 5,208 \text{ до } 33,375/1,56 = 21,394$$

Коефіцієнт котирування знаходився в межах

$$\text{від } 8,125/27,67 = 0,294 \text{ до } 33,275/27367 = 1,203$$

Задача 4. У газеті «Цінні папери України» від 16 лютого поточного року наведені наступні дані про акції ВАТ комерційного банку “Південкомбанк” : номінал акції 10 грн., курсова вартість – 4,3 грн., сума дивіденду на акцію за III квартал попереднього року – 5 грн. Визначити цінність акції та коефіцієнт її котирування, якщо весь прибуток на акцію був сплачений у вигляді дивіденду.

Рішення:

Так як дивідендний вихід склав 100% (весь прибуток на акцію був сплачений у вигляді дивіденду), то дохід на акцію за III квартал склав 5 грн. Вважаючи цей прибуток середнім щоквартальним за рік, одержуємо для річного прибутку на акцію суму:

$$5 \times 4 = 20 \text{ грн.}$$

Отже, цінність акції (показник P/E) буде дорівнювати:

$$4,3/20 = 0,215$$

Вважаючи далі книжну ціну акції рівною її номінальній вартості, одержуємо для коефіцієнта котирування акції значення: $4,3/10 = 0,43$.

Задача 5. Визначити розмір прибутку та цінність акції, якщо дивідендний вихід ВАТ “Запорізький автомобільний завод” складає 50%. За даними поточного року на акції номіналом 10 грн. курсова вартість дорівнює 4,3 грн., а сума дивіденду на акцію за один квартал попереднього року складає 5 грн.

Рішення:

Якщо дивідендний вихід склав 50%, то прибуток на акцію у III кварталі дорівнює:

$$5/0,5 = 10 \text{ грн.}, \text{ то за рік: } 10 \cdot 4 = 40 \text{ грн.}$$

Отже, цінність акції товариства становитиме:

$$4,3/40 = 0,1075$$

Задача 6. Акції ЗАТ “Харків-вовна” номіналом 1 тис. грн. продавалися на початку року за курсовою вартістю 4 тис. грн. за акцію. Дивіденд за рік був оголошений у розмірі 10% річних. Визначити реальну прибутковість за рівнем дивідендів акцій, куплених на початку року.

Рішення:

Якщо прибутки, одержані в процесі фінансової операції, реінвестуються, у формулах для визначення прибутковості треба враховувати весь отриманий прибуток. Реальна прибутковість акцій за рівнем дивіденду залежить від того, наскільки ціна їхньої купівлі відрізняється від номіналу, виходячи з якого українські акціонерні товариства оголошують дивіденд.

Сума дивіденду на акцію за рік складе:

$$D = 0,1 \cdot 1000 = 100 \text{ грн.}$$

Прибутковість за рівнем дивіденду визначається відношенням розміру дивіденду до курсової вартості акції.

$$P = 100/4000 = 0,025 \text{ або } 2,5\%.$$

Задача 7. ЗАТ “Подільське борошно” на акції номіналом 10 тис. грн., курсова вартість яких на початку року була рівна 40 тис. грн., сплатила за рік дивіденди в розмірі 14% річних. Курс долара на початку року складав 5,6 грн./\$, а на кінець року 5,7 грн./\$. Визначити реальну прибутковість за рівнем дивіденду акцій.

Рішення:

Дивіденд за акціями товариства за рік склав:

$$D = 0.14 \times 10 = 1,4 \text{ тис. грн.}$$

Дохідність операції з акціями за рівнем дивіденду можна визначити за формулою для ефективної ставки відсотків:

$$I_e = w/p \times n,$$

де w – дохід від фінансової операції;

p – початкова сума;

n – період.

$$I_e = \frac{40 \cdot (1 + 1 \times 0.14) - 40}{40 \times 1} = 0.035$$

Вартість акцій у доларах на початку року була:

$$P\$ = 40/5.6 = 7,1 \text{ дол.}$$

Величина річного дивіденду за акціями в доларах склала:

$$D\$ = 40/5,7 = 7 \text{ дол.}$$

Реальна прибутковість акцій корпорації за рівнем дивіденду за рік у доларах, таким чином, дорівнювала:

$$I_{e\$} = 7/7,1 = 0,98 \text{ або } 98\%.$$

Задача 8. Акціонерний комерційний банк “Імплексбанк” на акції номіналом 1 тис. грн., курсова вартість яких на початку року становила 2 тис. грн, виплачувала дивіденди щокварталу за ставками 13, 16, 20 і 26% річних відповідно. Курс долара на початку року складав 4,6 грн./\$, а в кінці кожного наступного кварталу - 5.8, 5,1, 5,3 і 5,5 грн./\$ відповідно. Визначити прибутковість за рівнем дивіденду акцій, куплених на початку року.

Рішення:

Розмір дивіденду за акціями товариства щоквартально складає:

1	кв.:	0,25 × 0,	13 × 1000	=	325	грн.;
II	кв.:	0,25 × 0,16 × 1000		=	400	грн.;
III	кв.	:0,25 × 0,2 × 1000		=	500	грн.;
IV	кв.:	0,25 × 0,26 × 1000		=	650	грн.

Тоді розмір дивідендів за рік:

$$325 + 400 + 500 + 650 = 1875 \text{ грн.}$$

Так як прибутковість за рівнем дивіденду визначається відношенням розміру дивіденду до курсової вартості акції, тоді

$$I_e = 1875/2000 = 0,9375 \text{ або } 93,75\%.$$

Задача 9. Облігації АТ “Вінницянафтопродукт” номіналом 25 грн. продається за ціною 24,5 грн. Визначити курс облігацій. Як зміниться ціна облігації, якщо курс облігації зменшиться на 5%.

Рішення:

Курс облігації (K_o) визначається відношенням ринкової ціни облігації до номіналу (N).

$$R_o = \frac{24,5}{25} \times 100 = 98$$

Ціна облігації при заданому їх курсі дорівнює:

$$P = K_o \square N/100$$

Якщо курс облігації зменшиться на 5%, то ціна облігації буде дорівнювати:

$$P = (98 - 98 \square 0,05) \square 25/100 = 23,3 \text{ грн.}$$

Задача 10. Курс короткострокових облігацій ВАТ “Вінницький пивзавод” номіналом 100 грн. дорівнює 77,5. Визначити ціну облігацій. Як зміниться курс облігації, якщо ціна на облігації збільшиться на 10%.

Рішення:

Ціна облігації при заданому курсі буде дорівнювати:

$$P = 77,5 \square 100/100 = 77,5 \text{ грн}$$

Курс облігації визначається за наступною формулою:

$$K_o = P/N$$

Якщо ціна на облігації збільшиться на 10%, то курс облігації дорівнюватиме:

$$K_o = 77,5 \square 1,1 \square 100/100 = 85,2,$$

тобто курс облігації збільшиться на 7,7 (85,2 – 77,5).

Задача 11. Прибуток за облігаціями товариства з обмеженою відповідальністю “Будмеханізація” номіналом 10000 грн. виплачується два рази на рік, виходячи з 45% річних. Визначити суму прибутку при кожній виплаті. Як зміниться прибуток якщо виплати будуть чотири рази на рік з розрахунку 50% річних.

Рішення:

Сума прибутку виходячи з 45% річних:

$$I_1 = 0,5 \times 0,45 \times 10000 = 2250 \text{ грн.}$$

Якщо виплати будуть чотири рази на рік з розрахунку 50% річних, то сума прибутку буде дорівнювати

$$I_2 = 0,25 \times 0,5 \times 10000 = 1250 \text{ грн.}$$

Задача 12. Державні короткострокові облігації номіналом 1 тис. грн. і терміном обертання 91 день продаються за курсом 87,5. Визначити суму прибутку від покупки 10 облігацій та прибутковість фінансової операції для розрахункової кількості днів у році, рівної 365.

Рішення:

Якщо відсотки за облігаціями не виплачуються, джерелом прибутку від їхнього придбання буде різниця між ціною викупу (номіналом) і ціною покупки. Різницю цих цін називають дисконтом, а самі облігації - дисконтними. До таких облігацій належать державні короткострокові зобов'язання (ДКЗ). Прибуток від покупки таких облігацій буде рівний:

$$W = N - P = N - P_k \times N/100 = N (1 - P_k/100)$$

Тоді прибуток від покупки однієї облігації

$$W_1 = 1000 \times (1 - 87,5/100) = 125 \text{ грн.}$$

Прибуток від купівлі 10 облігацій складе

$$W \Sigma = 10 \times 125 = 1250 \text{ грн.}$$

Прибутковість покупки за ефективною ставкою простих відсотків розраховується наступним чином:

$$I_e = \frac{100 - 87,5}{87,5} \times \frac{365}{91} = 0,573$$

Задача 13. 5 облігацій АТ “Чернігівсортнасіллявоч” номіналом 10 тис. грн. і терміном 10 років куплені за курсом 94. Відсотки за облігаціями виплачуються в

кінці терміну за складною ставкою 25% річних. Визначити загальний прибуток від фінансової операції та її прибутковість.

Рішення:

Прибуток від покупки довгострокових облігацій з виплатою відсотків буде складатися з суми отриманих відсотків і різниці між ціною їхнього погашення (номіналом) і ціною покупки. Якщо відсотки по облігації сплачуються в кінці терміну, то при їхньому нарахуванні за ставкою складних відсотків g сума процентних грошей при погашенні облігації через n років складе:

$$I = N(1 + g)^n - N$$

Якщо облігація була куплена за ціною P , загальний прибуток від неї буде дорівнювати:

$$W = I + N - P = N \square (1+g)^n - P = N \square [(1 + g)^n - Pk/100]$$

Прибутковість покупки облігації у вигляді ефективної ставки складних відсотків буде рівна:

$$I_e = \sqrt[n]{1 + \frac{W}{P}} - 1 = \frac{1 + g}{\sqrt[n]{\frac{P}{100}}} - 1$$

Прибуток від однієї облігації

$$W_1 = 10000 \square [(1 + 0,25)^{10} - 94/100] = 83732 \text{ грн.}$$

Прибуток від 5 облігацій

$$W \Sigma = 5 \square 83\,732 = 418\,660 \text{ грн.}$$

Тоді прибутковість покупки облігацій:

$$I_e = \frac{1 + 0,25}{\sqrt[10]{\frac{94}{100}}} - 1 = 0,26$$

Задача 14. Дивіденд на акцію АТВТ “Макіївський універмаг” за рік склав 4,5 тис. грн. Банківська ставка закладами дорівнює 10% річних. Винагорода за ризик покупцю за прогнозованими даними може бути 5%, 10% або 15%. Визначити теоретичну ціну акції.

Рішення:

Теоретична ціна акції для покупця буде дорівнювати:

$$P = D / r,$$

де D – розмір дивіденду;

r – норма прибутку, яка в даному випадку буде дорівнювати сумі банківської ставки за вкладом та відсотку ризику.

$$P_1 = 4500/15 = 300 \text{ грн.}$$

$$P_2 = 4500/20 = 225 \text{ грн.}$$

$$P_3 = 4500/25 = 180 \text{ грн.}$$

Задача 15. Акції корпорації номіналом 1 тис. грн. були куплені за ціною 2,5 тис. грн. за півроку до виплати дивіденду. Дивіденд за акціями за рік був проголошений у розмірі 10% річних. Після оголошення про виплату дивідендів курс акцій склав 2,8 тис.грн. Визначити поточну прибутковість акцій у вигляді ефективної ставки відсотків.

Рішення:

Розмір річного дивіденду за акцією дорівнює

$$D = 0,1 \cdot 1000 = 100 \text{ грн}$$

Поточна прибутковість акції за термін з моменту її покупки визначається сумою річного дивіденду і можливим прибутком від продажу акції:

$$\Pi = \frac{100 + 2800 - 2500}{2500 \cdot 0,5} = 0,32$$

тобто поточна прибутковість складає 32%.

Практичне заняття

Тема «Операції банків в іноземній валюті»

Завдання:

- 1.дати відповідь на тести**
- 2. Рішення задачі**

1.Тестовий контроль знань

1. Здатність валюти обмінюватися на інші валюти називається:

- а) валютний курс;**

- б) валютний паритет;
- в) конвертованість;
- г) форвардний курс;
- д) немає правильної відповіді.

2. Який вирішальний чинник визначення конвертованості валюти:

- а) величина золотого запасу;
- б) економічна могутність держави;
- в) стабільність валюти;
- г) військовий потенціал країни;
- д) немає правильної відповіді.

3. Співвідношення між двома валютами, яке виникає відносно третьої валюти називається:

- а) фіксінг;
- б) спот-курс;
- в) крос-курс;

- г) форвардний курс.
- д) немає правильної відповіді.

4. При прямому котируванні валюти:

- а) вартість національної валюти виражають в іноземній валюті;
- б) вартість іноземної валюти виражають у національній грошовій одиниці;
- в) вартість іноземної валюти виражають у національній грошовій одиниці через третю валюту;
- г) вартість національної валюти виражають в іноземній валюті через третю валюту;
- д) немає правильної відповіді.

5. Переважна частина операцій купівлі-продажу валюти у світовому масштабі здійснюється:

- а) на валютних біржах;
- б) на міжбанківському валютному ринку;
- в) на фінансових секціях товарних бірж;
- г) між центральними банками різних країн;
- д) немає правильної відповіді.

6. Угоди з торгівлі валютою «спот» відносяться до:

- а) касових;
- б) строкових;
- в) форвардних;
- г) ф'ючерсних;
- д) немає правильної відповіді.

7. До строкових угод на валютному ринку відносяться:

- а) форвард;
- б) опціон;
- в) ф'ючерс;
- г) спот;
- д) немає правильної відповіді.

8. До валютних цінностей відносять:

- а) іноземна валюта готівкою;
- б) платіжні документи в іноземній валюті;
- в) цінні папери в іноземній валюті;
- г) банківські метали;
- д) всі відповіді правильні;
- е) немає правильних відповідей.

9. Основними документами, що визначають загальні принципи валютного регулювання в Україні, є:

- а) Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»;
- б) Декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю»;
- в) Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті»;
- г) Закон України «Про єдиний митний тариф»;
- д) немає правильної відповіді.

10. Уповноважений банк - це:

- а) Національний банк України;
- б) будь-який комерційний банк, що має генеральну ліцензію НБУ на проведення валютних операцій, і здійснює валютний контроль;
- в) Державний експортно-імпортний банк України;
- г) будь-який комерційний банк;
- д) немає правильної відповіді.

11. Чи може банк стягувати з клієнтів комісію за виконання функцій агента валютного контролю:

- а) так;
- б) ні;
- в) так, за умови погодження з НБУ;
- г) немає правильної відповіді.

12. Комерційні банки в Україні мають право здійснювати валютні операції:

- а) у відповідності до їх установчих документів з моменту реєстрації;
- б) якщо вони отримали індивідуальну ліцензію НБУ;
- в) якщо вони отримали генеральну валютну ліцензію НБУ.
- г) якщо визначені економічні нормативи відповідають встановленим вимогам НБУ щодо здійснення валютних операцій;
- д) немає правильної відповіді.

13. При здійсненні яких операцій банку необхідно отримати індивідуальну ліцензію НБУ?

- а) здійснення неторговельних операцій з валютними цінностями;
- б) відкриття коррахунку іноземному банку;
- в) купівля готівкової іноземної валюти за кордоном;
- г) операції з банківськими металами на валютному ринку України та міжнародних ринках;
- д) немає правильної відповіді.

14. Рахунок типу "П" це:

- а) рахунок, який відкриває НБУ в іноземних комерційних банках;
- б) рахунок, що відкривається комерційними банками вітчизняним дипломатичним представництвам;

- в) рахунок, що відкривається уповноваженим банком представництвом іноземних компаній, що не займаються підприємницькою діяльністю в Україні;
- г) рахунок, що відкривається вітчизняними компаніями за кордоном;
- д) немає правильної відповіді.

15. Рахунок типу “Н” це:

- а) рахунок, який відкриває НБУ в іноземних комерційних банках;
- б) рахунок, що відкривається комерційними банками дипломатичним представництвом;
- в) рахунок, що відкривається уповноваженим банком представництвом іноземних компаній, що не займаються підприємницькою діяльністю в Україні;
- г) рахунок, що відкривається вітчизняними компаніями за кордоном;
- д) немає правильної відповіді.

16. Для здійснення валютно-касового обслуговування банки можуть створювати:

- а) обмінні пункти для купівлі-продажу іноземної валюти;
- б) сховища національної валюти;
- в) операційну касу для здійснення розрахунків між національними підприємствами;
- г) немає правильної відповіді.

17. До форм міжнародних розрахунків відносять:

- а) платіжне доручення;
- б) інкасо;
- в) банківський переказ;
- г) чек;
- д) немає правильної відповіді.

18. Поставка валюти “тод” означає:

- а) поставка валюти відбувається наступного робочого дня;
- б) поставка валюти відбувається сьогодні;
- в) поставка валюти відбувається на другий робочий день з дня укладення угоди;
- г) поставка валюти відбудеться на вимогу покупця;
- д) немає правильної відповіді.

19. До банківських металів прийнято відносити:

- а) паладій;
- б) платина;
- в) срібні монети;
- г) всі відповіді вірні;
- д) немає правильної відповіді. 49

20. Купувати та продавати банківські метали на міжбанківському валютному ринку України мають право:

- а) фізичні особи;
- б) державні підприємства;
- в) юридичні підприємства;
- г) Національний банк України;
- д) немає правильної відповіді.

21. Протягом якого часу має бути використана іноземна валюта, що придбана на міжбанківському валютному ринку?

- а) 5 днів;
- б) 10 днів;
- в) 1 місяця;
- г) 15 днів;
- д) немає правильної відповіді.

22. Здійснювати операції з торгівлі іноземною валютою на міжбанківському ринку України можуть:

- а) страхові компанії із відповідною ліцензією;
- б) консалтингові компанії;
- в) уповноважені банки;
- г) НБУ;
- д) немає правильної відповіді.

23. Які з наведених операцій відносять до активних операцій банку:

- а) купівля банківських металів;
- б) відкриття та ведення коррахунків у банківських металах у банках нерезидентах;
- в) отримання міжбанківських кредитів у банківських металах;
- г) розміщення міжбанківських депозитів у банківських металах;
- д) немає правильної відповіді.

24. Рахунок „Лоро” це:

- а) кореспондентський рахунок банку-резидента в банку-нерезиденті;
- б) рахунок бану-нерезидента в банку-резиденті;
- в) немає правильної відповіді.

25. Комерційним банкам заборонено:

- а) випускати ощадні сертифікати у банківських металах;
- б) надавати та отримувати банківські метали у заставу;
- в) надавати та отримувати міжбанківські кредити у банківських металах;
- г) зберігати банківські метали у банках банках-нерезидентах;
- д) немає правильної відповіді.

2. Приклад задачі

Клієнт звертається в банк 26.11 з пропозицією про угоду FRA по депозиту в сумі 500 000 доларів США на період 60 днів, починаючи з 26.12. 26.11. ставка по доларах США складала: LIBOR (30 днів) – 6,0 % , LIBOR (90 днів) – 6,09 %.

Визначити форвардну ставку. Розрахунок зробити за системою: база – 360 днів, у кожному місяці 30 днів.

Розв'язання : Для розв'язання задачі застосовується формула нарощення відсотків.

1) Банк залучає кошти на форвардний період під чинну ставку. Витрати залучення складуться: $0,06 \times (30 / 360) \times 500\,000 = 2\,500$ доларів США

2) Банк розміщає кошти на загальний період контракту, за що одержує прибуток: $0,0609 \times (90 / 360) \times 500\,000 = 7\,612,5$ доларів США

3) Різниця між прибутками від розміщення коштів і витратами складає: $7\,612,5 - 2\,500 = 5\,112,5$ доларів США Ці кошти можуть бути виплачені клієнту за форвардною депозитною угодою.

4) З урахуванням тривалості контрактного періоду цей розмір перетворюється у форвардну ставку: $5\,112,5 \times 500\,000 \times (360 / 60) \times 100\% = 6,135\%$

Практична робота за темою "Впровадження електронних платежів через пластикові картки" :

Назвіть та дайте короткий опис поданих зразків платіжних карт за наступними ознаками:

- 1) За характером власника;
- 2) За типом носія ідентифікаційної інформації;
- 3) За методом нанесення ідентифікаційних даних на картку;
- 4) За ступенем пільг для користувачів (категорій клієнтів).

Практичне заняття

Тема: Особливості класифікації банківських операцій

Методичні вказівки виконання завдання:

Усі банківські операції відображаються окремими статтями в балансі комерційного банку і тому їх прийнято поділяти на пасивні й активні.

Пасивні операції - це операції з мобілізації ресурсів комерційного банку.

Активні операції - це операції з розміщення мобілізованих комерційним банком ресурсів у кредити, інвестиції та інші активні операції.

Обов'язкова умова складання балансу – це рівність підсумків Активу та Пасиву

Активи (відбиваються ліворуч) і пасиви (відбиваються праворуч) представлені в балансі в порядку зниження їхньої ліквідності. Для того, щоб спростити аналіз балансу, його трансформують у консолідований. Баланс, як миттєвий знімок, дає можливість оцінити активи, зобов'язання і капітал банку в конкретний момент часу. Баланс – це зведена таблиця, що дає уявлення про фінансовий стан, характер, структуру і розміри операцій банку на відповідну дату.

У пасиві балансу відбиваються власні кошти і зобов'язання банку, в активі – розміщені кошти або зобов'язання банку. В активі балансу відбиваються також наявні кошти, що спочатку виникають як еквівалент проданих акцій, тобто зобов'язань самого банку. У значній своїй частині ці наявні кошти втілюються потім у власність банку – необхідні матеріальні блага. Готівка збільшується знову тоді, коли банк починає функціонувати як депозитна установа, тобто починає приймати внески.

Особливе значення в балансовій структурі належить обов'язковим резервам. Вони встановлюються законом для всіх установ, що приймають внески і видають позички. Коли позички повертаються (сплачуються), касова готівка банку знову збільшується, як і його потенційна здатність надавати нові позички. Ефект створення додаткових засобів виникає і при покупці банком державних цінних паперів (облігацій, білетів державної скарбниці). Але в будь-якому випадку здатність системи комерційних банків створювати нові гроші обмежена загальною сумою резервів.

Слово «пасив» у балансі означає, що банк, одержавши майнові засоби від кредиторів і пайовиків, опиняється стосовно них у положенні боржника.

Тому, скільки в справі мається майнових засобів, стільки є в банку і зобов'язань, вважаючи в числі останніх і борг пайовикам, вимірюваний сумою капіталу.

Актив = Пасив

або

Актив = Зобов'язання + Власний капітал.

Дослідження структури балансу комерційного банку варто починати з пасиву, що характеризує джерела коштів, тому що саме пасивні операції в значній мірі визначають умови, форми і напрямки використання банківських ресурсів, тобто склад і структуру активів. При цьому слід зазначити, що пасивні операції історично відігравали первинну роль стосовно активних, тому що необхідною умовою для здійснення активних операцій є достатність коштів банку, зазначених у пасиві.

Пасиви банку можна розділити на дві групи:

- 1) власний капітал (і віднесенні до нього статті), що одержується за рахунок первинної емісії цінних паперів комерційного банку і відрахувань від прибутку, що йдуть на формування або збільшення фондів;
- 2) залучені і позикові кошти, що одержуються за рахунок депозитних операцій банку і кредитів від інших юридичних осіб.

Пасивні операції дозволяють залучати в банки кошти, що вже знаходяться в обороті, а нові ресурси створюються банківською системою в результаті активних кредитних операцій.

Капітал банку здійснює наступні функції:

- 1) компенсує поточні втрати, тим самим служить захистом від банкрутства;
- 2) підтримує довіру клієнтів і переконує кредиторів у своїй фінансовій силі;
- 3) забезпечує необхідні умови для функціонування банку і його організаційного росту;
- 4) є основою для встановлення регулювальними органами нормативів, що визначають контрольні нормативи діяльності банку.

До зобов'язань банку відносяться:

- 1) залишки на кореспондентських рахунках банків;

- 2) залишки на поточних рахунках клієнтів;
  - 3) депозити – термінові і до запитання;
  - 4) міжбанківські кредити, у тому числі отримані від НБУ;
  - 5) залишки на рахунках обліку випущених банком боргових зобов'язань, що звертаються на ринку;
- б) кредиторська заборгованість.

Актив – це об'єкт, що контролюється банком дає доход чи може бути вимінаний на інший об'єкт, що дає доход.

Всі активні операції банку є ризикованими, однак вони забезпечують йому значну частину доходів.

Ціль дослідження активних операцій визначається шляхом аналізу по вертикалі динамічних змін у структурі активів. На основі оцінки по горизонталі шляхом порівнювання даних за різні періоди аналізуються зміни в динаміці.

Аналіз структури активних операцій банку являє собою аналіз напрямків використання його ресурсів. Перевірка й аналіз активних операцій відносяться до найбільш тривалої і важливої стадії аналізу діяльності комерційних банків, тому, що структура і якість активів у значній мірі обумовлюють ліквідність і платоспроможність банку й у кінцевому рахунку його надійність.

Працюючі активи – це видані позички, у тому числі прострочені, вкладення в цінні папери, кошти для участі в господарській діяльності інших організацій, лізинг, факторинг, дебітори по акредитивах по іноземних операціях, дебітори по виданих гарантіях і акцептам, розрахунки по іноземних операціях. Тобто працюючі активи – це такі, котрі дають банку доход.

Ліквідність оцінюється на основі здатності банку перетворювати свої активи в грошові чи інші платіжні кошти для оплати пропонованих зобов'язань у випадку, якщо наявних платіжних коштів для цього недостатньо.

Банки повинні мати доступні ліквідні активи, які можна легко перетворити в готівку, або мати можливість збільшити свої фонди при першій же вимозі виконати зобов'язання.

Структуру банківських операцій характеризує наступна схематична таблиця:

Таблиця АКТИВНІ Й ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

<p>Актив Грошові активи: Кошти в касі. Кошти на кореспондентському рахунку в НБУ. Кошти на кореспондентських рахунках в інших банках (на рахунках НОСТРО).</p>	<p>Пасив Власні ресурси: Статутний фонд. Резервний фонд. Страховий фонд. Фонди економічного стимулювання. Інші фонди спеціального призначення. Нерозподілений прибуток</p>
<p>Кредитний портфель: Усі кредити, видані юридичним особам у національній та іноземній валюті (в тому числі прострочені та пролонговані). Всі кредити, видані фізичним особам (в тому числі прострочені та пролонговані). Міжбанківські кредити надані у тому числі прострочені та пролонговані)</p>	<p>Залучені ресурси: Кошти вкладників (юридичних та фізичних осіб) на рахунках до запитання (поточних, депозитних). Кошти банків-кореспондентів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку (на рахунках ЛОРО). Кошти вкладників на строкових депозитних рахунках. Депозити, залучені від інших банків</p>
<p>Інвестиційний портфель: Вкладення в державні цінні папери Вкладення в корпоративні цінні папери Вкладення в статутні фонди дочірніх підприємств та організацій</p>	<p>Позичені ресурси: Кредити, отримані від інших банків Кредити, отримані від НБУ Боргові цінні папери банку (облігації)</p>
<p>Інші активи: Основні засоби, товарно-матеріальні та нематеріальні активи</p>	

Завдання .

На основі показників, наведених нижче у тис. грн., побудувати умовний баланс банку:

1. Статутний капітал 7500 П
2. Нерозподілений прибуток 5572 П
3. Кошти в касі та на коррахунку в НБУ 8808 А
4. Кошти, на коррахунках в інших банках 68607 А
5. Залишки на поточних рахунках клієнтів банку 40009 П
6. Переоцінка основних засобів 25 П
7. Цінні папери на продажі 7886 А
8. Кредити та заборгованість клієнтів 20377 А
9. Кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку 40457 П
10. Капіталізовані дивіденди 4200 П
11. Резерви 839 П
12. Довгострокові вкладення в дочірні установи 153 А
13. Основні засоби та нематеріальні активи 1083 А
14. Боргові цінні папери, емітовані банком 1552 П
15. Нараховані доходи до отримання 964 А
16. Нараховані витрати до сплати 408 П
17. Інші активи 559 А
18. Інші зобов'язання 7128 П
19. Вклади та строкові депозити 450 П

Розв'язок:

- 1. До **активів банку** відносяться наступні суми:

$$8808 + 68607 + 7886 + 20377 + 153 + 1083 + 964 + 559 \text{ Баланс} = 108437$$

- 2. До **пасивів банку** відносяться наступні суми:

$$40754 + 40009 + 450 + 1552 + 408 + 7128 + 7500 + 4200 + + 839 + 25 + 5572$$

Баланс = 108437, у тому числі:

- - власний капітал = $7500 + 4200 + 839 + 25 + 5572 = 18136$;
- - зобов'язання = $40754 + 40009 + 450 + 1552 + 408 + 7128 = 90301$, з них позичені ресурси складають 1552, а всі інші кошти - це залучені ресурси.

Задача 2

На основі спрощеного балансового звіту банку (в ум. гр. од.) скласти результативні балансові звіти А, Б, В, Г після здійснення кожної операції. При цьому вихідний балансовий звіт передує кожній операції:

- а) гроші за розрахунковим чеком на суму 50 гр. од., отримані одним з вкладників банку та покладені ним в інший банк.
- б) вкладник зняв зі свого рахунку готівкою 50 гр. од. Банк відновив втрату своєї готівки, отримавши її в розмірі 50 гр. од. в НБУ.
- в) розрахунковий чек на суму 60 гр. од., наданий іншим банком, розміщено у даному банку.
- г) банк продав державні цінні папери (ОВДП) на суму 100 гр. од. Вихідні дані:

Статті балансового звіту	Вихідні дані в ум. гр. од.
Активи: Каса банку	100
Резерви	200
Кредити	500
Цінні папери	200
Баланс	1000
Пасиви:	900
Залишки на поточних рахунках та депозити	100
Власний капітал	
Баланс	1000

Розв'язок:

Статті балансового звіту	Зміни у звітних даних (+,-)	Результативні дані	Зміни у звітних даних (+,-)	Результативні дані	Зміни у звітних даних (+,-)	Результативні дані	Зміни у звітних даних (+,-)	Результативні дані
Активи:								
Каса банку	-	100	-50	100	-	100	-	100

			+50					
Резерви	-50	150	-50	150	+60	260	+100	300
Кредити	-	500	-	500	-	500	-	500
Цінні папери	-	200	-	200	-	200	-100	100
Баланс	-50	950	-50	950	+60	1060	0	1000
Пасиви:								
Залишки на поточних рахунках та депозити	-50	850	-50	850	+60	960	-	900
Власний капітал	-	100	-	100	-	100	-	100
Баланс	-50	950	-50	950	+60	1		

Практичне заняття

Тема: Процес управління ризиками, що виникають в процесі банківської діяльності. Фінансова стійкість банків.

Мета: опанувати теоретичні засади банківських ризиків та особливості процес управління ризиками, що виникають в процесі банківської діяльності; ознайомитись із організація та функціонуванням системи ризик-менеджменту в банку; вивчити методи управління банківськими ризиками та особливості контролю за банківськими ризиками; з'ясувати економічну сутність фінансової стійкості банків, фактори впливу на неї, способи її забезпечення; навчитись здійснювати Оцінка ресурсної бази банку з позицій ліквідності, платоспроможності та економічної стійкості банківської установи.

Завдання: Дати письмові відповіді на контрольні питання.

Контрольні питання:

1. Теоретичні засади банківських ризиків.
2. Процес управління ризиками, що виникають в процесі банківської діяльності.

3. Організація та функціонування системи ризик-менеджменту в банку.
4. Ідентифікація та оцінювання банківських ризиків.
5. Методи управління банківськими ризиками.
6. Контроль за банківськими ризиками.
7. Економічна сутність фінансової стійкості банків та фактори впливу на неї. 8. Системи та методи оцінки фінансової стійкості банків.
9. Фінансова звітність та оцінювання прибутковості комерційного банку.
10. Методи оцінювання фінансової стійкості банків та управління їхньою ліквідністю.
11. Регулювання діяльності банків для забезпечення їхньої фінансової стійкості.
12. Обов'язкове резервування як метод підтримання фінансової стійкості банку.

КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА

з дисципліни

"БАНКІВСЬКІ ОПЕРАЦІЇ"

для студентів спец. 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Вступ

Банківська система, яка є основою фінансово-кредитних відносин, відіграє важливу роль у реформуванні економічної структури держави. Виступаючи важливим елементом відтворення структури економіки, банківські інститути організовують рух та перерозподіл ресурсів суспільства в їх грошовому виразі. Саме банки виконують важливу функцію мобілізації тимчасово вільних коштів

і перетворення їх у реальний капітал за допомогою здійснення різноманітних кредитних, інвестиційних та інших операцій, забезпечуючи таким чином потребу економіки в додаткових ресурсах.

Формування та успішне функціонування банківської системи України, входження вітчизняних фінансово-кредитних інститутів у міжнародний бізнес значною мірою залежить від кваліфікації та знань банківських працівників.

Контрольні завдання проводяться з метою перевірки знань та вмінь, що отримані під час вивчення навчальної дисципліни "Банківські операції".

Завдання контрольної комплексної роботи складається з двох частин:

1 Виконання тестових завдань.

1. Практичної задачі

Сформульовані варіанти контрольних робіт дозволяють охопити повне коло питань з навчальної дисципліни "Банківська система" відповідно до структури робочої програми.

Контрольні завдання

Варіант 1

1. Тести:

1. Банківська система - це:

а) організація, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок отриманих коштів підприємств, організацій, населення й інших кредитних ресурсів;

б) сукупність банківських організацій, які діють на підставі чинних законів згідно з покладеними на них функціями та загальними принципами організації банківської справи;

в) основна ланка кредитної системи країни, до якої входять кредитні установи, які здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на підставі комерційного розрахунку.

2. В залежності від економічного складу всі види діяльності комерційних банків поділяють на:

а) пасивні операції;

б) активні операції;

в) послуги;

г) всі відповіді правильні;

д) правильної відповіді немає.

3. Активні операції - це:

а) операції банку по розміщенню вільних коштів з метою отримання прибутку;

б) операції банку по формуванню власних коштів з метою отримання прибутку;

в) операції банку, за які він отримує відповідну грошову винагороду.

4. Робочі активи - це:

а) кошти на кореспондентському рахунку, в касі, розміщені в інших банках;

б) кошти, які можуть бути трансформовані в готівку;

в) фінансові операції по розміщенню вільних коштів.

5. Пасивні операції - це:

1. фінансові операції по розміщенню вільних коштів з метою отримання прибутку;

б) операції, за допомогою яких комерційний банк формує свої ресурси.

6. Високоліквідні активи - це:

а) кошти на кореспондентському рахунку, в касі, вкладені в майно;

б) кошти, вкладені в цінні папери;

в) кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані в готівкові кошти.

2. Задача. Комерційний банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 8000 тис. шт. номінальною вартістю 20 грн., привілейованих акцій загальною кількістю 200 тис. шт. номіналом 20 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1500 тис. звичайних акцій були продані за ціною 24 грн. за одну акцію, 80 тис. привілейованих акцій були продані за ціною 30 грн. за акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

Варіант 2

1. Тести:

1. Письмове розпорядження клієнта банку, який його обслуговує, на перерахування відповідної суми грошових коштів зі свого рахунку:

- а) розрахунковий чек;
- б) платіжна-вимога доручення;
- в) платіжне доручення;
- г) безвідзивний акредитив;
- г) об'ява на внесення готівки.

2. Найбільша кількість готівкових коштів знаходить до комерційного банку від:

- а) торговельної виручки; б) вкладів громадян;
- в) сплати комунальних послуг;
- г) від транспортних підприємств.

3. До реквізитів простого векселя не відносять :

- а) найменування платника; б) найменування "вексель"; в) строк платежу;
- г) просте і нічим не зумовлене зобов'язання сплатити певну суму.

4. Банківські рахунки в іноземній валюті бувають:

- а) бюджетні; б) поточні; в) анонімні;
- г) усі відповіді правильні.

5. Вид акредитива, відповідно до якого заздалегідь бронюються кошти в повній сумі на окремому рахунку:

- а) покритий;
- б) револьверний; в) відзивний;
- г) невідзивний; г) непокритий.

6. У Типових рекомендаціях НБУ щодо базових платіжних умов зовнішньоторговельних контрактів підкреслено, що при визначенні валюти платежу для розрахунків за експортними контрактами слід

застосовувати:

а) вільно конвертовану валюту 1-ї групи Класифікатора іноземних валют НБУ;

б) лише національну валюту; в)

лише євро;

г) лише долар США;

г) будь-яку валюту відповідно до умов контракту.

Задача . На основі показників, наведених нижче у тис. грн., побудувати умовний баланс банку:

1. Статутний капітал 7500
2. Нерозподілений прибуток 5572
3. Кошти в касі та на коррахунку в НБУ 8808
4. Кошти, на коррахунках в інших банках 68607
5. Залишки на поточних рахунках клієнтів банку 40009
6. Переоцінка основних засобів 25
7. Цінні папери на продаж 7886
8. Кредити та заборгованість клієнтів 20377
9. Кошти інших банків, розміщені на коррахунку банку 40457
10. Капіталізовані дивіденди 420011. Резерви 839
12. Довгострокові вкладення в дочірні установи 153
13. Основні засоби та нематеріальні активи 1083
14. Боргові цінні папери, емітовані банком 1552
15. Нараховані доходи до отримання 964
16. Нараховані витрати до сплати 408
17. Інші активи 559
18. Інші зобов'язання 7128
19. Вклади та строкові депозити 450

Варіант 3

1. Тести:

1. Посередницькі операції з цінними паперами, які здійснюються

банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів мають назву:

- а) емісійні;
- б) клієнтські; в)
інвестиційні;г)
- трастові.

2. Вартість цінного паперу, що дорівнює частці власного капіталу емітента, яка припадає на одну акцію:

- а) емісійна;
- б) ліквідаційна;в)
- курсова;
- г) номінальна;г)
- балансова.

3. Каси, які працюють на прийом готівкових коштів протягом операційного дня та після його закінчення мають назву:

- а) операційні; б)
- прибуткові; в)
- вечірні;
- г) усі відповіді правильні.

4. Банківські кредитні операції можливо класифікувати як стандартні, під контролем, субстандартні за:

- а) ступенем ризику;
- б) цільовим спрямування;
- в) залежно від погашення боргу;г)
- методами надання.

5. Вид акредитива, відповідно до якого заздалегідь бронюються кошти в повній сумі на окремому рахунку:

- а) покритий;
- б) револьверний;в)
- відзивний;
- г) невідзивний;г)
- непокритий.

6. Овердрафт – це:

а) довгостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту; б)
короткостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту в межах залишку коштів на поточному рахунку;

в) короткостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь

обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку;

г) форма консорціумного кредитування.

Задача. На основі спрощеного балансового звіту банку (в ум. гр. од.) скласти результативні балансові звіти А, Б, В, Г після здійснення кожної операції. При цьому вихідний балансовий звіт передує кожній операції:

а) гроші за розрахунковим чеком на суму 50 гр. од., отримані одним з вкладників банку та покладені ним в інший банк.

б) вкладник зняв зі свого рахунку готівкою 50 гр. од. Банк відновив втрату своєї готівки, отримавши її в розмірі 50 гр. од. в НБУ.

в) розрахунковий чек на суму 60 гр. од., наданий іншим банком, розміщено у даному банку.

г) банк продав державні цінні папери (ОВДП) на суму 100 гр. од. Вихідні данні:

Статті балансового звіту	Вихідні данні в ум. гр. од.
Активи: Каса банку Резерви Кредити Цінні папери	100 200 500 200
Баланс	1000
Пасиви: Залишки на поточних рахунках та депозити Власний капітал	900 100
Баланс	1000

Варіант 4

1. Тести:

1. Банк може здійснювати банківську діяльність після:

- а) реєстрації в НБУ;
- б) формування статутного капіталу;в)
- отримання ліцензії;
- г) одержання свідоцтва про державну реєстрацію.

2. Банківські спілки займаються:

- а) наданням рекомендацій;б)
- наданням кредитів;
- в) підприємницькою діяльністю;г)

банківською діяльністю.

3. Реінвестиції — це:

- а) початкові інвестиції, або нетто інвестиції;
- б) початкові інвестиції плюс прибуток і амортизаційні відрахування від реалізації проекту;
- в) вільні грошові кошти, що залишились на підприємстві після сплати податків;
- г) процент за користування кредитом.

4. Інвестиційна діяльність може здійснюватись за рахунок:

- а) позичкових фінансових коштів інвесторів; б) власних фінансових ресурсів;
- в) бюджетних коштів;
- г) усі відповіді правильні.

5. Платою за користування кредитом є:

- а) позичковий відсоток; б) дивіденди;
- в) комісія; г) премія.

6. Банк не може надати кредит:

- а) підприємствам для придбання товарно-матеріальних цінностей; б) підприємствам, проти яких порушено справу про банкрутство;
- в) підприємства, які мають прострочену заборгованість за раніше отриманими позиками і несплаченими відсотками;
- г) правильні відповіді – б) та в).

Задача. Комерційний банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 8000 тис. шт. номінальною вартістю 20 грн., привілейованих акцій загальною кількістю 200 тис. шт. номіналом 20 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1500 тис. звичайних акцій були продані за ціною 24 грн. за одну акцію, 80 тис. привілейованих акцій були продані за ціною 30 грн. за акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу.

Варіант 5

1. Тести:

1. Норматив адекватності регулятивного капіталу відображає:

а) здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань;

б) обмеження ризику, що пов'язаний з операціями вкладання коштів банку до статутних фондів установ та підприємств;

в) здатність банку своєчасно і повному обов'язку розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

2. До реквізитів простого векселю не відносять:

а) найменування платника; б)

найменування "вексель"; в) строк

платежу;

г) просте і нічим не зумовлене зобов'язання сплатити певну суму.

3. В Україні міжбанківські розрахунки можуть здійснюватись:

а) через систему електронних платежів (СЕР) Національного банку України;

б) через систему масових електронних платежів; в) за допомогою SWIFT;

г) усі відповіді правильні.

4. Згідно діючого законодавства кількість засновників банку в країні може бути:

а) один;

б) не менше 3-х; в) не

більше 3-х;

г) скільки завгодно.

5. Письмове розпорядження клієнта банку, який його обслуговує, на перерахування відповідної суми грошових коштів зі свого рахунку:

а) розрахунковий чек;

б) платіжна вимога-доручення; в)

платіжне доручення;

г) безвідзивний акредитив;

г) об'ява на внесення готівки.

6. Остаточне рішення про видачу кредиту приймає:

а) відповідальний працівник кредитного відділу; б)

- керівник банку;
- в) Кредитний комітет;
- г) керівник кредитного відділу.

Задача. Депозит в розмірі 5000 грн. покладено в банк на 3 роки. Визначити суму нарахованих процентів за цей термін, якщо річна ставка складних процентів складає 10 %.

Варіант 6

1. Тести:

1. НБУ може відкликати ліцензію, якщо:

- а) банк не виконав жодної банківської операції протягом року з дня отримання ліцензії;
- б) документи, що подані для отримання ліцензії, містять недостовірну інформацію;
- в) банком було порушено законодавство та умови ліцензії; г) усі відповіді правильні.

2. Банківська холдингова група — це:

- а) банківське об'єднання, до якого входять виключно представництва банків;
- б) банківське об'єднання, до якого входять виключно банки;
- в) банківське об'єднання, материнському банку якого повинно належати не менш 40 % акціонерного капіталу;
- г) банківське об'єднання, до якого входять банки та інші фінансові установи.

3. До нетрадиційних банківських операцій і послуг належать:

- а) лізингові операції; б) факторинг;
- в) форфейтинг;
- г) усі відповіді правильні.

4. Залучення банком депозитів юридичних і фізичних осіб підтверджується:

- а) договором з відкриттям банківського рахунку;
- б) договором банківського вкладу (депозиту) з видачею ощадної книжки;
- в) договором банківською вкладу (депозиту) з видачею ощадного (депозитного) сертифіката або видачею іншого документа, що підтверджує

внесення грошової суми або банківських металів;

г) усі відповіді правильні.

5. Кредитоспроможність позичальника – це:

а) здатність позичальника повністю та у визначений строк розраховуватися за своїми борговими зобов'язаннями;

б) можливість кредитора надати кредит;

в) можливість позичальника одержувати прибуток;

г) здатність позичальника достроково погасити кредит.

6. Банківські спілки займаються:

а) наданням рекомендацій;б)

наданням кредитів;

в) підприємницькою діяльністю;г)

банківською діяльністю.

Задача. Складні проценти на вклади нараховуються щоквартально за номінальною річною ставкою 10 % річних. Визначити суму процентів, нарахованих на вклад 2000 грн.:

а) за півроку;

б) за два роки.

Варіант 7

1. Тести:

такі 1. Поточними торговельними операціями в іноземній валюті є

:

а) здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;

б) виплата готівкової іноземної валюти за чеками та пластиковими картками фізичним особам (резидентам та нерезидентам);

в) купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичним особам;

г) операції на міжбанківському валютному ринку України.

2. Поточними неторговельними операціями є такі розрахунки:

а) операції на міжбанківському валютному ринку України;

б) виплата готівкової іноземної валюти на витрати, що пов'язані з

відр **юватись за рахунок:**

ядже а) позичкових фінансових коштів інвесторів;

нням б) власних фінансових ресурсів;

; в) бюджетних коштів;

в г) усі відповіді правильні.

) **4. Банківські рахунки в іноземній валюті бувають:**

опл а) бюджетні;

ата б) товарів (робот та послуг) з використанням чеків і пластикон

г) усі відповіді правильні.

3. Анонімні;

г) усі відповіді правильні.

В 5. Банківські кредитні операції можливо

е класифікувати як стандартні, під контролем,

с субстандартні за:

а) ступенем ризику;

б) цільовим спрямування;

в) залежно від погашення боргу;

г) методами надання.

а 6. До доходів банку від операційної діяльності відносять :

а) нараховані і сплачені відсотки за поточними рахунками клієнтів; б)

в) відсотки та комісійна винагорода минулих років, що отримана в

поточному році;

в) створений фонд матеріального стимулювання робітників.

Б

н

і

с

т

ь

м

о

ж

е

з

д

і

й

с

н

Задача Автотранспортне підприємство 5 квітня звернулося до відділення установи банку зі заявою про відкриття акредитиву для розрахунків згідно договору з автомобільним заводом. Термін дії акредитиву встановлено згідно договору у 15 днів. Його сума 525 тис. грн. На поточному рахунку підприємства у банку - 637 тис. грн. Розрахунки здійснюються без акцепту.

З банку постачальника надійшло підтвердження про оплату за рахунок цього акредитиву наступних розрахункових документів: 10 квітня - 170 тис. грн., 13 квітня - 230 тис. грн., 20 квітня - 125 тис. грн. Автотранспортне підприємством 25 квітня подано заяву про відмову від акцепту рахунків автомобільного заводу, сплачених з акредитиву 20 квітня на суму 125 тис. грн. Визначити позицію банку в цьому випадку.

Варіант 8

1. Тести:

1. До інвестицій не належать:

- а) грошові кошти;
- б) цільові банківські вклади; в) запатентовані "ноу-хау" ;
- г) рухоме та нерухоме майно.

2. Овердрафт – це:

- а) довгостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту;
- б) короткостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту в межах залишку коштів на поточному рахунку;
- в) короткостроковий кредит, який надається банком надійному клієнту понад його залишок на поточному рахунку в цьому банку в межах заздалегідь обумовленої суми шляхом дебетування його рахунку;
- г) форма консорціумного кредитування.

3. Банківська корпорація – це юридична особа:

- а) засновниками якої є виключно філії банків;
- б) засновниками та акціонерами якої є виключно банківські представництва;
- в) засновниками та акціонерами якої можуть бути виключно банки; г) засновниками та акціонерами якої є фізичні особи.

4. Банк вкладникові за договором банківського вкладу відкриває такий рахунок:

- а) поточний; б) депозитний; в)

ощадний;

г) розрахунковий.

5. До реквізитів простого векселю не відносять:

а) найменування платника; б)

найменування "вексель"; в) строк

платежу;

г) просте і нічим не зумовлене зобов'язання сплатити певну суму.

6. Кредитний ризик – це:

а) ризик неповернення позики;

б) ризик втрати підприємством платоспроможності;

в) ризик неповернення відсотків за користування позичкою;

г) ризик неповернення позики та відсотків за користування нею.

Задача. На початок операційного дня залишок готівки в операційній касі банку складав 32 тис. грн. Від підприємств і організацій, що обслуговувались банком протягом операційного дня, надійшло 197,5 тис. грн. За цей же день банком видано 184,9 тис. грн. готівкою. Ліміт залишку обігової каси даного банку - 40 тис. грн.

Розрахувати залишок обігової каси даного банку на кінець операційного дня. Які заходи необхідно прийняти банку?

Варіант 9

1. Тести:

1. Остаточне рішення про видачу кредиту приймає:

- а) відповідальний працівник кредитного відділу;б) керівник банку;
- в) Кредитний комітет;
- г) керівник кредитного відділу.

2. Вид акредитива, відповідно до якого заздалегідь бронюються кошти в повній сумі на окремому рахунку:

- а) покритий;
- б) револьверний;в) відзивний;
- г) невідзивний;г) непокритий.

3. Цінні папери за якими емітент не несе зобов'язання повернути кошти, інвестовані в його діяльність, але які не надають їх власникам право на участь в управлінні діяльності емітента:

- а) пайові; б) боргові;в) похідні.

4. Відношення суми грошових коштів, їх еквівалентів та поточних фінансових інвестицій до поточних зобов'язань має назву:

- а) коефіцієнта загальної ліквідності;б) коефіцієнта поточної ліквідності; в) коефіцієнта миттєвої ліквідності.

5. До кредитних платіжних інструментів належать:

- а) перекази у системі СВІФТ;б) простий вексель;
- в) ордерний чек;
- г) поштовий переказ;г) банківська тратта.

6. Найбільш сприятлива умова оплати для експортера:

- а) інкасо;
- б) 100 %-ий аванс;в) акредитив;
- г) відкритий рахунок;
- г) оплата після надходження товару.

Задача. Розрахувати процент інкасації торговельної виручки, що надійшла безпосередньо до каси банку та загальний процент інкасації виручки на основі наступних даних:

- товарообіг клієнтів, що обслуговуються банком складає 99 000 тис. грн.;
- обсяги дрібнооптової торгівлі клієнтів банку складає 2 001 тис. грн.;
- товари, реалізовані клієнтами банку населенню в кредит складає 317 тис. грн.;
- заробітна плата, сплачена клієнтами банку складає 2 538 тис. грн.;
- інші витрати клієнтів банку з виручки на поточні господарські потреби складає 687 тис. грн.;
- надходження виручки до банку складає 4137 тис. грн.;
- надходження виручки у відділення зв'язку складає 4 586 тис. грн.

Варіант 10

1. Тести:

1. Кредитний портфель банку — це:

- а) сукупність усіх позик, які видані банком; б) сукупність усіх позик, які надані банку; в) правильні відповіді а) та б); г) правильна відповідь відсутня.

2. До основних форм забезпечення кредитів належать:

- а) застава, гарантія;
- б) гарантія, поручительство, поліс;
- в) іпотека, застава, гарантія, поручительство; г) поручительство поліс.

3. Інвестиції в грошові активи – це:

- а) придбання акцій та інших цінних паперів;
- б) придбання прав на участь в управлінні інших фірм і боргових прав; в) придбання обігових коштів;
- г) портфельні інвестиції.

4. Споживчий кредит є різновидом:

- а) банківського кредиту; б) державного кредиту; в) комерційного кредиту; г) міжнародного кредиту.

5. Здійснення капітальних чи фінансових інвестицій за рахунок прибутку

отриманого від інвестиційних операцій – це:

- а) прями інвестиції;
- б) портфельні інвестиції;
- в) інвестиції від реінвестиції.

6. Письмове розпорядження клієнта банку, який його обслуговує, на перерахування відповідної суми грошових коштів зі свого рахунку:

- а) розрахунковий чек;
- б) платіжна-вимога доручення;в)
платіжне доручення;
- г) безвідзивний акредитив;
- г) об'ява на внесення готівки.

Задача. Банк випустив вексель номіналом 500 грн., терміном 6 місяців з нарахуванням процентів за ставкою 8 % річних. Визначити суму доходу, що отримує власник векселя.

Відповідь на оцінку «Відмінно». Варіант 1

1. Тести:

1. Банківська система - це:

а) організація, функцією якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок отриманих коштів підприємств, організацій, населення й інших кредитних ресурсів;

б) сукупність банківських організацій, які діють на підставі чинних законів згідно з покладеними на них функціями та загальними принципами організації банківської справи;

в) основна ланка кредитної системи країни, до якої входять кредитні установи, які здійснюють різноманітні банківські операції для своїх клієнтів на підставі комерційного розрахунку.

2. В залежності від економічного складу всі види діяльності комерційних банків поділяють на:

а) пасивні операції;

б) активні операції;

в) послуги;

г) всі відповіді правильні;

д) правильної відповіді немає.

3. Активні операції - це:

- а) операції банку по розміщенню вільних коштів з метою отримання прибутку;
- б) операції банку по формуванню власних коштів з метою отримання прибутку;**
- в) операції банку, за які він отримує відповідну грошову винагороду.

4. Робочі активи - це:

- а) кошти на кореспондентському рахунку, в касі, розміщені в інших банках;**
- б) кошти, які можуть бути трансформовані в готівку;
- в) фінансові операції по розміщенню вільних коштів.

5. Пасивні операції - це:

1. фінансові операції по розміщенню вільних коштів з метою отримання прибутку;

б) операції, за допомогою яких комерційний банк формує свої ресурси.

6. Високоліквідні активи - це:

- а) кошти на кореспондентському рахунку, в касі, вкладені в майно;
- б) кошти, вкладені в цінні папери;

в) кошти та активи, які можуть бути легко трансформовані в готівкові кошти.

2. Задача. Комерційний банк здійснив емісію звичайних акцій загальною кількістю 8000 тис. шт. номінальною вартістю 20 грн., привілейованих акцій загальною кількістю 200 тис. шт. номіналом 20 грн. Із загальної кількості емітованих акцій 1500 тис. звичайних акцій були продані за ціною 24 грн. за одну акцію, 80 тис. привілейованих акцій були продані за ціною 30 грн. за акцію. Визначте розмір статутного капіталу банку та розмір його емісійного доходу. Розв'язок:

1. Статутний капітал банку складається з простих і привілейованих акцій:

$$8000000 \times 20 + 200000 \times 20 = 164000000 \text{ грн.}$$

2. Емісійні різниці - це перевищення суми коштів, отриманих від первинного випуску або продажу власних акцій (інших корпоративних прав), над їх номіналом або перевищення номіналу акцій (інших корпоративних прав) над вартістю їх викупу.

Розмір емісійних різниць, отриманих від продажу простих акцій:

$$(24 - 20) \times 1500000 = 6000000 \text{ грн.}$$

Розмір емісійних різниць, отриманих від продажу привілейованих акцій:

$$(30 - 20) \times 80000 = 800000 \text{ грн. Загальна сума емісійних різниць: } 6000000 + 800000 = 6800000 \text{ грн.}$$

Критерії оцінювання контрольної роботи

Номер завдання	Бал	Критерії оцінювання (5 балів)
1 (тести)	1	1–3 правильні відповіді
	2	4–6 правильних відповідей
2 задача	1	Зроблена спроба розв’язання завдання, допущені помилки в розрахунках, наведена неправильна трактовка показників, немає аналізу результатів, відсутні висновки, завдання виконано неповністю
	2	Завдання частково виконано, наведені формули, але допущені помилки в розрахунках, невказані одиниці вимірювання, неповний аналіз результатів
	3	Завдання виконано у повному обсязі, наведені правильні формули або обґрунтовано логіку розв’язання завдання, вказані одиниці вимірювання, наведено висновки

Засоби для проведення поточного та підсумкового контролю.

Контроль є невід’ємною складовою навчання банківським операціям і проводиться з метою оцінки навчальних досягнень студентів в оволодінні банківськими операціями згідно з визначеним чинною програмою рівнем досягнень, оцінки ефективності навчального процесу, підвищення мотивації до навчання.

Система контролю має комунікативну спрямованість, що дозволяє визначити рівень сформованості навичок і вмій механізмів банківських операцій. Вона характеризується зв’язністю і зростаючою складністю, і включає поточний і підсумковий види контролю.

Цілі та зміст різних видів контролю мають відповідати цілям, завданням та змісту навчання. Порядок нарахування балів і виставлення оцінок під час виконання студентами контрольних завдань зумовлюється обраним видом контролю і повинен бути зручним і практичним. Результати контролю виступають показниками успішності студентів, які можна співвідносити з очікуваними навчальними досягненнями в оволодінні банківськими

операціями.

Поточний контроль реалізується на практичних заняттях шляхом усного опитування, перевірки конспектів, виконанням тестів і контрольних робіт, різновидів самостійної роботи, зокрема написання рефератів, творчих завдань тощо.

Завдання для проведення поточного контролю розробляються з урахуванням особливостей навчання банківським операціям на відповідному курсі.

Метою підсумкового контролю, що проводиться наприкінці відповідного семестру, є визначення рівня володіння студентами засобами банківських операцій відповідно до рейтингової системи оцінювання знань, яка додається до робочої програми навчальної дисципліни.

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену, який складається усно. Дисципліна входить в комплексний кваліфікаційний екзамен. Екзамен проводиться у формі відповідей на теоретичні питання, який включає відповіді за весь курс дисципліни.

Перелік питань до семестрового контролю

1. Види комерційних банків та їх організаційна структура.
2. Склад доходів і витрат комерційного банку.
3. Емісія та використання банківських векселів.
4. Прибуток комерційного банку та його використання.
5. Організація кредитних відносин банку із індивідуальними позичальниками.
6. Емісійні операції банків на ринку цінних паперів.
7. Організація діяльності комерційного банку.
8. Акцептний кредит та його характеристика.
9. Показники, що характеризують платоспроможність комерційного банку.
10. Робота комерційного банку, пов'язана з підтриманням ліквідності балансу.
11. Організаційна структура комерційних банків.

Питання на комплексний екзамен з дисципліни «Банківські операції».

1. Сутність банківської діяльності. (4), с. 5 – 10, (7), с. 4 – 6 .
2. Порядок реєстрації комерційного банку. (4), с. 14 – 24, (7), с. 12 – 17.
3. Активні і пасивні операції банків. (4), с. 10 – 14, (7), с. 7 – 8 .

4. Організаційна структура та управління банку. (4), с. 31 – 38, (7), с.9 – 12.
5. Порядок ліцензування банківської діяльності. (4), с. 39 – 40 , (7), с. 19 – 23.
6. Загальна характеристика банківських ресурсів. (4), с. 39 – 40, (7), с. 30 – 33.
7. Власний капітал банку. (4), с. 41 – 47, (7), с. 33 – 38.
8. Формування депозитних ресурсів банку. (4), с. 48 – 56, (7), с. 39 – 43.
9. Нарахування простих та складних відсотків за депозитами. Порівняння дохідності депозитних угод. (7), с. 44 – 47.
10. Основи організації, способи і форми грошових розрахунків у народному господарстві. (7), с. 69 – 72.
11. Ведення рахунків клієнтів. Види рахунків. (7), с. 77 – 79.
12. Характеристика та види векселів. (4), с. 168 – 172, (7), с. 159 – 160.
13. Урахування векселів. (4), с. 188 – 197, (7), с. 164 – 167.
14. Класифікація банківських кредитів. (4), с. 130 – 134.
15. Принципи й умови банківського кредитування. (4), с. 135 – 139, (7), с. 184 – 186, с. 195 – 197.
16. Ціна банківського кредиту. (4), с. 153 – 157, (7), с. 221 – 224.
17. Загальна характеристика діяльності банків на ринку цінних паперів. (4), с. 223 – 228, (7), с. 274 – 275.
18. Пасивні операції банків з цінними паперами: емісія власних цінних паперів. (4), с. 229 – 239, (7), с. 275 – 284.
19. Активні операції банків з цінними паперами. (4), с. 239 – 251, (7), с. 284 – 291.
20. Поняття і види банківських інвестицій. (4), с. 262 – 267, (7), с. 249 – 251.
21. Операції банків в іноземній валюті. Загальна характеристика. (4), с. 298 – 300, (7), с. 328 – 329.
22. Ведення валютних рахунків клієнтів. (4), с. 301 – 312, (7), с. 332 – 337.
23. Неторговельні (касові) операції банків з іноземною валютою. (4), с. 313 – 322, (7), с. 337 – 343.
24. Нетрадиційні банківські операції та послуги. Загальна характеристика та види. (4), с. 340 – 342.
25. Лізингові операції. Класифікація видів. (4), с. 342 – 353, (7), с. 371 – 380.
26. Факторинг та форфейтинг. (4), с. 366 – 374, (7), с. 382 – 387.
27. Фінансові звіти банку та оцінювання його діяльності. (4), с. 400 – 403, (7), с. 424 – 427.
28. Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій банку. (4), с. 383 – 400, (7), с. 422 – 424.
29. Сутність фінансової стійкості банку та способи її забезпечення. (3), с. 429 – 432.
30. Прибутковість банку. (3), с. 432 – 437.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон від 7.12.01. зі зм. та доп., внес. ЗУ від 20.09.01 №2740 – III.
2. Інструкція «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» № 368 від 28.08.2001

3. Коцовська Р. Р. Банківські операції: Навч. посібник/ Р.Р. Котовська, О.П. Павлишин, Л. М. Хміль. – К.: УБС НБУ, Знання, 2010.– 390с.

4. Романова М.І., Устюгова Ж.В. Основи банківської справи: Навч. пос. – К.: ЦУЛ, 2017.- 458

1 Відповіді з дисципліни «Банківські операції»

1. Сутність банківської діяльності

Банківська діяльність – це сукупність дій комерційних банків з приводу руху грошей шляхом здійснення пасивних та активних операцій. У правовому розумінні банківська діяльність - це сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами в формі, якої вимагає закон або договір. У даному аспекті банківська діяльність становить систему постійно здійснюваних угод і операцій, що спрямовані на отримання прибутку. Банківська діяльність може мати лише професійний характер і є виключною. Водночас її слід розглядати як підприємницьку діяльність, що має певну специфіку і особливі риси. Якщо в діяльності звичайного підприємства гроші виконують роль засобу платежу, то в банківській діяльності самі гроші виступають у ролі товару. Ця особливість банківського підприємства робить його настільки своєрідним, що вона потребує спеціального правового регулювання, яке відрізняється від загального законодавства про підприємства.

У широкому розумінні, комерційний банк – це будь-який банк, що функціонує на другому рівні банківської системи. Таке трактування комерційного банку характерне для української практики, в якій усі банки, крім центрального, називаються комерційними. У вузькому розумінні комерційний банк – це банк, який виконує повний набір базових банківських операцій та єдиною метою має одержання максимального прибутку.

Разом з цим банк як підприємство має свою специфіку, бо його діяльність відрізняється від діяльності багатьох підприємств. Ці відмінності полягають у такому:

1. Банк – це торгове підприємство. На відміну від промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку діє в сфері обміну, а не виробництва.

2. Банк – це посередницьке підприємство, яке погоджує інтереси кредитора і позичальника, здійснюючи тим самим перелив коштів з однієї сфери господарства (сектора економіки) в іншу (інший). Проте на відмінність від індивідуального кредитора ресурси в банку втрачають свій первісний вигляд.

3. Банк – це кредитне підприємство особливого типу.

Законом України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що **банк** – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів

фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб. Серед приблизно 200 операцій, які виконують банки, виділяють декілька базових, що й визначають банк як фінансову установу.

До базових банківських операцій належать:

- 1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них;
- 3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк, крім перелічених операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- 1) операції з валютними цінностями;
- 2) емісію власних цінних паперів;
- 3) організацію купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- 4) здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андеррайтинг);
- 5) надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- 6) придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, приймаючи на себе ризик виконання таких вимог та прийом платежів (факторинг);
- 7) лізинг;
- 8) послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів;
- 9) випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- 10) випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- 11) надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

Комерційні банки можуть створювати свої філії та представництва як на території України, так і за її межами. Філії та представництва банку є його

відособленими підрозділами, розташованими поза межами банку, і функціонують на підставі положень про філію чи представництво. На відміну від представництв, які фінансуються банком і діють від його імені без права виконувати банківські операції, філії виконують усі або деякі його функції. Представництвом відкриваються поточні рахунки в регіональних управліннях НБУ за місцем їх створення, а філії проводять усі операції за субкореспондентськими рахунками.

У разі відкриття представництв іноземних банків в Україні, крім клопотання про реєстрацію, положення про представництво і довіреності керівникам на здійснення представницьких функцій, в НБУ подаються витяг з банківського (торговельного) реєстру про реєстрацію банку та свідоцтво про реєстрацію представництва Міністерством зовнішньоекономічних зв'язків України. Всі документи оформляються мовою оригіналу з нотаріально завіреними перекладами. Крім того, вони мають бути нотаріально засвідченими за місцем їх видачі і легалізовані в консульських установах України.

Усі вітчизняні банківські установи, включаючи філії і представництва, зобов'язані згідно з положенням НБУ «Про порядок створення і реєстрації комерційних банків» у місячний строк повідомляти Національному банку України про внесення змін і доповнень в установчі документи, положення про філію, представництво та інші документи, що підтверджують їх реєстрацію.

2. Порядок реєстрації комерційного банку

Для реєстрації уповноважена на здійснення цієї процедури особа подає до територіального управління НБУ (ТУ НБУ) визначений законодавством пакет документів (стаття 17 Закону України «Про банки та банківську діяльність»). У місячний термін мають бути підготовлені висновки щодо фінансового стану, платоспроможності; репутації учасників, які матимуть істотну участь; наявності приміщення, професійної придатності і ділової репутації керівних осіб майбутнього банку та відповідності установчих документів чинному законодавству.

Розмір статутного фонду визначається засновниками банку, але не може бути меншим за нормативні вимоги Національного банку України. Для формування статутного фонду в регіональному управлінні НБУ за місцем створення комерційного банку відкривається поточний рахунок, на який кожен засновник вкладає визначену установчими документами частку статутного фонду.

Для реєстрації орган управління банку у двотижневий строк після аудиторської перевірки фінансового стану засновників подає до регіонального управління НБУ за місцем створення банку такі документи (ст17):

- заява про реєстрацію банку;
- установчий договір;
- статут банку;

- рішення про створення банку;
- бізнес-план, що визначає ті види діяльності які банк планує здійснювати на 1 рік та стратегію діяльності банку на найближчі 3 роки;
- інформацію про фінансовий стан учасників, які мають істотну участь у банку (ст. 34);
- бухгалтерська та фінансова звітність за останні 4 квартали – для учасників юридичних осіб, які мають істотну участь у банку; довідку ДПА про доходи як мінімум за останній рік для учасників фізичних осіб, які матимуть істотну участь у банку;
- відомості про кількість, стан спостережної ради правління, ради директорів, ревізійної комісії;
- копія платіжного документа про внесення плати за реєстрацію; копія звіту про проведення відкритої підписки на акції;
- нотаріально завірені копії установчих документів учасників банку;
- копії звіту про проведення відкритої підписки на акції;
- відомості про професійну придатність та ділову репутацію голови, ради директорів, головного бухгалтера банку;
- НБУ відкриває у тижневий строк рахунок для накопичення внесків засновників і учасників.

Рішення про реєстрацію або про відмову приймається НБУ не пізніше трьох місяців подання повного пакету документів.

Реєстрація здійснюється шляхом внесення запису до державного реєстру банків, з цього моменту банк набуває статусу юридичної особи і отримує від НБУ свідоцтво про реєстрацію.

3. Активні і пасивні операції банків

Активні операції - це розміщення фінансових ресурсів комерційного банку в такі активи, які можуть принести найвищий дохід.

Активні операції діляться на два види: кредитні операції та інвестиції.

Кредитні операції - це відносини між кредитором і позичальником за поданням першого останнім певної суми грошових коштів на умовах платності, строковості, зворотності, забезпеченості. Кредитні операції поділяються на активні (банк видає позики) і пасивні (банк бере позики). Кредитні операції можуть здійснюватися в двох формах - у формі позик і у формі депозитів. Це означає, що кредитні операції -

поняття більш широке, ніж позичкові операції. Кредитні операції можуть здійснюватися банками та іншими господарюючими суб'єктами (комерційний кредит).

Банківське кредитування підрозділяється на пряме і непряме. Пряме кредитування - це кредитні відносини господарюючих суб'єктів безпосередньо з банком. Непряме кредитування означає, що кредитні відносини виникають спочатку між господарюючими суб'єктами, які згодом звертаються в банк за кредитами. Основними видами непрямого банківського кредитування виступають операції з векселями, факторинг, лізинг.

Банківське кредитування здійснюється при строгому дотриманні основоположних принципів. До них відносяться зворотність кредитування, терміновість, забезпеченість кредиту (в Російській Федерації використовуються наступні види забезпечення - застава, банківська гарантія, порука, страхова відповідальність позичальника за погашення кредиту).

Ціна кредиту - ставка банківського відсотка. За рахунок цього відсотка банк покриває свої витрати і отримує прибуток. На величину відсоткової ставки впливає цілий ряд факторів, а саме:

- Попит на кредит з боку позичальників (чим він вищий, тим дорожче кредит);
- Ставка рефінансування Банку Росії;
- строк кредиту;
- Вид кредиту;
- Середня процентна ставка залучення на міжбанківському кредитному ринку;
- Стан грошового обігу в країні (в період інфляції процентна ставка зростає, в період дефляції - падає).

Банківські позики можна класифікувати за такими ознаками:

- За термінами кредиту - короткострокові, середньострокові і довгострокові;
- За видами забезпечення - забезпечені і незабезпечені;
- За видами кредиторів - банківські, комерційні, державні, кредити страхових компаній, кредити приватних осіб та ін .;
- За видами дебіторів - сільськогосподарські, промислові, комунальні, торговельні та ін .;

- За напрямками використання - на формування оборотних коштів, інвестиційні, на усунення тимчасових фінансових труднощів, експортні, імпорتنі та ін .;
- За розмірами - дрібні, середні, великі;
- За способом надання - вексельні, за допомогою відкритих рахунків, сезонні та ін.

Кредитний процес складається з чотирьох стадій.

I стадія - оцінка економічної ситуації в країні, в регіоні, в галузі. На се базі виробляється кредитна політика банку.

II стадія - надання банківської позики. Позичальник надає банку необхідні документи, між банком і позичальником укладається кредитний договір.

III стадія - контроль за використанням кредиту. Банк повинен стежити за фінансовим станом позичальника і при його погіршенні продати заставу, вимагати оплати боргу гарантом і т.д.

IV стадія - повернення банківської позики і сплата відсотків по ній.

Для видачі позик клієнтам відкриваються позичкові рахунки:

- Простий позичковий рахунок - яка видається з нього позика щораз оформляється окремим договором;
- Спецпозичковий рахунок - позики видаються на підставі заяви - зобов'язання, яке дається позичальником при відкритті рахунку; видача позики щораз документально не оформляється; позика видається шляхом оплати з спецпозичковий рахунки розрахунково-грошових документів, шляхом її перерахування на розрахунковий або поточний рахунок;
- Контокорентний рахунок - це розрахунковий рахунок плюс позичковий рахунок. На ньому відбиваються надходження і платежі, може виникнути як дебетове, так і кредитове сальдо. Це єдиний рахунок клієнта в банку, позика видається шляхом оплати платіжних документів клієнта. За контокорентному рахунку встановлюється ліміт кредиту для кожного позичальника, гранично допустимий термін наявності дебетового сальдо на рахунку. В якості забезпечення за контокорентному рахунку використовуються цінні папери. Сума кредиту залежить від якості цінних паперів.

Інвестиційні операції банків - це довгострокові вкладення грошових коштів з метою отримання прибутку. У вузькому сенсі слова - це вкладення в цінні папери.

Пасивні операції комерційного банку - це операції, за допомогою яких формуються банківські ресурси. Фінансові ресурси комерційного банку поділяються

на власні і позикові. До власних джерел відносяться статутний капітал, резервний капітал, прибуток комерційного банку. Позикові кошти - це депозити, кредити Банку Росії та інших банків, емісія неінвестиційних цінних паперів (векселів, депозитарних розписок та ін.).

Агентські (комісійні) операції комерційного банку - це посередницькі операції, які дають банку можливість отримувати комісійні.

До посередницьких операцій відносяться:

- Операції з розрахунково-касового обслуговування клієнтів;
- Операції з цінними паперами та валютою;
- Факторингові операції;
- Трастові операції;
- Емісійні і депозитарні послуги.

4. Структура капіталу банку

Капітал банку – сукупність коштів, які є у розпорядженні банку і використовуються для забезпечення його діяльності.

Залежно від джерел формування капітал поділяється на власний, залучений і запозичений.

Власний (регулятивний) капітал банку, є не тільки гарантом забезпечення довіри до банку зі сторони вкладників, а також виконує і другорядну для нього функцію — забезпечення оперативної діяльності банку. До того ж він служить основним джерелом і гарантом збереження вартості активів банківської установи поряд із залученими й запозиченими коштами.

Більшу частину ресурсів банку становлять залучені й позичені кошти і близько третини — власний капітал. До власних ресурсів, належать *статутний, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків, нерозподілений прибуток поточного і минулих років*. Ці фонди створюються для забезпечення фінансової сталості, комерційної і господарської діяльності банку.

Залучені кошти банку – це сукупність коштів на поточних, депозитних та інших рахунках юридичних та фізичних осіб, громадських організацій, різноманітних громадських фондів, які розміщуються в активи з метою отримання прибутку чи забезпечення ліквідності банку.

Основну суму залучених коштів становлять тимчасово вільні грошові кошти, що утворюються внаслідок кругообороту промислового і торгового капіталу, грошові накопичення держави, особисті грошові накопичення населення.

Позичені кошти банку – це головним чином позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів НБУ, операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку.

Ці кошти мають суттєве значення для підтримки поточної банківської ліквідності і тому активно використовуються комерційними банками України.

5. Порядок ліцензування банківської діяльності.

Створення нового банку регулюється загальним або спеціальним банківським законодавством, яке в більшості країн передбачає необхідність отримання ліцензії на відкриття банку. Ліцензування має на меті обмежити здійснення банківських операцій тільки тими юридичними особами, які мають право на їх проведення від уповноваженого органу.

Для отримання ліцензії кредитна установа, що подає заяву, повинна дотримуватись низки вимог, передусім щодо:

- 1) мінімального розміру статутного капіталу;
- 2) джерел формування статутного капіталу;
- 3) складу засновників банку;
- 4) кваліфікації, досвіду та репутації керівництва банку;
- 5) кола операцій, що виконуватимуться банком, та стратегії його діяльності;
- 6) правильності оцінки банківських активів за їх ринковою вартістю;
- 7) заходів щодо створення резервів на випадок виникнення сумнівних та безнадійних боргів і збитків від банківської діяльності.

Ліцензія може містити положення про строки її дії, умови їх продовження, можливості внесення змін і доповнень, а також анулювання. У ній може бути

обумовлено затвердження центральним банком кандидатур на перші керівні посади в банку після попередньої перевірки їх кваліфікації і досвіду роботи .

В Україні згідно з Законом «Про банки і банківську діяльність» питання про можливість видачі ліцензії розглядається спочатку ТУ НБУ на підставі клопотання банку і за умови наявності документів, які підтверджують дотримання встановлених Законом «Про банки і банківську діяльність» вимог:

- 1) наявність повністю сплаченого зареєстрованого підписного капіталу банку;
- 2) забезпеченість банку необхідним обладнанням, комп'ютерною технікою, програмними продуктами та засобами зв'язку;
- 3) відповідність приміщення банку вимогам НБУ;
- 4) наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління (ради директорів), які мають відповідну освіту та досвід для управління банком.

У разі дотримання банком усіх вимог НБУ йому надається банківська ліцензія на право здійснення базових операцій. Крім банківської ліцензії, для здійснення окремих операцій банк повинен одержати письмовий дозвіл, який без додатку з переліком операцій не дійсний. НБУ поряд із загальними умовами має право встановлювати спеціальні вимоги стосовно певного виду діяльності.

Банківська ліцензія та письмовий дозвіл на здійснення окремих операцій оформляються на спеціальних бланках за підписом заступника Голови НБУ і набувають чинності з моменту прийняття рішення Комісією з питань нагляду і регулювання діяльності банків НБУ. Строк дії ліцензії та дозволу не обумовлюється, тобто вони дійсні весь період діяльності банку.

Оформлена банківська ліцензія та письмовий дозвіл на здійснення окремих операцій надсилаються генеральним департаментом банківського нагляду ТУ НБУ за місцем створення чи функціонування комерційного банку і видаються голові правління чи його представнику на підставі довіреності і копії документа про оплату процедури ліцензування.

Рішення про надання чи відмову у видачі ліцензії та дозволу НБУ приймає протягом місяця з дня отримання клопотання і повного пакета документів.

Рішення про відмову у видачі ліцензії, письмового дозволу надсилається комерційному банку в письмовій формі із зазначенням причин відмови.

6. Загальна характеристика банківських ресурсів

Для здійснення комерційної і господарської діяльності банки повинні мати у своєму розпорядженні певну суму грошових коштів, тобто ресурсів.

Ресурси комерційного банку — це сукупність грошових коштів, що перебувають у його розпорядженні і використовуються для виконання активних операцій. Операції, з допомогою яких комерційні банки формують свої ресурси, називаються пасивними.

Згідно з існуючими у банківській практиці традиціями ресурси комерційних банків поділяють на власні, залучені та позичені кошти.

Структура ресурсів комерційних банків України характеризується такими даними (табл.).

Таблиця

Банківські ресурси	Частка в ресурсах банку, %
Власний капітал банку	23,7
У тому числі:	
— статутний капітал	57,0
— інші власні кошти	43,0
Залучені та позичені кошти	76,3
У тому числі:	
— депозити до запитання;	61,1
— строкові депозити	38,9
Вклади населення в загальній сумі банківських зобов'язань	24,2
Позичені кошти на міжбанківському ринку в загальній сумі ресурсів	8,0

Як видно з табл., головним джерелом банківських ресурсів є залучені й позичені кошти, частка яких становить 76,3% від загальної суми ресурсів. На власний капітал припадає 23,7% усіх банківських ресурсів. Головною складовою власного капіталу є фонди банку, серед яких провідним є статутний фонд. Якщо всі фонди формують 43% власного капіталу банків, то статутний фонд дорівнює 57,0% від загальної суми капіталу.

Серед залучених і позичених ресурсів переважають депозити до запитання (61,1%). На строкові депозити припадає близько 40% зовнішніх для банків ресурсів.

У складі депозитів помітна частка вкладів населення (24,2%). Меншою є частка коштів, які комерційні банки позичають на міжбанківському ринку (8,0%).

Оскільки дані, наведені в таблиці, характеризують структуру банківських ресурсів за станом на початок року, то серед власних ресурсів немає такого показника, як прибуток поточного року. Він з'являється у банків протягом господарського року. Особливістю структури банківських ресурсів на внутрішньорічні дати є висока питома вага міжбанківських кредитів і кредитів Національного банку, які надаються для рефінансування окремих видів активних операцій комерційних банків (наприклад, операцій з цінними паперами).

Одним із ресурсів банківської системи є гроші в обігу, але цей ресурс не належить комерційним банкам. Емісія грошей здійснюється Національним банком України, і тому вона використовується як ресурс для здійснення його активних операцій. Однією з них є кредитування комерційних банків. Поки що НБУ обмежено кредитує комерційні банки. За балансом НБУ на початок 2018 р. кредит комерційним банкам та іншим позичальникам становив 679,6 млн грн, або 5,45% від суми готівкових коштів, що випущені в обіг НБУ, тоді як кредити уряду становлять 10 651,8 млн грн, або 85,5% від випущеної в обіг готівки.

Не набув ще свого колишнього значення такий вид банківських ресурсів, як вклади населення. У СРСР кошти населення становили понад 90% загальних ресурсів банківської системи. Таку приблизно роль вони відіграють і в інших провідних країнах світу, а в Україні становлять лише трохи більше 24%. Потенційні можливості для підвищення ролі заощаджень населення у банківських операціях існують, але їх реалізація залежить від подолання такого негативного явища, як недовіра певного прошарку громадян України до банків у зв'язку з відсутністю належного механізму гарантування вкладів і депозитів.

7. Власний капітал банку

Власний капітал – це грошові кошти, внесені засновниками банку, а також кошти, сформовані в процесі подальшої діяльності банку.

У порівнянні з підприємствами інших сфер діяльності власний капітал комерційного банку займає незначну питому вагу у сукупному капіталі, приблизно 8—10 %, тоді як у промислових підприємств — 40—60 %. До того ж він має інше призначення в банках, а ніж в інших сферах підприємництва.

Функції власного капіталу:

1. *Захисна:* власний капітал слугує насамперед, для страхування інтересів вкладників і кредиторів банку, та для покриття поточних збитків від банківської діяльності.
2. *Забезпечення оперативної діяльності у вигляді формування його інфраструктури.*
3. *Регулююча:* розмір власного капіталу є важливим фактором забезпечення надійності функціонування банку і тому перебуває під контролем НБУ.

Регулятивний капітал використовується органами банківського нагляду для обчислення ек. нормативів, складається з осн. і додат. капіталу, зваженого на ризику.

У свою чергу основний капітал банку включає *сплачений і зареєстрований статутний капітал і розкриті резерви*, які створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку, надбавок до курсу акцій і додаткових внесків акціонерів у капітал.

Порядок формування статутного капіталу банку:

1. Статутний капітал банку формується відповідно до вимог законодавства та установчих документів банку.

2. Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти — в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

3. Статутний капітал не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

4. Банк має право збільшувати статутний капітал після того, як усі учасники повністю виконали свої зобов'язання щодо сплати паїв або акцій і попередньо оголошений підписний капітал повністю оплачено.

5. Банк не має права без згоди НБУ України зменшувати розмір регулятивного капіталу нижче мінімально встановленого рівня.

Згідно з Інструкцією про порядок регулювання діяльності банків в Україні мінімальний розмір регулятивного капіталу

6. Банкам забороняється використовувати для формування капіталу бюджетні кошти, якщо такі кошти мають інше цільове призначення.

Перший випуск акцій банку повинен повністю складатися із звичайних акцій. Реєстрація та продаж банком-емітентом першою випуску акцій звільняється від оподаткування податком на операції з цінними паперами.

1) Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку тобто прямо чи опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 відсотків статутного капіталу банку, зобов'язана отримати *письмовий дозвіл НБУ*.

Другою складовою основного капіталу банку є розкриті резерви, до яких слід віднести:

Резервний фонд – це грошові ресурси, що резервуються банком для забезпечення непередбачених витрат по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язаннях, а також виплати дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо прибутку.

Наявність коштів у резервному фонді забезпечує стійкість комерційного банку, зменшує вірогідність його банкрутства. Резервний фонд створюється у порядку, визначеному зборами акціонерів, а його розмір не може бути меншим 25 % регулятивного капіталу, а розмір щорічних відрахувань — меншим 5 % прибутку. *Спеціальні фонди (фонд основних коштів, фонд переоцінки основних засобів та інші), які призначені для покриття збитків від активних операцій та для виробничого і соціального розвитку банку; їх формування здійснюється за рахунок прибутку.*

Порядок формування і використання цих коштів визначається *Законом України «Про банки і банківську діяльність»* та статутними документами банку:

1) відрахування до фондів здійснюються з прибутку після оподаткування;

2) фонди і рух коштів до них та з них повинні окремо розкриватись в опублікованих звітах банку;

3) фонди повинні бути у розпорядженні банку для покриття збитків з метою необмеженого і негайного використання у разі появи збитків;

4) збитки не можуть безпосередньо покриватися з фондів, а повинні проводитися через рахунок прибутків і збитків.

Прибуток є ресурсом внутрішнього походження. Він існує у вигляді залишку прибутку після сплати податків та відрахування до фондів банку. За його рахунок сплачуються дивіденди акціонерам. Якщо після сплати дивідендів за ставкою, що встановлена зборами акціонерів, виникне залишок прибутку, то ця сума може бути спрямована на поповнення статутного фонду банку. Така операція (поповнення статутного фонду) може бути здійснена і без сплати дивідендів акціонерам, але також за рішенням, що приймається загальними зборами акціонерів.

Елементом резервного капіталу є загальні резерви, призначені для покриття можливих збитків за операціями банку, їх відмінність від резервного фонду полягає в тому, що вони мають більш конкретне призначення. Загальні резерви формуються з чистого прибутку, що залишається у банку після сплати податків.

Нерозподілений прибуток – резерв банку, який залишається після розподілу прибутку на сплату податків, формування резерву та виплату дивідендів власникам і призначається на капіталізацію, тобто на розширення банківського бізнесу.

Оскільки розмір усіх відрахувань (крім дивідендів) завчасно позначено, то залишок нерозподіленого прибутку за минулий рік - залежить головним чином від розміру дивідендів, які повинні виплачуватися акціонерам.

Основними елементами додаткового капіталу за умови його затвердження НБУ:

1) *нерозкриті резерви* (крім того факту, що такі резерви не відображаються в опублікованому балансі банку, вони повинні мати такі самі якість і природу, як і розкритий капітальний резерв);

2) *резерви переоцінки* (основні засоби та нереалізована вартість «прихованих» резервів переоцінки в результаті довгострокового перебування у власності цінних паперів, відображених у балансі за історичною вартістю їх придбання);

3) *гібридні (борг/капітал) капітальні інструменти*, які повинні відповідати таким критеріям:

— вони є незабезпеченими, субординованими і повністю сплаченими;
— капітальні інструменти не можуть бути погашені з ініціативи власника;
— вони можуть вільно брати участь у покритті збитків без пред'явлення банку вимоги про припинення торгових операцій;

— передбачають відстрочення обслуговування зобов'язань щодо сплати відсотків, якщо рівень прибутковості не дозволяє здійснити такі виплати;

4) *субординований борг* — звичайні незабезпечені боргові капітальні інструменти, які за умовою контракту не можуть бути забрані з банку раніше 5 років, а у випадку банкрутства чи ліквідації повертаються інвестору після погашення претензій всіх інших кредиторів. *Загальний розмір додаткового капіталу не може бути більшим 100 відсотків основного капіталу банку.*

Макроекономічний вплив на формування власних ресурсів банку здійснюється на законодавчому рівні через встановлення відповідних нормативів мінімального розміру, адекватності регулятивного капіталу та адекватності основного капіталу. Крім того, величина регулятивного капіталу банку є основою для розрахунку більшості економічних нормативів, дотримання і зміна граничних значень яких, позначається на його кредитній активності.

8. Формування депозитних ресурсів банку

Більша частина ресурсів комерційного банку формується за рахунок залучених та позичених коштів, а не власних. Можливості комерційних банків у залученні коштів регулюються НБУ.

Банки залучають вільні грошові кошти юридичних та фізичних осіб через виконання *депозитних операцій*, з допомогою яких використовують різні види банківських рахунків.

У світовій практиці усі залучені ресурси за способом акумуляції групуються на:

- депозити,
- не депозитні залучені кошти.

Не депозитні залучені кошти – це кошти, які банк отримує у вигляді позики або шляхом продажу власних боргових зобов'язань на грошовому ринку.

Депозит (вклад) — це грошові кошти в національній та іноземній валюті, передані їх власником або іншою особою за його дорученням у готівковій або безготівковій формі на рахунок власника для зберігання на певних умовах. Операції, пов'язані з залученням грошових коштів на вклади, називаються депозитними.

Сучасна банківська практика класифікує депозити:

1. залежно від категорії вкладника:
  - депозити юридичних осіб,
  - депозити фізичних осіб,
  - міжбанківські депозити.
2. залежно від строку і порядку вилучення:
  - вклади до запитання,
  - строкові вклади,
3. залежно від економічного змісту:
  - вклади до запитання,
  - строкові вклади,
  - ощадні вклади, цінні папери.
4. за економічною суттю:
  - активні (розміщення банківських коштів на рахунках в інших банках)
  - пасивні (залучення банками коштів від своїх клієнтів)

Практично усі клієнтські рахунки є депозитними. **Депозитним** може бути будь-який відкритий клієнту у банку рахунок, на якому зберігаються його грошові кошти. За формою використання рахунків вони поділяються на: депозити (вклади) до запитання; термінові, або строкові, депозити; умовні депозити.

Вклади (депозити) до запитання розміщуються у банку на розрахунковому або поточному рахунку клієнта. Вони використовуються для здійснення поточних розрахунків власника рахунку з його партнерами.

Для покриття операційних витрат, пов'язаних з веденням поточних рахунків, банк стягує з клієнта **комісійну винагороду**. Комісія може утримуватися з депозитного процента. Деякі банки не стягують комісії з безпроцентних рахунків за умови зберігання на них стабільного залишку не нижче встановленого рівня.

Формою залучення банком вкладів до запитання є також поточний рахунок з **овердрафтом та контокорентний рахунок**.

Контокорентний рахунок – це активно-пасивний рахунок, який поєднує поточний і кредитні рахунки, де одноразово встановлюється ліміт на суму кредиту.

За режимом функціонування овердрафт подібний до контокорентного. Особовий рахунок з овердрафтом може відкриватися юридичним і фізичним особам, а також громадянам тоді, як контокорентний рахунок використовується тільки у відносинах банку з юридичними особами. Отже, особовий рахунок з овердрафтом має ширшу сферу застосування ніж контокорентний.

Одним із видів депозитів до запитання є залишок коштів на кореспондентських рахунках, відкритих у даному банку іншими банками.

Кореспондентськими рахунками називають рахунки, в яких відображаються договірні відносини між кредитними установами (банками кореспондентами), метою яких є здійснення платежів і розрахунків за дорученням один одному на підставі кореспондентських угод.

Строкові вклади — це кошти, що розміщені у банку на певний строк і можуть бути знятими після закінчення цього терміну або після попереднього повідомлення банку за встановлений період (не менше одного місяця). Вилучення строкових вкладів відбувається переказуванням грошей на поточний рахунок або готівкою з каси банку. Строкові вклади є для банків кращим видом депозитів, оскільки вони стабільні і зручні в банківському плануванні. За ними сплачується високий депозитний процент, рівень якого диференціюється залежно від терміну, виду внеску, періоду повідомлення про вилучення, загальної динаміки ставок грошового ринку та інших умов.

Однією з форм строкових вкладів є **сертифікати**.

Сертифікати бувають **депозитні** та **ощадні**. Депозитні сертифікати надаються юридичним, а ощадні — фізичним особам. Сертифікати можна класифікувати і за іншими ознаками. За способом випуску вони поділяються на сертифікати, що випускаються одноразово і серіями, за способом оформлення — на іменні та на пред'явника, за терміном обертання — на термінові та до запитання, за умовами сплати процентів — на сертифікати з регулярною сплатою процентів після закінчення визначеного розрахункового періоду і з виплатою їх у день погашення сертифіката.

Депозитний сертифікат — це цінний папір, що може використовуватися його власником як платіжний засіб і обертатися на фондовому ринку.

Комерційні банки можуть залучати вільні кошти юридичних і фізичних осіб за допомогою банківського векселя. **Банківський вексель** має депозитну природу, і цим він схожий на сертифікат. Проте на відміну від сертифіката банківський вексель може

бути використаний його власником як платіжний засіб за товари та послуги, причому новий власник векселя може передавати його третій особі шляхом індосаменту.

Ощадні вклади слугують власникам для накопичення грошових заощаджень. Власнику ощадного вкладу видається іменне посвідчення про внесок у формі ощадної книжки, в якій відбиваються всі операції на рахунку. Зняття грошей з ощадного рахунку здійснюється за попереднім повідомленням власника внеску.

Конкуренція на ринку позичкових капіталів змушує комерційні банки шукати нові форми і способи залучення депозитів. Значного поширення в банківській практиці набув депозит, що відкривається клієнтові при оформленні ним поточного рахунку. Депозит має обов'язковий характер, а його величина і термін вкладення коштів на рахунок визначаються банком.

Комерційні банки використовують і такий метод залучення вкладів, як установлення залежності між кредитуванням клієнта і накопиченням на його депозитному рахунку. У цьому разі між банком і клієнтом підписується договір, відповідно до якого банк бере на себе зобов'язання надати клієнту кредит за умови накопичення і зберігання останнім протягом установленого терміну визначеної суми коштів.

У роботі комерційних банків щодо залучення вкладів (депозитів) важливу роль відіграє процентна політика, оскільки одержання прибутків від вкладених коштів є для клієнтів суттєвим стимулом з активізації внесків. Розмір депозитного процента встановлює комерційний банк самостійно, виходячи з облікової ставки НБУ, стану грошового ринку і власної депозитної політики.

Банки можуть зацікавити вкладників нарахуванням й сплатою простих і складних процентів. Прості проценти є традиційним видом обчислення прибутку за вкладами. Відповідно до встановленої періодичності відбувається нарахування і виплата прибутку за вкладом.

Нарахування простих відсотків:

$$B = (C \cdot V_c \cdot K) / (365 \cdot 100\%), \quad (2.1)$$

B - сума нарахованих простих відсотків,

C - сума вкладу,

V_c – відсоткова ставка по депозиту;

K – кількість днів у періоді.

Нарахування складних відсотків:

$$B = P (1+R)^n \text{ (2.2)}$$

P – сума вкладу,

R – відсоткова ставка

n – кількість періодів(нарахувань).

Дохід за складними процентами (нарахування процента за процент) визначається так. Після закінчення розрахункового періоду на суму вкладу нараховується процент і отримана величина приєднується до суми вкладу; у наступному розрахунковому періоді процентна ставка застосовується до нової, вже збільшеної суми. Складні проценти доцільно використовувати в тому разі, коли виплата доходу здійснюється після закінчення терміну дії вкладу.

Одним із способів стимулювання вкладів є застосування процентної ставки, що прогресивно зростає залежно від часу фактичного перебування коштів на рахунку.

З метою компенсації інфляційних витрат комерційні банки можуть пропонувати вкладнику виплату процентів наперед. Якщо депозитна угода буде розірвана достроково, виплачені проценти банк утримає із суми вкладу.

У банківській практиці використовується три методи визначення кількості днів для розрахунку відсотків:

1. Метод «факт/факт» - при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році;
2. Метод «факт/360» - при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році - 360 днів.
3. Метод «30/360» - при розрахунку суми відсотків береться умовна кількість днів у місяці - 30 та у році - 360.

Незалежно від методу розрахунку відсотків при визначенні кількості днів враховується перший день і не враховується останній день угоди. Так, якщо термін депозитному договору встановлено з 14 травня до 10 серпня, то при визначенні кількості днів для розрахунку відсотків враховується 14 травня і не враховується 10 серпня. При нарахуванні відсотків за звітний місяць останній день місяця має включатися в розрахунок, крім випадків, коли звітна дата є датою закінчення операції.

9. Нарахування простих та складних відсотків за депозитами. Порівняння дохідності депозитних угод

Залучення коштів на депозит здійснюється за певною відсотковою ставкою. Відсоток — це засіб стимулювання залучення депозитів (вкладів) у банк. Розмір відсоткової ставки за депозитами визначається двома основними чинниками:

1) сумою вкладу;

2) строком розміщення коштів.

Ставка депозитного відсотка є відношенням суми грошових коштів, що сплачуються у вигляді відсотка, до суми коштів, які одержані у вигляді депозиту. Порядок нарахування і виплати відсотків, розмір відсоткової ставки за вкладом обумовлюються в депозитному договорі. Відсоток має стимулювати вкладників до тривалого збереження грошових коштів на банківських рахунках, тобто збереження коштів в організованих формах.

Проявом конкуренції на ринку депозитів є прагнення кредитних установ залучити до себе вільні кошти юридичних і фізичних осіб на основі більш високої відсоткової ставки. В останні роки особливо посилилася конкуренція між Ощадним банком України та комерційними банками за залучення тимчасово вільних грошових коштів населення (приватних клієнтів).

Вкладники при прийнятті рішення про розміщення власних коштів на депозитах керуються насамперед трьома основними міркуваннями: надійність банку; рівень відсоткової ставки за вкладами; якість обслуговування клієнтів. Як правило, у вітчизняній банківській практиці проявляється тенденція: чим стабільніше і надійніше банк, тим меншою мірою він прагне встановити максимально високі відсоткові ставки за депозитами. І навпаки, маловідомі банки пропонують максимальні відсоткові ставки, прагнучи залучити більше вкладів.

Зміна відсоткової ставки за депозитом відбувається за узгодженням сторін при зміні кон'юнктури ринку кредитних ресурсів, облікової ставки НБУ і затверджується наказом по банку. Виплата відсотків здійснюється на поточний рахунок клієнта за його письмовою вимогою. Відсотки за депозитом можуть сплачуватися: при погашенні депозиту; періодично; при внесенні коштів на депозит (авансом). У разі дострокового вилучення вкладником своїх коштів із строкового депозиту розмір відсотка, що сплачується за даним видом внеску, значно зменшується.

Доходи за депозитними операціями підлягають оподаткуванню відповідно до чинного законодавства.

Управління "депозитним портфелем" (тобто депозитами, залученими банком) — важлива складова банківської діяльності. Величина відсоткової ставки має забезпечувати банкові отримання максимально можливого прибутку при мінімальному ризику. У кількісному вираженні відсоткова ставка за депозитами має бути вище рівня інфляції. Проте на практиці в Україні рівень банківського відсотка за

депозитами часто є нижчим від рівня інфляції. Така ситуація знижує довіру населення і підприємств до вітчизняних комерційних банків.

У розрахунках відсотків за депозитними операціями передбачається використання двох фінансових механізмів:

- розрахунки на основі простих (номінальних) відсотків;
- розрахунки на основі складних (фактичних) відсотків;

При використанні простої (номінальної) відсоткової ставки, нарощена сума депозиту розраховується шляхом множення номіналу депозиту (без врахування отриманих раніше відсотків) на множник нарощення. Розрахунок нарощеної суми депозиту здійснюється за формулою

де S — нарощувана сума депозиту наприкінці періоду тобто номінал депозиту плюс відсотки;

P — сума номіналу депозиту;

$(1 + r n)$ — множник нарощення;

r — річна відсоткова ставка (в сотих частках);

n — строк депозиту у роках.

Сума нарахованих відсотків за депозитом при використанні складної (фактичної) річної відсоткової ставки розраховується за формулою:

де I — сума відсотків за поточний період;

S — нарощена сума депозиту наприкінці попереднього періоду, тобто номінал депозиту плюс відсотки;

r — річна фактична відсоткова ставка;

n — кількість періодів, за які нараховуються відсотки за депозитом.

Нарахування простих відсотків здійснюється на сальдо за рахунком за фактичний строк зберігання коштів із врахуванням змін відсоткової ставки за договором.

Нарахування складних відсотків ("відсотків на відсотки") здійснюється на сальдо за рахунком і нараховані раніше відсотки із врахуванням змін відсоткової ставки і строку розміщення коштів. Розрахунок доходу при складному відсотку ґрунтується на геометричній прогресії ("відсоток на відсоток").

Процес нарощування депозиту за рахунок відсотків за депозитом називається капіталізацією відсотків. Наступне нарахування здійснюється на суму депозиту з урахуванням відсотків. У разі капіталізації сума депозиту і нарахованих за ним

відсотків повертається депоненту при погашенні депозиту.

Нарахування відсотків починається з наступного дня після надходження грошової суми на депозитний рахунок клієнта та проводиться шляхом множення денного залишку на рахунку на денну відсоткову ставку.

Отже банк може використовувати у своїй діяльності один з двох методів нарахування відсотків:

- 1) метод рівних частин;
- 2) актуарний метод.

У разі використання методу рівних частин при нарахуванні відсотків за депозитом за кожний період нарахування застосовується проста (номінальна) відсоткова ставка. При цьому не враховуються нараховані раніше відсотки. Відсотки за актуарним методом розраховуються з використанням складної (фактичної) відсоткової ставки, тобто з урахуванням нарахованих раніше відсотків. У своїй діяльності комерційний банк може використовувати лише один з цих методів нарахування відсотків.

У момент внесення коштів на депозитний рахунок депозит враховується на всю суму його номіналу. Відмінності обліку номіналу депозиту визначаються конкретним методом виплати відсотків. Існує два таких методи: 1) за період; 2) на період.

У банківській практиці відсотки сплачуються депоненту, як правило, по закінченні певного періоду, передбаченого депозитною угодою, тобто за період. У цьому випадку номінальна сума депозиту і сума, що перераховується на депозитний рахунок, збігаються. У разі сплат відсотків на період банк сплачує депоненту відсотки в момент внесення коштів на депозит, тобто авансом. Цей метод застосовується, насамперед, при обліку дисконтних ощадних (депозитних) сертифікатів. Тут величина дисконту є сумою відсотків, що сплачена депоненту авансом. Сума цього дисконту амортизується протягом терміну дії депозитного договору. Амортизація відсотків — це процес віднесення сум сплачених авансом відсотків за депозитами на витрати (доходи) на систематизованій основі. У разі сплати відсотків на період номінал депозиту буде більше, ніж отримана від депонента сума. Протягом строку дії депозитної угоди сума авансованих відсотків має бути повністю амортизована.

Національний банк повинен регулювати рівень відсоткової ставки за депозитами. Йдеться, насамперед, про обмеження банківської конкуренції в сфері депозитних відсоткових ставок. Після Великої депресії 1929 - 1933 рр. у США сформувалася загальна точка зору, яка знайшла відображення в Законі про банки 1933 р., а саме: високі відсоткові ставки за депозитами стимулюють покупку комерційними банками

ненадійних активів, а це у кінцевому підсумку спричиняє збитки і навіть банкрутство банків.

У колишньому СРСР розмір відсоткової ставки за вкладами був стабільним і централізовано встановлювався Радою Міністрів (урядом). Державні трудові ощадні каси СРСР виплачували вкладникам — фізичним особам доход у вигляді відсотків або вигащів: за вкладами до запитання, умовним, на єдину ощадну книжку і на поточні рахунки окремих громадян — 2% річних; за строковими вкладами — 3% річних; за вигащними вкладами доход виплачувався у вигляді вигащів з розрахунку 2% річних.

У США величина відсотка за строковими і ощадними внесками суворо регулюється Федеральною резервною системою.

Поширеною є точка зору, що низькі відсоткові ставки за депозитами знижують банківські витрати і тим самим зменшують ціну банківського кредиту. Надмірна лібералізація у сфері встановлення відсоткових ставок на ринку депозитів негативно відображається на стані грошового ринку країни.

У сучасних умовах комерційні банки в Україні проводять самостійну депозитну відсоткову політику. НБУ регулює відсоткову ставку шляхом встановлення офіційної облікової ставки. Із зміною облікової ставки НБУ комерційні банки вимушені змінювати й відсоткові ставки за депозитами. При формуванні свого депозитного портфеля комерційні банки беруть до уваги норми обов'язкових резервів (резервних вимог НБУ).

Низька відсоткова ставка за депозитами за інших рівних умов обмежує приплив внесків до банку. Навпаки, достатньо високий розмір депозитного відсотка дисциплінує комерційний банк, вимагає від нього ефективного використання цього виду залучених ресурсів, адже банк, отримавши кошти у тимчасове користування, повинен не тільки повернути їх, але й виплатити відсоток. Зрозуміло, що виконання цих умов неможливе без одержання максимального ефекту від використання залучених на депозит коштів.

Вітчизняні комерційні банки повинні проводити сьогодні активну депозитну політику, спрямовану на широке залучення коштів та їх використання як кредитних ресурсів.

Відсоткова політика комерційних банків у сфері депозитних операцій має ґрунтуватися на принципах оптимальності, ефективності, адекватності ситуації, що реально існує на ринку банківських послуг, враховувати як власні економічні інтереси, так і інтереси вкладників.

10. Основи організації, способи і форми грошових розрахунків у народному господарстві

Грошові розрахунки є необхідним елементом розширеного відтворення, завершальною ланкою у процесі реалізації суспільного продукту. Вони здійснюються за допомогою готівкових грошей і в безготівковому порядку.

Готівкові розрахунки застосовуються в основному у взаємовідносинах підприємств і організацій з населенням, тобто обслуговують рух грошових доходів і витрат населення. У розрахунках між підприємствами й організаціями майже всі платежі (крім Дрібних) здійснюються шляхом безготівкових перерахувань. Сукупність усіх грошових розрахунків незалежно від форми їх здійснення являє собою грошовий обіг.

Основну частину сукупного грошового обігу (понад 80 %) становить безготівковий обіг. Сфери застосування готівкових грошей і безготівкових розрахунків розмежовані між собою, але в той же час вони органічно взаємопов'язані.

Отже, безготівкові розрахунки обслуговують господарські взаємовідносини підприємств, організацій, установ, фінансово-кредитних органів. Основне місце в цих розрахунках займають платежі за матеріальні цінності і надані послуги. При здійсненні розрахунків у народному господарстві може застосовуватися банківський кредит.

Організація безготівкових розрахунків має забезпечити своєчасне отримання кожним підприємством грошових коштів за поставлену ним продукцію і надані послуги і тим самим сприяти прискоренню оборотності обігових коштів. Крім того, організація розрахунків має допомагати створенню умов для взаємного контролю постачальника і покупця за дотриманням господарських договорів.

Одним з актуальних завдань організації розрахунків є зближення моменту отримання матеріальних цінностей покупцями і здійснення платежу за них постачальникам, а звідси — скорочення взаємної заборгованості.

Організаторами та основними виконавцями розрахункових розрахунків є банки. Деякі безготівкові платежі, переважно дрібні, проводяться підприємствами та організаціями за допомогою поштово-телеграфних переказів через відділення зв'язку.

Безготівкові розрахунки здійснюються на підставі письмових розрахунково-грошових документів: платіжних доручень, вимог-доручень, розрахункових чеків, акредитивних заяв, реєстрів, векселів та ін. Для кожного з них характерні єдині в масштабах країни форма, чітка стандартизація, кодифікація реквізитів.

Системи оформлення, використання і руху розрахункових документів називається документообігом.

Безготівкові розрахунки поділяються на іногородні та місцеві. Розрізняють їх також за способом платежу і формою.

Основний спосіб платежу — це перерахування грошових коштів з рахунку платника на рахунок постачальника шляхом відповідних записів по них. Залежно від характеру платежу, порядку кредитування та інших умов кошти перераховуються по різних рахунках підприємств — поточних, контокорентних позичкових, рахунках фінансування капітальних вкладень. Різновидом цього способу платежу є планові платежі, при яких розрахунки проводяться не по кожній окремій поставці матеріальних цінностей, а за певний період, виходячи з плану поставки.

Другий спосіб платежу — це залік взаємних вимог, при якому взаємні борги підприємств зараховуються і тільки різниця перераховується шляхом записів по рахунках.

Залежно від розрахункового документа, що використовується у розрахунках та його обігу, розрізняють такі форми розрахунків:

- платіжними дорученнями;
- чеками;
- за допомогою акредитивів;
- вимогами-дорученнями та ін.

Застосування тієї чи іншої форми розрахунків визначається особливостями господарських взаємовідносин підприємств та організацій і спрямовано на зміцнення договірної дисципліни, забезпечення безперебійних платежів і прискорення обіговості грошових коштів у розрахунках.

Підприємства, а також установи банків здійснюють розрахунки при дотриманні таких умов:

1. Платежі проводяться, як правило, після відвантаження товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт чи надання послуг або одночасно з ними. В окремих випадках може бути проведена попередня оплата.

2. Платежі виконуються за згодою (акцептом) платника або за його дорученням. Платник може відмовитись від акцепту платіжної вимоги-доручення повністю або частково за певних умов. Без згоди платника або його доручення списання коштів з рахунків допускається лише у випадках, передбачених законодавством. У безакцептному порядку проводиться списання:

- за виконавчим листом суду або арбітражу;
- недоїмок по податках, недоплат у державні цільові фонди, позабюджетні фонди;
- платежів за розпорядженнями державних податкових адміністрацій;

- платежів державного обов'язкового і державного соціального страхування, до пенсійного фонду;
  - за розпорядженням Антимонопольного комітету і КРУ;
  - за розпорядженням підприємств по результатах огляду претензій, що стосуються доарбітражного врегулювання господарських спорів, у тому випадку, якщо боржник визнав претензію.
3. Платежі проводяться за рахунок власних коштів платника, а в окремих випадках — за рахунок кредиту банку;
  4. Зарахування коштів на рахунок одержувача здійснюється лише після списання їх з рахунку платника.

Порядок і форма розрахунків визначаються у договорі між сторонами.

11. Ведення рахунків клієнтів. Види рахунків

Ведення банками рахунків клієнтів є необхідною передумовою та важливою складовою їх розрахунково-касового обслуговування. Весь процес ведення рахунків умовно можна поділити на три стадії: відкриття, обслуговування, закриття рахунків.

Банки України можуть відкривати клієнтам чотири види рахунків:

- *поточні;
- * бюджетні;
- *кредитні;
- * депозитні.

Поточний рахунок відкривається підприємствам усіх форм власності, їх відокремленим підрозділам, а також фізичним особам для зберігання коштів і здійснення розрахунків. Поточний рахунок призначений для обігу коштів до запитання. Кожне підприємство і його відокремлений підрозділ можуть відкривати один основний поточний рахунок, всі інші поточні рахунки цього підприємства вважаються додатковими. На основному рахунку обліковується заборгованість, яка списується у безспірному порядку. Номери поточних рахунків підприємство (їх власник) повинен повідомити в податкові органи, а також в банки, де відкриті інші

рахунки.

Для відкриття поточного рахунку підприємство подає до банку пакет таких документів:

- 1) заява на відкриття рахунку, підписана керівником та головним бухгалтером підприємства;
- 2) копія свідоцтва про державну реєстрацію, посвідчену нотаріально;
- 3) посвідчена нотаріально копія зареєстрованого статуту;
- 4) копія документа, що підтверджує взяття підприємства на облік податковим органом;
- 5) картка із зразками підписів осіб, яким надано право розпоряджатися рахунком та підписувати розрахунково-касові документи;
- 6) нотаріально посвідчена копія документа про реєстрацію підприємства в органах Пенсійного фонду України.

При відкритті поточних рахунків відокремленим структурним підрозділом підприємства до установ банків додатково подаються ще й такі документи:

- * копія положення про відокремлений підрозділ, посвідчена нотаріусом чи органом, який створив цей підрозділ;
- * клопотання підприємства (органу), яке створило відокремлений підрозділ, про відкриття рахунку.

Фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, що працюють без створення юридичної особи, відкривають поточні рахунки на своє ім'я. Для цього вони подають до банків:

- * заяву;
- * копію свідоцтва про державну реєстрацію;
- * картку із зразком підпису, посвідчену працівником банку, що відкриває рахунок, чи нотаріально;
- * документ, що засвідчує особу;

* копії документів про взяття на податковий облік та про реєстрацію в органах Пенсійного фонду, посвідчену нотаріально чи органами, що їх видали.

Бюджетні рахунки відкриваються підприємствам та їх відокремленим підрозділам, яким виділяються кошти з Державного та місцевих бюджетів для їх цільового використання. Відкриття бюджетних рахунків здійснюється на підставі дозволів, які видаються фінансовими органами — розпорядниками бюджетних коштів, а також заяви клієнта про відкриття рахунку, картки зі зразками підписів осіб — розпорядників рахунків та відбитком печатки. Якщо даний клієнт має в цій установі банку поточний рахунок, то бюджетний рахунок йому може бути відкритий лише на підставі заяви без подання інших документів.

Кредитні рахунки відкриваються на договірній основі юридичним і фізичним особам тими установами банків, які мають право видавати кредити. Кредитні рахунки призначені для обліку заборгованості клієнтів за кредитами комерційних банків.

Депозитні рахунки відкриваються на підставі депозитної угоди між власником рахунку і банком на термін, визначений в угоді. Депозитний рахунок може поповнюватись за рахунок відсотків, нарахованих на депозит. Проведення розрахункових операцій з депозитного рахунку забороняється, як і видача коштів готівкою з нього юридичним особам. Депозитні рахунки для фізичних осіб називаються вкладними.

12. Характеристика та види векселів

Вексель - це складене за встановленою законом формі безумовне письмове боргове грошове зобов'язання, видане однією стороною (векселедавцем) іншій стороні (векселедержателю).

Векселі можуть бути простими і переказними.

Простий вексель - документ письмовий, що містить просте і нічим не зумовлене зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити певну суму грошей у певний термін і в певному місці векселедержателю або його наказу. У такій векселі із самого початку беруть дві особи: векселедавець, який сам прямо і безумовно зобов'язується сплатити по виданому їм векселем, і перший набувач (векселедержатель), якому належить право на отримання платежу за векселем.

Відмінність простого векселя від інших грошових боргових зобов'язань в тому, що

- а) вексель може бути наданий із рук в руки по передавальному напису;
- б) відповідальність за векселем для тих, хто беруть участь у ньому, є солідарною, за винятком осіб, які вчинили безоборотному напис;
- в) явка в нотаріальне установу для засвідчення підпису не потрібна;
- г) при несплаті векселя у встановлений термін необхідно вчинення нотаріального протесту,

д) вексель - абстрактний грошовий документ і в силу цього не забезпечується закладом, заставою або неустойкою

Переказний вексель (трата) - письмовий документ, що містить безумовний перекази векселедавця платнику сплатити певну суму грошей у певний термін і в певному місці одержувачі) або його наказу Головна відмінність переказного векселя від простого, по суті є боргової розписки, в тому, що він призначений для переведення, переміщення цінностей із розпорядження однієї особи в розпорядження іншої.

Видати (трассировать) переказний вексель - значить прийняти на себе зобов'язання гарантії акцепту і платежу по ньому Отже, на трассировать іншого можливе лише в тому випадку, якщо трасант (векселедавець) має у трасата (платника) у своєму розпорядженні цінність не менше ніж сума трасуванню векселя. На відміну від простого в переказному векселі беруть участь не два, а три особи векселедавець (трасант), що видає вексель, перша набувач (або векселедержатель), що одержує разом із векселем право вимагати і платіж по ньому, і платник (трасат), якому векселедержатель пропонує провести платіж (у векселі це позначається словами ((заплатите »,« платіть »).

Тут зобов'язання трасанта умовне: він зобов'язується заплатити вексельну суму, якщо платник (трасат) не заплатив її. Необхідність виконання трасантом такого зобов'язання виникає, коли трасат НЕ акцептував і не заплатив за векселем або акцептував і не заплатив В останньому разі трасат прирівнюється до векселедавця простого векселя, і проти нього виникає протест у неплатежі, Векселедержатель переказного векселя повинен своєчасно пред'явити останній до прийняття (акцепту) і платежем, так як в протилежному випадку невиконання цих умов може бути віднесене до його власної вини. У випадках із простими векселями пред'явлення їх платнику для акцепту, а отже, і складання протесту у неприйнятті не потрібно, то від самого початку виникнення векселя є в наявності прямої боржник За переказним векселем такої прямої боржник виступає лише з моменту акцепту векселя платником До цього моменту є в наявності лише умовний боржник (трасант) Вексель складається відповідно з обов'язковими вексельними реквізитами Відсутність одного з них у векселі позбавляє цей документ вексельної сили. Варіанти типових бланків векселя наведено в *Додатках 2,3.Реквізити векселя*

1) *місце складання векселя.* Найменування місця складання (місто, село і т.п.) повинен розміщуватися на лицьовій стороні векселя, зазвичай у верхній половині векселя, підтекстом Векселедавець може вказати у векселі спеціальне місце платежу При цьому вимога про місце проставленні складання векселя зберігає силу.

+2) *Час складання векселя* Всякий вексель обов'язково повинен містити позначення дня, місяця й року його складання:

а) без цього неможливо визначити, була чи векселедавець в момент складання векселя дієздатний;

б) проставлення часу складання векселя важливо для визначення вексельного терміну (в стільки-то часу від складання векселя, в стільки-то часу від пред'явлення або за пред'явленням). Так, наприклад, вексель, виданий з терміном «за пред'явленням», повинен бути пред'явлений не пізніше 12 місяців з дня його складання Позначення часу складання векселя прийнято робити зазначенням року, місяця і числа над текстом у верхній частині векселя поруч із зазначенням місця його складання.

3) *Вексельні позначки.* Щоб позначити відміну векселя від споріднених йому документів, встановлюється реквізит вексельної мегкі, що відповідно до діючого законодавства являє собою позначення документа словом «вексель», подане тією ж мовою, якою написаний документ

4) *Вексельна сума.* Будучи грошовим документом, вексель повинен містити в собі грошову суму:

- А) вексельна сума повинна бути точно зазначена у векселі, наприклад: "Сто тисяч рублів»;

- Б) в вексельну суму можуть включатися також і проценти за час обігу векселя, який підлягає оплаті строком за пред'явленням або в стільки-то часу від пред'явлення;

- В) вексельна сума повинна бути зазначена у векселі прописом та цифрами. У випадку розбіжностей між сумою цифрами й прописом вірною вважається остання. Якщо існує розбіжність між позначеної кілька разів

сумою літерами або цифрами, вірною вважається сума менша. Ніякі виправлення вексельної суми не допускаються, навіть обумовлені підписом векселедавця.

5) *Термін платежу.* Термін платежу повинен бути позначений конкретною датою, без вказівки години і хвилини дня. Розрізняються такі призначення терміну платежу за векселем;

- А) термін на визначений день. Виражено у вигляді: «Зобов'язуюсь заплатити 1 Червень 2003»;

- Б) в стільки-то часу від складання векселя. Термін платежу, призначений шляхом зазначення точної кількості днів, вважається що наступили останній з цих днів, а не на день після нього. Початковий пункт обчислення є дата векселя, від неї і починається числення; день дати в рахунок періоду не входить.

Якщо строк платежу призначений на початок, середину або кінець місяця, то під цим виразом мається на увазі перший, п'ятнадцятий або останнє число місяця;

- В) за пред'явленням Б цьому випадку день пред'явлення є і днем платежу. Цей спосіб незручний для платника, якому необхідно завжди мати наготові певну суму грошей. Якщо в векселі не обумовлені мінімальні і максимальні терміни пред'явлення, вважається, що вексель повинен бути пред'явлений до платежу протягом року з дня його складання;

- Г) у визначений строк від пред'явлення векселя. Вексель з таким терміном зручний платнику тим, що дає йому можливість підготуватися до платежу. Використання зазначеного строку робить дуже важливим день пред'явлення, тому що від неї починається відлік строку платежу. Пред'явлення вважається Днем відмітки платника на векселі про згоду на оплату або дата протесту. Обчислення строку платежу здійснюється тим же порядком, що і за векселями в стільки-то часу від складання. Вексель строком в стільки-то часу за пред'явленням повинен бути пред'явлений до платежу в протягом року з дня його складання, якщо інше не обумовлено в самому векселі. Для цього необхідно заздалегідь пред'явити вексель платнику з тим, аби остаточний строк пред'явлення не виходив за межі річного строку. Наприклад, якщо вексель виданий 1 серпня 2018 «через місяць після пред'явлення цього векселя», вексель повинен бути пред'явлений вказаним вище порядком не пізніше 1 липня 2019;

- Д) строк платежу - неробочий день. За чинним законодавством платіж за векселем із таким строком може бути вимагатися лише в перший наступний робочий день

б) *Місце платежу.* Вексель може підлягати оплаті за місцем проживання трасата (за переказним векселем), в тому ж місці, де знаходиться місце для проживання векселедавця (за простим векселем), або в будь-якому іншому місці, зазначеному у векселі. Крім того, у векселі може бути вказано найменування місця, де має бути здійснений платіж (як правило, банк).

+7) *Перший набувач* - Це юридична або фізична особа, якою або за наказом якого повинен бути здійснений платіж. Інакше це особа, так само як і наступні набувачі, називаються «векселедержателем» (у простому векселі) і «ремітентом» (у переказному векселі) Дуже важливим є правильне і повне зазначення осіб векселедержателя і ремітентом При здійсненні індосаменту (передавального напису) зазначення осіб, неідентичних раніше зазначеним у векселі, може вплинути на подальшу обертаність векселя. Законодавство не допускає виписки векселя на пред'явника, що безумовно вірно, тому що в основі векселя лежать реальні грошові операції з цілком конкретними особами.

8) *Підпис векселедавця.* Відсутність підпису векселедавця у простому й трасанта у переказному векселі робить останній позбавленим будь-якого сенсу. Без підпису немає письмового зобов'язання, немає векселя. У відміну від тексту векселя підпис векселедавця повинна бути проставлена на векселі власноруч і притому рукописних шляхом При цьому перед підписанням у разі виписки векселя юридичними особами необхідно проставити позначення (можна за допомогою штампа) найменування фірми. Якщо вексель підписаний без повноважень або не у відповідності з наданими повноваженнями, то сторона, яка поставила свій підпис на векселі після його заповнення, несе відповідальність відповідно до умов заповненого таким чином векселя.

9) *Реквізит, властивий тільки переказним векселем.* На відміну від простого векселя, де платником є векселедавець, в переказному векселі платником є особлива особа, зване трасатом, а отже, його

Необхідність проставлення дати акцепту виникає за вексями, що підлягають оплаті у визначений строк від пред'явлення, або якщо вексель повинен бути пред'явлений до акцепту в пред'явлений термін в силу особливої умови, якщо векселедержатель не зажадає, щоб акцепт був датований днем пред'явлення. Платник може обмежити акцепт частиною суми В решті суми вексель вважається неприйнятним. Неприйнятним вважається вексель у разі:

- А) якщо на вказану адресу неможливо відшукати платника,
- Б) сам платник помер (для фізичних осіб)
- В) неспроможності платника;
- Г) якщо вказано на векселі «не акцептований», «не прийнятий» і т.п.;

-Д) якщо напис про акцепт виявиться закресленою. Протягом чотирьох робочих днів після здійснення протеста в неплатежі або неакцепті векселедержатель зобов'язаний сповістити про це свого індосанта і векседавця. Кожен наступний індосант протягом двох робочих днів наступних за днем отримання ним повідомлення, повідомляє свого попередника про здобутий їм повідомленні, і так до векседавця. Повідомлення аваліста і індосанта, за якого він поручився, виставляється водночас. Непосилка повідомлення не позбавляє вексельних прав векселедержателя.

13. Врахування векселів

Врахування векселів є формою кредитування Банком юридичної особи шляхом придбання векселя до настання терміну платежу за ним зі знижкою (дисконтом) за грошові кошти з метою одержання прибутку від погашення векселя в повній сумі. Врахування векселів є кредитною операцією. Враховуючи вексель, Банк надає векселедержателю-пред'явнику строковий кредит.

Кредит у формі врахування векселів надається шляхом перерахування на поточний рахунок пред'явника у термін, встановлений договором врахування, суми, яка належить до сплати пред'явнику векселя.

До різновидів врахування належать безоборотне врахування та врахування з реверсом, які відрізняються від звичайного врахування порядком і обсягом відповідальності векселедержателя-пред'явника.

Звичайне врахування векселів – вид врахування, при якому сума кредиту пред'явника становить повну вексельну суму (номінальну вартість та суму відсотків за відсотковими вексями). При несплаті векселя платником, пред'явник зобов'язаний сплатити Банку всю вексельну суму згідно з договором про врахування.

Переваги для векседавця (покупця товару):

-
- Відстрочка платежу за надані товари шляхом видачі векселя без відволікання оборотних коштів.
  - Можливість оформлення застави одним із контрагентів або обома сторонами.
  - При достроковому викупі векселя можливість економії (викуп нижче номіналу).

Переваги для векселедержателя (продавця товару):

- Оперативне надходження коштів за поставлений товар.

Врахування векселів з реверсом

Врахування векселів з реверсом – це різновид врахування, при якому пред'явник векселя дає Банку зобов'язання викупити враховані векселі до настання терміну їх оплати.

Переваги для векселедержателя (продавця товару):

- Оперативне надходження коштів за поставлений товар.

Переваги для векседавця (покупця товару):

- Відстрочка платежу за надані товари шляхом видачі векселя без відволікання оборотних коштів.
- Заставу оформляє контрагент – продавець товару.

Безоборотне врахування векселів

Безоборотне врахування векселів – згідно з договором про врахування пред'явник не відповідає за оплату векселя в повній сумі, а продає вексель Банку за погодженою ціною.

Переваги для векседавця (покупця товару):

- Відстрочка платежу за надані товари шляхом видачі векселя без відволікання оборотних коштів.
- При достроковому викупі векселя можливість економії (викуп нижче номіналу).

Переваги для векселедержателя (продавця товару):

- Оперативне надходження коштів за поставлений товар.

Векселедержатель, який виявив бажання пред'явити вексель до врахування, надає в Банк пакет документів, аналогічний пакету документів для отримання кредиту. Врахування векселів Банк здійснює на підставі укладеного з векселедержателем договору врахування.

Договір може бути укладений на певний термін (генеральний договір про врахування векселів) та/або врахування визначених векселів (окремий договір про врахування векселів).

14. Класифікація банківських кредитів

Банківські кредити можна класифікувати по-різному. Найбільш прагматичною можна вважати класифікацію, відповідно до якої банківські кредити розрізняють за такими критеріями й ознаками:

- терміном використання;
- забезпеченням;
- ступенем ризику;
- методом надання;
- способом повернення;
- строком повернення;
- характером визначення процента;
- способом сплати процента;
- кількістю кредиторів;
- призначенням.

Існують також банківські послуги кредитного характеру.

За терміном використання розрізняють кредити:

- короткострокові;
- середньострокові;
- довгострокові.

Короткострокові кредити надаються на строк до одного року. В українській банківській практиці вони є найпоширенішими.

Середньострокові кредити надаються на період від одного до трьох років, а довгострокові — понад три роки. Суттєвої різниці між середньостроковими і довгостроковими кредитами немає, тому банки України не виділяють їх окремо, хоча в країнах Заходу існує певне їх відокремлення.

Короткострокові кредити відрізняються від середньо- і довгострокових не тільки терміном використання, а й об'єктами вкладення і джерелами повернення.

З участю короткострокового кредиту формується, в основному, оборотний капітал товаровиробника (підприємця). Він опосередковує переважно поточну діяльність позичальника, а джерелом його повернення є кошти, які вивільнялися з

обороту внаслідок реалізації об'єкта (проекта), що був прокредитований, тобто поточні грошові надходження.

З участю довгострокового кредиту здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника. Джерелом повернення такого кредиту є прибуток від впровадження заходів, що прокредитовані, тобто їх економічний ефект.

Згідно з критерієм забезпечення розрізняють кредити забезпечені, або ломбардні, і незабезпечені, або бланкові.

Більшість банківських кредитів надається під певне забезпечення. Забезпеченість — один з принципів банківського кредитування. Формами забезпечення банківських кредитів в основному є рухоме і нерухоме майно позичальника.

Незабезпечені (бланкові) кредити становлять невелику частку у позичковому портфелі банків. Вони можуть надаватися при високому ступені довіри банку до позичальника. Їх розмір, як правило, обмежується власним капіталом банку. Найчастіше бланковий кредит надається інсайдерам банку, причому його розмір обмежується певною часткою банківських акцій, що належать інсайдеру.

За ступенем ризику розрізняють дві групи банківських кредитів — стандартні і з підвищеним ризиком.

До стандартних кредитів належать кредити, надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і забезпечують своєчасне і повне повернення раніше отриманих позик і сплату процентів за ними.

Кредити з підвищеним ризиком надаються банками без забезпечення, а також клієнтам з нестійким фінансовим станом, які порушують строки повернення раніше отриманих позичок і сплати процентів за ними.

За методом надання розрізняють банківські позички, які клієнти одержують: одноразово; перманентно; гарантовано.

Одноразові позички — це позички, рішення про видачу яких приймається банком окремо за кожною позичкою на підставі заяви та інших документів клієнта.

Перманентні позички надаються банками у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії. Позички надаються, як правило, шляхом безпосередньої оплати з позичкового рахунку розрахункових документів клієнта (доручень, чеків та інших) без погодження з банком розміру окремих позичок і документального їх оформлення. Гарантовані позички бувають двох видів:

- з попередньо обумовленою датою видачі;
- з видачею у міру виникнення в ній потреби.

Сутність гарантованої позичкової операції полягає у наданні банком зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні у нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну (як правило, кварталу).

Щодо способу повернення розрізняють позички, що повертаються:

- поступово (в розстрочку);
- водночас, тобто одноразовим платежем після закінчення строку;
- відповідно до особливих умов, передбачених у кредитних угодах;
- за вимогою кредитора;
- з регресією платежів.

Поступовий порядок погашення (в розстрочку) встановлюється щодо довгострокових кредитів, а також тих, які надаються перманентно відповідно до встановленої позичальником кредитної лінії.

Одноразовим платежем здійснюється повернення одноразових короткострокових позичок, які опосередковують поточну виробничу діяльність підприємця. Для банківської практики України це найпоширеніший спосіб розрахунків щодо боргів банкам.

Особливі умови повернення передбачаються при застосуванні окремих видів кредиту, зокрема контокорентного, за овердрафтом, під заставу векселів тощо. Особливість тут полягає в тому, що повернення позички здійснюється за ініціативою не позичальника, що є загальною нормою, а банку шляхом зарахування поточних надходжень коштів безпосередньо на позичковий рахунок.

За вимогою кредитора стягуються позички у тих випадках, коли клієнт порушує принципи кредитування, зокрема цільовий характер, строковість, або не виконує умови кредитної угоди щодо звітності та іншої обов'язкової інформації, що має надаватися банку.

З регресією платежів повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інше боргове зобов'язання третьої особи.

За строком повернення банківські позички поділяються на:

- строкові;
- до запитання;
- прострочені;
- відстрочені (пролонговані).

Строкові позички надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді. До строкових належить переважна більшість банківських кредитів.

Позички до запитання, або безстрокові, надаються банками на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позичку за першою вимогою банку. Якщо ж банк не вимагає повернення, то позичка сплачується на розсуд клієнта.

Простроченими вважаються позички, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитних угодах між банком і позичальником, а кошти банку не повернені. Такі позички враховуються на окремому рахунку, і за ними клієнт мусить сплачувати підвищену процентну плату.

Відстрочені, або пролонговані, — це такі позички, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час. Для цього необхідне обґрунтоване клопотання позичальника. Пролонгація позички оформляється додатковою кредитною угодою і супроводжується встановленням вищої процентної ставки.

За характером визначення процента банківські позички бувають:

- з фіксованою процентною ставкою;
- з плаваючою процентною ставкою.

Фіксована процентна ставка застосовується за згодою сторін (банку і позичальника) і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам.

Плаваюча процентна ставка є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і при довгостроковому кредитуванні. У цих ситуаціях відповідно до кредитної угоди процентна ставка періодично переглядається і прив'язується, як правило, до облікової ставки центрального банку з урахуванням ситуації на кредитному ринку.

За способом сплати процента розрізняються банківські позички:

- з виплатою процентів у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит);
- з виплатою процента одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит).

За переважною більшістю банківських кредитів процент сплачується через певний час після видачі (як правило, через місяць). Це — звичайні позички. На відміну від них надання дисконтного кредиту передбачає утримання процента (дисконту) одночасно з видачею позички. Прикладом такого кредиту є обліковий кредит, який надається шляхом купівлі банком переказних векселів у клієнтів-векселедержателів.

За кількістю кредиторів банківські позички поділяються на такі, які:

- надаються одним банком;

- є синдикованими (або консорціальними);
- є паралельними.

Найпоширенішими є позички, які надаються одним банком.

Синдиковані позички надаються банківським консорціумом, в якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для клієнта суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку. Банк-менеджер розподіляє також процентний дохід від кредитної операції між банками — учасниками консорціуму. За операції, що пов'язані з таким кредитуванням, банк-менеджер отримує відповідну грошову винагороду.

Паралельні позички передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах.

Розрізняють також кредити за критеріями суб'єктного й об'єктного призначення.

До кредитів суб'єктного призначення належать позички:

- торговельно-промисловим підприємцям;
- сільськогосподарським підприємцям;
- міжбанківські;
- небанківським фінансово-кредитним установам;
- органам влади.

Серед позичок об'єктного призначення розрізняють кредити:

- іпотечний;
- споживчий;
- контокорентний;
- під цінні папери;
- пов'язані з вексельним обігом.

До банківських послуг, що мають кредитний характер, належать:

- акцептний кредит;
- авальний кредит;
- обліковий кредит;

- факторинг;
- форфейтинг.

15. Принципи й умови банківського кредитування

Одним із визначних елементів методологічної основи кредитної діяльності, суб'єктами якої є банківські установи, виступають принципи кредитування. Принципи банківського кредитування визначають найважливіші умови функціонування банківського кредиту і покликані стимулювати розвиток підприємств-позичальників, сприяти зміцненню грошового обігу в державі й забезпечувати безперервну циркуляцію позикового капіталу, досягаючи при цьому ефективності реалізації перерозподільної функції.

Принципи банківського кредитування - основні положення, правила й умови, яких повинні дотримуватися банки у процесі здійснення кредитування. Ці положення і правила визначаються природою, роллю, функціями кредиту і тими суспільними умовами, в яких вони проявляються. Реалізація принципів кредитування є першоосновою здійснення кредитного процесу.

До принципів банківського кредитування належать такі загальновідомі принципи кредитування, як: поверненість, строковість, цілеспрямованість, забезпеченість і платність. Водночас науковці

Рис. 3.2. Принципи банківського кредитування

пропонують запровадити ще такі принципи банківського кредитування, як диференційованість та договірний характер (рис. 3.2).

Принцип поверненості кредиту полягає у тому, що кредит - це капітал банку, який надається у тимчасове користування і підлягає обов'язковому поверненню позичальником.

Принцип строковості кредиту відображає необхідність повернення отриманого кредиту у визначений строк, обумовлений кредитною угодою. У зв'язку з тим, що оборотність коштів на кожному підприємстві є індивідуальною і залежить від багатьох чинників, здійснювати дієвий контроль за поверненням кредиту можна лише за допомогою встановлених строків погашення кредиту. Термін кредитування є граничним часом знаходження кредитних коштів у користуванні позичальника. Для банку від дотримання цього принципу залежить можливість надання нових кредитів. Принцип строковості кредиту знаходить своє практичне втілення в погашенні конкретного кредиту через перерахування відповідної суми коштів на рахунок кредитора і забезпечує поновлення його кредитних ресурсів.

У ринкових умовах господарювання принципу строковості надається особливе значення. Порушення його для кредитора є підставою для застосування до позичальника економічних санкцій у виді підвищення процента за кредит, а при подальшій несплаті - пред'явлення фінансових вимог у судовому порядку. Водночас, додержання зазначеного принципу необхідне для забезпечення ліквідності самих банківських установ, а для окремого позичальника відкриває можливість отримання у банку нових кредитів і дає змогу дотримуватися ефективного господарювання, не сплачуючи підвищених процентів за прострочення строку платежу.

Принцип цілеспрямованості, або цільового використання кредиту полягає в тому, що кредит має надаватися лише на визначені цілі, а саме на задоволення тимчасової потреби позичальника у додаткових коштах. На практиці цей принцип реалізується через надання кредиту на конкретні цілі (об'єкти) і знаходить відображення у відповідному розділі кредитного договору, що встановлює конкретну мету використання кредиту і дає можливість здійснювати банківський контроль за дотриманням умови позичальником. Дотримання принципу цільового використання кредиту допомагає банку приймати більш зважене рішення про можливість та обґрунтованість надання кредитів, служить до певної міри гарантією забезпечення їх повернення. Порушення принципу цільового використання кредиту з боку позичальника може послужити підставою для дострокового повернення кредиту або введення штрафного кредитного проценту.

Принцип забезпеченості кредиту виражає необхідність забезпечення майнових інтересів кредитора, якщо позичальник порушує взяті на себе зобов'язання. Боргові зобов'язання, які забезпечують повернення кредиту, оформляються разом із кредитним договором і є додатком до нього.

Вибір засобів забезпечення виконання юридичного зобов'язання в кредитному правовідношенні передбачається його суб'єктами й обумовлюється у кредитному договорі. Це дає можливість банку зміцнити свою незалежність і, таким чином, знизити кредитний ризик, що є досить актуальним у період загальної економічної нестабільності, притаманної ринковій економіці.

Принцип забезпеченості кредиту - це відповідність між вартістю майна, що є заставою кредиту, і заборгованістю за кредитом. Він має на меті захищати інтереси банку та не допускати збитків від неповернення боргу внаслідок неплатоспроможності позичальника.

Принцип платності виражає необхідність не тільки прямого повернення позичальником отриманих від банку кредитних ресурсів, а й оплати права на їх використання. Реалізація цього принципу здійснюється через механізм кредитного процента, ставка (норма) якого визначається співвідношенням суми річного доходу, отриманого на позичковий капітал, та суми наданого кредиту і за своєю економічною сутністю є ціною кредитних ресурсів. Платність кредиту здійснює стимулюючий вплив на комерційний розрахунок підприємств, змушуючи їх збільшувати власні кошти й ефективно використовувати позичені. Водночас принцип платності забезпечує банку покриття його витрат і є однією з основних складових прибутку.

Диференційованість кредиту - це принцип, що означає зважений підхід з боку банку до різних категорій потенційних позичальників. Кредит надається суб'єктам господарювання на підставі оцінювання показників кредитоспроможності, що дає змогу проаналізувати фінансовий стан підприємства і мати впевненість у здатності й готовності позичальника повернути наданий кредит в обумовлений договором строк. Ці якості потенційних позичальників оцінюються через аналіз їхніх балансів з боку забезпеченості господарства власними джерелами, додержання рівня ліквідності, рівня рентабельності не тільки на дату оформлення кредитної угоди, а й у подальшій діяльності. Такий аналіз і оцінювання кредитоспроможності позичальника дає змогу певною мірою знизити ризик несвоєчасного повернення кредиту. Практична реалізація цього принципу залежить від особистих інтересів конкретної банківської установи і загальної централізованої політики держави.

Договірний характер банківського кредитування проявляється у тому, що банківський кредит надається у тимчасове користування суб'єктам господарювання згідно із визначеними умовами і укладеним кредитним договором. Для укладення кредитного договору і отримання кредиту банківська установа разом із позичальником визначає основні параметри кредитної операції (суму кредиту, строк, проценти за користування, забезпечення кредиту тощо) і у письмовому виді укладає кредитний договір. Кредитні договори визначають взаємні зобов'язання і відповідальність сторін. Будь-які зміни до кредитного договору (договору застави, гарантії чи поруки) повинні мати договірний характер і здійснюватись за згодою обох сторін.

Принципи кредитування склалися ще на початку історичного розвитку руху кредитного капіталу й перелік їх у сучасних умовах залишився майже незмінним. Але зміст кожного з основних принципів кредитування з переходом до ринкових умов господарювання набув суттєвих змін. Ці зміни зумовлені низкою причин: переходом

до децентралізованих форм управління економікою, набуттям банками самостійності у питаннях вибору клієнтів та об'єктів кредитування, встановленням плати за кредит відповідно до поточної кон'юнктури кредитного ринку, розвитком законодавства у сфері форм забезпечення кредитів і відповідальності позичальників тощо. При цьому жодному з принципів кредитування не можна надати перевагу - вони діють у взаємозумовленості й саме їх взаємодія дає змогу банківським установам здійснювати ефективну кредитну діяльність.

16. Ціна банківського кредиту

Основним видом плати за користування банківським кредитом є процент. Поряд з процентом банки можуть встановлювати комісію, що застосовується як додатковий елемент ціни банківського кредитування. Комісія встановлюється, як правило, у тих випадках, коли в процесі кредитування банк виконує додаткову роботу, пов'язану з оформленням позички і контролем, або наглядом за здійсненням проекту, що кредитується. Комісія може сплачуватися окремо, або додаватися до процента.

Рівень процентної ставки залежить від таких факторів:

- облікова ставка центрального банку;
- рівень інфляції;
- строк позички;
- ціна сформованих ресурсів;
- ризик;
- розмір позички;
- попит на банківські позички;
- якість застави;
- зміст заходів, що кредитуються;
- витрати на оформлення позички і контроль;
- ставка банку-конкурента;
- характер відносин між банком і клієнтом;
- норма прибутку від інших активних операцій.

Вплив цих факторів на рівень процентної плати за користування банківськими позичками є взаємозв'язаним, тому важко визначити кількісне значення кожного з них, але враховувати їх у сукупності доцільно.

Базовою процентною ставкою за кредитами комерційних банків є облікова ставка центрального банку, за якою останній здійснює рефінансування комерційних банків. Базова процентна ставка може бути або вищою, або нижчою облікової ставки. Якщо комерційний банк має дешеві ресурси (порівняно з обліковою ставкою), він має право встановлювати проценти за своїми позичками нижчі від облікової ставки.

Облікова ставка центрального банку залежить від характеру його грошово-кредитної політики, процентних ставок на міжнародному ринку позичкових капіталів, стану платіжного балансу країни і курсу національної валюти.

Грошово-кредитна політика центрального банку може бути спрямованою або на експансію, або на рестрикцію кредиту. Проводячи політику експансії, центральний банк зменшує облікову ставку, а при політиці рестрикції — підвищує її.

Якщо на міжнародному ринку позичкових капіталів норма процента змінюється, то відповідно змінюється й облікова ставка центрального банку.

Якщо в країні складається пасивний платіжний баланс і уряд не хоче допустити падіння курсу національної валюти нижче певного рівня, облікова ставка центрального банку звичайно підвищується для стимулювання залучення іноземного капіталу.

Рівень інфляції впливає як на облікову ставку Центрального банку, так і на ставки процента за позичками комерційних банків. Незважаючи на те, що Центральний банк встановлює позитивну процентну ставку (тобто з урахуванням інфляції), комерційні банки також враховують інфляційний фактор. Річ у тім, що облікова ставка Центрального банку не змінюється часто, тому в періоди між її змінами і при інфляційній активності у комерційних банків виникає потреба враховувати ту інфляцію, яка не покрита обліковою ставкою.

Фактор терміну кредиту прямо пропорційно впливає на рівень процентної ставки за позичками банку. Чим триваліший термін користування, тим дорожчим для позичальника є кредит. Така залежність обумовлена двома причинами. По-перше, при тривалішому терміні позички більшим є ризик втрат від неповернення боргу і від знецінення коштів, переданих у позичку у зв'язку з інфляцією, що неминуча в ринковій економіці. По-друге, вкладення коштів довготривалого характеру, як правило, забезпечують відносно вищу віддачу.

Ціна сформованих банком ресурсів безпосередньо впливає на рівень процентної ставки за кредитами. Вона складається з депозитного процента й інших видів плати за куплені кредитні ресурси. Чим дорожче обходяться банку ресурси, тим, за інших рівних умов, вища норма позичкового процента.

Ризик — є невід'ємним атрибутом кредитування. Тут виникають кредитний і процентний ризики. Рівень цих ризиків залежить від виду позички і від порядку

сплати процентів. Найризикованішими є незабезпечені (бланкові) позички. Ступінь ризику забезпечених кредитів залежить від повноти і якості застави. Чим вищий ступінь кредитного ризику, тим більша вірогідність для банку зазнати втрат від неповернення позичальником основного боргу і несплати процентів по ньому. Тому більш ризиковані позички видаються під вищий процент, аби компенсувати кредиторowi витрати від ризикового розміщення коштів.

Розмір позички зворотно впливає на рівень процентної ставки. Звичайно її рівень нижчий при більших позичках, оскільки відносні витрати, пов'язані з кредитною послугою, тут нижчі. Крім того, великі позички надаються великим клієнтам, котрі, як правило, менше схильні до ризику банкрутства. Але з такого правила можуть бути і винятки. Банк може не зменшувати процентної ставки за великими кредитами, коли за його розрахунками це може призвести до підвищення ризику у зв'язку з погіршенням структури позичкового портфеля внаслідок порушення правила диверсифікації активів.

Попит на позички прямо впливає на рівень процентної ставки. Зростання попиту зумовлює підвищення процентної ставки за позичками. Але в умовах конкуренції між кредитними установами і боротьби за розширення ринку послуг банки можуть не зважати на це ринкове правило. Вони можуть не підвищувати рівень процентних ставок при зростанні попиту на кредит, керуючись тим, що нижчі процентні ставки за кредитами дадуть змогу залучити більшу кількість клієнтів і завоювати конкурентні переваги.

Якість застави зворотно впливає на рівень процентної ставки за позичками. Чим вона вище, тим, за інших рівних умов, відносно нижчою може бути процентна ставка за позичкою. Це пов'язано з тим, що якісніша заставка зменшує ризик втрат у разі примусового погашення позички за рахунок її реалізації.

На рівень процентної ставки впливає зміст заходів, що кредитуються. Так, кредити, що опосередковують витрати, висока рентабельність яких є результатом спекулятивних дій позичальника, коштують звичайно дорожче тих, котрі забезпечують ефект, пов'язаний з виробництвом продукції, особливо сільського господарства.

Витрати на оформлення позички і контроль прямо впливають на рівень позичкового процента. Чим ці витрати більші, тим, за інших рівних умов вища норма процента за позичкою. Іноді витрати, пов'язані з кредитним процесом, не включаються у процентну ставку, а компенсуються шляхом стягнення з позичальника комісійних платежів.

Ставка банку-конкурента враховується при встановленні рівня позичкового процента залежно від характеру процентної політики, яку проводить даний банк. Прагнення додаткового прибутку спонукає встановлювати вищі проценти порівняно з іншими кредиторами. Якщо проводиться політика розширення ринку кредитних послуг, позичковий процент встановлюється на нижчому рівні, ніж у конкурентів.

Норма прибутку від інших активних операцій банку слугує одним з орієнтирів при встановленні норми позичкового процента. Якщо, наприклад, інвестиційні

операції забезпечують банку відносно вищий прибуток (на одиницю вкладеного капіталу), ніж позичкові, то банку необхідно переглянути свою процентну політику в бік підвищення рівня позичкового процента.

При врахуванні означених факторів треба не забувати про підсумковий результат, який полягає в тому, що визначена в кредитній угоді процентна ставка має бути джерелом отримання прибутку від позичкових операцій.

17. Загальна характеристика діяльності банків на ринку цінних паперів

Банки — активні інституційні учасники ринку цінних паперів. Вони здійснюють операції з різними видами цінних паперів — пайовими, борговими, похідними (фінансовими інструментами) і в різних сегментах ринку — первинному і вторинному, біржовому і позабіржовому, ринку державних і корпоративних цінних паперів, внутрішньому, міжнародному і глобальному.

Діяльність банків на ринку цінних паперів багатогранна. Вони виступають у ролі емітентів, інвесторів, фінансових посередників та інфраструктурних учасників ринку, займаються непрофесійною і професійною діяльністю з цінними паперами.

Емісійна діяльність банків полягає у випуску власних цінних паперів з метою залучення коштів для формування і поповнення статутного капіталу, а також з метою тимчасового залучення ресурсів для проведення окремих банківських операцій, фінансування певних програм чи напрямів діяльності. Випуск банком цінних паперів відбувається у пасивних операціях банків.

Інвестиційна діяльність банків передбачає вкладення коштів у цінні папери від свого імені і за свій рахунок. Метою інвестиційної діяльності є передусім отримання прибутку. Банки, як правило, — активні інвестори на ринку державних цінних паперів, що стосується ролі банків на ринку корпоративних цінних паперів, то є істотні розбіжності в законодавстві різних країн. Залежно від ролі банків на цьому ринку умовно можна виділити три моделі організації ринку цінних паперів: банківську, небанківську і змішану.

Банківська модель характеризується найактивнішою роллю банків (порівняно з іншими фінансовими посередниками) на ринку цінних паперів. Вони вкладають кошти як у державні цінні папери, так і в акції та облігації нефінансових компаній, здійснюють розміщення (андеррайтинг) цінних паперів, торгують ними, тобто займаються брокерською і дилерською діяльністю, формують інфраструктуру ринку. В найбільш завершеному вигляді ця модель діє в Німеччині. Німецькій економіці притаманна активна участь банківського капіталу у формуванні капіталу нефінансового сектора. Німецькі банки контролюють великі пакети акцій промислових фірм, активно впливають на діяльність Ради директорів цих фірм, тобто виступають у ролі стратегічних інвесторів.

Небанківська модель (її ще називають американською моделлю) обмежує інвестиційну і посередницьку діяльність банків (депозитно-кредитних) на ринку

корпоративних цінних паперів. Так, у США згідно з законом Гласса-Стігала (1933 р.) банкам, як правило, забороняється займатися розміщенням (андеррайтингом), купівлею і продажем акцій нефінансових компаній, обмежена їх діяльність із корпоративними облігаціями. Активну діяльність на ринку корпоративних цінних паперів проводять спеціальні інвестиційні інститути, зокрема інвестиційні банки, компанії, фонди.

Змішана модель характеризується присутністю і діяльністю на ринку корпоративних цінних паперів як банків, так і спеціальних інвестиційних інститутів.

Питання про те, яка з моделей організації ринку цінних паперів найбільш ефективна стосовно банків, є дискусійним. Як перевагу банківської моделі організації ринку цінних паперів передусім підкреслюють ефект диверсифікації банківської діяльності, підвищення конкурентоспроможності банків на фінансовому ринку. Перевагу небанківської моделі звичайно вбачають у можливості відокремити ризик за операціями з цінними паперами від ризику за традиційними для банків кредитно-депозитними операціями і цим сприяти стабілізації банківського сектора.

Загалом у світовій практиці спостерігається тенденція відходу від спеціалізації банківських і інвестиційних інститутів і прагнення до універсального характеру їх діяльності, що зумовлено наростаючою конкуренцією між ними. Розвитку тенденції до універсалізації сприяє також пом'якшення адміністративних заборон на інвестиційну діяльність банків у законодавстві деяких країн (США, Канада), в яких передбачалося чітке розділення депозитно-кредитної та інвестиційної діяльності фінансових посередників.

Як тенденцію можна також назвати поширення операцій з сек'юритизації банківських кредитів. Зміст цієї операції полягає у тому, що банк випускає цінні папери, використовуючи як заставу пакет заставних зобов'язань, що перебувають у його кредитному портфелі і є однорідними за характером і строками. Сек'юритизація активів дає змогу банку вирішити низку завдань:

- зменшити розмір неліквідних активів;
- поліпшити показники своєї діяльності, і насамперед показник платоспроможності банку, який розраховується як співвідношення капіталу й активів, зважених з урахуванням ризику;
- перекласти кредитний ризик на власників цінних паперів;
- отримати додатковий прибуток у вигляді комісійних за обслуговування цінних паперів (наприклад, за виплату процентів власникам облігацій).

В Україні згідно з законодавством формується змішана модель організації ринку цінних паперів. Банкам дозволяється займатися як інвестиційною, так і торговельною (професійною) діяльністю з цінними паперами. Інвестиційні операції банків на ринку корпоративних цінних паперів обмежуються нормативом інвестування. Згідно з вимогами НБУ інвестиції банків в акції, в корпоративні боргові зобов'язання, вкладення в асоційовані й дочірні компанії не повинні перевищувати

50% капіталу банку. Крім того, НБУ застосовує і “вбудовані” обмеження на банківські інвестиції. Так, норматив платоспроможності банку визначає достатність капіталу для здійснення активних операцій з урахуванням ризиків, характерних для різних видів банківської діяльності. Інвестиції банків в акції і корпоративні боргові зобов’язання НБУ визначає як високоризиковані операції і застосовує до цих операцій коефіцієнт ризику (зважування) 100%, що, у свою чергу, підвищує вимоги до розміру банківського капіталу. Інвестиції банків у цінні папери відображаються в активних операціях банків.

Інвестиційна діяльність банків на ринку цінних паперів тісно пов’язана з їх кредитною діяльністю. Цінні папери можуть використовуватися банками як застава для одержання кредиту на міжбанківському ринку, для рефінансування через центральний банк, а також для проведення операцій РЕПО.

Значне місце в діяльності банків на ринку цінних паперів посідає посередницька діяльність, пов’язана з наданням послуг своїм клієнтам, тобто клієнтські операції. Банки за дорученням клієнтів купують та продають цінні папери, формують портфелі цінних паперів для клієнтів, управляють цими портфелями на підставі відповідного довірчого договору, займаються розміщенням (андеррайтингом) цінних паперів на первинному ринку, надають консультаційні послуги. Цінні папери, які належать клієнтам, але перебувають у банку згідно з договором про довірче управління, а також цінні папери клієнтів, прийняті банком на зберігання, обліковуються за позабалансовими рахунками.

Банки беруть активну участь у формуванні інфраструктури ринку цінних паперів. Вони можуть виконувати депозитарні функції, займатися клірингово-розрахунковою діяльністю, вести реєстр власників цінних паперів (реєстраторська діяльність) тощо.

Згідно з українським законодавством банки мають право здійснювати операції з цінними паперами за наявності відповідної ліцензії Національного банку України. До операцій, що підлягають ліцензуванню, належать такі:

- вкладення коштів у статутні фонди інших юридичних осіб;
- емісія цінних паперів;
- купівля, продаж цінних паперів та операції з ними;
- управління грошовими коштами та цінними паперами за дорученням клієнтів;
- купівля, продаж державних цінних паперів та операції з ними.

Для отримання ліцензії на здійснення операцій з цінними паперами банки повинні виконувати загальні умови, передбачені НБУ для ведення взагалі банківської діяльності, а також особливі умови, які мають здебільшого капітальний і часовий характер.

Емісія цінних паперів:

- строк діяльності банку не менше двох років;
- відсутність сумнівних і безнадійних кредитів, не покритих резервами;
- наявність зареєстрованого і фактично сплаченого статутного капіталу банку в сумі, еквівалентній 3 млн євро;

Купівля, продаж цінних паперів і операції з ними:

- строк діяльності банку не менше 1 року;
- наявність зареєстрованого та фактично сплаченого статутного капіталу банку в сумі, еквівалентній 3 млн євро;

Управління грошовими коштами та цінними паперами за дорученням клієнтів:

- строк діяльності банку не менше 2 років;
- наявність зареєстрованого та фактично сплаченого статутного капіталу банку в сумі, еквівалентній 3 млн євро.

Вкладання коштів у статутні фонди інших юридичних осіб:

- строк діяльності банку не менше одного року;
- відсутність сумнівних та безнадійних кредитів, не покритих резервами;
- наявність капіталу банку в сумі, еквівалентній двократному розміру зареєстрованого та фактично сплаченого статутного капіталу.

Згідно з законодавством України окремі види діяльності банків на ринку цінних паперів підпадають під визначення професійної діяльності, зокрема це діяльність із випуску та обігу цінних паперів, депозитарна, розрахунково-клірингова, реєстраторська діяльність тощо. Для здійснення професійної діяльності банки повинні отримати також відповідний дозвіл Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Багатогранна діяльність банків на ринку цінних паперів, а звідси і велике розмаїття банківських операцій з цінними паперами визначають необхідність організації окремого підрозділу банку (управління, департаменту) для здійснення операцій з цінними паперами, побудованого за функціонально-продуктовим принципом.

Функціональна спрямованість діяльності того чи іншого банку визначає доцільність організації в межах підрозділу для здійснення операцій з цінними паперами таких відділів:

- відділ, що аналізує і прогнозує кон'юнктуру ринку цінних паперів і розробляє відповідні рекомендації для банку (інформаційно-аналітичний відділ);

- відділ, що здійснює емісію власних цінних паперів;
- відділ, що управляє портфелем цінних паперів банку (інвестиційний відділ);
- відділ, що займається брокерським обслуговуванням клієнтів;
- відділ, що управляє коштами клієнтів (трастовий відділ);
- відділ, що укладає угоди стосовно цінних паперів (торговий відділ або фронт-офіс);
- відділ, що оформляє угоди стосовно цінних паперів (бек-офіс);
- депозитарій.

Залежно від обсягів діяльності на ринку цінних паперів, її спрямованості та фінансових можливостей банки можуть спрощувати структуру підрозділу для здійснення операцій з цінними паперами чи, навпаки, ускладнювати її, зокрема, вводити в роботу окремих відділів спеціалізацію за продуктовим принципом, базуючись на окремих інструментах ринку.

Важливим моментом у діяльності банків на ринку цінних паперів є контроль (зовнішній і внутрішній) за використанням конфіденційної інформації співробітниками банків, тому що виникає конфлікт інтересів між банком, який має власний портфель цінних паперів, і його клієнтами, яким він надає послуги на фондовому ринку, та між окремими підрозділами банку (наприклад, інвестиційним і кредитним). З метою гарантування безпеки банку і додержання інтересів клієнтів, необхідно дотримуватися “концепції китайської стіни”, суть якої полягає у розмежуванні потоків конфіденційної інформації всередині банку, в організаційному відо

собленні окремих підрозділів, що забезпечують діяльність банків на фінансовому ринку.

Діяльність банків на ринку цінних паперів передбачає вироблення відповідної політики як важливої складової загальної політики банку з управління активами і пасивами. В країнах Заходу великі банки з метою узгодженості функціонування окремих підрозділів створюють координаційний орган — Комітет з управління активами і пасивами (КУАП). Основні завдання Комітету:

- формування для управління активами і пасивами банку стратегії, яка спрямована на забезпечення стійкої ліквідності, мінімізації ризиків і максимізації доходу;
- розроблення бюджету і стратегічного плану банку;
- координація оперативного інвестування надлишкових ресурсів і знаходження додаткових ресурсів для розширення кредитно-інвестиційної діяльності і поповнення ліквідності у разі відтоку коштів з банку;

- визначення цінової політики банку, як за депозитно-кредитними, так і за емісійно-інвестиційними та посередницькими операціями;
- аналіз ризиків, притаманних банківській діяльності, і хеджування цих ризиків.

18. Пасивні операції банків з цінними паперами: емісія власних цінних паперів.

У загальному операції банків із цінними паперами можна поділити на балансові та позабалансові.

У свою чергу, балансові операції класифікують :

- на пасивні операції;
- активні операції.

Таблиця

Активні операції банків із цінними паперами	Пасивні операції банків із цінними паперами
<p>Підтримка ліквідності активів</p> <p>Кредитні операції:</p> <p>кредити під заставу цінних паперів;</p> <p>врахування векселів; операції репо;</p> <p>вкладення коштів у депозитні сертифікати НБУ</p> <p>Інвестиційні операції</p> <p>купівля високоліквідних цінних паперів - формування торговельних та інвестиційних портфелів на продаж</p>	<p>Формування і збільшення банківського капіталу</p> <p>Первинна емісія засновницьких акцій, повторні емісії акцій</p>
<p>Досягнення високої дохідності</p> <p>Кредитні операції</p> <p>довгострокові кредити під заставу цінних паперів</p> <p>Інвестиційні операції</p> <p>формування інвестиційних портфелів до погашення, портфелів пайової</p>	<p>Акумуляція залучених і позичених коштів</p> <p>Емісія цінних паперів власного боргу</p> <p>Емісія облігацій (позичені кошти)</p>

участі, вкладень в асоційовані компанії

Арбітражні фондові операції (спекулятивні)

Види операцій банків із цінними паперами за їх функціональною суттю:

-Активні операції банків із цінними паперами

-Пасивні операції банків із цінними паперами

-Підтримка ліквідності активів

Кредитні операції:

-кредити під заставу цінних паперів;

-врахування векселів; операції репо;

-вкладення коштів у депозитні сертифікати НБУ

Інвестиційні операції

-купівля високоліквідних цінних паперів - формування торговельних та інвестиційних портфелів на продаж

-Формування і збільшення банківського капіталу

-Первинна емісія засновницьких акцій, повторні емісії акцій

-Досягнення високої дохідності

Кредитні операції

-довгострокові кредити під заставу цінних паперів

-Інвестиційні операції

-формування інвестиційних портфелів до погашення, портфелів пайової участі, вкладень в асоційовані компанії

-Арбітражні фондові операції (спекулятивні)

-Акумуляція залучених і позичених коштів

-Емісія цінних паперів власного боргу

-Емісія облігацій (позичені кошти)

Позабалансові операції з цінними паперами можна розподілити:

- на андеррайтинг - операції, пов'язані з первинним випуском і розміщенням цінних паперів іншого емітента;
- брокерські операції - виконання банками доручень клієнтів про продаж-купівлю цінних паперів за рахунок коштів клієнтів;
- дилерські операції - комерційна діяльність банків із купівлі-продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок;
- депозитарні операції - зберігання й управління цінними паперами.

В Україні банківські установи організовано у формі акціонерних товариств. Власний акціонерний капітал вони формують за рахунок грошових внесків учасників банків, що забезпечуються випуском акцій.

Порядок випуску цінних паперів акціонерними банками ґрунтується на міжнародній банківській практиці і на основних законодавчих актах України, а саме: на підставі Законів України "Про банки і банківську

діяльність", "Про цінні папери та фондовий ринок", Положення про умови здійснення комерційними банками діяльності з випуску та обігу цінних паперів.

Процедура випуску (емісії) акцій включає:

- прийняття рішень про випуск;
- підготовку проспекту, який містить необхідну інформацію про випуск;
- державну реєстрацію випуску акцій та реєстрацію проспекту емісії в Державній комісії з цінних паперів та фондового ринку;
- присвоєння цінним паперам міжнародного ідентифікаційного номера;
- укладення з депозитарієм договору про обслуговування емісії та з реєстратором про ведення реєстру власників акцій;
- публікацію проспекту емісії в засобах масової інформації;
- виготовлення акцій (сертифікатів акцій), якщо емісія здійснюється в документарній формі;
- організацію розповсюдження акцій;
- реєстрацію і публікацію результатів випуску акцій.

Рішення про первинний випуск акцій приймають загальні збори акціонерів банку, оформляють його протоколом.

Проспект емісії розробляє правління банку, підписує голова правління (за первинної емісії проспект готують учасники банку). У проспекті вміщуються всі дані про банк, його фінансовий стан, загальні дані про умови випуску акцій, їх розповсюдження і сплату доходу.

Щоб отримати право на первинну емісію акцій, банк повинен сплатити встановлений законодавством відсоток від заявленої суми статутного капіталу. Решту суми вносять учасники впродовж року.

Публікація проспекту емісії в засобах масової інформації можлива лише після державної реєстрації випуску.

При заснуванні акціонерного банку всі акції первинного випуску повинні бути розподілені серед учасників банку, тому публікація проспекту емісії в цьому випуску не передбачена.

Розміщення акцій може здійснюватися шляхом прямої передплати (публічне відкрите розміщення) юридичними і фізичними особами акцій або через фондову біржу.

Акції розповсюджуються за курсовою вартістю, яка визначається як сума номінальної вартості і курсової надбавки з укладенням договору купівлі-продажу між банком та клієнтом-акціонером. Кошти за придбані акції вносяться готівкою в касу банку або перераховуються на його кореспондентський рахунок.

На кожного акціонера відкривають у банку особовий рахунок, а після зарахування коштів за акції на коррахунок банку акціонерів видають свідоцтво про кількість і номінальну вартість акцій.

Інвестор, який вкладає кошти в банківські акції, повинен знати, чи принесуть вони йому дохід.

Поточна дохідність акцій визначається за формулою:

$$\left(\begin{array}{l} \text{Поточна} \\ \text{дохідність} \\ \text{акцій} \end{array} \right) = \frac{\text{Дивіденди} \\ \text{(сума) поточного року}}{\text{Курс акцій (ціна купівлі)}} \times 100\%. \quad (6.1)$$

$$\left(\begin{array}{l} \text{Повна} \\ \text{дохідність} \\ \text{акцій} \end{array} \right) = \frac{\left(\begin{array}{l} \text{Сума дивідендів} \\ \text{за весь період} \end{array} \right) + \left(\begin{array}{l} \text{Різниця} \\ \text{цін акцій} \end{array} \right)}{\text{Курс акцій}} \times 100\%. \quad (6.2)$$

Звіт про підсумки емісії має містити таку інформацію:

- строки (початок і завершення розповсюдження акцій);
- фактична ціна їх реалізації;
- кількість реалізованих акцій;

- розподіл коштів у статутний капітал (номінальна вартість) та в основний капітал (емісійна різниця);
- список зареєстрованих у банку акціонерів;
- комісійні та інші види винагород.

Звіт підписують керівники даного акціонерного банку і затверджує незалежна аудиторська фірма.

Для збільшення статутного капіталу згідно з вимогами Національного банку України щодо мінімального його розміру акціонерні банки вдаються до повторних емісій, які проводяться за повної оплати акціонерами всіх раніше випущених акцій.

Рішення про повторну емісію ухвалюють загальні збори акціонерів банку.

Якщо сума такої емісії не перевищує 1/3 статутного капіталу, то рішення про її проведення приймає правління банку.

За повторних емісій банк повинен виконувати такі умови:

- не мати впродовж трьох останніх років (або з часу утворення) збитків;
- не мати санкцій із боку державних органів за порушення чинного законодавства;
- не мати простроченої заборгованості кредиторам банку і заборгованості до бюджету.

Випуск банками облігацій

Для залучення ресурсів на тривалий термін банки вдаються до емісії облігацій, які є дуже ліквідними і дохідними цінними паперами для інвесторів, а в деяких випадках надають їм можливість конвертувати облігації в акції банку-емітента.

Облігації - це цінні папери, що базуються на кредитних відносинах, тому кошти, отримані банком за розповсюджені облігації, відносять до позичених ресурсів.

Згідно із законодавством України облігації можуть випускатися:

- іменними;
- на пред'явника;
- процентними, дисконтними, безпроцентними (цільовими);
- з обмеженим або вільним колом обігу.

Облігації можуть випускати на суму, що не перевищує 25% від розміру статутного капіталу, і тільки після повної оплати всіх випущених раніше акцій.

Рішення про випуск облігацій приймається правлінням банку-емітента і оформляється протоколом, який містить інформацію про банк-емітент і умови випуску та погашення облігацій і сплату доходів за ними. Процедура випуску і реєстрації облігацій подібна на процедуру випуску акцій.

Сума позикового капіталу в банку залежить від певної кількості факторів, не останнім з яких є процент, що банк сплачує власникам облігацій. Під час зниження процентів на ринку банкові вигідно мобілізувати капітал за рахунок випуску акцій.

Перевагами цього методу є постійна вартість капіталу впродовж певної кількості років, звичайно, якщо за облігаціями пропонується фіксована процентна ставка.

Недоліком випуску облігацій є те, що процент, який сплачується власникам облігацій, - це витрати, які банк несе щороку, і, крім цього банк може мати ускладнення в ті роки, коли в нього очікуються невисокі прибутки.

Банки України вдаються до мобілізації капіталу шляхом випуску довготермінових облігацій ще досить рідко.

19. Активні операції банків з цінними паперами

Комерційні банки з метою одержання прибутку проводять активні операції з цінними паперами. Прибуток комерційного банку від активно-пасивних операцій постає у вигляді різниці між прибутками від активних і видатками на пасивні операції. Під активними операціями з цінними паперами мається на увазі вкладення вільних грошових ресурсів у цінні папери.

Такі вкладення можуть мати інвестиційний і спекулятивний характер. Під інвестиційним характером маються на увазі вкладення коштів на довгостроковий період із метою одержання контролю над підприємством (при вкладенні у прості акції підприємства) і/або одержання прибутку у вигляді дивідендів (відсотків) за цінними паперами, а під спекулятивним — одержання прибутку за короткий час від коливання курсів на цінні папери.

Становлення і швидкий розвиток фондового ринку в Україні створює необхідні передумови для широкомасштабного й ефективного використання у сфері банківської діяльності операцій із цінними паперами. В Україні створилася модель фінансового ринку, на якому мають рівні права у проведенні операцій із цінними паперами як комерційні банки, так і небанківські інвестиційні інститути.

В умовах України система цілей банківського інвестування в цінні папери може бути подана в такому вигляді:

- збереження і приріст капіталу;
- придбання цінних паперів, які мають усі властивості готівки і можуть бути засобом обігу і платежу;
- одержання контролю над діяльністю підприємства через придбання цінних паперів і здійснення перерозподілу власності;
- спекулятивна гра на коливання курсів цінних паперів.

Активні операції комерційних банків дозволяють ефективніше використовувати свої можливості щодо одержання прибутків, підтримуючи при цьому показники ліквідності на необхідному рівні. Таке поєднання прибутковості і ліквідності справляє позитивний вплив на загальний фінансовий стан банку.

Підійти до оцінки інвестиційної привабливості фондових інструментів можна дwoяко. По-перше, з погляду їх ринкової кон'юнктури, досліджуючи динаміку курсів. По-друге, розглядаючи інвестиційні характеристики цінного папера, що відображають фінансово-економічне становище емітента або галузі, до яких він належить. На Уолл-Стріт поширений жартівливий вислів:

«Інвестиції — це невдалі спекуляції».

Так історично склалися два напрями в аналізі фондового ринку. Прихильники першого напрямку створили школу технічного аналізу, а послідовники другого — школу фундаментального аналізу.

Фундаментальний аналіз ґрунтується на оцінці емітента, тобто його прибутків, становища на ринку, в основному через показники обсягу продажу, активів і пасивів компанії, норми прибутку на власний капітал та інші показники, що характеризують ефективність діяльності компанії. Базою аналізу є вивчення балансів, звітів про прибутки і збитки, інших матеріалів, що публікуються компанією.

Крім того вивчається менеджмент компанії, склад керівних органів. Проводиться вивчення даних про стан справ у галузі на підставі використання класифікаторів галузей за рівнем ділової активності і стадіями розвитку, а також якісного аналізу розвитку галузі, аналізу ринків, на які компанія виходить як продавець або покупець.

Технічний аналіз, навпаки, передбачає, що всі незліченні фундаментальні причини підсумовуються і відображаються в цінах фондового ринку. Основне положення, на якому будується технічний аналіз, полягає в тому, що в русі біржових курсів уже відображена вся інформація, яка лише згодом публікується у звітах фірми і стає об'єктом фундаментального аналізу. Основними об'єктами технічного аналізу є: попит і пропозиція цінних паперів, динаміка обсягів операцій з їх купівлі-продажу і динаміка курсів.

Використовуючи фундаментальний і технічний аналіз, можна більш-менш точно розрахувати інвестиційний прибуток, який складається з двох частин.

1. Дивідендних і відсоткових виплат за вкладеннями у цінні папери. Ця складова пов'язана з ефективністю діяльності емітента. Наприклад, розмір дивідендних виплат залежить від загального обсягу отриманого прибутку, пропорцій його розподілу, розміру статутного фонду тощо.

Прибутковість відсоткових і дисконтних боргових цінних паперів обумовлена проспектом емісії. Ця складова прибутку не залежить від діяльності інвестора на ринку цінних паперів і переважає у прибутках консервативних інвесторів, що здійснюють вкладення з метою одержання гарантованого поточного прибутку.

2. Курсової різниці, яка виникає внаслідок спекулятивних, сполучених із ризиком угод або арбітражних угод — безризикових операцій (за синхронного руху цінних паперів і прав власності на них). Ця складова прибутку безпосередньо залежить від діяльності оператора на фондовому ринку і є переважним джерелом прибутку в агресивного інвестора.

Характер кожної конкретної інвестиційної операції багато в чому визначається типологією інвестора. Типологія інвесторів визначається ставленням до джерела прибутку, рівня прибутковості операції, часу інвестування і ризику. Розглядаючи інвесторів відповідно до цих критеріїв, можна виокремити такі типи інвесторів:

- консервативні інвестори зацікавлені в одержанні стабільного прибутку протягом тривалого періоду, і тому для них кращий неперервний у часі потік платежів у вигляді дивідендних і відсоткових виплат. Ризик за такими вкладеннями мінімальний;

- помірно агресивні інвестори основним пріоритетом вибирають величину прибутку (у вигляді дивідендів, відсотків і курсової різниці), не обмежуючи жорсткими рамками період інвестування, при цьому вони обмежують певний рівень ризику;

- агресивні інвестори передбачають максимальну ефективність кожної операції на ринку, тобто максимальне одержання курсо-вої різниці від кожної угоди, де постійно присутній ризик і пе-ріод інвестування обмежений;

- стратегічні Інвестори зацікавлені в одержанні контролю над власністю конкретної компанії і розраховують одержати прибу-ток від використання цієї власності. Крім того, стратегічні інве-стори можуть ставити своїм завданням розширення сфери впливу і набуття контролю в перерозподілі власності.

Найпоширенішими фондовими інструментами для проведен-ня активних операцій із цінними паперами є: державні облігації, муніципальні облігації, корпоративні цінні папери.

Державні облігації — це облігації, випущені від імені держа-ви в цілому або від імені її окремого органу, тобто емітентом таких облігацій є або держава в цілому, або окремі її органи. Як прави-ло, таким органом є Міністерство фінансів.

Облігації, випущені від імені держави в цілому, випускаються з метою фінансування загальнодержавних і бюджетних потреб. Цим облігаціям у світовій практиці властивий високий ступінь певності, тобто інвестори знають, що вони мають справу з держа-вою, що державне управління значною мірою стабільне й послідов-не і що виникнення несподіванок, які б істотно погіршили стано-вище інвесторів, виключається.

Завдяки надійності та певності державні облігації є високоліквідними фінансовими інструментами, їх легко продати і ку-пити в разі необхідності, вони без будь-яких обмежень прийма-ються як засіб розрахунку або забезпечення зобов'язань.

Маючи такі характеристики, державні облігації, природно, яв-ляють найбільший інтерес для великих інституціональних інве-сторів — комерційних та ощадних банків, фінансових, страхових і трастових компаній, пенсійних фондів, інвестиційних фондів і компаній. Названі інвестори розпоряджаються великими кош-тами й тому зацікавлені вкладати їх у надійні, визначені і ліквідні цінні папери.

Водночас державні облігації, як правило, є найменш прибутко-вими. Відсоткові ставки за державними облігаціями найнижчі серед усіх боргових цінних паперів, вони виконують функцію загальноринкового показника, на основі якого визначаються відсот-кові ставки інших боргових цінних паперів.

Місцеві (муніципальні) облігації випускаються для забезпечення потреб місцевих бюджетів, як правило, з метою будівництва та утри-мання цілої низки об'єктів, функціонування яких має важливе значення для даної місцевості. Вказані облігації можуть випуска-тися муніципальними органами всіх рівнів. Вони також вважа-ються надійними і ліквідними цінними паперами, їх надійність забезпечується двома способами: за допомогою загальної податкової міцності, а також прибутками існуючих об'єктів або нерухомістю тих, що будуються. Через це відсоткові ставки за місцевими облігаціями близькі до відсоткових ставок за державними облігаціями.

Кошти, що надходять від випуску місцевих облігацій, зараховуються в позабюджетні фонди. У більшості випадків прибутки за місцевими облігаціями не оподатковуються або оподатковуються за пільговою ставкою.

Комерційні банки, як правило, є агентами з обслуговування місцевих позик.

До корпоративних цінних паперів належать акції, облігації та векселі підприємств. Це, з одного боку, найризикованіші види вкладення, але з іншого — вони, як правило, найбільш високоприбуткові.

В Україні склалися специфічні умови, коли помітний великий розрив між світовою і внутрішньою ціною на окремі корпоративні активи.

Структурна криза і повільне проведення реформ в Україні призвели до падіння виробництва, зростання банкрутства підприємств і як наслідок падіння українських фондових індексів.

20. Поняття і види банківських інвестицій

Термін „банківські інвестиції” є похідним поняття „інвестиції”, яке в свою чергу походить від латинського слова “investire”, що означає одягати, убирати. У загальноприйнятому трактуванні інвестиції – це вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення за умов, що приріст капіталу буде достатнім для того, щоб компенсувати інвесторові відмову від користування наявними ресурсами для споживання в поточному періоді, винагородити його за ризик, відшкодувати майбутні збитки від інфляції. Законом України “Про інвестиційну діяльність” від 18 вересня 1991 року інвестиціями визначаються “всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об’єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект”. На сьогоднішній день не існує чіткого визначення поняття «банківські інвестиції». Окремі вчені по-різному представляють це визначення у своїх наукових працях, розглядаючи банківські інвестиції за основними елементами, які входять до їх складу, як елемент фінансового ринку тощо.

Тому в економічній літературі нерідко зустрічаються визначення банківських інвестицій, як інвестиції у цінні папери. Тобто, банківські інвестиції розглядаються як кошти, вкладені на певний період у цінні папери, випущені урядом, місцевими органами влади, недержавні боргові зобов'язання, акції і облігації акціонерних товариств, похідні фінансові інструменти, деривативи та інші види цінних паперів. Проте об’єктами банківської інвестиційної діяльності крім цінних паперів можуть бути й інші фінансові інструменти та реальні інвестиції. Відповідно до Закону України „Про банки і банківську діяльність” інвестиційні операції передбачають як придбання цінних паперів, так й інші напрями вкладання коштів, такі як інвестиції в нерухомість, інтелектуальні цінності, науково-технічну продукцію, майнові права і т. ін. [6]. Розглядаючи зміст банківських інвестицій, виділяють три групи активів:

а) інвестиції у сферу економічних проектів (промисловість, транспорт, будівництво, сільське господарство тощо);

б) інвестиції у цінні папери; в) інвестиції у передові технології та у виробничу й нематеріальну сферу (мистецтво, навчання та ін.).

Функціонуючи на фінансовому ринку, банки характеризуються трьома основними напрямками участі в інвестиційному процесі:

- споживання інвестиції - здійснення посередницької діяльності;
- участь в інвестиціях - здійснення комісійно-посередницьких та позикових операцій;
- інвестування - здійснення банком функцій інвестора або інвестиційного кредитора.

Відповідно до останнього, комерційні банками можуть здійснювати інвестиційні та позикові операції в різних формах інвестування, а саме як:

- пайова участь в інших підприємствах;
- створення дочірніх структур;
- участь у фінансово-промислових групах;
- випуск і розміщення банками акцій промислових підприємств.

Різна спрямованість інвестиційної діяльності комерційних банків тісно взаємопов'язана, проте кожна з них керується своєю метою:

- збільшення доходів;
- досягнення ліквідності;
- зменшення ризиків шляхом диверсифікації інвестиційної діяльності;
- посилення впливу фінансового капіталу на інвестиційний процес.

Незважаючи на різну спрямованість інвестиційної діяльності, власне інвестиційна діяльність банку націлена на збільшення доходів банку та контроль за рівнем ризику. Якщо банк у своїй діяльності робить ставку на отримання швидких і високих доходів від активних операцій, він тим самим втрачає свою ліквідність, наражаючи себе на ризик стати неплатоспроможним і, навпаки, якщо банк надає перевагу високому рівню своєї ліквідності, він, як правило, втрачає доходність. Це дві умови ефективності й надійності роботи комерційних банків залежать від здійснюваної ними політики прибуткового розміщення банківських ресурсів в інвестиційній сфері. Забезпечуючи необхідний рівень ліквідності, банку важливо не мати в надлишку ліквідні кошти, оскільки це знижує можливості одержання доходів. Тобто перед банками постає проблема ефективної диверсифікації банківських операцій, насамперед розширення інвестиційних вкладень банку, вирішення якої можливе за умов точного передбачення зміни вкладів і попиту на інвестиції, і на цій основі визначення необхідних ліквідних коштів. Для виконання цієї умови банку, перш за все, необхідно правильно сформувати структуру інвестиційного портфеля. Структурування банківського інвестиційного портфеля спрямовано на вирішення двох завдань: по-перше, виділення груп вкладання коштів комерційного банку за певними ознаками; по-друге, створення можливості їх адекватного обліку. У світовій та вітчизняній економічній літературі залежно від об'єкта вкладення капіталу інвестиції до складу інвестиційного портфеля банку включають фінансові та реальні інвестиції. Фінансові інвестиції — це вкладення коштів у різноманітні фінансові інструменти, такі як цінні папери, депозити, цільові банківські вклади, паї, частки, вкладення в статутні фонди компаній. Реальні інвестиції — це вкладення коштів у матеріальні та нематеріальні активи. Одним із критеріїв поділу банківських інвестицій є характер участі в інвестуванні, згідно з яким вони діляться на прямі та непрямі інвестиції. Під прямими інвестиціями розуміють особисту участь інвестора у виборі об'єктів інвестування і вкладенні коштів. Непрямі інвестиції – це інвестування,

що опосередковується іншими особами (інвестиційними або іншими фінансовими посередниками) . В економічній літературі відповідно до класифікації банківські інвестиції залежно від періоду інвестування пропонується розглядати короткострокові (до 1 року), середньострокові (від 3 до 5 років) та довгострокові (понад 5 років) інвестиції. Проте в банківській практиці інвестиційні операції прийнято поділяти на короткострокові, які здійснюються на період вкладання не більше року (наприклад, короткострокові депозитні вклади, ощадні сертифікати, облігації, казначейські білети, облігації підприємств тощо) та довгострокові інвестиції з вкладанням коштів на період більше 1 року (довгострокові облігації, казначейські білети та реальні інвестиції). Важливою ознакою розподілу інвестицій є джерела фінансування.

За цією ознакою інвестиції класифікуються на такі, що здійснюються за рахунок:

- власних фінансових ресурсів інвестора (прибуток, амортизаційні відрахування, відшкодування збитків від аварій, стихійного лиха, грошові нагромадження і заощадження громадян, юридичних осіб тощо);

- позичкових коштів інвестора (облігаційні позики, банківські та бюджетні кредити);
- залучених коштів інвестора (кошти, одержані від продажу акцій, пайові та інші внески громадян і юридичних осіб);

- бюджетних інвестиційних асигнувань;

- безоплатних і благодійних внесків, пожертвувань організацій, підприємств і громадян.

Оскільки неакціонерні вкладення комерційного банку в статутні капітали організаційно-правових форм поза своєю економічною сутністю так само, як і акції, виражають відносини співволодіння, пропонується виділити такі складові інвестиційного портфеля комерційного банку - борговий, дольовий вексельний та реальний сектори. У зв'язку з цим інвестиційні операції пропонується розділити відповідно до внутрішнього складу інвестиційного портфеля на боргові, дольові, вексельні та реальні. Структура інвестиційного портфеля відповідно до цього складається з двох блоків: інвестиції у цінні папери та прямі банківські інвестиції. Структура портфельних інвестицій у балансовому розрізі згідно з Положенням „Про порядок визначення справедливої вартості та зменшення корисності цінних паперів” має такий вигляд:

- цінні папери у торговому портфелі банку;
- цінні папери в портфелі банку на продаж;
- цінні папери в портфелі банку до погашення;
- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії .

Торговий портфель банку – це частина інвестиційного портфеля комерційного банку, у склад якого входять цінні папери, придбані банком для перепродажу з метою отримання прибутку від короткотермінових коливань їх ціни або дилерської маржі. До торгових цінних паперів можуть бути віднесені будь-які цінні папери щодо яких банк під час первісного визначення прийняв рішення про їх облік за справедливою вартістю з визнанням переоцінки через прибутки/ збитки. Цінні папери на продаж – це цінні папери, що придбані банком на короткий термін з наміром подальшого його продажу. За своєю природою цінні папери на продаж вільно реалізуються та знаходяться у власності банку до 1 року. Цінні папери у портфелі банку на продаж враховуються за справедливою вартістю із включенням до дисконту (премії) витрат на придбання та переоцінюються в кінці місяця згідно з розрахунком справедливої вартості відповідно до внутрішньобанківських положень. У портфелі цінних паперів на продаж обліковуються акції, інші цінні папери з нефіксованим прибутком та боргові цінні папери, а саме: - боргові цінні папери з фіксованою датою погашення,

які банк не має наміру і/або змоги тримати до дати їх погашення або за наявності певних обмежень щодо обліку цінних паперів у портфелі до погашення; - цінні папери, які банк готовий продати у зв'язку зі зміною ринкових відсоткових ставок, його потребами, пов'язаними з ліквідністю, а також наявністю альтернативних інвестицій; - акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком, за якими неможливо достовірно визначити справедливую вартість; - фінансові інвестиції в асоційовані та дочірні компанії, що придбані та/або утримуються виключно для продажу протягом 12 місяців; - інші цінні папери, придбані з метою продажу. У портфелі до погашення обліковуються придбані боргові цінні папери з фіксованими платежами або з платежами, що можна визначити, також з фіксованим строком погашення. Боргові цінні папери обліковуються в портфелі до погашення, якщо банк має намір та здатність утримувати їх до строку погашення з метою отримання процентного доходу. Інвестиції в асоційовані компанії та дочірні установи розглядаються як інвестиції за методом участі в капіталі. На відміну від вже розглянутих банківських вкладень вони належать до довгострокових вкладень банку. Крім операцій з цінними паперами як інвестиційних операцій, банк здійснює прямі банківські інвестиції, які можна класифікувати так:

а) інвестиції у власну діяльність, це, насамперед, інвестиції у власні основні фонди та інші вкладення, які збільшують вартість власних активів банку;

б) інвестиції в інші види діяльності;

в) продаж-купівля цінних паперів на вторинному ринку, портфельне управління фінансовими активами. Крім купівлі-продажу цінних паперів від імені клієнтів інвестиційні банки також ведуть операції і здійснюють інвестування від власного імені;

г) інвестиційне проектування, моніторинг реалізації планів розвитку;

д) довгострокове кредитування під заставу цінних паперів.

Основні функції, які виконує інвестиційний портфель:

а) підтримка ліквідності завдяки тому, що цінні папери можуть бути продані для одержання необхідних коштів або використані як застava при запозиченні банком додаткових фондів;

б) використання як застави кредитів центрального банку;

в) забезпечення гнучкості банківського портфеля активів, тому що інвестиційні активи можуть бути швидко придбані або продані для реструктуризації активів банку відповідно до поточної ринкової кон'юнктури;

г) поліпшення фінансових показників банківського балансу завдяки високій якості більшості інвестицій, що зберігаються банками;

д) страхування банку від втрат, що можуть відбутися в результаті зміни ринкових процентних ставок;

е) стабілізація прибутків банку незалежно від фаз ділового циклу: коли прибутки за позиками знижуються, прибутки за інвестиціями можуть зрости;

ж) компенсація кредитного ризику портфеля банківських позичок. Окремі інвестиційні інструменти можуть бути придбані і зберігатися з метою зрівноважити ризик за банківськими кредитами;

з) забезпечення географічної диверсифікації. Інвестиційні інструменти найчастіше пов'язані з іншими регіонами більше, ніж об'єкти банківського кредитування, що сприяє більш ефективній диверсифікації банківських прибутків;

і) зниження податкового тягаря банку, зокрема за рахунок компенсації надходжень, які генеруються позиками та обкладаються податками;

к) управління діяльністю дочірніх структур, чії акції входять в інвестиційний портфель банку. Зазначені функції портфеля інвестицій банку необхідно враховувати при здійсненні управління інвестиційним процесом.

21. Операції банків в іноземній валюті. Загальна характеристика

Усі операції банків, у тому числі й валютні операції, підлягають ліцензуванню з боку Національного банку України.

Банки можуть проводити валютні операції лише після отримання від НБУ Генеральної ліцензії. Тому ліцензію можуть отримувати банки, які є юридичними особами, існують та здійснюють свої операції на території України не менше одного року, з розміром статутного капіталу та власних коштів, які встановлює НБУ.

Ці банки повинні забезпечити відповідність своїх установ технічним вимогам, які необхідні: для здійснення валютних операцій, для обслуговування валютних рахунків клієнтів, для встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками, для проведення кредитних операцій на міжнародних грошових ринках, та мати в штаті кваліфікованих фахівців.

Якщо банки відповідають усім цим вимогам, то в територіальне управління Національного банку України для отримання ліцензії подають такі документи:

- заяву;
- копію нотаріально завіреного статуту;
- перелік операцій з валютними цінностями;
- опис структури та підрозділів банку з переліком технічних засобів;
- довідку про керівників банку, які здійснюють нагляд за валютними операціями, та безпосередніх виконавців і копії їх дипломів;
- баланс установи;
- річний звіт банку;
- письмове підтвердження трьох іноземних банків про згоду на встановлення кореспондентських відносин.

Банк, що одержав Генеральну ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій, називається уповноваженим банком.

На підставі одержаної в Національному банку України ліцензії уповноважені банки мають право здійснювати такі валютні операції:

1. Ведення валютних рахунків клієнтів. Зарахування валютних надходжень на рахунки резидентів та нерезидентів (включаючи транзитні) та списання сум перерахувань, що передбачені чинним законодавством.

2. Встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками:

- встановлення прямих і непрямих кореспондентських відносин з іноземними банками - це відкриття банком рахунків самостійно для міжнародних розрахунків в іноземних банках;
- розрахунки через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків Національного банку України.

3. Неторговельні операції.

Операції з перерахування валютних цінностей, не пов'язаних із здійсненням розрахунків за експортом та імпортом товарів чи послуг (у тому числі видача готівки для покриття видатків осіб, що виїжджають у закордонні відрядження).

Купівля та продаж готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті. Організація роботи та порядок проведення операцій в обмінних пунктах, інкасо готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті.

4. Операції за міжнародними торговельними розрахунками.

Операції за міжнародними розрахунками, що пов'язані з експортом та імпортом товарів і послуг згідно з вимогами чинного законодавства, інструкцій Національного банку України, Уніфікованих правил та традицій Міжнародної торговельної палати.

5. Операції з торгівлі іноземною валютою на внутрішньому валютному ринку.

Купівля та продаж іноземної валюти в готівковій та безготівковій формах за власний рахунок або згідно з дорученням клієнтів (брокерські послуги) на між-банківському та біржових ринках.

6. Операції щодо залучення та розміщення валютних коштів на внутрішньому ринку, що здійснюються з резидентами України, та зовнішньому ринку, що здійснюються з нерезидентами України, поділяються на:

- пасивні операції - створення валютних резервів в іноземній валюті (приймання депозитів в іноземній валюті, продаж за іноземну валюту цінних паперів, що емітовані резидентами України та номіновані в національній валюті (включаючи власні цінні папери банку), отримання позик в іноземній валюті від інших уповноважених банків;
- активні операції - використання створених резервів (надання кредитів в іноземній валюті, придбання за іноземну валюту цінних паперів, що номіновані в національній валюті).

7. Валютні операції на міжнародних грошових ринках.

Депозитні та конверсійні операції (у тому числі і ф'ючерсні, якщо це не заборонено законодавством відповідних країн), які здійснюються з банками чи міжнародними організаціями - нерезидентами України.

8. Операції з монетарними металами на внутрішньому ринку.

Купівля чи продаж (у тому числі на строк), приймання на депозити, відповідальне зберігання, використання як застава під наданий кредит монетарних металів або цінних паперів, номінал яких виражений у монетарних металах, коли ці операції здійснюються на території України з резидентами України, та з нерезидентами - на зовнішньому ринку.

Вимоги до розкриття інформації про валютні статті балансу регламентує Міжнародний стандарт бухгалтерського Обліку № 21 «Наслідки ЗМІНи курсів обміну валют», який допомагає банкові визначити політику щодо питань:

- який валютний курс необхідно застосовувати до різних операцій і при перерахунку із однієї валюти в іншу;
- яка правильна база оцінки валютних залишків;
- як необхідно відображати різницю у валютних курсах;
- як необхідно визнавати і відображати в бухгалтерській звітності валютні зобов'язання майбутніх періодів.

МСБО № 21 вимагає, щоб на дату складання балансу:

- облік грошових статей здійснювався із застосуванням курсу на дату звіту (поточного курсу);
- облік негрошових статей здійснювався із застосуванням курсу, який існував на дату укладення угоди або на момент визначення вартості;
- різниця у валютних курсах, що виникає при обліку грошових статей, повинна визнаватися як доходи або як витрати того періоду, в якому вони виникли.

Банк для проведення своєї облікової політики повинен визначити організацію, методику проведення обліку іноземної валюти, систему запису і механізм контролю.

Стосовно валютних операцій система організації бухгалтерського обліку повинна:

- вимірювати і контролювати ризики, притаманні даним операціям, і вказувати рекомендовані рівні та межі прийняттого ризику;
- встановити постійну систему внутрішнього контролю;
- своєчасно і точно аналізувати операції та інформацію.

Деякі системи бухгалтерського обліку децентралізовані і мають облікові підрозділи, зокрема, операції з іноземною валютою реєструються у валютному відділі та відділі бухгалтерського обліку.

Однією з особливостей нового Плану рахунків бухгалтерського обліку є мультивалютність, яка полягає в тому, що виникнення вимог (активів) або зобов'язань (пасивів) в іноземній валюті відобразатиметься на тих самих рахунках, що й гривневого активу чи зобов'язання. Водночас банки можуть проводити розрахунки у валютах різних іноземних держав. Але ця особливість притаманна не всім класам Плану рахунків. Мультивалютність в обліку розповсюджується тільки на монетарні

статті активів; зобов'язань та на позабалансові рахунки. Облік на рахунках капіталу, доходів і витрат ведеться тільки в національній валюті.

Як правило, облік іноземної валюти здійснюється з використанням аналітичних і синтетичних рахунків. На синтетичних рахунках облік ведеться тільки в національній валюті. Більш детальними є проведення на аналітичних рахунках, які здійснюються у валюті розрахунків.

В аналітичному обліку облік операцій на валютних рахунках ведеться у двох оцінках: у валюті за номіналом і в гривнях за офіційним курсом НБУ. При зміні курсу залишки на валютних рахунках переоцінюються.

Різниця між активами і зобов'язаннями у відповідних валютах називається **валютною позицією** банку. Валютна позиція визначається як за балансовими розрахунками, так і враховуючи суму позабалансових вимог і зобов'язань в іноземній валюті. Якщо сума залишків на рахунках активу і зобов'язань у конкретній валюті збалансована, то валютна позиція банку називається закритою.

Відкрита валютна позиція банку виникає в тому разі, якщо є різниця між залишками коштів в іноземній валюті, що формують активи і зобов'язання. При відкритій валютній позиції банк може як отримати додаткові прибутки, так і зазнати збитків у разі зміни обмінних курсів валют. Коли сума зобов'язань в іноземній валюті перевищує суму валютного активу, така відкрита позиція називається **короткою** ($P_v > A_v$) і банк може зазнати збитків при зростанні обмінного курсу. Якщо ж сума активів перевищує суму зобов'язань, то при цій ситуації виникає **довга** відкрита валютна позиція ($P_v < A_v$) і збитки можуть бути спричинені банкові при зменшенні обмінного курсу.

На валютну позицію банку впливають такі операції:

- купівля-продаж готівкової та безготівкової іноземної валюти, у тому числі строкові операції (на умовах форвард, спот та інші), за якими виникають вимоги та зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів та форм розрахунків за ними;
- одержана та сплачена іноземна валюта у формі доходів, витрат та нарахованих процентних доходів і витрат;
- надходження коштів в іноземній валюті до статутного капіталу;
- погашення безнадійної заборгованості в іноземній валюті;
- купівля-продаж основних засобів та товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;
- інші обмінні операції з іноземною валютою.

Залежно від типу обмінної операції перерахунок у гривневий еквівалент може здійснюватись у декілька способів:

- за ринковим курсом при купівлі-продажу іноземної валюти за гривню;

■ за офіційним курсом при обліку доходів (витрат), отриманих (сплачених) в іноземній валюті, внесків у статутний капітал в іноземній валюті на дату підписання установчого договору, купівлі (продажу) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту на дату оформлення митної декларації; при купівлі однієї іноземної валюти за іншу на рівні вартості проданої.

Зв'язок між операціями у двох різних валютах здійснюється за такими рахунками:

3800   Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

3800 АП   Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів

Призначення рахунку: технічний рахунок для відображення позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів. Рахунок використовується для обліку коштів за операціями, які здійснюються у двох різних валютах. Проведення виконуються за датою валютування.

За дебетом рахунку проводиться вартість іноземної валюти, яка збільшує коротку або зменшує довгу відкриту валютну позицію.

За кредитом рахунку проводиться вартість іноземної валюти, яка збільшує довгу або зменшує коротку відкриту валютну позицію.

3801 АП (контррахунок)   Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів

Призначення рахунку: технічний рахунок для обліку гривневого еквівалента позиції щодо іноземної валюти та банківських металів, яка обліковується за рахунком «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів». Проведення виконуються за датою валютування.

За дебетом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують довгу або зменшують коротку відкриту валютну позицію.

За кредитом рахунку проводяться еквіваленти сум іноземної валюти, які збільшують коротку або зменшують довгу відкриту валютну позицію.

Ці рахунки дозволяють визначити валютну позицію банку без сумування активних і пасивних рахунків в іноземній валюті.

Аналітичний облік за рахунком № **3800** «Позиція банку щодо іноземної валюти та банківських металів» ведеться за кодами валют в іноземній валюті та в гривнях, а за рахунком № **3801** «Еквівалент позиції банку щодо іноземної валюти та банківських металів» — лише в гривнях за видами валют.

Обидва рахунки є активно-пасивними і забезпечують взаємозв'язок між валютами. Залишки за цими рахунками взаємозакриваються і на загальну суму (валюту) балансу не впливають. Операції в іноземній валюті, які не впливають на валютну позицію, обліковуються в гривневому еквіваленті за офіційним курсом.

Переоцінка валютних статей балансу здійснюється

- монетарні активи та зобов'язання в іноземній валюті повинні переоцінюватися при зміні валютного курсу
- переоцінка проводиться на суму різниці у валютних курсах;
- дохід або збиток від переоцінки повинен показуватися у Звіті про прибутки і збитки і, таким чином, впливати на капітал.

При зміні курсу валюти в бік зменшення гривневого еквівалента проведення складаються навпаки. При закритій валютній позиції підсумок переоцінки дорівнює нулю. При відкритій валютній позиції банк перебуває в зоні ризику.

22. Ведення валютних рахунків клієнтів

Правовідносини, що виникають при відкритті клієнтам банків рахунків, регулює Інструкція “Про відкриття банками рахунків у національній та іноземній валюті”, затверджена постановою Правління НБУ від 18 грудня 1998 р. (далі Інструкція).

Банківські рахунки в іноземній валюті поділяються на:

- поточні;
- депозитні (вкладні).

Поточний рахунок в іноземній валюті відкривається підприємству — юридичній особі для проведення розрахунків у межах чинного законодавства України в безготівковій та готівковій іноземній валюті при здійсненні поточних операцій, визначених чинним законодавством України, та для погашення заборгованості по кредитах в іноземній валюті.

Під юридичною особою розуміють організацію, що є відповідно до закону суб'єктом цивільних прав і обов'язків. В Україні юридичні особи володіють відокремленим майном, можуть від свого імені придбавати майнові та особисті немайнові права і нести відповідальність, бути позивачами і відповідачами у суді, арбітражному чи третейському суді. Правоздатність юридичної особи визначається цілями, передбаченими в її статуті.

Відкриття рахунку юридичній особі включає оформлення юридичної справи (договору) і присвоєння номера валютного рахунку. При відкритті валютного рахунку операціоніст банку інформує клієнта про те, які документи необхідно подати, про порядок ведення рахунку і тарифи. Юридичні особи-резиденти можуть мати більше одного рахунку в іноземній валюті в уповноважених банках. Відкривати рахунки за межами України і здійснювати, користуючись ними, операції вони можуть тільки з дозволу НБУ.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті підприємство-резидент подає уповноваженому банку ті самі документи, що і для відкриття поточного рахунку в національній валюті.

Якщо поточний рахунок в іноземній валюті відкривається в тому самому банку, де відкрито поточний рахунок у національній валюті, то подання всього пакета документів не обов'язкове (крім заяви про відкриття рахунку та картки із зразками підписів і відбитком печатки).

Документи на відкриття, переоформлення банківських рахунків суб'єктів підприємницької діяльності подає у банк особисто керівник чи головний бухгалтер.

При отриманні документів на відкриття банківського рахунку суб'єктів підприємницької діяльності — юридичної чи фізичної особи — уповноважений працівник банку зобов'язаний перевірити повноваження особи, яка подає документи, її паспорт, а також зробити у присутності цієї особи копії перших чотирьох сторінок паспорта керівника чи головного бухгалтера, які мають зберігатися у справі про відкриття рахунку.

При отриманні документів на відкриття чи переоформлення банківських рахунків банки зобов'язані здійснити перевірку поданих документів на відповідність їх чинному законодавству, зокрема:

- підписи осіб на заяві про відкриття рахунку мають бути розшифровані з обов'язковим зазначенням прізвища й ініціалів та ідентифіковані з підписами у картці зі зразками підписів та відбитком печатки;
- свідоцтво про державну реєстрацію суб'єктів підприємницької діяльності має відповідати затвердженням Урядом зразкам;
- засвідчувальні написи нотаріуса на документах вважаються дійсними у разі, якщо вони відповідають формам, затвердженням наказом Міністерства юстиції України.

У картці зі зразками підписів та відбитком печатки вказується номер рахунку, а також ідентифікаційний код (номер) власника рахунку, що проставляється на підставі відповідних довідок статистичних чи податкових органів.

У разі відкриття (закриття) або зміни номерів усіх видів рахунків (крім рахунків фізичних осіб та офіційних представництв) установа банку зобов'язана повідомити про це податковий орган за місцем реєстрації власника рахунку протягом трьох робочих днів з дати відкриття або закриття рахунку (включаючи день відкриття чи закриття).

Примірник цього повідомлення, що надійшов до установи банку, з відміткою податкового органу про взяття рахунку на облік залишається у справі про відкриття рахунків.

Крім цього, повідомлення про відкриття (закриття) чи зміну номера рахунку надсилається також до Національного банку України для включення до зведеного реєстру власників рахунків.

До отримання повідомлення про взяття рахунків суб'єктів підприємницької діяльності на податковий облік на цих рахунках здійснюються лише операції із зарахування коштів. Датою початку операцій за видатками з рахунків суб'єктів підприємницької діяльності в установі банку є дата реєстрації отримання банком зазначеного повідомлення.

Днем відкриття рахунку вважається дата, зазначена на заяві про відкриття рахунку у розділі "Відмітки банку".

Ведення рахунку передбачає готівкове та безготівкове його обслуговування. Під режимом ведення рахунку розуміють правила зарахування та здійснення видатків

відповідних коштів.

На поточні рахунки в іноземній валюті *юридичних осіб-резидентів* зараховуються такі кошти:

а) через розподільчі рахунки:

- що надійшли у готівковій формі, від нерезидента до каси уповноваженого банку згідно з експортним контрактом (договором, угодою) в порядку, встановленому чинним законодавством України;
- що ввезені у готівковій формі, у випадках, передбачених чинним законодавством України, уповноваженими особами на територію України на транспортних засобах, які надають послуги за межами України та зареєстровані митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття валюти, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);
- що одержані у готівковій формі як сплата за державне мито, митні платежі та інші збори відповідно до чинного законодавства України;
- невикористаний залишок готівкової іноземної валюти та іноземна валюта за платіжними документами, що були раніше отримані (куплені) в уповноважених банках України чи за кордоном для оплати витрат на відрядження та експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, та представницькі витрати за кордоном;
- що внесені у готівковій формі нерезидентом на рахунок юридичної особи-резидента як благодійний внесок (за наявності акта про оприбуткування коштів чи прибутково-касового ордера);
- у готівковій формі на рахунок морського агента-резидента, який виступає посередником за фінансовими розрахунками, для подальшого перерахування іншим резидентам — суб'єктам підприємницької діяльності згідно з чинним законодавством України;
- за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України;
- за платіжними документами на ім'я власника рахунку, ввезеними на територію України і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну (у ввізній митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку про прийняття платіжних документів, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);
- перераховані з-за кордону нерезидентами за зовнішньоекономічними контрактами (договорами, угодами);
- повернені з будь-яких причин нерезидентом, на користь якого були перераховані раніше;
- перераховані з-за кордону нерезидентом на рахунок резидента, який виступає посередником, для подальшого переказування іншим резидентам — суб'єктам господарської діяльності, за дорученням яких на підставі договорів комісії, доручення, консигнації або агентських угод було здійснено продаж товарів (робіт, послуг);
- перераховані з рахунків постійних представництв нерезидентів в Україні у разі, якщо у призначенні платежу коштів, що надійшли з-за кордону, зазначено, що ці кошти згідно з договором (контрактом, угодою) належать цьому резидентові;
- перераховані юридичними особами-нерезидентами (у тому числі через їх представництва в Україні) згідно з міжурядовими угодами та проектами технічної допомоги;
- перераховані як благодійний внесок юридичними особами-нерезидентами (у тому

числі через їх представництва в Україні);

- перераховані з-за кордону за видачу охоронних документів на використання об'єктів промислової власності і підтвердження їх чинності на території України (зараховуються на рахунок юридичних осіб-резидентів, які мають відповідні повноваження згідно з чинним законодавством України);

- перераховані з-за кордону за використання авторського права резидентів (зараховуються на рахунок юридичних осіб-резидентів, які мають відповідні повноваження згідно з чинним законодавством України);

- перераховані з-за кордону адвокатським та іншим компаніям-резидентам за справами, які перебувають у провадженні цих компаній згідно з їх статутною діяльністю та ліцензією на відповідну діяльність;

- перераховані з-за кордону згідно з контрактом (договором, угодою) юридичній особі-резиденту, яка є агентом юридичної особи-нерезидента згідно з Кодексом торговельного мореплавства, для виплати капітану судна, що належить судновласнику-нерезиденту, на експлуатаційні потреби;

- конфісковані, безхазяйні, успадковані у вигляді скарбу та такі, за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання (зараховуються на рахунки юридичних осіб-резидентів, які мають відповідні повноваження згідно з чинним законодавством України);

- перераховані як благодійний внесок юридичною особою-резидентом за наявності індивідуальної ліцензії Національного банку України;

- перераховані з-за кордону нерезидентами у вигляді кредитів (позик, фінансової допомоги);

- інші надходження на користь резидента — власника рахунку, що не суперечать чинному законодавству України.

б) безпосередньо на поточні рахунки:

- куплені за дорученням власника рахунку уповноваженим банком відповідно до чинного законодавства України;

- перераховані з кредитного рахунку як кредит відповідно до кредитної угоди;

- перераховані з власного депозитного рахунку в уповноваженому банку відповідно до депозитної угоди;

- у сумі відсотків, нарахованих за залишком коштів на власному поточному та депозитному рахунках;

- перераховані з власного поточного рахунку.

З поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів за розпорядженням власника рахунку проводяться такі операції:

- виплата готівки для оплати праці працівникам-нерезидентам, які працюють в Україні за контрактом (договором);

- виплата готівкою чи платіжними документами працівникам на службові відрядження при виїзді за кордон, на експлуатаційні витрати, пов'язані з обслуговуванням транспортних засобів за кордоном, представницькі витрати за кордоном відповідно до чинного законодавства України (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);

- виплата готівкою на експлуатаційні потреби для виконання обов'язків перед капітаном судна, яке належить судновласнику-нерезиденту, за контрактом (договором, угодою) на здійснення агентських послуг, укладених згідно з Кодексом торговельного мореплавства;

- виплата готівкою фізичним особам коштів, які отримані адвокатськими та іншими

- компаніями-резидентами з-за кордону за дорученням фізичних осіб за справами, що перебувають у провадженні цих компаній згідно з їх статутною діяльністю на відповідну діяльність;
- виплата готівкою фізичним особам-резидентам за використання їхніх творів за кордоном (здійснюється юридичними особами-резидентами, які мають відповідні на це повноваження згідно з чинним законодавством України, за рахунок коштів, отриманих із-за кордону);
  - виплата готівкою для сплати державного мита згідно з чинним законодавством України;
  - переказування з рахунку резидента-посередника на поточні рахунки інших резидентів — суб'єктів господарської діяльності, за дорученням яких на підставі договорів комісії, доручення, консигнації або агентських угод було здійснено продаж нерезиденту товарів (робіт, послуг);
  - перерахування на користь нерезидента за межі України за зовнішньоекономічними договорами (контрактами, угодами);
  - перерахування за кордон на рахунок юридичних осіб-нерезидентів за видачу охоронних документів на використання об'єктів промислової власності і підтвердження їх чинності (здійснюється організаціями, що мають відповідні на це повноваження згідно з чинним законодавством України);
  - перерахування за кордон на рахунок юридичних осіб-нерезидентів згідно з відповідними зобов'язаннями про сплату за використання творів зарубіжних авторів (здійснюється організаціями, що мають відповідні на це повноваження згідно з чинним законодавством України);
  - перерахування за кордон за навчання, за участь у конференціях, виставках за умови наявності відповідних документів (запрошення, рахунка-фактури тощо), що підтверджують потребу здійснення зазначених перерахувань;
  - перерахування за кордон на рахунок юридичних осіб-нерезидентів, адвоката або нотаріуса для відшкодування витрат судовим, арбітражним, нотаріальним та іншим правоохоронним органам іноземних держав, а також витрат на державне мито за справами, що розглядаються цими органами (на підставі рішень судових органів, рахунків та інших документів, що підтверджують необхідність здійснення зазначених перерахувань);
  - перерахування фізичним особам коштів, які отримані адвокатськими компаніями-резидентами з-за кордону за дорученням фізичних осіб за справами, що перебувають у провадженні цих компаній згідно з їх статутною діяльністю;
  - перерахування на рахунок в іноземній валюті фізичним особам-резидентам за використання їхніх творів за кордоном (здійснюється юридичними особами-резидентами, які мають відповідні на це повноваження згідно з чинним законодавством України, за рахунок коштів, отриманих з-за кордону);
  - перерахування на кредитний рахунок для погашення заборгованості за отриманим кредитом та процентів за ним;
  - перерахування на території України за умови одержання індивідуальної ліцензії Національного банку України згідно з чинним законодавством України;
  - продаж валюти уповноваженим банком відповідно до чинного законодавства України;
  - перерахування на власний депозитний рахунок в іноземній валюті в обслуговуючому або в іншому уповноваженому банку;
  - перерахування благодійних внесків на рахунок іншої юридичної особи-резидента за

- умови отримання індивідуальної ліцензії Національного банку України;
- перерахування за сплату державного мита згідно з чинним законодавством України;
  - перерахування на власний поточний рахунок;
  - перерахування нерезидентам для погашення заборгованості за кредитами, позиками (у тому числі проценти, комісія, пеня), повернення фінансової допомоги;
  - інші перерахування, що не суперечать чинному законодавству України.

Юридичні особи-нерезиденти (крім нерезидентів-інвесторів) можуть відкривати поточні рахунки в іноземній валюті на території України тільки своєму представництву.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті представництву юридичної особи-нерезидента до уповноваженого банку подаються:

- а) заява про відкриття рахунку;
- б) копія свідоцтва про реєстрацію представництва в уповноважених органах України, засвідчена нотаріально або органом, що видав свідоцтво;
- в) копія легалізованого витягу з торговельного, банківського чи судового реєстру або реєстраційне посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи-нерезидента, засвідчена нотаріально;
- г) копія легалізованої довіреності юридичної особи-нерезидента її офіційному представнику на ведення справ в Україні, засвідчена нотаріально;
- д) картка зі зразками підписів та відбитком печатки, засвідчена нотаріально.

Для відкриття поточного рахунку в іноземній валюті розташованим на території України іноземним дипломатичним, консульським, торговельним та іншим офіційним представництвом іноземних держав до уповноваженого банку подаються:

- а) заява про відкриття рахунку;
- б) копія посвідчення Міністерства закордонних справ України про акредитацію посольства (представництва) на території України, засвідчена нотаріально або органом, що видав посвідчення;
- в) картка зі зразками підписів та відбитком печатки, засвідчена Міністерством закордонних справ України або нотаріально.

Режими поточних рахунків в іноземній валюті офіційних представництв, представництв юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю в Україні, установ (груп управління програмами або проектами міжнародної допомоги та міжнародної технічної допомоги), а також постійних представництв іноземних компаній, фірм, міжнародних організацій, через які повністю або частково здійснюється в Україні, загалом схожі з режимом поточних рахунків юридичних осіб-резидентів, однак мають і свої відмінності, викликані особливостями їх статусу та діяльності в Україні. Детальніше ці відмінності викладені в п. 6.5.1 — 6.5.4 Інструкції НБУ.

Під поняттям “фізична особа” розуміють людину (громадянина) як учасника правовідносин.

Фізичним особам — суб’єктам підприємницької діяльності (резидентам), які здійснюють свою діяльність без створення юридичної особи, поточний рахунок відкривається згідно з порядком, визначеним для юридичних осіб-резидентів.

Поточний рахунок в іноземній валюті фізичній особі — суб’єкту підприємницької діяльності відкривається на підставі договору за умови пред’явлення паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу, та подання до уповноваженого банку:

- а) заяви встановленої форми;
- б) копії свідоцтва про державну реєстрацію фізичної особи як суб’єкта

підприємницької діяльності, засвідченої нотаріально чи органом, що видав свідоцтво;

в) картки зі зразком підпису, що надається у присутності працівника банку, який відкриває рахунок, та засвідчується цим працівником або нотаріально.

Зарахування коштів на поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента, яка займається підприємницькою діяльністю, та використання коштів з цього рахунку здійснюється за режимом поточного рахунку в іноземній валюті юридичних осіб-резидентів.

Поточні рахунки в іноземній валюті відкриваються також:

- фізичним особам-резидентам:

а) громадянам України (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

б) іноземцям та особам без громадянства, які отримали посвідку на проживання в Україні (без підтвердження джерел походження коштів в іноземній валюті);

- фізичним особам-нерезидентам:

а) іноземцям та особам без громадянства, які проживають в Україні відповідно до візи, відкритої строком до одного року (за наявності підтвердження джерел походження іноземної валюти);

б) громадянам України, які постійно проживають за кордоном (за наявності відкритої візи строком до одного року та підтвердження джерел походження іноземної валюти).

Поточний рахунок в іноземній валюті фізичній особі-резиденту відкривається на підставі заяви; документа, що засвідчує особу (паспорт або документ, що замінює його); договору на відкриття та обслуговування рахунку між установою банку та громадянином; картки зі зразком підпису, який надається у присутності працівника банку, що відкриває рахунок, та засвідчується цим працівником.

На поточні рахунки в іноземній валюті фізичних осіб-резидентів зараховуються:

- готівкова валюта;

- валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку згідно з чинним законодавством України;

- валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України;

- валюта, переказана з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України;

- валюта, одержана з-за кордону від юридичної особи-нерезидента як оплата праці, премії, призи, авторські гонорари;

- валюта за іменними платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку;

- валюта за платіжними документами, ввезеними з-за кордону власником рахунку і зареєстрованими митною службою при в'їзді в Україну;

- валюта, перерахована власнику рахунку за дорученням юридичної особи-нерезидента через юридичну особу-резидента (посередника) на підставі укладених міжнародних угод (контрактів, договорів), якими передбачено отримання резидентами України гонорарів, премій, призів та інших виплат від нерезидентів з-за кордону за використання їхніх творів, винаходів, відкриттів тощо згідно з чинним законодавством України;

- валюта, перерахована в межах України іншою фізичною особою (резидентом чи нерезидентом) з власного поточного рахунку в іноземній валюті.

- валюта, перерахована в межах України іншою фізичною особою (резидентом чи нерезидентом) з власного поточного рахунку в іноземній валюті.

З поточного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи-

резидента чи за його дорученням проводяться такі операції:

а) в іноземній валюті:

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до Правил переказування іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб — резидентів і нерезидентів;
- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України, що встановлюється Національним банком України);
- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- перерахування у межах України на рахунок іншої фізичної особи — громадянина України (резидента);
- перерахування на власний поточний рахунок в іншому уповноваженому банку України чи вкладний рахунок;
- продаж на міжбанківському валютному ринку України для подальшого зарахування на рахунок у національній валюті;

б) у грошовій одиниці України:

- виплата готівкою в грошовій одиниці України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти уповноваженому банку України використовується курс Національного банку України);
- перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти використовується курс Національного банку України).

Поточний рахунок в іноземній валюті фізичній особі-нерезиденту відкривається на підставі договору за умови пред'явлення паспорта чи іншого документа, що засвідчує особу, та подання до уповноваженого банку:

а) заяви встановленої форми;

б) картки зі зразком підпису, що надається у присутності працівника банку, який відкриває рахунок, та засвідчується цим працівником;

в) засвідченої нотаріально копії легалізованого дозволу центрального банку іноземної країни на відкриття рахунку у разі, якщо це передбачено міжнародними договорами України.

На поточний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-нерезидента зараховуються:

- валюта, перерахована з-за кордону на ім'я власника рахунку через уповноважені банки України;
- готівкова валюта, яка ввезена на територію України і зареєстрована митною службою при в'їзді в Україну (в митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку України про зарахування іноземної валюти на рахунок);
- валюта за платіжними документами, ввезена на територію України власником рахунку і зареєстрована митною службою при в'їзді в Україну (в митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку України про зарахування іноземної валюти на рахунок, а копія митної декларації залишається в уповноваженому банку);
- валюта за платіжними документами, що надіслані з-за кордону на ім'я власника рахунку в порядку, встановленому чинним законодавством України;
- валюта за іменними платіжними документами (чеками), виписаними уповноваженими банками України;
- валюта, одержана в Україні як оплата праці, премії, призи, авторські гонорари згідно

з чинним законодавством України;

- валюта, що перерахована у межах України іншою фізичною особою-нерезидентом з власного поточного рахунку в іноземній валюті;
- кошти, що були раніше зняті власником з рахунку і не використані або не повністю використані.

З поточного рахунку в іноземній валюті фізичної особи-нерезидента за розпорядженням власника чи за його дорученням проводяться такі операції:

а) в іноземній валюті:

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до Правил переказування іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб-резидентів і нерезидентів;
- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- перерахування на власний поточний рахунок чи вкладний рахунок в іншому уповноваженому банку України;
- перерахування в межах України на поточний рахунок іншої фізичної особи-резидента чи нерезидента;
- перерахування фізичною особою-нерезидентом на рахунок юридичної особи-резидента як інвестиція згідно з чинним законодавством України;

б) у грошовій одиниці України:

- виплата готівкою в грошовій одиниці України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти уповноваженому банку України використовується курс Національного банку України);
- перерахування коштів для сплати юридичній особі за продаж товару чи надання послуг на території України (при здійсненні операції продажу іноземної валюти використовується курс Національного банку України);
- інвестування.

Вкладні (депозитні) рахунки в іноземній валюті відкриваються уповноваженим банком фізичним і юридичним особам (резидентам та нерезидентам) на підставі укладеного депозитного договору між власником рахунку та банком на визначений у договорі строк.

На вкладний (депозитний) рахунок в іноземній валюті фізичної особи-резидента зараховуються:

- готівкова валюта;
- валюта, перерахована з власного поточного чи вкладного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

З вкладного рахунку в іноземній валюті за розпорядженням фізичної особи-резидента чи за його дорученням проводяться операції (при закритті рахунку):

- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- перерахування на власний поточний чи вкладний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

На вкладний рахунок в іноземній валюті фізичної особи-нерезидента зараховуються:

- готівкова валюта, яка ввезена на територію України і зареєстрована митною службою при в'їзді в Україну (в митній декларації робиться відмітка уповноваженого банку України про зарахування готівкової іноземної валюти на рахунок);
- валюта, перерахована з власного поточного чи вкладного рахунку в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку.

З вкладного рахунку в іноземній валюті фізичної особи-нерезидента за розпорядженням власника чи за його дорученням проводяться такі операції (при закритті рахунку):

- перерахування за межі України через кореспондентські рахунки уповноважених банків України відповідно до Правил переказу іноземної валюти за межі України за рахунок особистих коштів фізичних осіб — резидентів і нерезидентів;
- виплата готівкою (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- виплата платіжними документами (вивезення за межі України здійснюється згідно з Порядком переміщення валюти через митний кордон України);
- перерахування на власний поточний чи вкладний рахунок в іноземній валюті в іншому уповноваженому банку України.

Закриття та переоформлення рахунків в іноземній валюті здійснюється із застосуванням загального порядку, передбаченого розділом 8 Інструкції.

23. Неторговельні (касові) операції банків з іноземною валютою

Поточні неторговельні валютні операції - це операції, що не пов'язані з комерційною діяльністю підприємств, організацій, громадян, експортом та імпортом товарів (послуг), а також рухом капіталу.

За економічним змістом поточні неторговельні операції поділяються на наступні розрахунки:

- виплата готівкової іноземної валюти та платіжними документами в іноземній валюті на витрати, пов'язані з відрядженнями;
- здійснення обмінних операцій з іноземною валютою та платіжними документами в іноземній валюті;
- готівкової іноземної валюти за чеками та пластиковими картками фізичним особам
- купівля платіжних документів в іноземній валюті фізичними особами
- виплата готівкової іноземної валюти за переказами з-за кордону (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина;

- переказ за межі України коштів в іноземній валюті (пенсії, аліменти, оплата праці, спадщина, допомога родичам тощо);

- інші виплати та перекази в іноземній валюті, що не суперечать чинному законодавству України.

Ці операції здійснюються уповноваженими банками та уповноваженими фінансово-кредитними установами, переважно, для фізичних осіб - громадян України, а також іноземців та юридичних осіб-резидентів і представництв юридичних осіб-нерезидентів, які мають право в межах чинного законодавства переміщати готівкову іноземну валюту через державний кордон України, проводити деякі розрахунки в іноземній валюті на території України без отримання індивідуальних ліцензій Національного банку України, незважаючи на те, що національна валюта є єдиним засобом платежу на території України.

Зокрема, у населення досить часто виникає необхідність у проведенні валютно-обмінних операцій з готівкою, обумовлена потребами фізичних осіб у готівковій іноземній валюті з метою її подальшого використання для хеджування валютних ризиків, для туристичних і ділових поїздок за кордон тощо.

Для задоволення цих потреб та забезпечення валютного обслуговування фізичних осіб уповноваженими банками та іншими кредитно-фінансовими установами, а також іншими юридичними особами-резидентами, що уклали агентську угоду з уповноваженим банком, відкриваються пункти обміну іноземної валюти, в яких проводять операції з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті.

У цілому, готівкові валютно-обмінні операції можуть здійснюватися через:

- операційну касу банку або каси його філій чи територіально відокремлених безбалансових відділень;

- власні пункти обміну іноземної валюти, які є складовими власного операційного залу банку, де здійснюються валютно-обмінні операції з іноземною валютою і дорожніми чеками для фізичних осіб - резидентів і нерезидентів з дотриманням вимог нормативно-правових актів Національного банку України;

- обмінні пункти, що діють на підставі агентських угод з юридичними особами-резидентами;

- пункти обміну іноземної валюти національного оператора поштового зв'язку.

Готівкові валютно-обмінні операції є основним видом неторговельних валютних операцій, до яких відносять:

◆◆◆ купівлю у фізичних осіб - резидентів і нерезидентів готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;

◆◆◆ продаж фізичним особам - резидентам готівкової іноземної валюти за готівкові гривні;

◆◆◆ зворотний обмін фізичним особам - нерезидентам невикористаних готівкових гривень на готівкову іноземну валюту;

◆◆◆ купівлю-продаж дорожніх чеків за готівкову іноземну валюту, а також купівля-продаж дорожніх чеків за готівкові гривні;

◆◆◆ конвертацію (обмін) готівкової іноземної валюти однієї іноземної держави на готівкову іноземну валюту іншої іноземної держави;

◆◆◆ прийняття на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

Розглянемо основні з цих операцій більш докладно.

1. Операції з купівлі-продажу готівкової іноземної валюти за готівкові гривні у фізичних осіб здійснюють:

- каси банку (фінансової установи) з оформленням квитанції за формою № 377-К із зазначенням у ній часу здійснення операції за усною заявою фізичної особи-резидента, яка здійснює операцію через касу банку та додатково для фізичних осіб-нерезидентів - довідок за формою № 377;

- пункти обміну валюти з оформленням квитанцій про здійснення купівлі чи продажу іноземної валюти за формою № 377-А для фізичних осіб-резидентів (у тому числі при продажу іноземної валюти може надаватися довідка про вивезення за межі України іноземної валюти за формою № 06), а для фізичних осіб-нерезидентів - довідок за формою № 377;

- банкомати з оформленням чека банкомата про здійснення операції з купівлі у фізичних осіб готівкової іноземної валюти за готівкові гривні.

Вказані бланки (крім чеку банкомату) виписуються у двох примірниках: перший примірник видається як підтвердження здійснення операції фізичній особі (резиденту або нерезиденту), другий - залишається в документах дня банку.

Здійснені операції відображаються касою банку (фінансової установи) або пунктом обміну валюти в реєстрах купленої чи проданої іноземної валюти.

2. Операції зворотного обміну готівкових гривень на готівкову іноземну валюту здійснюються лише фізичним особам-нерезидентам у разі невикористання чи

неповного використання ними гривень, що були одержані в касі банку (фінансової установи) або в пункті обміну валюти. Зворотний обмін здійснюють як каси банку (фінансової установи), так і будь-який пункт обміну валюти в разі надання першого примірника довідки за формою № 377. Сума зворотного обміну не може перевищувати тієї, що зазначена в довідці за формою № 377. Крім того, перший примірник цієї довідки залишається в касі банку (фінансової установи) або в пункті обміну валюти, у якому здійснено зворотний обмін.

Операції з купівлі готівкової іноземної валюти у фізичної особи-нерезидента та зворотний обмін готівкових гривень на іноземну валюту здійснюються після подання цією особою касирам каси банку (фінансової установи) або пункту обміну валюти документа, який засвідчує особу, її громадянство та резидентність. При цьому фізична особа-нерезидент попереджається про те, що нерезиденти мають змогу провести зворотний обмін невикористаних коштів у гривнях на іноземну валюту лише за умови пред'явлення ними довідки за формою № 377.

Уповноважені банки та фінансові установи здійснюють операції з продажу за гривні готівкової іноземної валюти фізичним особам-резидентам або зворотного обміну коштів у гривнях на іноземну валюту фізичним особам-нерезидентам у межах, що встановлюються Національним банком України.

А саме, операції з купівлі-продажу у фізичних осіб (резидентів та нерезидентів) готівкової іноземної валюти за готівкові гривні або зворотного обміну невикористаної валюти:

- на суму, що перевищує 150000 грн. - за умови пред'явлення документа, що посвідчує особу та підтверджує її резидентність;

- на суму, що перевищує 150000 грн. - здійснюються з ідентифікацією фізичної особи відповідно до законодавства України.

Інкасацію цих валют до банку може здійснювати будь-яка юридична особа, що має право здійснювати інкасацію, у тому числі і банк, у якому відкрито рахунок у цих валютах.

3. Операції з конвертації однієї готівкової іноземної валюти на іншу здійснюються банками (фінансовими установами) та їх пунктами обміну валюти лише з тими валютами, що належать до I групи Класифікатора іноземних валют.

Під час здійснення операцій з конвертації готівкової іноземної валюти використовується крос-курс, визначений згідно з офіційним курсом гривні до відповідних іноземних валют, що встановлений Національним банком України на день проведення операції.

Крос-курс - співвідношення між двома валютами, яке визначено через їх курс до третьої валюти.

Механізм розрахунку крос-курсу: на певну дату офіційний курс карбованця становить:

- гривня/долар США - X грн. за долар США;
- гривня/євро - Y грн. За євро.

Тоді крос-курс долара США до євро становить X/Y євро за долар США.

Якщо клієнт бажає у цей день обміняти N доларів США на євро, то з урахуванням крос-курсу він має отримати $N \times (X:Y)$ євро.

За цією схемою визначається крос-курс і для інших валют у разі здійснення конверсійних операцій з готівковою іноземною валютою.

4. Операції фізичних осіб з дорожніми чеками, що номіновані в іноземній валюті - це операції з купівлі (сплати) та продажу дорожніх чеків (обмін готівкової іноземної валюти на чеки в іноземній валюті) здійснюються банком за іноземну валюту першої групи Класифікатора або за гривні.

Відповідно, під дорожнім чеком розуміють паперовий розрахунковий документ, що виражений в іноземній валюті, використовується як засіб міжнародних розрахунків неторговельного характеру і є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити зазначену у чеку суму чекодержателю (власнику), підпис якого проставляється в зазначеному місці під час продажу.

Механізм здійснення операцій з продажу дорожніх чеків:

1) уповноважений працівник банку (установи), пункту обміну іноземної валюти банку оформляє повідомлення про продаж дорожніх чеків. У разі неправильного заповнення повідомлення про продаж дорожніх чеків уповноважений працівник банку повинен його анулювати в присутності клієнта і заповнити нове. Без підпису клієнта повідомлення про продаж дорожніх чеків вважається недійсним.

Операції з продажу дорожніх чеків за іноземну валюту здійснюються: - касою банку (установи) фізичним особам (резидентам та нерезидентам), представникам юридичної особи з оформленням прибуткових, видаткових валютних ордерів та повідомлення про продаж дорожніх чеків;

- пунктом обміну іноземної валюти банку фізичним особам-резидентам з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків.

При цьому, продаж дорожніх чеків за іноземну валюту здійснюється у межах сум, які встановлені нормативно-правовим актом Національного банку щодо переміщення валюти України, іноземної валюти, банківських металів, платіжних документів, інших банківських документів і платіжних карток через митний кордон України;

2) здійснені операції відображаються касою банку (установи), пунктом обміну іноземної валюти банку в Реєстрі проданих дорожніх чеків в іноземній валюті з оформленням повідомлення про продаж дорожніх чеків та квитанції за формою № 377-К касою банку (установи) або повідомлення про продаж дорожніх чеків пунктом обміну валюти банку (установи). З іншого боку, банки (установи), які продають дорожні чеки, надають довідку на вивезення за межі України іноземної валюти та чеків, що виражені в іноземній валюті;

3) при продажу дорожніх чеків сплачується комісійна винагорода за тарифами, установленними внутрішніми нормативними актами банку (установи);

4) після продажу дорожніх чеків фізична особа (резидент чи нерезидент) або уповноважений представник юридичної особи-резидента, у присутності працівника банку (установи) ставлять свій підпис на повідомленні про їх продаж і на кожному чеку у визначеному іноземною компанією-емітентом місці ("Thomas Cook" - на лінії в нижньому лівому кутку; "American Express"- на лінії у верхньому лівому кутку; - на лінії у верхньому правому кутку тощо);

5) у подальшому, дорожні чеки сплачуються лише власнику чека, зразок підпису якого є на чеку, після ідентифікації підпису в присутності уповноваженого працівника банку (установи) і тільки в повній сумі, що зазначена в чеку.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків за іноземну валюту є аналогічним операціям з їх продажу і здійснюються:

- касою банку (установи) у фізичної особи (резидента або нерезидента) з оформленням квитанції за формою № 377-К чи уповноваженого представника юридичної особи-резидента чи вповноваженої особи представництва юридичної особи-нерезидента, підпис якого проставлено на чеку;

- пунктом обміну іноземної валюти банку з оформленням довідок для фізичних осіб-нерезидентів та квитанції за формою № 377-А для фізичних осіб-резидентів.

Операції з купівлі (сплати) дорожніх чеків відображаються в Реєстрі куплених дорожніх чеків в іноземній валюті, а їх обсяги обмежуються вимогами нормативно-правових актів Національного банку.

Під час купівлі (сплати) дорожніх чеків уповноважений працівник банку (установи), пункту обміну валют банку (установи) перевіряє реквізити дорожніх чеків на

наявність захисних елементів дорожніх чеків (за каталогом іноземної компанії-емітента "Оригінальні банкноти країн світу і основні дорожні чеки" та зразками бланків чеків), наявність першого підпису чекодавця у відповідному місці та відповідність першого підпису чекодержателя на дорожніх чеках його підпису в паспорті або іншому документі, що посвідчує особу.

Також уповноважений працівник банку стежить за тим, як і де чекодержатель ставить другий підпис на дорожніх чеках згідно з правилами, установленими емітентом, а у разі виникнення будь-яких сумнівів щодо дійсності підпису пропонує чекодержателю:

- о підписати дорожні чеки втретє на зворотному боці та записує паспортні дані;

- о надати повідомлення про продаж дорожніх чеків, де зазначено їх кількість, серію, номер, назву іноземної валюти, номінал та загальну суму, а також є підпис чекодержателя.

У разі виявлення невідповідності підписів чекодержателя дорожні чеки до сплати не приймаються.

Сплачені дорожні чеки зберігаються у сховищі банку (установи), формуються у пакети і відправляються платникам, з якими укладені угоди, для отримання відшкодування за цими чеками в іноземній валюті I групи Класифікатора. Разом з пакетами чеків відправляються такі супровідні документи: листи, інкасові інструкції, які оформлюються відповідно до вимог платника, тощо.

Відшкодування втрачених чекодержателями дорожніх чеків здійснюється банком (установою) на підставі укладених угод з емітентом дорожніх чеків. Такі угоди обов'язково мають містити порядок відшкодування чекодержателю втрачених дорожніх чеків.

Операції з купівлі-продажу дорожніх чеків національний оператор поштового зв'язку не здійснює.

Важливе місце серед неторговельних операцій також посідають послуги з переказів готівкової та безготівкової іноземної валюти за кордон, які здійснюються з метою поліпшення обслуговування фізичних осіб уповноваженими банками та небанківськими фінансовими установами (що отримали від Національного банку України генеральну ліцензію на здійснення переказів іноземної валюти за дорученням фізичних осіб (резидентів і нерезидентів) за межі України та в межах України (далі - перекази), а також виплати фізичним особам (резидентам і нерезидентам) в Україні переказаної на їх користь іноземної валюти (далі - виплата)), що регламентується відповідними Правилами.

Названі Правила не поширюються на перекази, що пов'язані з підприємницькою та інвестиційною діяльністю.

Відповідно до цих Правил перекази та їх виплата можуть здійснюватися як із поточних рахунків фізичних осіб в іноземній валюті, так і без їх відкриття. А саме, фізичні особи - резиденти можуть здійснювати за межі України перекази іноземної валюти:

- у сумі, що в еквіваленті не перевищує 15 000 гривень в один операційний (робочий) день, - з поточного рахунку в іноземній валюті або без його відкриття (на бажання клієнта) без підтвердних документів;

- у сумі, що в еквіваленті перевищує 15 000 гривень в один операційний день, - виключно з поточного рахунку в іноземній валюті на підставі підтвердних документів.

Такими підтвердними документами для фізичних осіб - резидентів є:

- договори (контракти), рахунки-фактури, листи-розрахунки чи листи-повідомлення юридичних осіб - нерезидентів, повноважних органів іноземних країн,

- листи адвокатів чи нотаріусів іноземних країн,

- позовні заяви, запрошення (виклики),

- документи про родинні стосунки та інші підтвердні документи, що використовуються в міжнародній практиці.

Підтвердні документи (крім документів про родинні стосунки) повинні містити такі реквізити: повну назву і місцезнаходження одержувача, назву банку та реквізити рахунку, на який здійснюється переказ, назву валюти, суму до сплати, призначення платежу.

Фізичним особам - нерезидентам також дозволяється переказувати за межі України без відкриття поточних рахунків в іноземній валюті суму, що не перевищує в еквіваленті 15 000 гривень в один операційний (робочий) день, на підставі документів, що підтверджують джерела походження іноземної валюти. Тобто, для фізичних осіб - нерезидентів підтвердними документами є документи, що підтверджують джерела походження готівки (крім документів, роздрукованих з мережі Інтернет).

Перекази в іноземній валюті за межі України з поточних рахунків фізичних осіб - нерезидентів здійснюються без обмеження суми.

Уразі виїзду за кордон на постійне місце проживання громадяни можуть здійснювати за межі України перекази іноземної валюти з власних поточних рахунків без обмеження суми.

Підставою для зазначених переказів є пред'явлення паспорта громадянина України для виїзду за кордон (для осіб без громадянства - документа, що посвідчує особу) з відміткою про виїзд на постійне місце проживання із зазначенням країни виїзду. Відповідно, копії сторінок паспорта або документа, що посвідчує особу, де зазначені прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) та відмітка про виїзд на постійне місце проживання, зберігаються в документах дня банку.

У цілому, фізична особа для здійснення переказу має подати до банку такі документи:

У платіжне доручення або заяву на переказ готівки, або документ відповідної платіжної системи на відправлення переказу;

- паспорт або документ, що його замінює;

- документи, що підтверджують наявність підстав для здійснення переказу за межі України (далі - підтвердні документи).

Зарахування на поточні рахунки фізичних осіб - резидентів і нерезидентів переказів із-за кордону та подальша їх виплата з цих рахунків здійснюються без обмеження суми.

Іноземна валюта, переказана з-за кордону на користь фізичної особи - резидента і нерезидента для виплати готівкою без відкриття рахунку, може бути виплачена одержувачу в один операційний (робочий) день у сумі, що не перевищує в еквіваленті 50000 гривень.

Якщо ж сума переказу (переказів), що надійшов в один операційний (робочий) день, перевищує в еквіваленті 50 000 гривень, то банк такий переказ у повній сумі зараховує на поточний рахунок в іноземній валюті одержувача.

Банки (установи) зобов'язані вести журнали обліку переказів в іноземній валюті без відкриття поточних рахунків. Операції з переказу та одержання коштів за такими переказами підлягають обов'язковому відображенню в цих журналах у день їх здійснення. Допускається ведення одного журналу обліку переказів за межі України та в межах України, а також журналу обліку здійснених у межах України за дорученням фізичних осіб - нерезидентів переказів у національній валюті та виплати цих переказів.

Якщо журнал ведеться в паперовій формі, то всі його сторінки мають бути пронумеровані, прошнуровані. Остання сторінка журналу засвідчується підписами керівника та головного бухгалтера банку (установи), відбитком печатки банку (установи).

Можливе також ведення журналу в електронній формі із щоденним роздрукуванням сторінок з новими записами. Роздруковані сторінки засвідчуються підписами керівника або іншого відповідального працівника банку (установи), який обслуговує клієнта. Після закінчення місяця роздруковані сторінки складаються за датами та формуються в брошури. Брошури прошнуровуються, засвідчуються підписами керівника та головного бухгалтера банку (установи), відбитком печатки банку (установи). На першій сторінці брошури зазначаються кількість сторінок, які містить брошура, початкова та остання дати. Строк зберігання таких журналів - п'ять років.

Слід зазначити, що за невиконання банками функцій агента валютного контролю та порушення вимог Правил банківських переказів банки несуть відповідальність згідно із законодавством України.

Розглядаючи особливості порядку видачі фізичним особам-резидентам індивідуальних ліцензій Національного банку на переказування іноземної валюти за межі України варто звернути увагу, що без такої ліцензії розміщувати валютні цінності та здійснювати інші операції через рахунки за межами України (з дотриманням вимог законодавства України) можуть тільки наступні резиденти:

уповноважений банк (якщо зазначені рахунки є кореспондентськими);

- фізична особа під час її перебування за кордоном;

- дипломатичні, консульські, торговельні та інші офіційні представництва України за кордоном.

Фізичні ж особи - резиденти, які отримали індивідуальну ліцензію Національного банку на розміщення валютних цінностей на рахунках за межами України, можуть здійснювати на ці рахунки перекази іноземної валюти в сумі, що в еквіваленті не перевищує 600 000 гривень на рік.

Для отримання такої індивідуальної ліцензії фізична особа-резидент має подати до Департаменту валютного контролю та ліцензування НБУ наступні документи:

У заяву про видачу ліцензії;

- копії свідоцтва про державну реєстрацію (або документа, який його замінює) та довідки про взяття на облік як платника податків, засвідчені нотаріально;

- довідку уповноваженого банку, у якому з власного рахунку (на власний рахунок) заявника проводитимуться операції з перерахування (зарахування) валютних цінностей на рахунок;

- довідку нерезидента про номер, тип відкритого в нього резидентом рахунку та валютні цінності, що на ньому обліковуються.

Дата видачі ліцензії має передувати даті розміщення валютних цінностей на рахунок. Протягом п'яти робочих днів з дати звернення Департамент валютного контролю та ліцензування НБУ надсилає копію заяви про надання ліцензії Головному управлінню по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України та Головному управлінню по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю Служби безпеки України.

Строк дії ліцензії не може перевищувати одного календарного року.

Відповідно, власник ліцензії зобов'язаний не пізніше наступного робочого дня після дня закінчення строку дії ліцензії перерахувати залишок валютних цінностей з рахунку на власний рахунок, відкритий в уповноваженому банку, який зазначений у ліцензії, зняти валютні цінності з рахунку і ввезти їх в Україну або власник ліцензії отримує нову ліцензію.

Додатково, окремому розгляду також підлягають операції з кредитними картками, операції з приймання на інкасо банкнот іноземних держав та іменних чеків.

24.Нетрадиційні банківські операції та послуги. Загальна характеристика та види

Виникнення та подальший **розвиток нетрадиційних банківських операцій та послуг** зумовлені багатьма причинами. Зокрема, це:

- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг;
- загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між самими комерційними банками. Конкуренція вплинула на залучення банків до певних видів діяльності, які можуть здійснювати також небанківські фінансово-кредитні установи;
- необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів. Це виявляється, зокрема, в тому, що відбувається закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, котрий надає йому весь комплекс послуг та здійснює необхідні операції;
- диверсифікація банківських доходів, зокрема шляхом збільшення в них частки непроцентних доходів, включаючи комісійні доходи;
- необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;
- необхідність зменшення ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій і наданням традиційних послуг;

- залучення нових клієнтів з метою розширення та вдосконалення структури ресурсної бази комерційного банку.

До нетрадиційних для банків України операцій та послуг можна, зокрема, віднести: лізинг; факторинг; довірчі (трастові) послуги; операції з дорогоцінними металами; гарантійні, поредницькі, консультаційні та інформаційні послуги; фінансовий інжиніринг.

У своїй діяльності комерційні банки все більше уваги приділяють наданню клієнтам послуг. Зауважимо, що в економічній літературі розрізняють поняття «банківські операції» та «банківські послуги». Не вдаючись до аналізу всіх поглядів щодо змісту цих понять, зазначимо, що між ними існують суттєві відмінності, хоча на практиці банківські операції та банківські послуги зовнішньо розрізнити дуже важко. Передусім це пов'язано з тим, що окремі банківські операції та послуги взаємозв'язані, надаються клієнтам одночасно, в одному «пакеті». Наголосимо, що банківським послугам притаманні такі ознаки:

- для надання банківських послуг банкам не потрібні додаткові ресурси;
- доходи від надання послуг банки одержують у вигляді комісії. Комісійні доходи обчислюються банками пропорційно сумі активу чи зобов'язання незалежно від часу або є завчасно фіксованими;
- при наданні послуг діяльність банків спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують або зовсім не повинні завершуватися матеріальними наслідками у традиційному розумінні.

Банки надають клієнтам різноманітні послуги. Для з'ясування їх суті слід розглянути критерії, за якими можна класифікувати банківські послуги. Так, залежно від суб'єктів — одержувачів банківських послуг розрізняють послуги, які надаються юридичним та фізичним особам.

З погляду зв'язку банківських послуг з рухом матеріального продукту розрізняють послуги, пов'язані з рухом матеріального продукту, та «чисті» послуги, тобто послуги, безпосередньо не пов'язані з рухом матеріального продукту.

Залежно від обліку послуг у балансі банку їх поділяють на:

- послуги, що обліковуються на балансових рахунках. Ці послуги, у свою чергу, можуть бути активними та пасивними;
- послуги, що обліковуються на позабалансових рахунках.

За критерієм стягнення банками плати за надання послуг розрізняють платні та безоплатні послуги. Наявність останніх пов'язана з тим, що в окремих випадках комерційні банки самі зацікавлені в наданні клієнтам безоплатних послуг. Це дає їм змогу, зокрема, залучати нових клієнтів, збільшувати банківські ресурси, розширювати асортимент суміжних послуг та операцій, підвищувати рівень обслуговування клієнтів.

Здійснюючи нетрадиційні банківські операції та надаючи послуги, слід особливу увагу звертати на їх правове оформлення. Найпоширенішою підставою виникнення зобов'язань є договір. За ознаками, які характеризують юридичні наслідки укладення окремих договорів, можна виокремити такі групи цивільно-правових договорів, якими оформляються нетрадиційні банківські операції та послуги:

- договори про передання майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління (договори купівлі-продажу іноземної валюти, акцій; біржові та позабіржові угоди тощо);
- договори про передання майна у тимчасове користування (договір оренди, договір лізингу тощо);
- договори про надання послуг (договір доручення, договір комісії, кредитний договір, договір схову, договір про посередницькі послуги тощо).

З погляду змісту та суб'єктного складу зобов'язання про надання банком послуг поділяють на:

- послуги юридичного характеру, що оформляються, зокрема, договором доручення і договором комісії;
- послуги фактичного характеру, що оформляються, зокрема, договором схову;
- послуги, в яких поєднуються юридичні та фактичні дії (договір на інкасацію готівки тощо).

В Україні значна частка нетрадиційних операцій та послуг не набула широкого застосування в практичній діяльності комерційних банків. Передусім це пов'язано з повною відсутністю чи недосконалістю існуючої законодавчої бази, яка регулює здійснення таких операцій або надання послуг, а також із сучасним станом економіки країни.

25. Лізингові операції. Класифікація видів

Лізинг (від англ. *To lease* - орендувати) являє собою довгострокову оренду машин і устаткування з правом їх подальшого викупу.

Правові та організаційно-економічні особливості лізингу визначені у Законі України "Про фінансову оренду (лізингу)" (далі - Закон про лізинг). Його цілями є розвиток форм інвестицій в засоби виробництва на основі фінансової оренди (лізингу), захист прав власності, прав учасників інвестиційного процесу, забезпечення ефективності інвестування.

За своєю суттю лізинг опосередковує майнові відносини, при яких одна організація звертається до іншої з проханням придбати необхідне обладнання та передати його їй

у користування. Лізинг виступає як вид інвестиційної діяльності, спрямованої на вкладення тимчасово вільних власних або позикових коштів на придбання у власність майна у певного продавця, яке надаватиметься орендарю (лізингоодержувачу) за плату в тимчасове користування для підприємницьких цілей з можливістю його подальшого викупу. Таким чином, лізинг можна характеризувати як специфічну форму фінансування капітальних вкладень в основні фонди. Його відмінними рисами є покупка майна не для власного споживання, а для здачі в лізинг, за винагороду при збереженні права орендодавця на його власність на весь термін договору, а користувача - на його викуп. Після закінчення терміну лізингового договору *лізингоодержувач* може придбати об'єкт угоди за узгодженою ціною, продовжити договір лізингу або повернути обладнання власникові але закінчення терміну договору.

Лізингова операція як економічна форма діяльності будується на поділі права власності на актив і права використання цього активу і тому несе в собі елементи таких форм фінансування, як кредит, оренда та інвестиції.

Лізинг в порівнянні з іншими формами фінансування має такі *переваги* .

Для продавців лізингового майна:

- додаткові можливості збуту своєї продукції;
- зниження ризику повернення вартості майна через лізингові платежі.

Для орендарів, які не мають значних фінансових ресурсів:

- можливість розпочати діяльність, пов'язану з предметом лізингу;
- стовідсоткове фінансування, яке не потребує швидкого повернення всієї суми боргу;
- спрощення забезпечення повернення інвестованих коштів, так як за порукою вважається предмет лізингу;
- пільгове оподаткування, оскільки облік і амортизація лізингового майна проводиться на балансі лізингодавця, а лізингові платежі, що сплачуються орендарем, враховуються у нього в собівартості. Тим самим кошти на їх сплату формуються до утворення оподаткованого прибутку (рис. 8.1).

Для лізингових компаній:

- зниження ризику неповернення коштів, на відміну від грошового кредиту, так як лізингодавець зберігає право власності на передане в лізинг майно [1] ;

- висока ліквідаційна вартість за рахунок прискореної амортизації предмета лізингу;

Мал. 8.1. Порівняння витрат підприємства при придбанні майна за кредитні кошти і в лізинг

- оптимізація оподаткування при збереженні права власності на передане в лізинг майно;
- виключення проблеми нецільового використання кредитних коштів, так як по лізингу купуються матеріальні активи;
- інвестиції в виробниче обладнання гарантують дохід, що покриває зобов'язання по лізингу.

Для банків, побічно беруть участь в лізингових операціях:

- можливість досягнення більш високого ступеня ліквідності кредитного портфеля;
- податкові переваги, що дозволяють знизити вартість угоди;
- зниження ризику неповернення коштів за рахунок стягнення на забезпечення;
- пропозиція специфічного виду послуг для клієнтів банку, що дозволяє їм не відволікати великих грошових ресурсів з оборотних коштів.

Характерно, що лізинговий платіж враховується в статті витрат в повному обсязі і включає в себе амортизаційні відрахування, які зробила лізингова компанія, а амортизацію вона може здійснювати в три рази швидше, так що і витрат лізингоодержувач отримає в три рази більше. Виникає так званий податковий щит, коли первісна вартість основного засобу відноситься на собівартість підприємства в три рази швидше. А отриманий ефект якраз дозволить після закінчення терміну лізингу укласти нову лізингову угоду і знову оновити основні фонди.

Крім того, лізинг дозволяє економити і на податок на майно. Раз майно списується в три рази швидше в порівнянні зі звичайним урахуванням, то і податок на майно скорочується в три рази. І після того як лізингоодержувач після закінчення угоди

викупить предмет лізингу за 1000 у.е., Він його протягом місяця спише. Так що і далі податок на майно не виникає.

Так як при лізингових угодах в основному *предмет лізингу* ставиться на баланс лізингової компанії, він, відповідно, не з'являється в балансі лізингоодержувача.

Лізинг є найбільш вигідним способом придбання обладнання в порівнянні з прямим кредитуванням або купівлею обладнання за рахунок власних коштів і тому досить активно використовується у світовій практиці.

Економічні переваги лізингу роблять його застосування найбільш ефективним у галузях, що випускають продукцію високого ступеня готовності, збут якої багато в чому визначається її конкурентоспроможністю і наявністю коштів у користувача цієї продукції. Значні відмінності спостерігаються і в галузевій структурі лізингу обладнання. Так, якщо в США найбільшим предметом лізингу є транспортні засоби, то в Японії - кошти інформатики. Майже 50% сукупного обсягу лізингових операцій у світі припадає на частку автотранспортних засобів, 25,5% - на промислове обладнання, 12,5% - на засоби інформатики і 5,3% - на річкові та морські судна, літальні апарати і залізничний рухомий склад .

Головними факторами, що стримують розвиток ринку лізингу , стали:

- Нестача надійних клієнтів;
- Нестача у лізингових компаній коштів достатньої тривалості в достатньому обсязі;
- Нерівномірний географічний розподіл лізингових угод.

Однак лізинг програє довгостроковим кредитом через підвищеної складності організації (велика кількість учасників), відсутності виграшу для орендаря на підвищенні залишкової вартості устаткування. При фінансовому лізингу орендні платежі не припиняються до кінця контракту, а поворотний міжнародний лізинг, побудований на податковій основі, обертається збитками для країни лізингодавця. Крім того, при міжнародних мультивалютних лізингових угодах відсутні повні гарантії уникнення валютних ризиків.

Переваги і недоліки лізингу відносяться до банку в залежності від того, в якій якості він брав участь в операції. Очевидно, що *основними учасниками* лізингової угоди є кінцевий покупець обладнання (*лізингоодержувач*) та *компанія - постачальник обладнання* , а також лізингова компанія (*лізингодавець*), яка на основі ліцензії отримує право надавати обладнання в лізинг. Існують ще два *непрямих учасника* лізингової угоди - *банк і страхова компанія* .

Мал. 8.2. Механізм лізингової угоди ^[5]

Однак в лізингових операціях банк може бути задіяний і в якості основного учасника, якщо операції здійснюються за посередництва лізингового відділу цього банку. Як непрямий учасник банк виступає і в тому випадку, якщо використовується спеціалізована лізингова компанія, яка для проведення операцій з лізингу кредитується у банку. У цьому випадку банки не тільки кредитують лізингодавця, а й виступають гарантами цих угод, беруть активну участь в їх організації та проведенні, але тим не менш не відносяться до її прямих учасників. Очевидно, що договір оренди, на основі якого відбувається здійснення лізингової операції, передбачає надання лізингодавцем (орендодавцем) належних йому устаткування, машин, ЕОМ, оргтехніки, транспортних засобів, споруд виробничого, торгового і складського призначення лізингоотримувачу (орендарю) у виключне користування на встановлений термін за певну винагороду - орендну плату. Вона включає процентну ставку, що закриває вартість залучення коштів орендодавцем на грошовому ринку з урахуванням необхідного прибутку банку. Тому банк, маючи відділ за лізинговими операціями, виступає в ролі лізингодавця, тобто юридичної особи, яке за рахунок власних коштів набуває в ході реалізації договору лізингу у власність майно. Після чого він надає його як предмет лізингу лізингоодержувачу за певну плату, на певний термін і на певних умовах у тимчасове володіння і в користування з переходом або без переходу до лізингоодержувача права власності на предмет лізингу. Лізингоодержувач протягом дії договору лізингу періодично (наприклад, один раз в квартал) виплачує банку відповідні суми - лізингові платежі.

Якщо ж мова йде про лізингової компанії, то, як правило, обладнання купується не на власні кошти, а на залучені, через банківський кредит, тому банк з'являється як ще один, непрямий учасник угоди. Цей кредит лізингодавець виплачує з частини коштів, що надходять йому від лізингоодержувача. Ризики можливої неплатоспроможності лізингоодержувача, як правило, страхуються наступним учасником лізингової угоди - страховою компанією.

В результаті такої схеми покупець фактично купує обладнання під банківський кредит. При цьому право власності на це обладнання переходить до покупця після виплати всієї суми лізингових платежів.

За надання обладнання в лізинг комерційний банк, що має лізинговий відділ, отримує комісійну винагороду, а за видачу кредиту під лізингову угоду як непрямий учасник він отримує відповідні відсотки. Склад, розмір і терміни виплати лізингових платежів визначаються безпосередньо в договорі лізингу і можуть змінюватися в кожному конкретному випадку і залежать від умов роботи лізингової компанії або банку. При отриманні відстрочки платежів загальна сума виплат підвищується на 20-30%.

Таким чином практика проведення лізингових операцій комерційними банками виявила, що саме банк, який має право нараховувати на майно, що здається в оренду, амортизаційні відрахування, які не обкладаються податком і можуть бути джерелом засобів для придбання обладнання, знижує ризик втрат від неплатоспроможності клієнтів. Завдяки банку підприємство-орендодавець може без попереднього накопичення певної суми власних коштів здійснювати технічне переозброєння на основі використання дорогої і нової сучасної техніки і отримує певні податкові пільги, оскільки орендна плата відноситься на витрати виробництва. Банком вирішуються проблеми і для постачальника-лізингодавця, який отримує оплату обладнання відразу. Основними видами лізингу, в яких може бути задіяний банк, представлені в табл. 8.1.

Таблиця 8.1 **види лізингу**

вид лізингу	характеристика виду
За тривалістю використання обладнання і обсягу обов'язків лізингодавця	
Фінансовий лізинг	Лізинг майна з повною виплатою його вартості, що наближається по тривалості до терміну експлуатації та амортизації всієї або більшої частини вартості майна, тому лізингодавець за рахунок лізингових платежів повертає собі всю вартість майна і отримує прибуток від лізингової угоди
оперативний лізинг	Термін лізингу коротше, ніж нормативний термін служби майна, і лізингові платежі не покривають повної вартості майна, яке здається в тимчасове користування кілька разів. Через ризик по відшкодуванню залишкової вартості об'єкта лізингу розміри лізингових платежів у разі оперативного лізингу вище, аніж за фінансовий лізинг
За обсягом обслуговування переданого майна	
чистий лізинг	Все дбайливо ставиться до обладнання бере на себе орендар, тому витрати на обслуговування устаткування не включаються в лізингові платежі. Характерний для фінансового лізингу

"Мокрий" лізинг	Передбачає обов'язкову технічне обслуговування обладнання; його ремонт, страхування та обов'язки з підготовки кваліфікованого персоналу, маркетингу і рекламі готової продукції, постачання сировини та інші операції лежать на лізингодавці. Характерний для оперативного лізингу
За схемою здійснення фінансування виробника	
прямий лізинг	Виробник устаткування самостійно здає об'єкт в лізинг. Тим самим постачальник і лізингодавець виступають в одній особі
зворотний лізинг	Різновид двосторонньої лізингової угоди. Майбутній лізингоодержувач продає своє майно лізинговій компанії, яка здає його в лізинг цьому ж підприємству. За договором після закінчення терміну його дії підприємство має право викупу устаткування і тим самим відновлення на нього права власності
роздільний лізинг	Лізинг з додатковим залученням фінансових коштів. Пов'язаний з багатоканальним фінансуванням і використовується, як правило, для реалізації дорогих проектів. Лізингодавець, купуючи устаткування, виплачує своїх коштів не всю його суму, а тільки част ь. Решту суми він бере в позику у одного або кількох кредиторів, продовжуючи користуватися всіма податковими пільгами за повною вартістю майна
револьверний лізинг	Лізинг з послідовною заміною майна, коли лізингоодержувачу за технологією послідовно потрібно різне обладнання. Лізингоодержувач набуває право після закінчення певного терміну обміняти орендоване майно на інший об'єкт лізингу

Часто лізинг здійснюється не безпосередньо, а через посередника. Подібні угоди отримали назву "сублізинг". Їх використання вигідно для технічного переозброєння підприємств, що входять в холдинг, концерн тощо. Головне підприємство створює лізингову компанію, яка за заявками заводів купує необхідне обладнання, постачає його замовникам, стежить за своєчасністю надходження лізингових платежів, акумулює їх і перераховує основному лізингодавцю, здійснює нагляд за використанням обладнання, а при обумовлених в лізинговій угоді випадках виробляє технічне обслуговування.

- [1] Якщо при простому кредитуванні банку необхідна застава на всю суму одержуваного кредиту, то при лізингу частковим забезпеченням слугить сам предмет лізингу.

26. Факторинг та форфейтинг

Факторинг — це операція, яка поєднує у собі низку посередницько-комісійних послуг з кредитуванням оборотного капіталусуб'єкта господарювання. Основою факторингу є перевідступлення першим кредитором прав вимоги боргу третьої особи другому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу першому кредитору. Фактично банк(факторингова компанія) купує рахунки-фактури

постачальника відвантажену продукцію, виконані роботи чи надані послуги.

Факторингові операції, крім купівлі права на вимогу боргу, включають:

- кредитування у вигляді попередньої оплати боргових вимог;
- ведення бухгалтерського обліку постачальника, зокрема ре-алізації продукції (роботи, послуг);
- інкасування дебіторської заборгованості постачальника;
- страхування постачальника від кредитного ризику.

Учасниками факторингової операції можуть бути:

- посередник (фактор), тобто комерційний банк або факторингова компанія;
- постачальник товарів (робіт, послуг);
- покупець.

Відносини між суб'єктами факторингу регулюються договором, який укладається у письмовій формі між фактором і постачальником. У ньому дається перелік істотних умов, до яких, зокрема, належать ті, що захищають інтереси сторін — взаємні зобов'язання і відповідальність сторін, розмір кредиту і плати за факторингове обслуговування, вид факторингу. Оскільки факторингові операції мають ризикований характер, то перед укладенням договору фактор ґрунтовно вивчає фінансово-господарську діяльність клієнта-постачальника. Оцінка фінансового стану підприємства впливає на прийняття фактором позитивного рішення про укладення факторингової угоди та її зміст.

Факторингові операції можна класифікувати за багатьма ознаками. За сектором ринку, де здійснюються факторингові операції, розрізняють внутрішній та зовнішній (міжнародний) факторинг. Внутрішній факторинг передбачає, що постачальник, покупець і фактор перебувають під юрисдикцією однієї країни. При зовнішньому факторингу суб'єкти факторингової угоди перебувають під юрисдикцією різних країн.

Залежно від того, чи повідомляються дебітори клієнта про перевідступлення ним прав вимоги боргу, факторинг може бути конвенційним (відкритим) та конфіденційним (закритим). При відкритому факторингу дебіторам клієнта повідомляється про укладення договору факторингу і пропонується здійснювати платежі безпосередньо фактору. Закритий

факторинг не передбачає повідомлення дебіторів, ніхто з них не знає про перевідступлення постачальником прав вимоги боргу, і тому кошти переказуються постачальнику, який розраховується з фактором самостійно.

Залежно від характеру взаємовідносин між фактором і постачальником, що складаються у разі відмови покупця від оплати боргових вимог, розрізняють факторинг з правом регресу та факторинг без права регресу. У першому випадку постачальник несе ризики за борговими вимогами, які придбав у нього фактор. Мо-ва йде про те, що факторинг з правом регресу дозволяє фактору повернути постачальникові неоплачені покупцем боргові вимоги і вимагати від нього повернення грошових коштів фактору. Факторинг без права регресу означає, що фактор бере на себе ризик щодо одержання грошових коштів від покупців.

За набором послуг, що включає факторинг, він може бути з повним набором послуг та з частковим набором послуг. Повне факторингове обслуговування передбачає надання постачальнику, крім суто факторингових послуг, також низки інших: аудиторських, юридичних, управління заборгованістю за наданими кредитами тощо. Факторинг з частковим набором послуг передбачає оплату фактором лише рахунків-фактур постачальника.

Залежно від охоплення факторингом перевідступлення постачальником боргових вимог розрізняють факторинг з перевідступленням усіх боргів або лише визначеної їх частки. Перевідступлення фактора постачальником боргів усіх своїх дебіторів дає змогу йому уникнути ведення подвійного обліку й управління кредитом за окремими борговими вимогами, що не були перевідступлені.

Залежно від порядку оплати боргових вимог розрізняють:

-факторинг з попередньою оплатою, що передбачає негайну оплату розрахункових документів постачальника, як тільки їх буде надано фактору. Фактично фактор здійснює кредитування постачальника;

-факторинг без попередньої оплати означає, що фактор зобов'язується оплатити передані йому постачальником розрахункові документи на визначену, зафіксовану у договорі дату, як правило, в день оплати документів боржниками. Оскільки зафіксований у договорі строк — це середня величина, то цілком нормально, що окремі покупці здійснять платіж раніше обумовленого терміну, а інші — пізніше. Перевага для постачальника полягає в тому, що він знає точну дату одержання коштів і тому може відповідно планувати свою діяльність.

За здійснення факторингових операцій фактор стягує з постачальника відповідну плату. Розмір плати, зокрема, залежить від виду факторингу, кредитоспроможності постачальника, розміру процентної ставки за кредит, рівня ризиків, які несе фактор, а також від строку перебування ресурсів фактора в розрахунках з покупцем. Плата за факторингове обслуговування включає:

- комісію за послуги у розмірі визначеного договором процента від загальної суми придбаних фактором боргових вимог;

- процент за кредит, наданий фактором постачальнику.

Факторингові операції вигідні як постачальнику, так і фактору.

Використання факторингу постачальником дає йому змогу, зокрема:

- прискорити одержання грошових коштів за відвантажені товари (роботи, послуги);

- зменшити ризик появи сумнівних боргів;

- поліпшити процес інкасування боргів;

- оперативно одержати від фактора кредит;

- зменшити витрати, пов'язані з обліком та інкасацією боргів.

- Акцепт покупцем боргових вимог за товари (роботи, послуги).

- Пред'явлення постачальником боргових вимог фактору з метою їх перевідступлення.

- Вивчення фактором кредитоспроможності постачальника і, у разі позитивного результату, укладення з ним договору факторингу.

- Перерахування постачальникові коштів у розмірі 70—90 % суми боргових вимог, придбаних фактором.

- Виставлення фактором боргових вимог для оплати їх покупцем.

- Оплата покупцем виставлених на нього фактором боргових вимог.

Після отримання платежу від покупця фактор перераховує постачальнику залишок коштів (30—10 %) за мінусом плати за факторингове обслуговування.

Недоліком факторингу для постачальника є вища вартість цієї операції порівняно зі звичайним кредитом.

Здійснення факторингових операцій дає змогу фактору, зокрема, поліпшити обслуговування клієнтів та залучити нових, збільшити і диверсифікувати джерела доходів. Основним недоліком факторингу для фактора є високий ризик цієї операції. Для мінімізації ризику фактор здійснює лімітування кредитної заборгованості постачальника, встановлює ліміти відвантаження товарів конкретному платникові, страхує окремі угоди тощо.

Форфейтинг — це придбання у кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання відмовитися — форфейтинге — від свого права регресної вимоги до кредитора у разі неможливості одержання грошових коштів від боржника. Фактично форфейтер (комерційний банк або спеціалізована компанія) бере на себе такі ризики, як ризик не-платежу, ризик переказування коштів, валютний, процентний ризик та ін.

Основними документами, які застосовуються при форфейтингу, є векселі. Однак об'єктом форфейтингу можуть бути інші види цінних паперів (але вони обов'язково повинні містити абстрактне зобов'язання) або рахунки дебіторів та розстрочки платежів, що є наслідком використання акредитивної форми розрахунків. Пріоритетне використання векселів пов'язане з простотою їх оформлення, а також із давнім використанням як інструментів фінансування міжнародної торгівлі.

Ініціатором форфейтингової операції є, як правило, експортер чи його банк. Це пов'язано з тим, що для дисконтування подаються або переказні векселі, виписані експортером, або прості векселі, одержувачем коштів за якими він є. Удаючись до форфейтингу, експортер отримує можливість додатково мобілізувати кошти та скоротити дебіторську заборгованість. Звернення експортера до форфейтера відбувається, зокрема, в таких випадках:

- власне фінансове становище експортера не дає йому змоги надовго вилучати власні кошти зі свого обороту;

- імпортер, тобто зовнішньоторговельний контрагент експортера, недостатньо кредитоспроможний;

- експортеру не вдається отримати першокласну гарантію.

Здійснюючи придбання боргових вимог, форфейтер може зберігати їх у себе, в цьому разі витрачені ним грошові кошти можна вважати інвестиціями. Якщо форфейтер не бажає тримати свої кошти в такій формі, він може

продати ці інвестиції іншій особі, котра також стає форфейтером. Унаслідок такого наступного перепродажу боргів виникає вторинний форфейтинговий ринок.

Форфейтингу властиві такі характерні ознаки:

- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- договори форфейтингу укладаються переважно у вільноконвертованих валютах;
- основними документами, що застосовуються при здійсненні форфейтингових операцій, є векселі — прості та переказні;
- кредитування експортера здійснюється шляхом купівлі векселів або інших боргових вимог на дисконтній основі;
- кредитування здійснюється на середньостроковій основі, як правило, на строк від шести місяців до п'яти років, а в деяких випадках — до семи років;
- дисконтування відбувається на основі фіксованої процентної ставки;
- здебільшого форфейтинг пов'язаний з реалізацією машин, обладнання та інших товарів інвестиційного призначення.

Форфейтингові операції здійснюються у такий спосіб. Експортер, банк експортера або імпортер виступають ініціаторами договору. Експортер, який хоче скористатися форфейтингом, знаходить зарубіжного покупця (імпортера), котрий, у свою чергу, хоче отримати середньостроковий кредит для фінансування угоди з експортером. При цьому імпортер може виявити бажання оплатити частку вартості товарів відразу, а залишок регулярно оплачувати протягом узгодженого строку (наприклад, п'яти років). Імпортер повинен оформити серію простих векселів або акцептувати серію переказних векселів. Якщо імпортер має добру кредитоспроможність, то експортер може не вимагати, щоб переказні векселі були гарантовані. Однак у більшості випадків, особливо коли імпортер не є першокласним позичальником, від нього вимагають знайти банк, котрий гарантував би або звалював зазначені векселі.

Експортер, у свою чергу, мусить знайти форфейтера. Як правило, експортер може звернутись до кількох форфейтерів, намагаючись виявити найвигідніші пропозиції. Для форфейтера важливо знати:

- загальну суму операції;
- строк; валюту;
- назву експортера та імпортера, країну, яку вони представляють;
- чим оформлена заборгованість (прості чи переказні векселі);
- форму забезпечення (аваль, гарантія);
- суму та строк погашення;
- процентну ставку; -
- предмет та ціну товару;
- строк та кількість поставок;
- місце платежу.

Після того, як форфейтер отримає відповіді на зазначені вищепитання, він здійснює кредитний аналіз. Форфейтер може відмовитись від укладення угоди з експортером або дати згоду на її укладення. Якщо експортер уклав угоду про форфейтинг до підписання контракту з покупцем, він матиме можливість зробити точний розрахунок ціни товару з урахуванням реальних витрат щодо залучення коштів. Експортер відвантажує товари, отримує векселі, які потім продає форфейтеру зі скидкою та на безповоротній основі. Загальна схема організації форфейтингу має такий вигляд:

- Експортер шукає форфейтера.
- Імпортер оформляє серію векселів та знаходить банк, який гарантує або авальює зазначені векселі.
- Направлення в банк експортера гарантованих або авальованих векселів.
- Поставка товарів.
- Дозвіл на передання векселів експортеру.
- Надання векселів експортеру.
- Продаж векселів експортером форфейтеру.
- Надходження коштів від проданих векселів.

Удаючись до форфейтингу, експортер має такі переваги:

- можливість одержання грошових коштів відразу після відвантаження продукції або надання послуг, що поліпшує ліквідність експортера;
- при купівлі векселів застосовується фіксована облікова ставка, тобто дисконт є визначеною сумою і протягом усього строку кредитування не змінюється, незважаючи на зміну ставок на ринку капіталів;
- відсутність ризиків, оскільки експортер продає боргові вимоги форфейтеру на безповоротній основі, тобто без права регресу;
- відсутність витрат часу та коштів на управління боргом або на організацію його погашення;
- простота документації та оперативність її оформлення;
- робить зайвим експортне страхування.

До недоліків форфейтингу, з погляду експортера, можна віднести:

- його високу вартість;
- вірогідність того, що експортер може не знайти гаранта або аваліста, який би задовольняв форфейтера;
- необхідність підготувати документи у такий спосіб, щоб на експортера не було регресу у разі банкрутства гаранта або аваліста, а також необхідність знати законодавство країни імпортера.

Здійснення форфейтингових операцій дає форфейтеру такі переваги:

- простота та оперативність в оформленні документації;
- вища маржа, ніж при кредитуванні;
- можливість реалізації куплених активів на вторинному ринку. До недоліків форфейтингу для форфейтера належать:
- відсутність права регресу у разі несплати боргу;
- необхідність знання законодавства країни імпортера;
- необхідність нести ризики до погашення векселів;
- відповідальність за перевірку кредитоспроможності гаранта або аваліста.

27. Фінансові звіти банку та оцінювання його діяльності

Звітність як складова методу бухгалтерського обліку є його завершальним етапом. Фінансова звітність являє собою систему взаємопов'язаних узагальнених показників, що відображають фінансовий стан та результати діяльності банку за звітний період. Вона складається за допомогою підрахування, групування і спеціального оброблення даних поточного бухгалтерського обліку.

Складання фінансової звітності, як і ведення фінансового обліку, регулюється міжнародними стандартами та чинним законодавством України. Фінансова звітність ґрунтується на даних аналітичного й синтетичного обліку.

Важливою вимогою до фінансової та статистичної звітності є достовірність та реальність інформації, які забезпечуються документуванням банківських операцій, проведенням періодичних інвентаризацій, за допомогою яких контролюються та уточнюються наявність і вартість активів та пасивів банку, цінностей та операцій, що обліковуються на позабалансових рахунках.

Обов'язковою вимогою до фінансової та статистичної звітності є її порівнянність, можливість зіставлення показників звітного періоду з аналогічними показниками минулих періодів. Лише на цій основі можна зробити відповідні висновки про зміни у фінансовому стані банку, спрогнозувати тенденції розвитку банківських операцій.

До складу *фінансової звітності* включають бухгалтерський баланс, звіт про прибутки та збитки.

До *статистичної звітності* належить звітність про кредитні та депозитні операції в національній та іноземній валюті, процентні ставки, операції з цінними паперами та інші банківські операції.

Банківський баланс — це бухгалтерський баланс, який відбиває стан активів, пасивів та власного капіталу у грошовій формі на певну дату. Актив і пасив балансу поділяються за окремими статтями балансу. Кожна стаття характеризує окремий вид господарських засобів або джерел їх формування. Статті балансу групуються за економічним змістом і розміщуються згори донизу в міру зниження ліквідності (активні рахунки) і збільшення строків зобов'язань (пасивні рахунки).

Комерційні банки складають щоденні й місячні баланси. Щоденне складання балансу є особливістю бухгалтерського обліку в банках. Воно забезпечує щоденний і повний облік банківських операцій та контроль за наявністю грошових коштів і цінностей, які розміщені в банку.

Баланс містить лише залишки (сальдо) рахунків бухгалтерського обліку на певну дату, тому в банківській практиці його називають сальдовим. Крім сальдових та оборотно-сальдових балансів (місячний баланс з інформацією про обороти та вихідні залишки за балансовими та позабалансовими рахунками), комерційні

банки складають місячний балансовий звіт. Він характеризує фінансовий стан банку, відбиває його активи, зобов'язання та власний капітал у грошовому виразі на певну дату. Усі суми в балансовому звіті розподіляються за ознаками резидентності та виду валюти.

Активи балансового звіту комерційного банку включають такі основні статті:

1. Валюта, монета і банківські метали.
2. Дорожні та інші чеки.
3. Кошти на кореспондентських рахунках у НБУ та в інших банках.
4. Депозити та кредити в банках.
5. Цінні папери в портфелі банку на продаж та інвестиції.
6. Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам.
7. Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.
8. Нематеріальні активи.
9. Матеріальні активи.
10. Інші активи.

Зобов'язання в балансовому звіті відображені в таких статтях:

1. Кореспондентські рахунки НБУ та інших банків.
2. Депозити та кредити, отримані від інших банків.
3. Кредити, отримані від НБУ.
4. Строкові депозити клієнтів та кошти до запитання.
5. Власні цінні папери.
6. Інші зобов'язання.

До власного капіталу банку належить статутний капітал, нерозподілений прибуток і резерв поточного та минулих років, інші фонди і резерви банку.

Фінансові результати діяльності комерційного банку відбиваються у кварталній звітності про прибутки та збитки. Інформація про доходи та витрати наводиться у двох колонках: перша деталізує доходи або витрати за звітний квартал поточного року нарастаючим підсумком, а друга — за відповідний період минулого року.

Звіт про прибутки та збитки ґрунтується на концепції грошових потоків за доходами та витратами, які групуються за їхнім економічним характером. Дохідні

статті форми звітності розміщені у її лівій частині, а витратні — у правій. При цьому кожній групі доходів по горизонталі відповідає аналогічна група витрат. Це дає змогу оцінювати собівартість формування різних груп ресурсів і безпосередній чистий прибуток (збиток) від операцій. Доходи і витрати відбиваються в обліку в тому періоді, в якому були зроблені чи здійснені, незалежно від фактичного отримання чи сплати грошових коштів. Якщо очікується, що економічні вигоди виникатимуть протягом кількох звітних періодів і зв'язок з доходом може бути визначений попередньо, витрати відображаються у звіті про прибутки та збитки на основі систематичних процедур часткового розподілу. У таких випадках витрати розглядаються як зношення або амортизація.

У загальному вигляді звіт про прибутки та збитки комерційного банку можна подати так:

Доходи	Витрати
Процентні доходи	Процентні витрати
Комісійні доходи	Комісійні витрати
Результат від торговельних операцій	
Інші банківські операційні доходи	Інші банківські операційні витрати
Інші небанківські операційні доходи	Інші небанківські операційні витрати
Зменшення резервів за заборгованістю	Відрахування в резерви
Непередбачені доходи	Непередбачені витрати
	Прибуток (збиток) до сплати податку
	Податок на прибуток
	Чистий прибуток (збиток)

Важливою особливістю діяльності банку є розрахунок оподаткованого прибутку і балансового прибутку. Оподатковуваний прибуток безпосередньо не пов'язаний з формуванням балансового прибутку комерційного банку як платника податку. У зв'язку з цим комерційними банками здійснюються два види обліку: фінансовий та податковий.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про валові доходи та валові витрати комерційного банку і використовується для складання податкової звітності (декларації про прибуток банківської установи та додатків до неї), а фінансовий облік — для складання звітності про прибутки та збитки, тобто для визначення фінансового результату.

Порядок ведення податкового обліку визначається банком самостійно відповідно до зазначеного закону, порядок ведення фінансового обліку визначається Національним банком України.

28. Формування резервів для покриття можливих втрат від активних операцій банку

Банки формують резерви за такими активними операціями кредитними операціями; операціями з цінними паперами; дебіторською заборгованістю; простроченими понад 30 днів та сумнівними до отримання нарахованими доходами за активними операціями; коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках у банках (резидентах і нерезидентах), які визнані банкрутами або ліквідовуються за рішенням уповноважених органів, або які зареєстровані в офшорних зонах.

Порядок класифікації активних операцій банків і визнання їх нестандартними, формування та використання резервів під їх операції, мінімальний розмір резервів під активні операції банків установлюється відповідними нормативно-правовими актами Національного банку.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, захисту інтересів кредиторів і вкладників банків Національним банком України установлюється порядок формування та використання резерву для *відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків*.

Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків є спеціальним резервом, необхідність формування якого зумовлена кредитними ризиками, притаманними банківській діяльності. Створення резерву під кредитні ризики — це визнання витрат для відображення реального результату діяльності банку з урахуванням погіршення якості його активів або підвищення ризиковості кредитних операцій.

До заборгованості за кредитними операціями, що становлять кредитний портфель банку, належать: строкові депозити, розміщені в інших банках, та сумнівна заборгованість за ними; кредити, надані іншим банкам, та сумнівна заборгованість за ними; рахунки суб'єктів господарської діяльності за овердрафтом, факторинговими операціями та прострочена заборгованість за факторинговими операціями; кошти, надані суб'єктам господарської діяльності за операціями репо; кредити, надані у формі врахування векселів, та сумнівна заборгованість за ними. Заборгованість за

такими кредитами визначається як різниця між номінальною сумою векселя і сумою неамортизованого дисконту; кредити суб'єктам господарської діяльності за внутрішніми торговельними операціями, експортно-імпортними операціями, у поточну діяльність, в інвестиційну діяльність; сумнівна заборгованість за кредитами, наданими суб'єктам господарської діяльності; кредити, надані центральним і місцевим органам державного управління та сумнівна заборгованість за цими кредитами; кредити в інвестиційну діяльність і на поточні потреби, надані фізичним особам; сумнівна заборгованість за кредитами, наданими фізичним особам; гарантії, акцепти та авалі, надані банкам; сумнівна заборгованість за виплаченими гарантіями, виданими іншим банкам; гарантії та авалі, надані клієнтам; сумнівні гарантії, надані банкам та клієнтам; зобов'язання з кредитування, надані банкам та клієнтам.

З метою розрахунку резерву під кредитні ризики банки мають здійснювати *класифікацію кредитного портфеля* за кожною кредитною операцією залежно від фінансового стану позичальника, стану обслуговування позичальником кредитної заборгованості та з урахуванням рівня забезпечення кредитної операції. За

результатами класифікації кредитного портфеля визначається категорія кожної кредитної операції: стандартна, під контролем, субстандартна, сумнівна чи безнадійна.

Загальна заборгованість за кредитними операціями становить валовий кредитний ризик для кредитора.

Для цілей розрахунку резервів на покриття можливих втрат за кредитними операціями визначається чистий кредитний ризик (в абсолютних показниках) шляхом зменшення валового кредитного ризику, класифікованого за ступенями ризику, на вартість прийнятного забезпечення.

Банки зобов'язані створювати та формувати резерви для відшкодування можливих втрат на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах.

Банки мають право створювати резерв на всю суму нарахованих за кредитними операціями доходів, що прострочені на строк понад 30 днів та обліковуються за відповідними рахунками класів 1,2 Плану рахунків. Заборгованість за нарахованими доходами, що прострочені на строк понад 30 днів, належить до нестандартної заборгованості.

Не здійснюється формування резерву за бюджетними кредитами, кредитними операціями між установами в системі одного банку, а також за операціями фінансового лізингу, якщо об'єктом цих операцій є нерухоме майно.

Резерв під кредитні ризики поділяється на резерви під стандартну та нестандартну заборгованість за кредитними операціями. Резерви під нестандартну заборгованість формуються за кредитними операціями, класифікованими як під контролем, субстандартні, сумнівні, а також безнадійні.

Банки зобов'язані здійснювати розрахунок резервів під стандартну і нестандартну заборгованість (з урахуванням строків погашення боргу за кредитними операціями) протягом місяця, в якому здійснено кредитну операцію (або укладено угоду на її здійснення). Формування резервів банки зобов'язані здійснювати щомісячно в повному обсязі, незалежно від розміру їх доходів за групами ризику відповідно до сум фактичної кредитної заборгованості за станом на перше число місяця, наступного за звітним, до встановленого строку для подання місячного балансу. Розмір фактично сформованого резерву за кредитними операціями банків контролюється за даними місячного балансу.

Безнадійна кредитна заборгованість списується банком за рахунок резерву під нестандартну заборгованість за рішенням правління банку.

Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, в якій враховується заборгованість.

Резерв під кредитні ризики використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальниками заборгованістю.

На підставі класифікації валового кредитного ризику та врахування прийнятного забезпечення банк визначає чистий кредитний ризик за кожною кредитною операцією і зважує його на встановлений коефіцієнт резервування.

З метою розрахунку обсягу резерву під кредитні ризики та визначення чистого кредитного ризику банк повинен проаналізувати кредитний портфель. Аналіз кредитного портфеля та класифікація кредитних операцій (валового кредитного ризику) здійснюється за такими критеріями: оцінка фінансового стану позичальника (контрагента банку); стан обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основним боргом і відсотків (комісій та інших платежів з обслуговування боргу) за ним у розрізі кожної окремої заборгованості та спроможність позичальника надалі обслуговувати цей борг; рівень забезпечення кредитної операції.

Оцінка фінансового стану позичальника. Критерії тут встановлюються кожним банком самостійно його внутрішніми положеннями щодо проведення активних операцій (кредитних) та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку) з урахуванням вимог цього Положення, в яких мають бути визначені ґрунтовні, технічно виважені критерії економічної оцінки фінансової діяльності позичальників (контрагентів банку) на підставі аналізу їх балансів і звітів про фінансові результати в динаміці тощо. Методика проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента банку), розроблена банком, є невід'ємним додатком до внутрішньобанківського положення банку про кредитування.

Оцінку фінансового стану позичальника (контрагента банку) з урахуванням поточного стану обслуговування позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості банк здійснює в кожному випадку укладання договору про здійснення кредитної операції, а надалі — не рідше ніж один раз на три місяці, а для банків — не рідше ніж один раз на місяць. Зазначені вимоги щодо оцінки фінансового стану позичальника є мінімально необхідними. Банки мають право самостійно

встановлювати додаткові критерії оцінки фінансового стану позичальника, що

підвищують вимоги до показників з метою адекватної оцінки кредитних ризиків та належного контролю за ними.

Подібні нормативні значення та відповідні бали для кожного показника встановлюються залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником (контрагентом банку) зобов'язань за кредитними операціями. Вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників (контрагентів банку) залежно від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів та ін.), ліквідності балансу, положення на ринку тощо.

Клас позичальника (контрагента банку) за результатами оцінки його фінансового стану визначається на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників.

Для здійснення оцінки фінансового стану позичальника юридичної особи банк має враховувати такі основні економічні показники його діяльності: платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної та загальної ліквідності); фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів); обсяг реалізації; обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках; наявність картотеки неплатежів у динаміці); склад та динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний та поточний роки); собівартість продукції (у динаміці); прибутки та збитки (у динаміці); рентабельність (у динаміці); кредитна історія (погашення кредитної заборгованості і минулому, наявність діючих кредитів).

Оцінка фінансового стану позичальника-банку здійснюється не рідше ніж один раз на місяць на підставі: інформації позичальника-банку про дотримання економічних нормативів і нормативу обов'язкового резервування коштів; аналізу якості активів і пасивів; аналізу прибутків і збитків; інформації про виконання банком зобов'язань у минулому; інформації про надані та одержані міжбанківські кредити; щорічного аудиторського висновку.

При здійсненні оцінки фінансового стану позичальника — фізичної особи мають враховуватися: загальний матеріальний стан клієнта (доходи і витрати, майно, право власності на яке засвідчується згідно з чинним законодавством України; відповідні підтверджувальні документи); соціальна стабільність клієнта, тобто наявність постійної роботи, сімейний стан; вік клієнта; інтенсивність користування банківськими кредитами (гарантіями тощо) у минулому та своєчасність погашення їх і відсотків (комісій та ін.) за ними, а також користування іншими банківськими послугами тощо; ділова репутація; інша інформація.

Класифікація позичальників за результатами оцінки їх фінансового стану здійснюється з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями:

Клас «А» — фінансова діяльність дуже добра (прибуткова і рівень рентабельності вищий за середньогалузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника бездоганна.

Забезпечення за кредитною операцією має бути першокласним. Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та/або зі сплатою відсотків. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на такому ж високому рівні.

До цього класу за незабезпеченими (бланковими) кредитами можуть належати: позичальники — банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче за показник А, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standart & Poor's, Moody's тощо); позичальники — банки (резиденти), які дотримуються економічних нормативів, установлених Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків (затвердженою постановою Правління Національного банку України № 141 від 14.04.98, із змінами і доповненнями), за умови, що значення нормативів платоспроможності (Н3) і достатності капіталу (Н4) становлять відповідно не менше **15** та **8** %.

Клас «Б» — фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу «А» (тобто фінансова діяльність добра або дуже добра, рентабельність на середньогалузевому рівні, якщо такий визначається, окремі

економічні показники погіршилися або мають незначні відхилення від мінімально прийнятних значень), але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники (контрагенти банку), віднесені до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності.

Забезпечення кредитної операції не має викликати жодних сумнівів (щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення кредитних операцій тощо).

Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може вказувати на негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які віднесені до класу «Б», мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу за незабезпеченими (бланковими) кредитами можуть належати: позичальники — банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче за «інвестиційний клас», що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standart & Poor's, Moody's тощо); позичальники — банки (резиденти), які дотримуються встановлених економічних нормативів, за умови, що значення нормативів платоспроможності (НЗ) і достатності капіталу (Н4) становлять відповідно не менше 10 та 6 %.

Клас «В» — діяльність задовільна (рентабельність нижча за середньогалузевий рівень, якщо такий визначається; деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням) і потребує ретельнішого контролю.

Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі і в строки, передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави, тощо. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і поліпшення фінансового стану позичальника.

До цього класу за незабезпеченими (бланковими) кредитами можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижчий за показник В, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standart & Poor's, Moody's тощо), а також можуть належати позичальники-банки (резиденти), які дотримуються встановлених економічних нормативів.

Клас «Г» — фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків; ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею низька.

При проведенні подальшої класифікації, якщо немає безсумнівних підтверджень щодо поліпшення протягом одного місяця фінансового стану позичальника або підвищення рівня забезпечення за кредитною операцією, позичальника потрібно класифікувати на клас нижче (клас «Д»). Це саме стосується і позичальника, якому

видано кредит під сумнівне забезпечення або без забезпечення та якого віднесено до цього класу на підставі оцінки його фінансового стану.

Клас «Д» — фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією); показники не відповідають установленим значенням; Імовірність виконання зобов'язань з боку позичальника/контрагента банку практично відсутня.

За результатами оцінки фінансового стану позичальник належить до відповідного класу. Якщо рівень забезпечення за окремою кредитною операцією не відповідає умовам визначеного класу, то позичальника слід віднести на клас нижче, а якщо забезпечення є першокласним, то клас позичальника можна підвищити. Клас позичальника за овердрафтом визначається без урахування рівня забезпечення, якщо за оцінкою фінансового стану його віднесено до класу «А» або «Б». У разі відсутності достовірної фінансової звітності, що підтверджує оцінку фінансового стану позичальника, а також належним чином оформлених документів, на підставі яких здійснювалася кредитна операція, такі позичальники мають класифікуватися не вище класу «Г».

Якщо на час укладення договору пролонгації кредитної операції (крім угод за кредитними операціями, строк дії яких перевищує два роки) не спостерігається погіршення фінансового стану позичальника (контрагента банку), якого віднесено до класу «А» або «Б», і відсотки сплачуються своєчасно, то така операція вважається строковою, тобто пролонгованою без зниження класу Позичальника (контрагента банку). Загальний строк такої пролонгації не повинен перевищувати один рік. При цьому надходження (крім кредитних коштів) на рахунки позичальника (контрагента банку) протягом первісного строку користування кредитними коштами згідно з кредитною угодою мають перевищувати розмір заборгованості за кредитом не менше ніж у два рази та засвідчуватися документально.

Оцінку стану обслуговування боргу банки зобов'язані здійснювати щомісяця.

За станом погашення позичальником (контрагентом банку) кредитної заборгованості за основним боргом (у т. ч. за строки ВИМИ депозитами та операціями репо) та відсотків за ним на підставі кредитної історії позичальників та їх взаємовідносин з банком *обслуговування боргу* вважається:

добрим — якщо заборгованість за кредитом і відсотки (комісії та інші платежі з обслуговування боргу) за ним сплачуються к установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

або кредит пролонговано без зниження класу позичальника та відсотки за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

або кредит пролонговано зі зниженням класу позичальника до 90 днів та відсотки за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до семи календарних днів;

слабким — якщо заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та відсотки за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів;

або кредит пролонговано зі зниженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але відсотки сплачуються в строк або і максимальною затримкою до 30 днів;

незадовільним — якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів;

або кредит пролонговано зі зниженням класу позичальника понад 180 днів.

Якщо одна з вимог кожного підпункту, що характеризує групу кредитної операції, не виконується, то така операція відноситься до групи на один рівень нижчий.

Обслуговування боргу не може вважатися добрим, якщо заборгованість за кредитною операцією включає залишок рефінансованої заборгованості, тобто якщо відбувається погашення старої заборгованості за рахунок видачі нового кредиту.

При визначенні групи кредитної операції також мають ураховуватися зміни початкових умов кредитної угоди щодо сум і строків погашення основного боргу і відсотків за ним (якщо такі зміни відбулися з погіршенням умов для кредитора).

Якщо позичальник має заборгованість одночасно за кількома кредитами, то оцінка обслуговування позичальником боргу ґрунтується на кредитній заборгованості, що віднесена до нижчої групи.

Зобов'язання за наданими гарантіями, поруками та аваліями за І станом обслуговування боргу вважається добрим до часу їх виконання.

КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ

Фінансовий стан позичальника (клас)	Обслуговування боргу позичальником (група)		
	добре	слабке	незадовільне
«А»	стандартна	під контролем	субстандартна
«Б»	під контролем	субстандартна	сумнівна
«В»	субстандартна	сумнівна	безнадійна
«Г»	сумнівна	безнадійна	безнадійна
«Д»	безнадійна	безнадійна	безнадійна

До категорій стандартних і під контролем кредитних операцій І не можуть належати пільгові кредити.

При класифікації операцій за врахованими вексями враховується тільки строк погашення боржником заборгованості, а саме:

стандартна	— заборгованість, за якою строк погашення чи повернення, передбачений векселем, ще не настав;
сумнівна	— заборгованість за простроченими вексями зі строком прострочення не більше ніж 30 днів;
безнадійна	— заборгованість за простроченими вексями зі строком прострочення понад 30 днів.

При визначенні розміру резерву за врахованими вексями сума, що підлягає резервуванню, визначається, виходячи з урахованої вартості векся (суми фактично наданих кредитних ресурсів за врахованими вексями) незалежно від його виду (дисконтний або відсотковий).

При класифікації кредитних операцій за ступенями ризику і віднесенні їх до груп, за якими розраховується резерв за факторингом, наданими зобов'язаннями (аваль), виконаними гарантіями та поруками, враховується строк погашення заборгованості, а саме:

стандартна — заборгованість, за якою строк погашення чи повернення, передбачений договірними умовами (за векселем), ще не настав або зобов'язання (у т. ч. аваль), строк виконання за якими ще не настав;

сумнівна — заборгованість за факторинговими операціями (за основним боргом чи черговим платежем) та за виконаними (сплаченими) банком гарантіями і поруками (у т. ч. авалем) становить до 90 днів з дня виконання зобов'язання (платежу), передбаченого договірними умовами (векселем);

безнадійна— заборгованість за факторинговими операціями (основним боргом чи черговим платежем) та за гарантіями і поруками (у т. ч. авалем), виконаними (сплаченими) банком, за якими клієнт не виконав своїх зобов'язань зі строком понад 90 днів після настання строку платежу, передбаченого договірними умовами (векселем).

При визначенні чистого кредитного ризику для розрахунку резерву сума валового кредитного ризику за кожною кредитною операцією окремо може зменшуватися на вартість прийнятного забезпечення (гарантій і застави майна і майнових прав).

Безумовні гарантії, що беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики: Кабінету Міністрів України; банків, які мають офіційний кредитний рейтинг не нижчий, за інвестиційний клас; урядів країн категорії «А»; міжнародних багатосторонніх банків (Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Європейський банк реконструкції та розвитку); забезпечені гарантії банків України.

Предмети застави (майно та майнові права позичальника чи третіх осіб — майнових поручителів), що беруться до розрахунку резерву під кредитні ризики: майнові права на грошові депозити, розміщені в банку, який має офіційний кредитний рейтинг не нижчий, за інвестиційний клас; майнові права на грошові депозити, що розміщені в банку-кредиторі, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів, обумовленого договором, у разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом; дорогоцінні метали, які належать позичальнику і знаходяться на зберіганні в банку-кредиторі, та за умови безперечного права звернення банком-кредитором стягнення, обумовленого договором, на ці метали в разі невиконання позичальником зобов'язань за кредитом; державні цінні папери; недержавні цінні папери — акції та облігації підприємств, ощадні сертифікати, інвестиційні сертифікати; зареєстроване нерухоме майно; рухоме майно; інші майнові права.

29. Сутність фінансової стійкості банку та способи її забезпечення.

Вирішення основного завдання управління комерційним банком полягає не тільки у визначенні поточного фінансового стану банку, а й у визначенні оптимальних управлінських заходів, які дозволять перевести поточний стан банку в бажаний (фінансово стійкий).

Банк вважають фінансово стійким якщо за умов проведення виваженої прибуткової діяльності (із наявними надлишками ліквідності та створеними у потрібному обсязі резервами), він дотримується у своїй діяльності норм та вимог Національного банку України та має бажаний (відповідно до обраної стратегії) фінансовий стан.

Управління фінансовою стійкістю комерційних банків здійснюється:

- на макрорівні, головним чином, шляхом впливу Національного банку України на діяльність комерційних банків,

- на мікрорівні - через саморегулювання власної фінансової стійкості комерційним

1. Розглядаючи основи забезпечення фінансової стійкості банку на макрорівні, слід враховувати, що відповідно до Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Виконуючи цю основну функцію НБУ сприяє дотриманню стійкості банківської системи на основі виконання таких функцій:

Грошово-кредитне регулювання, яке впливає на обсяг і структуру грошової маси в обігу і, тим самим, визначає обсяг ресурсів комерційних банків, які можуть бути

використані для кредитних вкладень в економіку. Таке регулювання здійснюється шляхом:

- проведення процентної політики, яка реалізується шляхом встановлення і зміни офіційних процентних ставок (облікової ставки, ставки рефінансування, ставки "овернайт" (ломбардна) та інших), за якими Центральний банк надає кредити комерційним банкам та уряду. При цьому, зменшуючи або збільшуючи рівень процентних ставок, НБУ впливає на відповідне збільшення або зменшення попиту комерційних банків на кредит, а зрештою - і на обсяг грошової маси в обігу (ставки рефінансування НБУ розглянуті у табл.5.2 вище);

- визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для комерційних банків з метою забезпечення своєчасного здійснення платежів клієнтів та підтримки необхідного рівня ліквідності комерційного банку. Обов'язковому резервуванню підлягають усі залучені та обліковані на балансі банку кошти юридичних та фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті, за винятком коштів, залучених від інших банків та іноземних інвестицій, отриманих від міжнародних фінансових установ. При цьому Національний банк України для різних видів зобов'язань встановлює диференційовані нормативи обов'язкового резервування залежно від:

- природи зобов'язань (депозити, ощадні вклади, кошти в розрахунках, поточні рахунки клієнтів, рахунки бюджетних організацій тощо);

- строку зобов'язань або пасивів (короткострокові пасиви, довгострокові пасиви).

Зокрема, в Україні встановлено такі нормативи обов'язкового резервування (з 21.03.2012 року):

- а) за строковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у національній валюті - 0 %;

- б) за короткостроковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті - 8 %;

- в) за довгостроковими коштами і вкладками (депозитами) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті - 2 %;

- г) за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у національній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках - 0%;

- д) за коштами вкладів (депозитів) юридичних і фізичних осіб у іноземній валюті на вимогу та коштами на поточних рахунках - 8,5%;

- е) за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-

нерезиденті, у національній валюті та у російських рублях - 0%;

є) за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів, у іноземній валюті(крім російських рублів) - 2%.

Для збільшення пропозиції грошей Національний банк України зменшує норматив обов'язкового резервування, а для зменшення пропозиції грошей норматив обов'язкового резервування збільшується;

проведення операцій на відкритому ринку з цінними паперами та валютних інтервенцій на валютному ринку. Механізм використання цього інструменту грошово-кредитного регулювання такий: коли Центральний банк купує цінні папери у комерційних банків, на кореспондентські рахунки банків надходять відповідні суми, а отже, з'являється можливість розширювати активні операції, що зрештою збільшує грошову масу в обігу. Коли НБУ продає комерційним банкам цінні папери, відповідні кошти списуються з кореспондентських рахунків банків, що зменшує грошову масу в обігу. Більшість таких операцій проводиться за допомогою операцій РЕПО, механізм яких докладно розглянуто у темі 5 модуля 1 "Операції банків із запозичення коштів".

1.1. Організаційно - правовий прямий вплив на діяльність банків через виконання функцій НБУ, пов'язаних з утворенням законодавчих та інших умов, які дозволяють комерційним банкам підтримувати їх фінансову стійкість. До них відносяться такі методи як ліцензування банківської діяльності, ведення державного реєстру банків, встановлення правил ведення банківських операцій та їх бухгалтерського обліку, організація і здійснення валютного контролю за банками, які отримують ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій та інші, визначені Законом України "Про НБУ".

1.3. Встановлення обов'язкових економічних нормативів та нагляд за їх дотриманням з метою регулювання банківської діяльності та забезпечення ліквідності банківських балансів. Слід зазначити, що банківське регулювання - одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. Регулятивні функції виконують департаменти центрального апарату НБУ з урахуванням їх функціонального призначення. А саме, Національний банк України установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками [6]:

- нормативи капіталу:
- мінімального розміру регулятивного капіталу,(Н1),
- адекватність регулятивного капіталу/платоспроможності (Н2),

- співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3);
- нормативи ліквідності:
- миттєва ліквідність (Н4),
- поточна ліквідність (Н5),
- короткострокова ліквідність (Н6);
- нормативи кредитного ризику:
- максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7),
- великих кредитних ризиків (Н8),
- максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру(Н9),
- максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10);
- нормативи інвестування:
- інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (НІ),
- загальної суми інвестування (Ні2).

Крім регулятивної функції, економічні нормативи виконують функцію мінімізації банківських ризиків. Обмеження у проведенні окремих банківських операцій у зв'язку з необхідністю дотримання нормативів сприяє проведенню керівництвом банку більш зваженої кредитної, валютної політики, господарської діяльності, змушує нарощувати резервні фонди та капітал.

За невиконання комерційними банками резервних вимог до них застосовуються штрафні санкції. Невиконання економічних нормативів не передбачає сплати штрафних санкцій, але систематичне їх невиконання може призвести до застосування з боку НБУ заходів адміністративного впливу, введення обмежень на виконання банком тих чи інших операцій та спричинити жорсткіші санкції. А саме, для забезпечення дотримання законодавства України і встановлених нормативів в процесі банківської діяльності, а також з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників здійснюється банківський нагляд (розглядається як система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України). Банківський нагляд здійснює НБУ, що функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та територіальних управлінь. На рівні центрального апарату ця система представлена

Комісією з питань нагляду і регулювання діяльності банків. Нагляд за банками НБУ та його установи здійснюють, застосовуючи такі два методи:

о безвиїзний (дистанційний) нагляд - ґрунтується на аналізі банківської звітності, що регулярно надається органам банківського нагляду і дає їм можливість поновлювати інформацію про фінансовий стан банків. У системі регулювання банківської діяльності безвиїзний нагляд використовується як система раннього застереження, що дає змогу наглядовим органам ухвалювати рішення про застосування до банків заходів впливу до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки на місці;

о виїзне інспектування банків - це охоплення банків виїзними інспекціями НБУ на основі "Паспорту нагляду", який розробляється з метою визначення підходів у наглядовій діяльності стосовно банківської установи, частоти та обсягу виїзних інспекцій. Основою інформації, що аналізується в паспорті банку, є його рейтингова оцінка за системою CAMELS, яка включає визначення таких понять як якість капіталу, якість активів, якість управління (менеджменту), дохідність (достатність доходів банку для його подальшого розвитку), ліквідність та рівень ризику. Відповідно, сукупний рейтинг дає загальну характеристику банківської установи, згідно з якою вона може мати рейтинг: сильний, задовільний, посередній, граничний, незадовільний.

Якщо за результатами безвиїзного нагляду або інспекційної перевірки встановлено факти невиконання банками економічних нормативів, то до банків мають застосовуватися заходи впливу згідно зі статтею 73 Закону України "Про банки і банківську діяльність" та відповідними нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування заходів впливу.

Для введення щоденного контролю за діяльністю банків і виконанням ними вимог Національного банку щодо усунення допущених порушень може встановлюватися особливий режим контролю за їх діяльністю.

У разі виконання банком прийнятих зобов'язань та покращання показників діяльності банку Національний банк може достроково відмінити застосовані заходи впливу на визначений строк (частково або зовсім). Рішення про відміну застосованих заходів впливу має прийматися Комісією Національного банку (Комісією Національного банку при територіальному управлінні) або Правлінням Національного банку, або особою, яка прийняла рішення про застосування заходу впливу.

2. Забезпечення фінансової стійкості комерційного банку здійснюється і шляхом саморегулювання, яке передбачає складний комплекс взаємопов'язаних складових, орієнтованих на оптимізацію фінансового стану банку та зміцнення його ринкової позиції у майбутньому. Ці складові підлягають розгляду.

2.1. Управління ліквідністю, пов'язане зі створенням надлишків ліквідних коштів для

розрахункової та активної діяльності банку.

Ліквідність банку - це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, яка визначається збалансованістю між строками і сумами погашення розміщених активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (надання кредитів, інші витрати).

Відповідно, більш вузьким поняттям є поняття платоспроможності - здатності юридичної чи фізичної особи своєчасно і повністю виконати свої платіжні зобов'язання. А для своєчасного виконання всіх прийнятих на себе зобов'язань з урахуванням їх обсягів, строковості й валюти платежів необхідним є забезпечення оптимального співвідношення між власними та залученими коштами, формування бажаної структури активів із збільшенням частки високоякісних активів з прийнятним рівнем кредитного ризику для виконання правомірних вимог вкладників, кредиторів і всіх інших клієнтів, тобто забезпечення достатнього рівня ліквідності. З метою контролю за станом ліквідності банків та зниження ризику їх ліквідності, як уже зазначалося НБУ установлює такі нормативи ліквідності: миттєвої ліквідності (Н4), поточної ліквідності (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Як показує практика кризових періодів (особливо 2008-2009 рр.) значна потреба в ліквідних коштах виникає, переважно через масові зняття коштів з депозитних рахунків, а також прострочення та неповернення значної частини раніше наданих кредитів. За таких умов, дотримання банком належного рівня ліквідності залежить від таких основних факторів:

наявності у банку необхідної суми високоліквідних коштів (до яких відносять кошти в касі та на рахунках, які відкриті в Національному банку та в інших банках, а також інші активи, що можуть бути швидко проконвертовані в готівкові чи безготівкові кошти);

можливості залучення ліквідних коштів шляхом їх запозичення на грошовому ринку чи продажу активів;

можливості залучення нових депозитів та погашення раніше наданих кредитів;

- збільшення надходження доходів від надання нетрадиційних банківських послуг тощо.

Для забезпечення достатнього рівня ліквідності у банківській практиці використовують декілька основних підходів:

- управління пасивами, орієнтоване на використання позичених ліквідних коштів (міжбанківських кредитів) для задоволення попиту на грошові кошти. При цьому намагаючись максимізувати прибутковість банківської діяльності не допускається

наявність у банку коштів, що не приносять доход, крім тієї їх частини, яка забезпечує формування обов'язкових резервів, а у випадку недостатності ліквідних коштів пропонується використовувати міжбанківські кредити як оперативне джерело їх поповнення (в межах кореспондентських відносин). Такий метод має ряд недоліків, бо, по-перше, процентні ставки на грошовому ринку мають тенденцію до змін, а по-друге, немає стовідсоткової гарантії, що банк буде спроможний у разі потреби в ліквідних коштах придбати їх за сприятливою ціною чи придбати взагалі;

- управління ліквідністю через управління активами (забезпечення бажаного рівня ліквідності за рахунок підтримки достатньо високої питомої ваги високоліквідних (але недоходних) активів у загальній їх структурі). Цей підхід орієнтований на утримання надлишкового рівня ліквідності і використовується невеликими банками, які вважають цей метод менш ризикованим (але й менш прибутковим), ніж метод, що ґрунтується на залученні ліквідних коштів, дозволяє досягати більш значного рівня надійності та стійкості своїх позицій, ніж забезпечувати максимізацію прибутку;

- управління активами і пасивами (збалансоване управління ліквідністю). При цьому для розв'язання протиріччя між вимогами ліквідності і бажаною прибутковістю активних банківських операцій поєднуються методи управління ліквідністю через управління пасивами та управління активами, коли частина запланованого попиту на ліквідні кошти накопичується у вигляді високоліквідних цінних паперів і депозитів в інших банках, тоді як інші потреби в ліквідних коштах забезпечуються за рахунок попередніх угод, домовленостей про відкриття кредитних ліній з іншими банками-кореспондентами. А з іншого боку, поточні потреби в ліквідних коштах покриваються за рахунок залучення короткострокових позик на грошовому ринку.

Для збалансованого управління ліквідністю у зарубіжній банківській практиці використовують методи загального фонду коштів (кредитного потенціалу) та розподілу (конверсії) коштів, сутність яких розглянута у глосарії. Вказані методи полягають в установленні обсягів і напрямів розподілу вільних ресурсів та величини джерел покриття дефіциту ресурсів, а задоволення попиту на ліквідні кошти є пріоритетним. Тобто, вони орієнтовані на середній, а не граничний рівень ліквідності. Саме тому у сучасній зарубіжній банківській практиці більш поширені підходи, що ґрунтуються на формуванні задачі управління банківськими ресурсами банку як задачі оптимального управління, яка вирішується на основі методів математичного програмування. При цьому математичні підходи полегшують прийняття управлінських рішень, але, як правило, не замінюють суб'єктивізм рішень, що приймаються кваліфікованим менеджером.

Тим самим, управління банківською ліквідністю є багатогранною проблемою, яка не має однозначного вирішення і вимагає щоденного аналізу не лише банківських активів і пасивів (для досягнення їх збалансованості), а й стану економіки в цілому та перспектив

її розвитку.

2.2. Управління активами і пасивами, спрямоване на досягнення необхідних пропорцій між групами активів і пасивів з метою досягнення оптимальних рівнів ліквідності та прибутковості. Враховується, що усі управлінські процеси в банку тісно пов'язані між собою, а забезпечення фінансової стійкості залежить не тільки від розміру активів та рівня їх ліквідності, але й від збалансованості активних та пасивних операцій за сумами та строками, тобто строками розміщення коштів та строками, на які ці кошти залучені.

Інформаційною основою управління активами й пасивами є фінансова звітність банку вимогою щодо даних якої є достовірність та реальність інформації, які забезпечуються документуванням банківських операцій, проведенням періодичних інвентаризацій, за допомогою яких контролюються та уточнюються наявність і вартість активів та пасивів банку, цінностей та операцій, що обліковуються на позабалансових рахунках. Обов'язковою вимогою до фінансової та статистичної звітності є її порівнянність, можливість зіставлення показників звітного періоду з аналогічними показниками минулих періодів. Лише на цій основі можна зробити відповідні висновки про зміни у фінансовому стані банку, спрогнозувати тенденції розвитку банківських операцій та, відповідно, забезпечити його фінансову стійкість.

Основними складовими фінансової звітності є балансова звітність та звіт про фінансові результати, які регулюються міжнародними стандартами та чинним законодавством України та ґрунтуються на даних аналітичного обліку.

До статистичної звітності належить звітність про кредитні та депозитні операції в національній та іноземній валюті, процентні ставки, операції з цінними паперами та інші банківські операції.

Балансова звітність включає:

- баланс комерційного банку - бухгалтерський баланс, який містить залишки (сальдо) рахунків бухгалтерського обліку на певну дату і відбиває стан активів, пасивів та власного капіталу у грошовій формі на цю дату (Додаток 15). При цьому кожна стаття активу і пасиву характеризує окремий вид господарських засобів або джерел їх формування. Статті балансу групуються за економічним змістом і розміщуються згори донизу в міру зниження ліквідності (активні рахунки) і збільшення строків зобов'язань (пасивні рахунки). Комерційні банки складають щоденні й місячні баланси. Щоденне складання балансу є особливістю бухгалтерського обліку в банках. Воно забезпечує щоденний і повний облік банківських операцій та контроль за наявністю грошових коштів і цінностей, які розміщені в банку;

- оборотно-сальдовий баланс - місячний банківський баланс з інформацією про

обороту та вихідні залишки за балансовими та позабалансовими рахунками;

- балансовий звіт - звіт, що характеризує фінансовий стан банку, відбиває його активи, зобов'язання та власний капітал у грошовому виразі на певну дату. Усі суми в балансовому звіті розподіляються за ознаками резидентності та видами валют.

Складання звіту про фінансові результати ґрунтується на концепції грошових потоків за доходами та витратами, які групуються за їхнім економічним характером (Додаток 16). Дохідні статті форми звітності розміщені у її лівій частині, а витратні - у правій. При цьому кожній групі доходів по горизонталі відповідає аналогічна група витрат. Це дає змогу оцінювати собівартість формування різних груп ресурсів і безпосередній чистий прибуток (збиток) від операцій. Доходи і витрати відбиваються в обліку в тому періоді, у якому були зроблені чи здійснені, незалежно від фактичного отримання чи сплати грошових коштів.

Усі форми річного звіту складаються на паперових носіях за підписом керівника та головного бухгалтера та подаються відповідним територіальним управлінням Національного банку України у встановлені ними строки, не раніше 5 та не пізніше 19 лютого наступного за звітним роком.

Річний фінансовий звіт установи комерційних банків подають разом з копією договору про проведення аудиторської перевірки незалежним аудитором відповідно до Закону України "Про аудиторську діяльність".

Усі форми річного фінансового звіту складаються у двох примірниках. Примірник річного звіту, який залишається в установі банку, підшивається разом з усіма матеріалами до річного звіту з аудиторським звітом. Комерційні банки забезпечують схоронність звіту, як документів з постійним строком зберігання.

Відповідальність за своєчасне та якісне складання річного фінансового звіту покладається на керівників, головних бухгалтерів установ банків та відповідних функціональних служб банку.

2.3. Управління ризиками, яке передбачає оцінювання загроз у кожній банківській установі та формування достатніх резервів для фінансового покриття таких загроз. Як показують економічні кризи останніх років, фінансова стійкість банку, значною мірою, залежить від обраної стратегії управління ризиками. При цьому метою процесу управління банківськими ризиками є їх обмеження або мінімізація (оскільки повністю уникнути ризиків неможливо), що сприяє підвищенню вартості власного капіталу банку.

Національний банк визначив систему для оцінки кожної категорії ризику. Система оцінки ризиків надає можливість в послідовний спосіб вимірювати ризики і визначати, яких наглядових процедур необхідно вжити. Для шести категорій ризику - кредитного,

ризиків ліквідності, ризику зміни процентної ставки, ринкового ризику, валютного ризику та операційно-технологічного ризику наглядові органи оцінюють кількість ризику, якість управління ризиком, сукупний ризик і напрям ризику. При цьому, для ефективного використання системи оцінки ризиків враховується як поточний стан банку, так і фактори, які можуть вказувати на зростання ризиків.

Незалежно від своєї структури, кожна система управління ризиками включає такі основні етапи:

- ідентифікація (виявлення) ризику - це насамперед визнання та розуміння наявних ризиків або ризиків, що можуть виникнути у зв'язку з новими діловими ініціативами, тобто це усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;

- кількісна та якісна оцінка (вимірювання) ризику - точне і своєчасне вимірювання ризиків є надзвичайно важливим компонентом ефективного управління ризиками. За допомогою різноманітних методів оцінюється розмір (величина) ризику як сума можливих втрат, ймовірність настання негативної події та тривалість періоду впливу ризику;

- мінімізація ризиків - у процесі мінімізації банківських ризиків банк може вдаватися до різних методів, більшість яких розглядалась вище у взаємозв'язку зі здійсненням окремих банківських операцій. Вибір методу або групи методів управління банківськими ризиками залежить від стратегії конкретного банку;

- моніторинг ризику - здійснення постійного контролю за рівнем ризику з механізмом зворотного зв'язку, що дозволяє своєчасно відстежувати рівні ризиків. Звіти про моніторинг мають бути регулярними, своєчасними, точними.

Слід відмітити, що кожний комерційний банк має свої переваги і на основі цього виявляє ступінь ризику, на який може наражатися. Тобто вирішує, який рівень ризику для нього прийнятний, і шукає способи, як уникнути небажаних ризиків. Подібні дії в економічній науці називаються системою керування ризиками або ризик-менеджментом. Процес ризик-менеджменту в банку повинен охоплювати всі його структурні рівні - від управлінського (спостережної ради та правління) до рівня на якому безпосередньо приймаються або генеруються ризики (бек-офіси, фронт-офіси) тощо.

До процесу ризик-менеджменту мають бути залучені такі функціональні та структурні підрозділи банку:

- о спостережна рада - у межах своїх функцій та відповідальності перед власниками банку, вкладниками, іншими контрагентами та органами банківського нагляду;

- о правління банку - у межах своїх повноважень та відповідальності перед

спостережною радою банку, клієнтами та органами банківського нагляду;

о підрозділ із ризик-менеджменту - у межах своїх функцій щодо виявлення, кількісної та якісної оцінки, контролю та моніторингу ризиків.

о бек-офіси і фронт-офіси - у межах своїх функцій прийняття банком ризиків згідно з установленими повноваженнями.

Враховуючи, що будь-які активні прибуткові банківські операції є ризиковими, тобто супроводжуються ймовірністю фінансових втрат для покриття яких банки мають формувати адекватні за розмірами резерви, що дозволяє підвищити надійність та стабільність банківської системи, забезпечити захист кредиторів і вкладників банків.

Банки формують резерви усіма ризиковими активними операціями: кредитними, операціями з розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках, операціями з придбання цінних паперів, дебіторською заборгованістю тощо.

2.3.1. Резерв для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків є спеціальним резервом, що формується для покриття кредитного ризику, який визначається розміром ймовірних збитків, що можуть бути завдані в результаті їх кредитної діяльності. Відповідно, банки зобов'язані створювати резерви за всіма видами наданих кредитів у національній та іноземній валютах, у тому числі за депозитами, кредитами іншим банкам, суб'єктам господарювання (овердрафт, ураховані векселі, факторингові операції, фінансовий лізинг) тощо. Також формується резерв за фінансовими зобов'язаннями - гарантіями, поручительствами, акредитивами та акцептами, зобов'язання з кредитування, що надані банкам та клієнтам.

Резерв не формується за кредитними операціями між установами в системі одного банку (а для банків із 100% іноземним капіталом - за розрахунками з материнською компанією), а також за коштами в іноземній валюті, що перераховані Національному банку України,

Оцінка кредитних ризиків для створення резерву здійснюється за всіма кредитними операціями та коштами, розміщеними на кореспондентських рахунках в інших банках як у національній, так і в іноземній валюті.

Порядок оцінки кредитів та формування резервів розглядаються кредитними комітетами банків (у філіях та відділеннях - кредитними комісіями). Відповідно, за порядком створення і використання резерву за кредитами, наданими банками здійснюється нагляд з боку НБУ.

Слід враховувати, що окремі особливості формування резерву за кредитами, що враховують визначення розміру резерву на індивідуальній основі як суму перевищення балансової вартості кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву) над

теперішньою вартістю майбутніх грошових потоків за цим кредитом показано вище, у темі 10 відповідно до формули (10.1). Резерв під кредитні ризики формується окремо для кредитів, наданих юридичним і фізичним особам - боржникам.

Кошти резерву під кредитні ризики формують за рахунок витрат банку та використовують для списання боргу за кредитними операціями, які віднесено до V (найнижчої безнадійної) категорії якості. Така безнадійна кредитна заборгованість списується банком за рахунок резерву за рішенням правління банку згідно акту.

За недостатності коштів загального резерву для погашення кредитної заборгованості, комерційний банк покриває збитки від кредитної діяльності за рахунок зменшення своїх фондів, нерозподіленого прибутку минулого року.

Класифікація кредиту за ступенем ризику та визначення категорії кредитної операції проводиться за наступними критеріями:

о оцінка фінансового стану боржника - юридичної особи за класами від 1 до 9 (з урахуванням динаміки фактичних значень інтегрального показника, коефіцієнта покриття боргу тощо), та фінансового стану боржника - фізичної особи за класами від А до Г (з урахуванням значень якісних і кількісних показників);

о стан обслуговування боргу боржником, який залежно від кількості календарних днів прострочення може бути високим (прострочення від 0 до 7 днів), добрим (прострочення від 8 до 30 днів), задовільним (прострочення від 31 до 90 днів) слабким (прострочення від 91 до 180 днів) та незадовільним (прострочення понад 180 днів);

о коефіцієнт ліквідності забезпечення, вказаний нижче. Визначення категорії кредитної кредиту, наданого боржнику -

юридичній особі за рівнем ризику здійснюється за даними таблиці 18.1, а для фізичних осіб - 18.2.

Таблиця 18.1. КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТУ, НАДАНОГО БОРЖНИКУ -ЮРИДИЧНІЙ ОСОБІ ЗА КАТЕГОРІЯМИ ЯКОСТІ

Клас боржника - юридичної особи	Стан обслуговування боргу (група)				
	"високий"	"добрий"	"задовільний"	"слабкий"	"незадовільний"
1	I	I	III	IV	V
2	I	I	III	IV	V
3	I	II	III	IV	V

4	I	II	III	IV	V
5	II	II	III	IV	V
6	II	III	IV	IV	V
7	II	III	IV	IV	V
8	II	III	IV	IV	V
9	II	III	IV	V	V

Примітка. Категорії якості за кредитом: I (найвища) - немає ризику або ризик є мінімальним;

II - помірний ризик; III - значний ризик; IV - високий ризик; V (найнижча) - реалізований ризик

Таблиця 18.2. КЛАСИФІКАЦІЯ КРЕДИТУ, НАДАНОГО БОРЖНИКУ - ФІЗИЧНІЙ ОСОБІ ЗА КАТЕГОРІЯМИ ЯКОСТІ

Фінансовий стан боржника - фізичної особи (клас)	Стан обслуговування боргу (група)				
	"високий"	"добрий"	"задовільний"	"слабкий"	"незадовільний"
А	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

Банк під час розрахунку резерву за кредитними операціями враховує прийнятне забезпечення, якщо воно надано на весь строк користування активом.

Застава є прийнятним забезпеченням за одночасного дотримання таких основних умов: банк отримує право здійснити реалізацію застави або набути право власності на цю заставу в разі неплатоспроможності боржника; застава має бути оцінена не вище її фактичної ринкової вартості, яка має забезпечувати можливість продажу застави сторонньому покупцеві; перегляд банком вартості предметів застави має здійснюватись здійснюється не рідше одного разу на рік для нерухомості та виробничого обладнання, одного разу на півроку - для іншого майна; наявність у банку документів, що свідчать про обтяження предмета застави на користь банку.

Для розрахунку резерву при визначенні теперішньої вартості майбутніх грошових потоків (за формулою (10.1)), крім врахування значень показника ризику кредиту, визначеного згідно діапазону коливань, що відповідають категорії якості за кредитом (I, II, III, IV чи V) та розглянутих у таблиці до теми 10 модуля 2 "Кредитні операції банку"), враховується також вартість забезпечення, зважена на коефіцієнт ліквідності забезпечення, залежно від його групи:

- група 1 (високоліквідне, коефіцієнт ліквідності 1,0) включає: безумовні та безвідкличні гарантії Кабінету Міністрів України; міжнародних багатосторонніх банків, урядів країн та банків, що мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "A-" згідно з міжнародною шкалою; державні цінні папери за операціями репо; предмети застави (майнові права на грошові кошти, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, кредитний рейтинг якого не нижчий, ніж "A-" згідно з міжнародною шкалою; банківські метали, що перебувають на зберіганні в банку-кредиторі, цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади України, НБУ тощо;

- група 2 (коефіцієнт ліквідності 0,8) включає: безумовні та безвідкличні гарантії урядів країн та банків, які мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "BBB-" згідно з міжнародною шкалою; предмети застави: цінні папери емітентів майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, розміщені на депозитному рахунку в банку, який згідно з міжнародною шкалою має кредитний рейтинг, не нижчий, ніж "інвестиційний клас";

- група 3 (коефіцієнт ліквідності 0,6) включає: нерухоме майно; об'єкти у формі цілісного майнового комплексу; виробниче обладнання; транспортні засоби;

- група 4 (коефіцієнт ліквідності 0,4) включає: цінні папери, що внесені до біржового реєстру, емітентами яких є резиденти; цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування; інвестиційні сертифікати; іпотечні облігації; товари в обороті або в переробці; майнові права на нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, за умови його документального підтвердження; майнові права на нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, за умови, що графік будівельних робіт виконується в строк; майнові права на інше майно (вироби, товари, майбутній урожай, приплід тварин) крім майнових прав на: послуги; процеси; роботи; інтелектуальну власність; корпоративні права; корисні копалини, видобуток яких не здійснено; опціони.

Банк під час розрахунку резерву використовує ринкову (справедливу) вартість забезпечення у вигляді застави нерухомого майна, транспортних засобів, товарів в обороті або в переробці, майнових прав на нерухоме майно, виходячи з оцінки такого майна, проведеної суб'єктом оціночної діяльності або оцінювачем майна - працівником банку, що має кваліфікаційне свідоцтво оцінювача.

2.3.2. Необхідність формування резерву за дебіторською заборгованістю обумовлена

тим, що відвернення банками коштів у дебіторську заборгованість призводить до скорочення обсягів робочих активів і погіршення їх якості, а також з метою поліпшення структури й визначення реальної вартості активів банку. Комерційні банки зобов'язані щомісячно визначати рівень ризику від дебіторської заборгованості та коригувати розмір резервів відповідно до загальної суми дебіторської заборгованості, що класифікується за групами ризику. Окремі особливості має розрахунок резерву за фінансовою дебіторською заборгованістю (за фінансовими активами) та дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю.

А саме, визначення розмір резерву за фінансовою дебіторською заборгованістю, строк погашення якої згідно з умовами договору не перевищує трьох місяців (а також і терміном більше 3 місяців) здійснюється за такою формулою:

$$\text{Рфдз} = \text{БВфдз} - \text{БВфдз} \times (1 - \text{ПРфдз}),$$

(18)

де: Рфдз - сума резерву за фінансовою дебіторською заборгованістю, строк погашення якої згідно з умовами договору не перевищує трьох місяців;

БВфдз - балансова вартість фінансової дебіторської заборгованості, строк погашення якої згідно з умовами договору не перевищує трьох місяців, визначена банком (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ПРфдз - показник ризику фінансової дебіторської заборгованості, що визначається банком згідно чинного законодавства (таблиця 18.3).

Таблиця 18.3. ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАЗНИКА РИЗИКУ ФІНАНСОВОЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Кількість календарних днів прострочення боргу (включно)	Категорія якості заборгованості	Значення показника ризику, ПРфдз
від 0 до 7	I - найвища	0
від 8 до 30	II	0,20
від 31 до 90	III	0,50
від 91 до 180	IV	0,80
понад 180	V - найнижча	1,0

Примітка. Розрахунок кількості календарних днів прострочення боргу за заборгованістю, яка обліковується за балансовими рахунками групи "Дебетові суми до з'ясування", починаючи з п'ятого робочого дня після дня списання коштів з рахунку

банку.

Окремо, на кожну звітну дату розраховується розмір резерву за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю за такою формулою:

$$\text{Рдзг} = \text{БВдзг} - \text{БВдзг} \times (1 - \text{ПРдзг}), (18)$$

де: Рдзг - сума резерву за дебіторською заборгованістю за господарською діяльністю;

БВдзг - балансова вартість дебіторської заборгованості за господарською діяльністю, визначена банком (без урахування суми раніше сформованого резерву);

ПРдзг - показник ризику дебіторської заборгованості за господарською діяльністю, що визначається банком, згідно чинного законодавства (табл. 18.4).

Таблиця 18.4. КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНІСТІ ЗА РИЗИКОМ

Кількість календарних днів визнання дебіторської заборгованості за господарською діяльністю в балансі банку		Кількість календарних днів прострочення боргу (включно)	Категорія якості заборгованості	Значення показника ризику, ПРдзг
дебіторська заборгованість за капітальними вкладеннями	інша дебіторська заборгованість за господарською діяльністю			
1 - 90	1 - 30	до 7	I - найвища	0
91 - 180	31 - 90	до 30	II	0,20
181 - 270	91 - 180	до 90	III	0,50
271 - 360	181 - 270	до 180	IV	0,80
понад 361	понад 270	понад 180	V - найнижча	1,0

Слід зазначити, що безнадійна дебіторська заборгованість списується за рахунок резерву за рішенням правління банку і в подальшому враховується за позабалансовими рахунками до закінчення строку позовної давності.

2.3.3 Резерв, що формується за операціями з придбання цінних паперів є спеціальним резервом, що формується залежно від класифікації цінних паперів (далі - ЦП) за відповідним портфелем (на продаж чи до погашення), видом цінних паперів (боргові цінні папери, акції та інші цінні папери з нефіксованим прибутком) та їх оцінкою (за справедливою вартістю, за собівартістю або за амортизованою собівартістю). Не формується резерв за цінними паперами, які емітовані центральними органами

виконавчої влади та Національним банком України, а також за вкладеннями в акції (частки) бірж, депозитаріїв, платіжних систем, бюро кредитних історій.

Для визначення розміру резерву банк повинен оцінити ризик за цінними паперами. А саме:

- якщо ЦП має активний ринок, а його справедлива вартість визначається банком за даними оприлюднених котирувань ЦП, унесених до біржового реєстру, то резерв формується на суму накопиченої уцінки за цими ЦП на дату розрахунку резерву (тобто, на суму перевищення балансової вартості такого ЦП (без урахування суми раніше сформованого резерву) над його ринковою вартістю);

- якщо ЦП не мають активного ринку (дані не оприлюднюються), то резерв формується на суму перевищення балансової вартості такого ЦП над теперішньою вартістю майбутніх грошових потоків за цим ЦП, зваженою на показник його ризику, розрахований банком за результатами комплексного аналізу фінансового стану емітента, поточної вартості цінних паперів, грошових потоків і доходів за цінними паперами, а також усієї наявної в банку інформації про обіг відповідних цінних паперів на фондовому ринку.

Слід зазначити, що комерційні банки для покриття можливих фінансових ризиків у складі власного капіталу також формують резервний фонд для покриття збитків комерційного банку за операціями, які він проводить та виплати дивідендів за привілейованими акціями, коли для цього недостатньо прибутку. Наявність такого резервного фонду забезпечує фінансову стійкість банку, що, у свою чергу, позитивно впливає на підвищення його платоспроможності та зменшує вірогідність банкрутства банку. Більш докладно його було розглянуто у темі 3 модуля 1 "Операції банку з формування власного капіталу".

У цілому, резерви для покриття можливих фінансових ризиків, а також фонд гарантування вкладів громадян створюються за рахунок відрахувань від прибутку і включаються до власного капіталу банку.

2.4 Управління власним капіталом - є важливою складовою управління фінансовою стійкістю банку, оскільки власний капітал банку являє собою грошові кошти та виражену у грошовій формі частину майна, які належать його власникам, тобто забезпечують економічну самостійність та, відповідно, фінансову стійкість банку, використовуються для здійснення банківських операцій та надання послуг з метою одержання прибутку. Важливою функцією власного капіталу є захисна, тому його розмір перебуває під суворим контролем Національного банку, використовується для виконання регулятивних функцій, а відносні показники достатності власного капіталу є провідними в системі управління фінансовою стійкістю банку і тому враховані в методиці визначення адекватності капіталу, прийнятої Базельським комітетом по

банківському нагляду. Ця методика ґрунтується на взаємозв'язку структури власного капіталу і врахуванні кредитного ризику активів та позабалансових зобов'язань. Основні стандарти угоди єдині для всіх банківських установ країн, що підписали чи приєднались до Базельської угоди.

Слід зазначити, що основним внутрішнім джерелом формування власного капіталу є прибуток (прибуток минулих років), а стабільне зростання вказаної складової і є свідченням стабільного положення банку на ринку банківських послуг. Тим самим, хоча капітал - це найважливіший індикатор фінансового стану банку, але неможливо протягом тривалого часу підтримувати його стабільний стан без адекватних доходів. Прибуток і капітал взаємно підкріплюють один одного. Стабільна прибутковість дає змогу збільшити капітал, оскільки банк може використати весь чистий дохід для поповнення своєї бази капіталу.

2.5. Управління прибутковістю, яке є орієнтиром для всього процесу управління, оскільки прибуток є фінансовим результатом діяльності комерційного банку, що, в основному, залежить від співвідношення доходів і витрат цього банку (прибуток - це перевищення доходів над витратами). Саме прибуток характеризує стійкість кредитної установи та є необхідним для створення адекватних резервних фондів, стимулювання персоналу і керівництва до розширення та вдосконалення операцій, скорочення витрат і підвищення якості послуг. Резерви зростання дохідності звичайно знаходять у підвищенні ефективності використання активів через збільшення питомої ваги дохідних активів та скорочення питомої ваги недохідних активів. Не випадково концепція "високорентабельної банківської діяльності", яка доволі поширена в США, базується на трьох "китах":

- максимізації доходів (від наданих кредитів та операцій із цінними паперами, а також підтримка гнучкої структури активів, яка пристосована до змін процентної ставки);
- мінімізації витрат (через оптимізацію структури пасивів, зменшення витрат від безнадійних позичок та інших ризиків, жорсткий контроль за накладними витратами тощо);
- грамотному й ефективному менеджменті.

Отже, отримання прибутку є однією зі стратегічних цілей управління та найважливішим об'єктом аналізу діяльності банку. Такий аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку полягає а проведенні аналізу доходів, витрат банку, розрахунку прибутку та рентабельності. А основним джерелом для проведення аналізу фінансового стану банку є звіт про фінансові результати комерційного банку.

2.5.1. Доходи банку - це загальна сума грошових коштів, отриманих від здійснення активних операцій. В структурі доходів банку найбільшу питому вагу мають отримані

відсотки за банківськими позиками. На величину цих доходів впливають два фактора - сума наданих кредитів та відсоткова ставка за наданий кредит. Доходи від кредитування складаються з процентів, отриманих від наданих банками кредитів, а також з облікових процентів, що одержуються при обліку векселів. Близько 70% доходів банки отримують саме від надання позик.

Важливе значення для зростання дохідності банків також має інвестиційний портфель цінних паперів банку. Обсяги доходу з цього джерела залежать від розміру й структури інвестиційного портфеля, а також дохідності різних видів цінних паперів.

Враховуючи, що одержання процентних доходів супроводжується значними ризиками фінансових втрат (особливо за кризових умов) важливе значення набуває й одержання комісійних доходів (як зазначено у темі 17, таким доходам значні ризики фінансових втрат не властиві). При цьому, основну масу доходу від комісійних операцій банки отримують у вигляді комісійної винагороди за розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів. Інші види комісійних доходів становлять незначну частку в загальному обсязі доходів з причини нерозвиненості ринку таких послуг в Україні, - трастових, факторингових, лізингових та інших.

2.5.2. Витрати банку - це вся сума витрат за пасивними операціями включаючи небанківські операційні витрати (на утримання апарату управління). У витратах банку найбільшу питому вагу мають сплачені за рахунками клієнтів, за позиками та депозитами банків відсотки, які мають бути дещо вищими за рівень інфляції. Підвищення відсоткових ставок для залучення депозитів збільшує відсоткову складову витрат на фінансування.

Тим самим, найбільшу частку в загальній сумі витрат банку займають витрати на виплату процентів за залученими банком ресурсами (виплати за депозитами, за рахунками до запитання, за депозитними сертифікатами тощо). Ці виплати набагато перевищують виплати за іншими статтями і становлять більш як половину операційних витрат вітчизняних банків.

Комісійні виплати включають виплати, які здійснює банк у процесі проведення своїх активних операцій і надання послуг клієнтам, а також витрати з ведення кореспондентських рахунків.

До складу інших витрат належать витрати, які не передбачені іншими статтями. Це судові витрати, сплачені банком штрафи тощо.

Слід зазначити, що основним джерелом банківського прибутку є процентна маржа - доход від відсоткової різниці, що визначається як відсотки отримані (зокрема, від наданих банком кредитів) мінус відсотки сплачені (перш за все, за залученими банками депозитами).

Банки зацікавлені в збільшенні чистого доходу, і для цього в їхньому розпорядженні є такі можливості:

- підвищення рівня дохідності від використання кожної складової активів;
- здійснення перерозподілу активів на користь тих, що дають найбільший дохід;
- зменшення процентних та непроцентних витрат.

2.5.3. Розглядаючи прибуток як фінансовий результат перевищення доходів над витратами, розрізняють кілька видів банківського прибутку: економічний, балансовий, прибуток до оподаткування та чистий.

При цьому, у банківській системі України економічний і балансовий прибуток фактично збігаються і дорівнюють різниці між доходами і витратами банку.

Прибуток до оподаткування (або валовий прибуток) - розглядається як різниця між сумами доходів та витрат банківської установи до виплати нею обов'язкових та інших платежів до бюджету.

Прибуток після оподаткування (або чистий прибуток) - це сума прибутку до оподаткування мінус сума обов'язкових та інших платежів до бюджету. Чистий прибуток у банках визначається один раз на рік станом на 1 січня. У світовій практиці вважається, якщо сума чистого доходу до оподаткування становить не менш як 2,0 % від суми капіталу, то банк працює ефективно. У свою чергу чистий прибуток банку поділяють:

- на капіталізований, тобто спрямований на збільшення власних банківських фондів;
- прибуток, що розподіляється між акціонерами у вигляді дивідендів.

Для банку важливо знати не лише загальний результат діяльності за конкретний період, а й володіти інформацією про джерела даного результату. Останнє визначається через зіставлення окремих груп доходів і витрат у розрізі конкретних рахунків, клієнтів, груп клієнтів, за операціями, послугами по підрозділах банків чи філіях. Не менш важливим є дослідження динаміки відносних показників, що характеризують прибутковість банківської діяльності.

У світовій практиці існує багато показників, що характеризують прибутковість банківських установ. Найважливішими серед них є такі:

У прибутковість банківських активів (ROA) - це показник ефективності роботи менеджерів банку. Він характеризує співвідношення чистого прибутку банку після сплати податків до активів банку, який можна виразити такою формулою:

$$ROA = \frac{\text{ЧП}}{A},$$

де ЧП - чистий прибуток банку; A - активи банку;

- прибутковість акціонерного капіталу банку (ROE) - показник, що вимірює дохідність акціонерного капіталу банку. Він характеризує відношення чистого прибутку банку після сплати податків до акціонерного капіталу банку і виражається формулою:

$$ROE = \frac{\text{ЧП}}{K_a},$$

де ЧП - чистий прибуток банку; K_a - акціонерний капітал банку;

- процентна маржа (БРКББ) - Цей показник визначається за формулою:

$$SPRED = \left(\frac{\text{Проценти отримані}}{\text{Позики надані}} \right) - \left(\frac{\text{Проценти оплачені}}{\text{Підпроцентні депозити}} \right)$$

Для аналізу прибутковості банків використовують також такі показники, як чистий прибуток на одну акцію (ЧПа) та чиста процентна маржа (ЧПМ):

$$\text{ЧПа} = \frac{\text{Чистий прибуток після сплати податків}}{\text{Кількість акцій в обігу}}$$

$$\text{ЧПМ} = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Середньорічні активи}} \times 100\%$$

У цілому, рентабельність банківського сектора України виявилася більш низькою, порівняно з середнім значенням цього показника по економіці в цілому. Це обумовлено високим рівнем втрат банків від неповернення кредитів та масового відпливу депозитних вкладень у цей період, тобто від зростання ризикованості діяльності банків у кризовий період.

Тому, для забезпечення стабільної прибутковості банківської діяльності необхідно враховувати ймовірний рівень ризиків при управлінні їх фінансовою стійкістю, оскільки заходи, спрямовані на поліпшення ситуації, такі як удосконалення управління, продаж активів банку, зниження витрат за рахунок скорочення чисельності персоналу, призупинення виплати дивідендів і навіть додаткове влиття капіталу не забезпечують збереження банківської стабільності. А для забезпечення більш вагомої участі банківської системи в економічних процесах та підвищення ефективності банківського посередництва та його конкурентоспроможності (що проявляється у зростанні обсягів кредитування, інвестицій у вітчизняну економіку) необхідною є систематизація роботи банків щодо оптимізації рівнів прибутковості та ризикованості їх діяльності

(враховуючи прямий зв'язок між ними), покращення структури балансів, підвищення якості кредитних портфелів банків та, на цій основі удосконалення ризик-менеджменту вітчизняних банків.

Тому завданнями управління діяльністю комерційного банку є визначення джерел, якості і стійкості банківських доходів, дотримання всіх вимог щодо ліквідності та платоспроможності, підтримання стану адекватності і достатності капіталу.

Тим самим, аналіз прибутковості, ліквідності і достатності капіталу банку є основою забезпечення фінансової стійкості банку та дає змогу оцінити ефективність управління і, таким чином, визначити здатність банку конкурувати на ринку банківських послуг, а також оцінити вплив макрофінансової політики на діяльність банківської системи.

30. Прибутковість банку

Для підвищення фінансової стійкості банку важливе значення має зростання його доходів, а як наслідок — і прибутковості банку, що є одним із основних джерел поповнення власного капіталу банку.

У світовій практиці спостерігається як постійне зростання банківських активів, так і рівня доходності за ними. І хоча збільшується частка доходів, отриманих у вигляді комісійної винагороди від надання банківських послуг, проценти, отримані від операцій банку, забезпечують основну частку банківських доходів. Ця тенденція спостерігається і в Україні. При цьому внаслідок слабого розвитку ринку банківських послуг основна маса банківських доходів одержується у вигляді відсотків за користування кредитними коштами, що були надані банком платоспроможним клієнтам.

Структура банківських доходів має такий вигляд:

Доходи від проведення активних операцій:

- доходи від кредитування;
- доходи від інвестиційних операцій;

Доходи від комісійних операцій:

- доходи від розрахунково-касового обслуговування;
- доходи від трастових операцій;
- доходи від факторингових операцій;
- доходи від лізингових операцій;
- інші доходи від комісійних операцій.

Інші доходи.

Доходи від кредитування складаються з процентів по банківських позиках, а

також з облікових

процентів, що одержуються при обліку векселів. Близько 70 % доходів банки

отримують саме від надання позик.

Важливе значення для зростання дохідності банків має інвестиційний портфель цінних паперів банку.

Обсяги доходу з цього джерела залежать від розміру й структури інвестиційного портфеля, а також дохідності різних видів цінних паперів.

Основну масу доходу від комісійних операцій банки отримують у вигляді комісійної винагороди за розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів. Інші види комісійних

доходів становлять незначну частку в загальному обсязі доходів з причини нерозвинутості ринку таких послуг, як трастові, лізингові та інші.

До інших видів доходу від комісійних операцій належать:

- комісія за надання гарантій та порук;
  - плата за акцептні операції банку;
  - плата за фінансування капітальних вкладень та інші інвестиційні послуги;
  - комісійні за здійснення валютних операцій;
  - комісійна винагорода за консалтинговими послугами.
- Оскільки прибуток банку — це різниця між валовими доходами та валовими

витратами банку, розглянемо структуру його витрат .

Структура витрат банку. Витрати банку включають:

Операційні витрати:

- сплачені проценти за залученими банком коштами;
- сплачена комісія;
- витрати на операції з цінними паперами;
- витрати на валютні операції;
- витрати на розрахунково-касове обслуговування;
- витрати на страхування майна, цінностей, ризику;
- інші операційні витрати.

Неопераційні витрати:

- витрати на утримання персоналу;
- витрати по експлуатації основних фондів банку;
- інші витрати.

Найбільшу частку в загальній сумі витрат банку займають витрати на виплату

процентів за залученими банком ресурсами (виплати за депозитами, за рахунками до запитання, за депозитними сертифікатами). Виплати набагато перевищують виплати

за іншими статтями і становлять більш як половину операційних витрат.

Комісійні виплати — це виплати, які здійснює банк у процесі проведення

своїх активних операцій і надання послуг клієнтам, а також витрати з ведення кореспондентських рахунків.

Витрати на валютні операції — це витрати на розрахункове обслуговування

зовнішньоекономічної діяльності.

Неопераційні витрати включають: заробітну плату працівників банку, витрати на

утримання приміщень та устаткування й інше.

До складу інших витрат належать витрати, які не передбачені іншими статтями.

Це судові витрати, сплачені банком штрафи тощо.

Банківські менеджери повинні здійснювати щомісячний аналіз рівня доходів та витрат банку як у цілому, так і за статтями з метою мінімізування витрат банку та отримання прибутку.

Банки зацікавлені в збільшенні чистого доходу, і для цього в їхньому розпорядженні є такі можливості:

- підвищення рівня доходності від використання кожної складової активів;
- здійснення перерозподілу активів на користь тих, що дають найбільший дохід;
- зменшення процентних та неперцентних витрат.

У світовій практиці існує багато показників, що характеризують прибутковість банківських установ.

Найважливішими показниками прибутковості банку, що використовується в Україні, є такі:

ROA — прибутковість банківських активів;

ROE — прибутковість акціонерного капіталу банку;

SPRED — процентна маржа.

ROA — це показник, що характеризує співвідношення чистого прибутку банку

після сплати податків до активів банку і показує, скільки чистого прибутку дає одиниця активів банку. Цей показник можна виразити такою формулою:

$$ROA = \frac{ЧП}{А},$$

де ЧП — чистий прибуток банку;

А — активи банку.

ROA — показник ефективності роботи менеджерів банку, він показує, як вони

справляються з завданням отримання чистого прибутку з активів банківської установи.

ROE — показник, що характеризує відношення чистого прибутку банку

після сплати податків до акціонерного капіталу банку і виражається формулою:

$$ROE = \frac{ЧП}{Ка},$$

де ЧП — чистий прибуток банку;

Ка — акціонерний капітал банку.

ROE — показник, що вимірює дохідність акціонерного капіталу банку. Його значення

особливо цікавить акціонерів банку, оскільки воно приблизно дорівнює розміру чистого прибутку, який отримуватимуть акціонери від інвестування свого капіталу.

SPRED — показник, що показує, наскільки успішно банк виконує функцію посередника

між вкладниками та позичальниками і наскільки гостра конкуренція на грошовому ринку,

учасником якого є установи банків. Посилення конкуренції приводить до скорочення

різниці між доходами за активами та витратами за пасивами. Цей показник визначається

за формулою:

$$SPRED = \frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Дохідні активи}} - \frac{\text{Процентні витрати}}{\text{Пасиви, за якими сплачуються проценти}}$$

Для аналізу прибутковості банків використовують також такі показники, як чистий прибуток на одну акцію (ЧПА) та чиста процентна маржа (ЧПМ).

$$\text{ЧПА} = \frac{\text{Чистий прибуток після сплати податків}}{\text{Кількість акцій, що перебуває в обігу}}$$

$$\text{ЧПМ} = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Активи банку}}$$

Визначення прибутковості банківської установи неможливе без аналізу процентної маржі, тому розглянемо останній коефіцієнт докладніше.

Аналіз процентної маржі відбувається за такими напрямками.

1. Порівняння фактичної процентної маржі з базовою (розрахунковою). Це дає змогу

своєчасно визначити тенденцію зниження або збільшення процентного доходу.

2. Аналіз змін у складових процентної маржі.

3. Визначення параметрів, у межах яких зміни значення процентної маржі не потребують від

керівництва банку прийняття конкретних заходів.

На розмір процентної маржі впливають такі чинники, як склад та обсяг залучених коштів, розмір

кредитних та інших вкладень. Крім того, розмір процентної маржі залежить від співвідношення

кредитних вкладень та джерел їх утворення за термінами платежів, а також за ступенем терміновості

перегляду процентних ставок. В економічних умовах України комерційні банки проводять політику

плаваючих процентних ставок як за кредитами, так і за депозитами, і це сприймається як апріорі.

Це означає, що протягом дії, наприклад, депозитної угоди, банк може змінювати процентну ставку

вкладнику в односторонньому порядку за умови попередження останнього. Однак така практика має

бути тимчасовою, оскільки розмір процентної ставки є суттєвою і важливою умовою договору і зміна

його має узгоджуватися з власником коштів — вкладником. Тому в практиці іноземних банків

використовуються два види процентних ставок: фіксовані і плаваючі. Фіксовані процентні ставки

за депозитами, як правило, нижчі ринкових, але гарантують вкладнику фіксований дохід. А, наприклад,

за комерційними середньостроковими кредитами, як правило, встановлюється плаваюча процентна

ставка. Така процентна ставка складається із двох частин. Перша частина — ставка пропозиції кредитних

ресурсів на відомих міжбанківських ринках. Наприклад, процентна ставка на Лондонському

міжбанківському грошовому ринку (LIBOR). Друга складова — це фіксована протягом дії кредитної

угоди процентна ставка, яка залежить від категорії позичальника та встановлюється за домовленістю

з останнім. У кредитних угодах, в яких передбачається використання плаваючих ставок, зі зміною

ставки LIBOR змінюється відповідно і плата за користування кредитними коштами.

З погляду оцінки прибутковості банку аналіз його процентних ставок відіграє значну роль.

Головним в цьому аналізі є розподіл активів та пасивів на такі групи:

1. активи і пасиви, за якими відбувається повний перегляд процентних ставок при змінах ринкових умов;
2. активи і пасиви, процентні ставки за якими можуть переглядатися протягом трьох місяців;
3. активи і пасиви, процентні ставки за якими можуть змінюватися понад три місяці;
4. активи і пасиви з повністю фіксованими ставками.

Перші дві групи активів і пасивів чутливі до зміни процентних ставок, останні дві — нечутливі.

За стабільної фінансової ситуації в країні банки прагнуть витримувати баланс між вартістю активів

з фіксованими та плаваючими процентними ставками. Але така рівновага відбувається досить

рідко. Як правило, при зростанні процентних ставок банки заінтересовані у перевищенні обсягів

чутливих до змін процентних ставок активів над відповідного гатунку пасивами. У цьому разі виникає

розрив, або дисбаланс, між групами активів та пасивів, який характеризує показник GAP.

Якщо обсяг активів з чутливими процентними ставками більший від обсягу пасивів з чутливими

процентними ставками, значення GAP позитивне, коли навпаки — від'ємне.

Визначення оптимального значення GAP, постійний аналіз змін у структурі активів і пасивів

та процентних ставок, що їх характеризують, постають важливим напрямом банківської діяльності.

В умовах фінансової нестабільності ризик зміни процентних ставок ускладнює роботу банківських

менеджерів та суттєво впливає на можливість отримувати комерційним банком запланований обсяг

прибутку.

КРИТЕРІЙ ТА ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ І УМІНЬ СТУДЕНТІВ

У процесі вивчення дисципліни здійснюється поточний та підсумковий контроль знань студентів.

Поточний контроль знань, який здійснюється протягом семестру, базується на таких видах навчальних робіт:

а) робота над теоретичними питаннями курсу: ґрунтовні відповіді, фіксовані виступи, доповнення;

б) розв'язок задач та виконання тестів;

в) написання контрольної роботи .

Об'єктом контролю знань є діяльність студентів на практичних заняттях, вивчення окремих тем, написання контрольних заходів та результати виконання студентами самостійних та індивідуальних робіт.

Під час практичних занять застосовуються такі засоби контролю: усне

опитування з питань, поставлених у плані занять, самостійної роботи, а також з допомогою проміжного тестування. Результати роботи кожного студента (виступи, доповнення, коментарі, участь у дискусії, грамотно поставлені запитання тощо) визначаються викладачем на семінарах індивідуально.

Згідно критеріїв оцінювання знань студентів на оцінку знань студентів протягом вивчення курсу «Банківські операції» виноситься 5 балів.

Критерії поточного оцінювання знань здобувачів перед фахової вищої освіти

Усний виступ, письмові відповіді, тестування	Критерії оцінювання
5	В повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі тестові завдання.
4	Достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість тестових завдань.
3	В цілому володіє навчальним матеріалом викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину тестових завдань.
2	Не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив меншість тестових завдань.
1	Частково володіє навчальним матеріалом не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей, допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно вирішив окремі тестові завдання.
0	Не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не вирішив жодного тестового завдання.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна нормативно-довідкова

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» // URL:<http://portal.rada.gov.ua/zakon>
  2. Закон України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті” // URL:<http://portal.rada.gov.ua/zakon>.
  3. Інструкція “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” // URL:<http://portal.rada.gov.ua/zakon>.
  4. Інструкція “Про порядок відкриття та використання рахунків у національній і іноземній валюті” // URL:<http://portal.rada.gov.ua/zakon>
  5. Інструкція «Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України» URL:<http://portal.rada.gov.ua/zakon>
  6. Положення НБУ “Про порядок регулювання і аналіз діяльності комерційних банків” (у новій редакції) №368 від 28.08.2003 р.// Збірник нормативних та законодавчих актів. Додаток до Вісника НБУ, 2003. № 4 – С. 13-29.
1. Верховна Рада України [Електронний ресурс] – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/>
  2. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – URL: <http://www.minfm.gov.ua>
  3. Кабінет Міністрів України [Електронний ресурс] – URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>
  4. Газета «Все про бухгалтерський облік» [Електронний ресурс] – URL:<http://www.vobu.com.ua>
  5. Газета «Урядовий кур’єр» [Електронний ресурс] – URL: <http://www.ukurier.gov.ua/>
  6. Журнал «Вісник НБУ» [Електронний ресурс] – URL: <https://journal.bank.gov.ua/>
  7. Міністерство фінансів України [Електронний ресурс] – URL: <http://www.minfm.gov.ua>

РЕЦЕНЗІЯ

на навчально – методичний комплекс з дисципліни «Банківські операції»
рівня фахової передвищої освіти
за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Якісна підготовка здобувачів фахової передвищої освіти в сфері фінансів, банківської справи та страхування на теперішній час є важливим завданням. Фінанси, банківська справа та страхування – завжди серед флагманів розвитку економіки будь-якої держави. ВСП Бердянський машинобудівний фаховий коледж Національного університету «Запорізька політехніка» має в своєму арсеналі досвід, потужний кадровий потенціал та матеріально-технічну базу аби виконати таке завдання. Мета навчально-методичного комплексу - формування системи теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної діяльності з розвитку фінансів, банківської справи, страхування.

Навчально – методичний комплекс з дисципліни «Банківські операції» має зміст, згідно нормативних документів Міністерства освіти і науки України та документами БМФК НУЗП. НМКД в цілому та кожний з його компонентів:

забезпечує логічну послідовність викладання навчального матеріалу, необхідного для якісної і всебічної підготовки фахівця;

передбачає використання сучасних методів і технічних засобів інтенсифікації навчального процесу, які дозволять студентам глибоко опанувати навчальний матеріал і отримувати навички щодо його використання на практиці;

відповідає сучасним науковим уявленням у зазначеній галузі знань;

забезпечує постійні міжпредметні зв'язки;

забезпечує простоту використання для викладачів і студентів;

До складу НМКД мають входити такі обов'язкові елементи:

- 1) Навчальна програма дисципліни
- 2) Робоча навчальна програма дисципліни
- 3) Плани лекцій (та зміст)
- 4) План практичних (семінарських) занять
- 5) Завдання для самостійної роботи студентів
- 6) Комплексна контрольна робота
- 7) Засоби для проведення поточного та підсумкового контролю
- 8) Перелік рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів
- 9) Критерії оцінювання результатів навчання

НМКД розроблений на високому науково-методичному рівні, у доступній формі та містить необхідний довідково-інформаційний матеріал. Викладення матеріалу НМКД відрізняється об'єктивністю, науковістю та чіткою логічною послідовністю.

Текст НМКД викладають державною мовою, лаконічно, без вживання складних мовних зворотів, жаргонних і некоректних виразів.

Вважаємо, що навчально-методичний комплекс з дисципліни «Банківські операції» може бути впроваджений в навчальний процес.

НМК з дисципліни «Банківські операції» розглянутий та затверджений на засіданні ЦК проф..дисциплін спец. 072.

Протокол № 1 від 30.08.2023

Голова ЦК професійних дисциплін спец 072 Лариса КРАВЦОВА